

ומהו אם כן מה שמבואר בדברי חז"ל שכבר במוצאי יוה"כ ירצה אלוקים את מעשיך?¹ והיה נראה לומר, שיש רצון על האדם עצמו לשוב לדרגה שירצה בו הקב"ה כמו קודם החטא, ויש ירצה את מעשיך" שעשה האדם ביוה"כ"פ (מערכת התשובה שגורם כפרת עונות) וזה כבר במוצאי יוה"כ"פ. ועדין נוסח ברכת רצה "רצה ה' אלוקיני בעמך ישראל ובתפילתם" (ראה משי"כ הרמח"ל בדע"ת גרי קבלת השפעתו יתברך).

אולם יש להוכיח שכבר ביום הכפורים היה את מדת הרצון, שהרי רש"י (שמות לג, יא) כותב: **"בעשרה בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל** בשמחה ובלב שלם, ואמר לו למשה סלחתי כדברך, ומסר לו לחות אחרונות", הרי מפורש בזה דרגת הרצון כבר ביוה"כ"פ.²

ועלינו לבאר איך הדברים הולמים את דברי השיח יצחק.

אולם באמת גם השיח יצחק בעצמו כותב: "כי גם אחר שעשו את העגל **נתרצה להם הקב"ה ביום הכפורים** והשרה שכינתו בתוכם". ועלינו להבין, שהרי לכאורה הריצוי היה רק בסוכות שאז חזרו עניי הכבוד, ומהי כונתו שהקב"ה נתרצה להם כבר ביום הכפורים?

וכותב המהר"ל (גור אריה שמות שם): "אע"ג דנתרצה להם ביום הכפורים, לא היה רצוי, אלא שהקב"ה ברצון להם, ומכל מקום עדיין היו כמגודין לו, עד שהוקם המשכן, והיה כפרה להם בקרבנו". והדברים סתומים.

מתי משה עצמו נצטוו על מלאכת המשכן

ד [ומה שנראה בזה, כי הגם שמבואר בדברי הגר"א בשיר בשירים, שמשה רבינו צוה את ישראל על מלאכת המשכן ביי"א בתשרי, מ"מ מבואר במדרש תנחומא (תרומה אות ה; כי תשא אות לא; פקודי אות יא) שמשה רבינו עצמו נצטוו על מלאכת המשכן כבר ביום הכפורים עצמו.

וכך אמרו שם (תרומה שם): "אימתי נאמר למשה הפרשה הזו של משכן? ביום הכפורים עצמו, אע"פ שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל כו", אין

¹ ובאמת השפ"א (סוכות תרי"ג) כותב ש"לך אכול בשמחה כו" קאי על חג הסוכות זמן שמחוננו, אבל בדברי חז"ל הללו לא משמע כן.

² ויש לצרף בזה לדברים נפלאים שכותב בספר אפריון (פר' אחרי מות): "ומעשה האיש הנלבב, כאשר בא יוה"כ"פ הקדוש, והוא נותן אל לבו כי הירבה לחטוא בשנה, והוא שב בתשובה שלמה כראוי ונוכח, והוא בטוח בחסדי השי"ת שיכפר לו על כל החטאים והעונות אשר עשה כל השנה, הנה במוצאי יוה"כ"פ כאשר ישב אל השלחן לאכול ויתן אל לבו איך יערב לי לאכול, אף שעשה אני צדיק גמור כי הקב"ה מחל לי הכל, אבל הרי בשעה שהלחם הזה גדל אז הייתי רשע וא"כ הגשמים לא ירדו בזכותי אלא בזכות הבהמות, ועתה איך יערב לחכי הנמא כדסיפא. אמנם באמת אין בזה שום חשש, כי מאחר שהיום עשה תשובה כראוי, הרי הקב"ה ראה וידע זאת בתחלה כי עתיד האיש הזה להיות צדיק ע"י תשובתו, וא"כ גם אז הגשמים בצדקתו ירדו. וז"ש לך אכול בשמחה, דייקא בשמחה בלי שום עצבות כי הנה הוא לחמך, ושתה בלב טוב יינך, ואל תאמר כי מאחר שאני בעת גידולם הייתי רשע אי"כ לא גדלו בזכותי רק בזכות הבהמות, אל תאמר כן, כי כבר רצה אלקים את מעשיך, כלומר גם אז בעת הגידול של הלחם והיין, רצה אלקים את מעשיך אשר עשית היום, כי לפניו נגלה גם העתיד, וא"כ בזכות גדלו והרי הן שלך, והוא כפתור ופרח בע"ה".

³ וע"ע בשערי תשובה לר"י (ד, ח) שכותב: "ואם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעוננו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתרצה אל השם יתברך, כי רצונו חיי הנפש והגוף וחי כל נוצר, כמו שנאמר (תהלים ל, ו) 'חיים ברצונו'" (וע"ע ברש"י שה"ש א, יג ובדברים ט, יח; ובגור אריה דברים י, י שמות כט, א).

מוקדם ומאוחר בתורה כו' הוי ביום הכפורים נאמר למשה ועשו לי מקדש כו'. ואתה מוצא שביום הכפורים נתכפר להם ובו ביום אמר לו הקב"ה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם מעשה העגל, ולכן נקרא משכן העדות שהוא עדות לכל באי העולם שהקב"ה שוכן במקדשכם".

הרי מבואר, שהקב"ה כבר ביום הכפורים גילה בדעתו שחפץ להחזיר את שכינתו בישראל, ולפיכך אמר למשה שיצום על מלאכת המשכן ואז יחזיר שכינתו בהם.

נמצא לפי זה, שמצד הקב"ה כבר ביום הכפורים הוא רצה בנו, ורק כדי שבפועל יחזור השכינה ועניי הכבוד, היה נצרך שיבנו את המשכן, ואז בפועל נתממש הרצון שחזרו לדרגה שהיו קודם החטא. אבל בעצם כבר ביום הכפורים בעת ששלח הקב"ה לישראל, גילה בדעתו שרוצה בהם וחפץ להחזירם לדרגה כמו קודם החטא.

ביאור השמחה על בניית המשכן והשראת השכינה בתשרי ובניסן

ה [עתה נמשיך לבאר את זמן שמחתנו בחג הסוכות.¹

ונקדים תחילה בדברי האלשיך (ויקרא פרק כג) שג"כ מבואר בדבריו להדיא שהשמחה בסוכות הוא על החזרת השכינה, ושזהו שמחתו של הקב"ה.

וכך הוא כותב: "הנה כי לא על חנם קבע הוא יתברך חג השביעי הזה על שם הסוכות, כי למה, כי שמחתו היא, כי לא שמח ה' במעשיו מאז ברא העולם עד הזמן ההוא, כי עשרים דור שמאדם עד אברהם היו מכניסים ובאים, ומאברהם התחילה שכינה לרדת מרקיע שביעי לשמי ולא שבתה לארץ, כאשר נתאוה יתברך שתהיה לו דירה בתחתונים שהיה תכלית הבריאה, וגם לא פסקה זוהמא עד מתן תורה, ולא מלאו הימים לגמור מתנתה עד אשר עשו את העגל, ולא נתקן עד עבור יום הכפורים, שאז ניתנה תורה בלוחות שניות והקהיל משה את ישראל לעשות לו מקדש לשכון בתוכם, אז שמח הוא יתברך, ועל כבודו צוה לחוג את חג הסוכות כי היא שמחתו כמדובר. וגם בכל דור אין לו יתברך ימי שמחה כחג הסוכות, כי אז נקיים ישראל מכל עון אשר חטאו כי עבר עליהם יום הכפורים. ועל כן יען כי כל שמחתו יתברך הוא על כשרוננו וטהרת נפשנו, אם כן ראוי הוא כי זכר יעשה יתברך בחג ההוא אל השגת ישראל זה הכשרון, הלא הוא על ידי הסוכות, ככל הדברים הנאמרים באמת ברמז הנרמז, ונמצא בהן למוצאי דעת כמדובר".

ומבואר מדבריו, שמהות החג הוא על השכינה שחזרה, ושזהו שמחתו של הקב"ה במה ששמרה שכינתו בישראל, וכפי שאמרו חז"ל עפ"ד חז"ל (תנחומא נשא סי' טז) "בשעה שברא הקב"ה את העולם אמרו שנתאוה שיהא לו דירה בתחתונים כמו שיש בעליונים" (וראה בנפ"ח ב, יז) שענין ה'שכינה' הנזכר בכל מקום הפי' הפשוט הוא קביעות דירה).

אמנם בכל עשיית המשכן יש גם את חלק ההכנה של ישראל. וזה ע"פ משי"כ במקו"א בהרחבה (אהל אבות בראשית) שהנה נחלקו הרמב"ן והספורנו, אם ציווי מלאכת המשכן היה קודם חטא העגל או רק אחרי חטא העגל, וקשה מדברי חז"ל (תנחומא

בחוקותי סי' ג' במד"ר יב, ו) שמפורש שהיה תנאי כבר ביציאת מצרים על מלאכת המשכן.

וכן קשה סתירה בדברי הגר"א עצמו, שמחד גיסא בדבריו בשה"ש (א, יז) מבואר שציווי המשכן בא רק אחרי חטא העגל כשיטת הספורנו. ואילו בדבריו באדרת אליהו (פ' כי תשא) משמע שהציווי של "ועשו לי מקדש" היה גם קודם חטא העגל.

וביארנו שם עפ"ד המשך חכמה (פר' ויקהל) שג"כ כותב כשיטת הספורנו שקודם חטא העגל היה השראת השכינה גם בלא המשכן, אלא שבדבריו מבואר חידוש נפלא שאעפ"כ היה 'משכן' גם קודם חטא העגל.

ושם בא המשך חכמה לבאר מדוע בפר' כי תשא (קודם חטא העגל) נצטוו על שבת אחרי מלאכת המשכן, ואילו בפר' ויקהל נאמרה מלאכת המשכן אחר הציווי על שבת. וז"ל: "קודם שעשו בני ישראל העגל הלא היה התנאי "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" והשכינה היתה שורה בישראל שלא באמצעות המשכן רק הוא היה מקום מיוחד לעבודה ולהשראת השכינה, אבל לא באופן שעל ידו יזכו לראות בכבוד השי"ת כי בני ישראל בעצמם הם היו המעון להשי"ת "והיכל ה' המה" (ירמיה ז, ד) אז היה בנין המשכן כאחד מפרטי צורך העבודה כו'. שכינו שהשראת השכינה וכבוד השי"ת חופף על בני ישראל קודם בנין המשכן אם כן תו עבודה וכל צרכיה אף בנין המשכן דחי שבת, לכן נאמר משכן קודם לשבת. אבל אחר שחטאו בעגל הלא לא היו ראויים לכבוד השי"ת רק באמצעות המשכן, א"כ לא נדחית בבנין המשכן לכן נאמר שבת קודם".

ומבואר מדבריו, שגם קודם חטא העגל היה ציווי על מלאכת המשכן רק שהיה חילוק במהות המשכן, שאחרי חטא העגל לא היו ראויים להשראת השכינה רק דרך המשכן, ואילו קודם חטא העגל המשכן היה רק כאחד מפרטי צורך העבודה.

ועפ"י ביארנו, שמהות המשכן קודם חטא העגל היה במטרה כדי שתשרה השכינה בתחתונים, והיה זה בחינה של "מקדש", אלא שמכח חטא העגל ירדו בדרגה ולא זכו לשוב לדרגה ההיא שתשרה השכינה בתחתונים ולא שרתה השכינה אלא בישראל, ולצורך זה הוצרך מקום מיוחד להשראת השכינה שזהו ה"משכן".

"ושכנתי בתוכם"

ו [והנה כדי שישאר יהיו שרויים שתשרה בהם השכינה ושהם בעצמן יהיו המעון להשי"ת "והיכל ה' המה", היה נצרך לכך עבודה מצידם.

וכפי שכותב הנפש החיים (שער א בהערות פרק ד): "לואת הרי כי ודאי עיקר ענין הקדש והמקדש ושריית שכינתו יתברך הוא האדם, שאם יתקדש עצמו כראוי בקיום המצות כולן שהם תלוין ג"כ בשורשן העליון בפרקי אברי השיעור קומה כביכול של כלל כל העולמות כולם, אז הוא עצמו המקדש ממש ובתוכו ה' ית"ש. כמ"ש יכל ה' היכל ה' המה. וכמאמרם ז"ל ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם כו'. וזה שאמרו רז"ל (כתובות ה, א) "גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ כתיב 'אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים', ואילו במעשה צדיקים כתיב 'מקדש אדני כוננו ידיך'. פתחו במעשי צדיקים וסיימו ראייתם ממקדש, כי כן באמת שהצדיקים ע"י מעשיהם הרצויים לפניו יתברך, הן הם מקדש ה' ממש.

¹ ויסוד הדברים שמעתי ממ"ר הגאון הגר"כ שליט"א.

וי"ל עד"ז הכתוב "ועשו לי מקדש גו' ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו" ורז"ל דרשו וכן תעשו לדורות. ולדרכינו י"ל ג"כ שר"ל אל תחשבו שתכלית כוונתי הוא עשיית המקדש החיצוני, אלא תדעו שכל תכלית רצוני בתננית המשכן וכל כלי, רק לרמז לכם שממנו תראו וכן תעשו אתם את עצמיכם שתהיו אתם במעשיכם הצריים כתבנית המשכן וכליו, כולם קדושים ראויים ומוכנים להשרות שכינתי בתוכם ממש. זהו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא שככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'. תכלית כוונתי שכן תעשו את עצמיכם".

ומהו "ושכנתי בתוכם" בכל אחד ואחד, מבאר האלשיך (שמות כה): "בשום לב אל אומר ו"שכנתי בתוכם" ולא אמר "בתוכי", והוא כי הנה שמעתי לומדים מכאן כי עיקר השראת שכינה באדם הוא ולא בבית מאומרו "בתוכם", אך לא המשיכו הכתובים על ענין זה. ואני אבא אחריהם ומלאתי את דבריהם. והוא כי עדיין צריך לשים לב כי הלא במשכן עצמו היתה שכינה כו'. אך הוא, כי מאז היתה שכינה למטה טרם יחטא אדם ובהעוונות עלתה לרקיע ראשון, ובדור אנוש לשני, וכן על הסדר הזה עד השביעי. ובא אברהם והורידה לשני, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי, לוי לשלישי, קהת לשני, עמרם לראשון, משה לארץ. כן היה ראוי הלא להשרות שכינה בארץ בהשתלשלותו כו'. אלא שאין הדור ראוי לכך, כי עונותם מבדילים בין הארץ ובין השמים, ואין מבא להשראת שכינה בארץ למענם. והוא מאמר הכתוב היכל ה' היכל ה' המה, לומר אל יעלה על רוחכם כי היכל ה' הוא ואיך יניחחו הוא יתברך, כי הלא היכל ה' המה וכאשר המה ראויים להשרות שכינה בנשמותם ישתלשל ויתפשט השפע אל היכל ה', כי למענם להיות אתם משכן את שמו יתברך במקום ההוא. כי נפשותם הם המשכן האמתי ומהם יתפשט אל המקום המיוחד ההוא".

ומוסיף האלשיך: "ועל זה אחשבה היתה ברכת טוב אשר בירך משה את בני ישראל, כמאמרם ז"ל (תנחומא פקודי יא) על "וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' ויברך אותם משה", יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם כו'. כי מה ענין פסוק "ויהי נועם" אצל הברכה. ולבא אל הענין, נשים לב אל כפל ענין ומלות שונות באומרו "ומעשה ידינו כוננה כו' ומעשה ידינו כו'". אך אמר יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם כו', כי כשהוקם המשכן של מטה, משכן של מעלה הוקם עמו בכל חלקי פרטי דוגמת התחנות. והוא ומעשה ידינו, אשר פה, כוננה עלינו, בעליון אשר הוא עליון ואז על ידי שני הדברים האלה ומעשה ידינו, פה למטה כוננהו, מקדושה שהקינו בעליון על ידי נפשנו, כי הכל תלוי ונמשך מהשראת שכינה על האדם שבאמצעותו יתכונן העליון והתחתון בהשראת שכינה כאמור.

ועל פי הדברים האלה תהיה כוונת הכתוב "ועשו לי מקדש כו'", כי אחת דבר אלקים שנים זו שמענו. אחת ועשו לי מקדש, שנית שיעשו באופן יתקיים המקדש במה שיכשירו מעשיהם להיות עצמם היכל ה', ותהיה שכינתו יתברך שוכנת בתוכם ובקרבם שיהיו היכל ה' המה, שויהי נועם ה' עליהם בעצם. והוא "ושכנתי בתוכם", כי אין הוא יתברך עושה עיקר המעשים ואבנים, כי אם מהאנשים צדיקים אשר נפשותיהם משכנות לאביר יעקב. ופירש על ראשון ראשון. מה שאמרתי "ועשו לי מקדש הוא

ככל אשר אני מראה אותך כו'". ומה שאמרתי "ושכנתי בתוכם" אל יקשה בעיניכם לומר מי זה יוכל להכין עצמו להיות משכנו יתברך בו, ומה גם אחר התקלקל הכתוב בעגל. כי דעו לכם כי "וכן תעשו", כי יש לאל ידכם בטוב בחירתכם. ולהורות להם כי הבא ליטרה ה' עמו לסייעו ולהכשירו בעצם, והמה כבר באו ליטרה כמאמרם ז"ל כי כן עשו ישראל אז מראש חודש אלול שעלה משה הפעם השלישית שבא ליטרה, על כן בסוף הארבעים יום שירד משה בציווי המשכן אמר לו הוא יתברך לאמר להם וכן תעשו כו'".

ומבואר מכל דברי האלשיך, שהעבודה של ישראל היה להכשיר עצמם להיות ראויים שתשרה שכינה עליהם בתוך כל אחד ואחד. ואת העבודה הזאת עשו ישראל החל מר"ח אלול ועד ליום הכפורים, ואז הכינו עצמם לכך ובט"ו בתשרי בעת שהתחילו בעשיית המשכן, או אז כבר העמידו עצמם מצידם שראויים לכך להיות המעון לשכינה.

וכבר ביארנו לעיל, שהקב"ה כבר ביום הכפורים עצמו צוה למשה על מלאכת המשכן, כי כבר אז גילה בדעתו שרוצה בהם, וחפץ להחזיר את שכינתו בהם. ולכן יש כאן תהליך שלם שמתחיל מיום הכפורים עד עת סיום מלאכת המשכן.

ולכן מצד ישראל – עת תחילת עשיית המשכן הוא זמן השמחה, כי בעת ההיא העמידו והכינו עצמם ונעשו ראויים להשראת השכינה, וזהו הסמל של עניי הכבוד. אולם בפועל לא נשלמה מלאכת המשכן רק בניסן, ולכן מצידו יתברך שלימות השמחה היא רק בניסן, בזמן שנעשה לו דירה בתחתונים שיכול להשרות שכינתו שם.

לתגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"בְּחֻמְשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הָזֶה חָג הַסֻּכּוֹת" – בגדרי חובת האכילה בליל ט"ו בחודש השביעי

"וַיְבָרֵךְ אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֹמֶר בְּחֻמְשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הָזֶה חָג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה"ע"כ. (אמור כג לד)

סוכה (כז א) במשנה רבי אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה, וחכמים אומרים אין לדבר קצבה, חוץ מלילי יו"ט הראשון של חג בלבד, ע"כ.

ובפ"י רש"י (שם) בד"ה חוץ מלילי יום טוב הראשון - שאינו רשאי להתענות, כדילף בגמרא. עכ"ל.

ובגמ' (שם) מ"ט דר' אליעזר, "תשבוי" (אמור כג מב) כעין תדרור, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה, ורבנן כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, **אי הכי אפ"ל לילי יום טוב ראשון נמי, איך יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק, נאמר כאן "חמשה עשר"** (אמור כג לד), **ונאמר חמשה עשר בחג המצות** (שם כג ו), **מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות, והתם מנלן, "בערב תאכלו מצות"** (בא יב יח) **הכתוב קבעו חובה**, ע"כ.

ובפ"י רש"י (שם) בד"ה מכאן ואילך רשות - דהכי לפינן לה בפרק בתרא דפסחים (קכ א): "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת" (ראה טז ח)

מה שביעי רשות אף ששה רשות, לפי שהשביעי בכלל "שבעת ימים תאכל מצות" (משפטים כג טו), כי תשא לד יח) ויצא מן הכלל, ללמד שאכילת מצות האמור בו אינו חובה - אלא אם באת לאכול - תהא אכילתך מצה ולא חמץ, ולא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. והתם גופיה מנלן - דלילה הראשון מיהא חובה, עכ"ל.

מבואר דאף לאחר שגלתה לנו התורה דאכילת מצה בכל השבעת ימים הוא רשות, מ"מ הוציאה התורה מן הכלל את הלילה הראשון, וקבעתו חובה, והוא ממה שכתוב בערב תאכלו מצות.

א-

ובתוס' (סוכה שם) בד"ה אי בעי אכיל וכו'. ומשמע הכא דביו"ט לא הוי חובה וכו', חוץ מליל יו"ט הראשון, ולפ"י"אם טעה ולא הזכיר של יו"ט בברהמ"ז אינו צריך לחזור, **והא דאמרין פרק שלשה שאכלו** (ברכות מט ב) **שבתות וי"ט דלא סגי ליה דלא אכיל, אם טעה חוזר, לא מתוקמא אלא בלילי יו"ט הראשון של פסח, ובלילי יו"ט הראשון של חג וכו', עכ"ל.**

וכ"ה ברשב"א בח"י (ברכות מט ב) ומינה שמעינן דהא דאסיקמא דשבת וימים טובים דעל כרחיה אכיל מחזירין אותו, ה"מ לילה הראשון של פסח וליל ראשון של סוכות דוקא שהיא חובה באכילת פת דגמרין לה (סוכה כז א) חמשה עשר שקבעו עשר מחג המצות מלילה הראשון של פסח שקבעו חובה הכתוב "מבערב תאכלו מצות" (בא יב יח), הא כלהו שאר עונות דיי"ט ואפילו דיי"ט ראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת, וכדאיתא נמי במסכת סוכה (כז א) גבי ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, וכו' עכ"ל.^ט

ב-

בשו"ת רעק"א (קמא, סי' א) ועכ"ז אלו נשאלתי אנכי על ככה, כמדומה הייתי מורה ובא, דכל מרבית ביתו אנשים יחזרו לברך, אבל לא הנשים והבנות. וטעמא דידי משום דיש לי לדון דאשה מותרת להתענות ביי"ט, דאיסור תענית ביי"ט נראה שהוא מדין עונג, וכן הוא ברמב"ם, והרי מצות עונג הוא בכלל מצות עשה דעצרת תהיה לכם, דדרשינן מניה חציל לד' וחציו לכס, ואי"כ לא תהא מצוה זו עדיפא מכל מ"ע שהזמן גרמא שנשים נטורות וכו', וכיון דאינה במצות תענוג מותרת להתענות, וממילא אם שכחה להזכיר של יום טוב בברכת המזון א"צ לחזור ולברך, דהוי יי"ט גבי דידיהו כמו ר"ח לגבי דידן. **זולת בליל א' דפסח** דמחוייבות במצה מהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ, וכו' עכ"ל.^ט

מבואר בדבריו דאף שמדין יו"ט אין חייבות באכילת פת וממילא אין חייבות לחזור אם לא

^ט **ובשו"ת הרשב"א** (ח"א סי' תרי"ד) מדאמרין בברכות (מט ב) אלא מעתה שבתות וימים טובים דעל כרחך אכיל הכי נמי. אלמא בשבתות צריך לאכול פת מדאורייתא דומיא דימים טובים, דהיינו ראשון של פסח דכתב ביה "בערב תאכלו מצות" (בא יב יח) הכתוב קבעו חובה. וכן ליל ראשון של סוכות דגמרא חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות. וכו' עכ"ל.

^ט **שם**: ומה דאשה מחוייבת במצוה דיי"ט הוא רק בלא תעשה דלא תעשה כל מלאכה, אבל לא במצות עשה דיי"ט, וכמיש תוס' בקידושין (דף ל"ד ע"א ד"ה מעקה) ואף להר"ן שם דחייבות גם בעשה דיי"ט מ"מ זה רק בעשה דשבתית מלאכה משום דתמיד איתא גם לאו בהדי העשה, אבל בעשה דאין בה לאו פטורות ועיי"ש, עכ"ל.

^ט **שם**: וכן בשבת אם שכחה לומר רצה, דכיון דמחוייבת במי"ע דקידוש מהקישא דזכור ושומר מחוייבת ג"כ בכל מ"ע דשבת, וכו' עכ"ל.

הזכירו המאורע, מ"מ בליל פסח, מכיון שחייבות לאכול מצה, מדין בערב תאכלו מצות, ומהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ לכן חייבות לחזור.

ג-

והנה מדחלוק לילי יו"ט הראשון של פסח ושל סוכות משאר לילות וימים טובים, לכאורה נראה דחיובו אינו מדין היו"ט, רק הוא חיוב בפני עצמו.

וגם מכיון דנלמד ממה שכתוב "בערב תאכלו מצות" שנאמר במצרים (בא יב יח), ואז עדיין לא נהג בו יו"ט, וכמו שכתב **בחזקוני** (מסעי לג ג) "ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום" וגו' לא הוזהרו במצרים על יום טוב רק מחמץ לילה ראשון.

וכ"ה בתוס' יו"ט (פסחים פ"י מ"ה) בסוף ד"ה מצה על שום וכו', דאי לראות חמץ אף בלילה לא נאסרו וכן במלאכה. ואי לאכול גם ביום נאסרו, עכ"ל. וכן נראה מדברי **האור החיים** (מסעי לג ב), וכ"כ **במהרי"ל דיקין** (ריש פ' קרח). וא"כ חיובו לכאורה לא מדין יו"ט אלא מדין גזירת הכתוב ומהקישא.

ד-

ברכות (מט ב) אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה מחזירין אותו, בברכת המזון אין מחזירין אותו. אמר ליה רב אבין לרב עמרם: מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון - אמר ליה: אף לדידי קשיא לי, ושאליתיה לרב נחמן, ואמר לי: מיניה דמר שמואל לא שמיע לי, אלא נחזי אנן, תפלה דחובה היא - מחזירין אותו; ברכת מזונא, דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל - אין מחזירין אותו, ע"כ.

ובטור (או"ח סי' קפח סעי' ז) ואי לא מדכר דפתח הטוב והמטיב לא הדר לרישא דאמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברה"מ אין מחזירין אותו, מ"ט תפלה דלא מצי פטר נפשיה מחזירין אותו, ברה"מ דמצי פטר נפשיה אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל, פירוש דבר שצריך ברה"מ שאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה שאסור להתענות בר"ח הילכך לא מהזרינו ליה, עכ"ל.

ה-

בטור (או"ח סי' קפח) אם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב אף על גב דהשתא לא סגי דלא אכיל מ"מ משום האי מיעוטא לא תיקנו להחזיר וגם חיוב אכילה דהאי יומא משום שבת הוא וכתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל ויש חולקים בזה ולזה דעתי נוטה וראיה משום יום שנתחייב בד' תפלות ה"ן כיון דסוף סוף לא סגי דלא אכיל צריך לחזור ולברך עכ"ל.

ובחזושי הרשב"א (ברכות מט ב) והילכך ראש חדש שחל להיות בשבת כיון דעל כרחיה אכיל אפי' טעה בשל ראש חדש בברכת המזון מחזירין אותו לראש הברכה דהיינו לנחמה, ואין צריך לומר בשלא פתח הטוב והמטיב שאומר ברוך שנתן, עכ"ל.

ומבואר בחי' הרשב"א והטור דבר"ח שחל להיות בשבת, כיון שעל כרחו הוא אוכל אפי' טעה בשל ר"ח מחזירין אותו אף שאין חיובו מדין ר"ח.

כמו כן בליל ראשון של פסח ובליל ראשון של סוכות אף דחיובו אינו מדין יו"ט, אלא מדין בערב תאכלו מצות ומגזירה שוה, מ"מ כיון דעל כרחו אכיל חוזר.

ו-

בבית יוסף (שם) [בדק הבית] ולענין הלכה נקטינן כה"ר יוסף דספק ברכות להקל [עד כאן].

וכן הוא בשו"ע (שם סעי' ז) אם חל ר"ח בשבת, והזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ח, ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר, עכ"ל.

ומבואר דבראש חודש שחל בשבת אף דלא סגי ליה בלא פת משום שבת, מ"מ אי לא הזכיר של ר"ח אינו חוזר, משום שהחיוב סעודה אינו מחמת ר"ח.

וצ"ב לפי מה שכתבו התוס' דבשאר לילות וימים טובים אינו חוזר, ורק בליל ראשון של פסח ושל סוכות חוזר, משום שאז יש גזירת הכתוב שחייב לאכול פת וילפינן לה מבערב תאכלו מצות, ומג"ש דחמשה עשר חמשה עשר.

וכמו כן לש"י רעק"א בדין נשים ביו"ט אם שכחו מעין המאורע אינן חוזרות זולת ליל א' של פסח דמחוייבות במצה מהקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, צ"ב דלכאורה חיוב הסעודה אינו מדין היו"ט, וא"כ מאי שנא מר"ח שחל להיות בשבת דנקטינן שאינו חוזר משום שאין חיובו מדין ר"ח רק מדין שבת, הכא נמי הכא שאין חיובו מדין היו"ט רק דין בפני עצמו.

ז-

ונראה בכל זה בהקדם ביאור דברי **הטור** (שם) שכתב ואם חל ר"ח בשבת והזכיר של שבת ולא של ר"ח, היה אומר ה"ר יוסף שאין מחזירין אם פתח בהטוב והמטיב, אע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל, מ"מ משום מיעוטא לא תקנו להחזיר וכו', עכ"ל.

ובפרישה (ס"ק כז) משום האי מיעוטא. פירוש דלא שכיח ועכשיו איתרמי כד לא החזירו וכן פירש מהר"ם יפה (ס"ח) אבל אין טעם לפירוש זה וכי בשביל שאינו שכיח אם לא עביד כתיקונו לא יחזור ועוד דאם כן ר' יחיאל דסבירא ליה חוזר ומביא ראיה מיום שנתחייב בארבע תפילות וכו' הא יש לחלק דשאני הכא דלא שכיח כמו שחילק מהר"ם יפה בין זה לזה ע"ש. לכן נראה לע"ד דהכי פירושו משום האי מיעוטא רצה לומר מי שמיעט מלומר יעלה ויבוא בברכת המזון לא מציינו שתקנו חזרה בשביל זה, עכ"ל.

ובמגן אברהם (שם ס"ק יב) אינו חוזר. אף על גב דלא סגי דלא אכל פת, מ"מ משום האי מיעוטא לא תקנו להחזיר כלומר דדוקא ביום הכפורים שחל בשבת שמתפלל ד' תפלות בלא"ה תקנו להזכיר גם של שבת אבל להחזיר בשביל כן לא תיקנו כיון שלעולם אין מחזיר בשביל ר"ח, וגם חיוב אכיל' דההוא יומא משום שבת הוא [טור] וא"כ לעולם ליכא חיוב הזכרה להזכיר בר"ח והוי כמפטיר בשבת ר"ח שאינו מזכיר של ר"ח כמ"ש רפ"ד ס"ב, עכ"ל.

בלבושי שרד (שם) *כלומר דדוקא. המג"א לשיטתיה בתרכ"ג (ס"ק ב) דפליג אהט"ז כאן ס"ק ה', וסבירא ליה דחוזר התם, לכן צריך כאן לתירוץ אחר: * (שם) תקנו להזכיר. וכיון דתיקנו להזכיר כשחל בשבת, תיקנו גם לענין להחזיר לענין אם שכח. מה שאין כן כאן דליכא תקנה להזכיר, דהא מזכירין ראש חדש אפילו לא חל בשבת, ומשום להחזיר לבד שהוא אקראי לא עשו תקנה: * (שם) ליכא חיוב הזכרה. פירוש, לענין להחזיר, דלא מציינו שיחזיר משום ראש חדש, לכן גם כשחל בשבת אינו

מחזיר, ודמי להפטורה דאינו מזכיר מהאי טעמא, הכי נמי כאן לענין להחזיר, וק"ל, עכ"ל.²⁷

במשנה ברורה (שם ס"ק כו) מפני שאינו חייב וכו' - דדוקא בשבת וביו"ט שמחוייב לאכול דוקא פת וא"כ חיוב ברהמ"ז קבוע הוא בימים האלה לכן תקינו רבנן לעיכובא ג"כ להזכיר שם מעין המאורע וכמו בתפלה, אבל בר"ח אף על גב שאסור להתענות בו מ"מ אינו מחוייב לאכול דוקא פת וא"כ אין חיוב ברהמ"ז קבוע בו, ולהכי לא תקנו חכמים הזכרת מעין המאורע שלו לעיכובא בבהמ"ז וע"כ אם שכח אין צריך לחזור, עכ"ל.

ח-

ובלחם חמדות (על הרא"ש, ברכות פ"ז אות עח) כתב משום האי מיעוטא, (דרובן של ר"ח אינן חלין בשבת) לא תקנו להחזיר. וכו', עכ"ל.

וכוונתו בביאור דברי הטור הוא משום דר"ח חלין בכל ימות השבוע, וא"כ רובן של ר"ח אם ישכח יעו"י אין מחזירין אותו, ולכן לא רצו חכמים לתקן דבחל בשבת, אז כן יתחייב לחזור,

בספר **מאמר מרדכי** (כרמי, ס"ק טז) ואם חל ר"ח וכו' אינו חוזר וכו' כ"כ הטור בשם הר' יוסף ז"ל דאע"ג דהשתא לא סגי דלא אכיל משום האי מיעוטא לא תקנו להחזיר ע"כ. ופשוט הוא דר"ל משום האי מיעוטא דר"ח שחל בשבת לא תקנו להחזיר משום ר"ח וזה ברור. ואין זה ענין לשבת ויהו"כ דעכ"פ תקנו חזרה בשביל שבת וק"ל כנ"ל ברור. וראיתי להרב גן המלך (סי' לח) שדחה דין זה מכח ההיא דסי' תרכג ביהו"כ ולא זכר מדברי האחרונים כלום ואין דבריו נראים. ודברי הרב פרישה בזה תמוהים מאד לענ"ד, וגם יש גמגומים בדבריו. ועיין ט"ז ומ"ש הוא ברור ונכון ודלא כט"ז, עכ"ל.

ט-

ולמהתבאר בדברי הטור, ולפי מה שביארו בלחם חמדות ובמאמר מרדכי, מובן שפיר מה דמבואר בתוס' דאם שכח בלילי יו"ט הראשון של פסח, ובלילי יו"ט הראשון של חג, וכמו"כ מה שפסק בשו"ת רעק"א לחייב נשים ששכחו להזכיר יעלה ויבוא בלילי ראשון של פסח, ואף דחיובם הוא לא משום יו"ט, והטעם מכיון שחיוב של בערב תאכלו מצות חל תמיד ביו"ט של פסח, וכמו"כ לילי יו"ט של סכות, חל תמיד בליל ט"ו, אף שחיובו אינו מדין יו"ט מ"מ חייבו לחזור, וגם לנשים בליל פסח, משום דסו"ס חייבות לאכול ביום זה שחל ביו"ט.

י-

בחי' חכמת שלמה (שם) אם חל ראש חדש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חדש וכו'. נ"ב, כן הוא כאן, וכן מציינו בכמה דוכתי, בשו"ע הלכות יום הכיפורים (סי' תרכב סעי' ב) לענין הזכרת שבת בהפטרה במנחה, ולענין תפלת נעילה (סי' תרכג סעי' ג), וכן בהלכות שבת סימן רפד (סעי' ב) לענין

²⁷ **ובמחצית השקל** (שם) ואם כן לעולם כו'. ר"ל, דבשלמא בתפלת שבת כיון דאפילו לא חל בו יום הכיפורים צריך עכ"פ להזכיר שבת בשלש תפלות, כשחל בו יום כיפור ויש עוד תפלה, אמרו חז"ל שיהיה לתפלה זו דין תפלה שמתפלל בשבת גרידא ויזכיר שבת, כיון דהיום נתחייב בארבע תפלות. **מה שאין כן בברכת המזון דראש חדש, דלא מציינו חיוב אכילה בראש חדש גרידא, שע"י זה היה חייב לחזור אם שכח, דאפילו האכילה בראש חדש שחל בשבת אין החיוב משום ראש חדש כי אם משום שבת, לכן אין צריך לחזור בשביל ראש חדש אפילו כשחל בשבת, דמהאי טעמא אינו מזכיר בברכת הפטרה כשחל ראש חדש בשבת יום ראש חדש, משום דליכא מפטיר בראש חדש גרידא, עכ"ל.**

הזכרת שבת בראש חדש בהפטרה. והנה צ"ע לכל זה מן השי"ס דבזבחים (צא א) דקאמר שם אטו ראש חדש למוספי דידיה אהני למוספי שבת לא אהני, וכן קאמר שם דאטו ראש השנה למוספי דידיה אהני למוספי ראש חדש לא אהני, א"כ מוכח דקדושה חדא מהני אף למה דלא היי דידיה אם אירע כן ביומו. א"כ הכא נמי אם אירע ראש חדש בשבת אהני שבת גם לראש חדש, וכן יום הכיפורים בשבת אהני יום הכיפורים גם לשבת. וכו' עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר בטור דהטעם הוא דמשום מיעוטא לא תיקנו לחזור, פי' דרובם של ר"ח אינם חלים בשבת וכמו שפירשו בלחם חמודות ובמאמר מרדכי, י"ל גם לעניננו אף דמהני קדושת שבת לראש חודש, מ"מ חז"ל לא רצו לתקן לחייב לחזור, משום פעם אחת שחל בשבת, דו"ק.

באר צבי / הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נוד אברהם' ומג"ש ביהמ"כ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

הסוכה בגלות

נעמוד על ענין מהותי שיש במצות ישיבה בסוכה, ונפתח עם כמה שאלות:

א) איתא במדרש (בר"מ מ"ח י'), שבשכר שאמר אאע"ה למלאכים "הישענו תחת הענף" (בראשית י"ח ד') זכו ישראל למצות סוכה. וצ"ב מה השייכות שיש בין הדברים, שזכו דוקא למצות סוכה בעבור מצות הכנסת אורחים.

ב) כתוב בזוה"ק (פר' אמור קג.) שבסוכות יש 'אושפיזין', היינו אורחים נעלים שהם שבעת הרוגעים שמגיעים אלינו מידי יום בחג הסוכות. ושואלים, מדוע ענין זה שייך דוקא לחג הסוכות ולא קיים בשום מועד אחר, ואפילו לא בפסח בלילה המרומם של ליל הסדר. בפשטות הטעם הוא כי אנו נעשים ראויים לארח אותם דוקא לאחר הזיכוך וההיטהרות שעברנו ביה"כ, ולהלן נראה בע"ה טעם נוסף. [ובספר 'להורות נתן' (מועדים ג' עמ' שמ"ב), כתב ע"ז טעם נאה, שלהזמין מכובדים כאלו כמו מלך ב"ו, צריך שיהיה ביתו זך ונקי, וממילא רק בסוכה שחל בה קדושה (כמבואר בסוכה ט.), ביצה ל:.) שייך להזמין אליה את האושפיזין העילאין, עיי"ש].

ג) בזוה"ק (שם קד.) כתב שמחוייבים להכניס אורחים לסוכה. וצריך להבין מהו הסיבה והטעם שיש חיוב במצוה זו בסוכות יותר מאשר בשאר ימות השנה. וכמו"כ צ"ב מה שמבואר בשלה"ק שללא אורחים אין באין האושפיזין. וצ"ב מדוע.

ד) ידועה הקושיה שהביא הטור (בר"ס תרכ"ה), דאם מפורש בתורה שטעם וענין מצות סוכה הוא "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בניי בהוציא אותם מארץ מצרים" וגו' (ויקרא כ"ג מ"ג), והיינו לעשות זכר לענני הכבוד, והרי מאחר ויצאו

בניסן וכבר אז התחילו ענני הכבוד, מדוע א"כ ציונה התורה לעשות סוכות בתשרי ולא בניסן. והטור שם תירץ, דזהו כדי שיהא ניכר עשייתנו לשם מצוה, דבתחילת ימות הגשמים דרך בני אדם להכנס לבתיהם, וכאשר אנו יוצאים אל הסוכה, יראה לכל שמצות המלך היא עלינו.

אולם במדרש (ילק"ש אמור כ"ג רמז תרנ"ג) ביאר בזה באופן אחר, דמאחר ובר"ה דן הקב"ה את כל באי עולם, וביורה"כ חותם דינם, וקיים חשש שמא יצא דינם של ישראל לגלות, על כן ע"י הסוכה שגולין מבתיהן לסוכה, מעלה עליהם הקב"ה כאילו גלו לבבל, שנאמר (מ"כ ד' י') כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל שם תנצלי וגו'. ע"כ. ומוסיף ב"ילקוט מעם לועז" שם, שמאחר ומסירת הפיתקין על מה שנגזר ביו"כ הוא בהושענא רבה, על כן ציונה הקב"ה בזמן זה לצאת לסוכה שיחשיב זאת בתור גלות, ואז לא ימסור בהו"ר את פתקת הגלות למועל. וכן כתב המהר"ל (בהל' סוכה) וז"ל: "כל אדם יעשה סוכתו קבע ודירתו ארעי, שאם ח"ו נגזר עליו גלות נתכפר בזה". וטעם זה הביא אף האליהו רבה (בס"י תרכ"ה) להלכה, שמשום כך אין להקדים ולעשות את הסוכה קודם יו"כ (אמנם הסכמת הפוסקים דאין קפידא בזה). ועכ"פ מבואר שהציאה לסוכה כמוה כציאה לגלות. וכן אומרים בתפילה כשנכנסים לסוכה "ובזכות צאתי מבתי החוצה וכו' ייחשב לי זאת כאילו הרחקתי נדוד", ונע"ע בספר "שפתי חיים" למו"ר רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, מדוע חוששים דוקא לעונש גלות].

אך עדיין יש להבין, דהנה כתוב בגמ' (סוכה כה:.) ונפסק להלכה (ס"י תר"מ ס"ד), שהמצטער פטור מן הסוכה, ולכאורה אם הציאה לסוכה הוא כנגד גזירת הגלות, א"כ הרי אדרבה, ככל שיצטער יותר כך תגדל גם תחושת הגלות וכנגד זה תגדל הכפרה, ומדוע א"כ פטרה התורה את המצטער, ולא עוד אלא שאמרו (בשו"ע ס"י תרל"ט ס"ז ברמ"א) על מי שיושב בסוכה כשמצטער שנקרא "הדייט". [ובניגוד לכל המצוות שמחוייב האדם לקיימן אף כשמצטער, ואף גדלה מעלתו בכך, וכמו שאחז"ל (אבות ה' כ"ב) "לפום צערא אגרא"].

ונקדים עוד שאלה, אם הסוכה אמורה להיות במקום גלות, איך זה עולה בקנה אחד עם המצוה המיוחדת של נוי סוכה, שיש מצוה לייפות את הסוכה, וכן איתא בגמ' (סוכה כח:.) ובשו"ע (ס"י תרל"ט ס"א) דכלים הנאים ומצעות הנאות מעלים לסוכה, ואיך סוכה כזו תוכל להזכיר לאדם ענין של גלות שאמורה לכפר, שאז לכאורה אין אמור להיות בה מקום לתנאי נוחות ורווחה.

ולא עוד, אלא שיש חיוב של שמחה יתירה בחג הסוכות, וכתבו האחרונים (שו"ת עונג יו"ט או"ח סי' ל', שו"ת חמדת שלמה סי' כ"ג, ועוד) שעיקר יסוד המצוה בסוכה הוא התענוג וההנאה, שהתורה אמרה צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי, דהיינו שהשימוש וההנאה שיש לאדם בביתו כל השנה יאה מעתה בסוכה. הרי שהשמחה היא מיסודי מצוה זו ומחוייבה. והכיצד זה גלות ושמחה חוברות יחדיו ומשמשות בעירוביה? [ועיי' מש"כ מהולך בזה בספר אפריון עה"ת בס"פ אמור].

מדוע סוכה נחשבת לגלות

ובכדי להבין את כל הענין לאשורו, מדוע הציאה לסוכה יכולה להחשב לגלות, וכן חובת הכנסת אורחים בסוכות, וענין האושפיזין בסוכות, עלינו להקדים ולבאר את כל הענין של גודל מצות הכנסת אורחים, דהנה אחז"ל (שבת קכז.) דגדולה הכנסת

אורחים יותר מקבלת פני השכינה, וצ"ב מה המיוחד במצות חסד זו יותר מכל מצוות החסד כביקור חולים, הכנסת כלה ולווית המת, שעל אף אחת מהם לא נאמר שזו מצוה גדולה מקבלת פני השכינה.

[והנה ראיתי כמה ביאורים מדוע גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, ובספר "דעת תורה" (להגה"צ רבי ירוחם ממיר זצ"ל) בפ' וירא (עמ' קי"ג) כתב לבאר, כי אף שתהא "קבלת פני שכינה" גדולה כאשר תהא, אבל כל זאת הלא הוא מצב של עולמות עליונים, ומצות הכנסת אורחים הלא של עוה"ז היא, כלומר, הכנסת אורחים היא קבלת פני שכינה של עוה"ז, ולכן גדולה הכנסת אורחים. ומכאן כל סוד המעשה, כי סוד כל התורה הוא שהיא "תורת העולם הזה". עכ"ד. והגרא"מ שך זצ"ל (מחשבת מוסר ח"ב עמ' ת') ביאר בנוסח אחר, דהכנסת אורחים זהו דביקות בה' ממש מצד ה"לדבקה בו" מה הוא אף אתה, ולהדבק במידותיו של הקב"ה בפועל זהו דביקות גדולה יותר מאשר רק לדבר עם הקב"ה. אכן לכאורה ביאורים אלו הם דוחק גדול בביאור המאמר, כי לפי"ז יוצא חידוש גדול, דמה שאמרו "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה", זה לאו דוקא הכנסת אורחים, דלפי ה"דעת תורה" ה"ה כל המצוות שבתורה, ולדברי ה"מחשבת מוסר" עכ"פ כל מצוות הגמ"ח שבין אדם לחבירו ג"כ בכלל זה שגדולים הם קבלת פני השכינה. וזהו דוחק גדול, דהא חז"ל דקדקו ואמרו לשון זה דוקא על מצוות הכנסת אורחים, ומשמע שיש במצות חסד זו מעלה מיוחדת ויתירה על שאר מצוות הגמילות חסדים. ויש לבאר מעלתה].

איך שייך שחיוב הכרת הטוב לאכסניה תהיה גדולה מהחיוב לאביו ולאמו

והנה ידועים דברי המדרש בפר' שמות (שמו"ר פ"ד ב') וז"ל: ובשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה אמר לו רבון העולם איני יכול, מפני שקבלתי יתרו ופתח לי ביתו, ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחבירו נפשו חייב לו, וכן אתה מוצא באליהו בשעה שהלך אצל צרפית האלמנה, מת בנה התחיל מתחנן ואומר (מלכים א' י"ז כ') הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה, וכתוב (שם) וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד, ולא עוד אלא שכל הפותח פתחו לחבירו חייב בכבודו יותר מאביו ומאמו, אתה מוצא בעת שנלקח אליהו מאלישע וזכה ליטול פי שנים ברוחו, כמה דתימא (מלכים ב' ב' י') ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, היה לו לילך אצל אביו ואמו להחיותם כמו אבותיו כמו בן הצרפית, אלא שמסר נפשו על אכסניה שלו, לכך אמר משה לפני הקב"ה קבלני יתרו ונהג בי כבוד, איני הולך אלא ברשותו, לכך כתיב (שמות ד' י"ח) וילך משה וישב אל יתר חותנו. עכ"ל.

וכבר עמד בזה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (בספרו "שיחות מוסר" ל"ב ל"ב), דהמבואר מדברי חז"ל אלו, שהכח הגדול שהיה לאליהו ולאלישע להחיות מתים, היה להם שמחת הרגש החזק של הכרת הטוב לבעלי האכסניה שהם עדים שחשבו כי נפשם הם חייבים להם, והרגשה זו נתנה בהם כח בלתי מוגבל עד שיכלו להחיות מתים. ואע"פ שבדאי היו רוצים להחיות את אבותיהם, אך מאחר ולא היתה להם הרגשת "נפשו חייב לו" כלפי אביהם, לא היה בכוחם להחיותם. עכ"ד.

² שם: וכן קשה ממה דגרסינו בפסחים (נט ב) גבי רב ספרא רמי וכו' ומשני הכא במאי עסקינן בי"ד שחל להיות בשבת, דחלבי שבת קריבין ביום טוב. וקשה הרי זה הו"ו סוף עולת חול ומה בכך דהוי היום שבת הרי זה אינו קרבן שבת, ולומר דפסח עדיף משבת דהרי דוחה את השבת, א"כ לא הו"ו צריך לומר בי"ד שחל בשבת, רק הו"ו ליה למימר כפשוטו דפסח עדיף משבת דהרי דוחה את השבת ואינו בכלל לא עולת חול ביום טוב, ובעל כרחך דזה לא מהני, א"כ מה בכך דהיום שבת כיון דזה אינו קרבן שבת, בעל כרחך מוכח דשבת אהני גם לקרבן זה כדקאמר בזבחים הני"ל, אם כן קשה למה לענין ברכת המזון והפטרה ותפלה לא נימא כן, וצ"ע, ודייק היטב, עכ"ל.

אך לכאורה הא גופא עדיין צ"ע, איך יתכן שכלפי אביהם מולידים, שחיוב כיבודם הוא הרבה מעבר לחיוב הכרת הטוב כלפיהם, (יעיין בספר החינוך מצוה ל"ג), לא יהיה להם את אותה הרגשת "נפשו חיוב לו", לכל הפחות כפי שהיה להם כלפי בעלי האכסניות, והלא גם אביו ואמו לא נגרעו ממי שפתח לו פתח, דאין לך מי שפתח לך פתח גדול מהם, שגידלוהו וטיפחוהו מיום לידתו ועד היותו לאיש? ועוד צ"ב מהו ביאור הלשון המיוחדת שנקטו כאן חז"ל "הפתוח פתחו", ולא אמרו בפשיטות "המכניסו לביתו" וכדו'.

בהכנסת אורח זר מקריב האדם את פרטיותו

אולם שמעתי בזה שמבואר כאן יסוד גדול, הדנה בניגוד לכל החסדים שהאדם עושה שבעשייתו אותם אינו פוגם בפרטיותו האישית ובהתנהגותו בביתו, ואינו מקריב את אישיותו, הרי שכאשר הוא מכניס לביתו אורח זר, הוא בעצם מקריב בזה את כל הפרטיות שלו בביתו, וה"ז כמוסר את עצמיותו לגמרי, דשוב אינו יכול לנהוג כלל כפי שיכול באופן תמידי לנהוג בביתו, וע"כ הכנסת האורח נקרא בשם 'פותח פתח', שזהו כמו המושג בלשון הגמ' 'פירצה', שע"י ביתו נעשה פרוץ ואינו יכול לחוש שם את אותה תחושת בטחון שהיתה לו בביתו קודם ללא האורח, ש'ביתו הוא מבצר' והיתה לו פרטיות גמורה, ש'פותח פתח', היינו כמו פירצה שביתו כבר לא מכוסה מעין כל שיוכל לעשות שם דברי הצנע, שע"י שמכניס את האורח הרי הוא נעשה מוגבל במידה מסויימת בהנהגתו והילוכו, והוי כמי שאינו בביתו שלו, כי האורח מגביל אותו בהליכותיו, נמצא שבעל הבית מקריב ע"י את כל הפרטיות שלו, וממילא זהו החסד הגדול ביותר שבא מצד העושה, בניגוד לכל שאר החסדים שהאדם לא צריך להקריב בעדם את כל פרטיותו.

ובזה מובן מהי המעלה בהכנסת אורח זר מאשר כשמכניס בביתו את אביו ואמו מולידיו, כי הגם שכלפיהם מחוייב הוא להתחסד יותר משאר בני"א, מ"מ מצד הבעה"ב המכניס, הרי שהמסירות של כל פרטיותו באה למעשה דוקא כשמכניס אורח זר שמגביל את כל הנהגתו הרגילה.

וממילא כל זה שייך דוקא כשמכניס לביתו את חבירו או אדם זר, שאז נחשב שפתח לו את פתחו, משא"כ אביו ואמו שהם יולדיו ומולידיו, ואינם מרגישים עמו כמו זר, כי זה צור מחצבתו וכו' מכורתו, בהם אין נחשב כלל ש'פתחו לו פתח', ועל כן חשוב יותר מי שמכניסו לביתו שאינו אביו ואמו מאשר אביו ואמו. וממילא שמעיין מהו כל המעלה המיוחדת שיש במצות הכנסת אורחים, יותר מאשר שאר גמ"ח, כי בשעה שמכניס אורח, הרי שהוא כמו מפקיר את ביתו שאינו יכול לנהוג בו כמו קודם, ומאחר ומסר בעדו את כל פרטיותו ואנושיותו, על כן גם האורח חייב לו את נפשו.

ולפי"ז גם יש לבאר היטב הטעם שגדולה דוקא הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, ומדוע אמרו זאת חז"ל דוקא על קיום מצות חסד זה דוקא, דהרי כל עיקר המעלה של קבלת פני השכינה מסוגל רק אדם שעקר מעצמו את אנושיותו וביטל את עצמו התבטלות מוחלטת כלפי השכינה, והרי נתבאר שע"י הכנסת האורחים מגיע האדם למצב זה בפועל ממש, כי בזה מגיע לביטול כל הגשמיות שלו, וכנ"ל. [ובמקום אחר ביארנו שכענין זה מבואר במה שאי אפשר לזכות להשראת השכינה בתחתונים אלא ע"י מסירות נפש שזהו ביטול העצמיות].

~ והנה ידוע ומפורסם המעשה עם הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל שבתחילה התנצל בפני האורח שהגיע לסוכתו שאין הוא יכול לשהות עמו בסוכה משום שהוא בגדר מצטער, אולם אח"כ החליט בדעתו שאין מן הראוי להשאיר האורח בסוכה לבדו, וטען בפניו כי אף אמנם שמצטער פטור מן הסוכה מ"מ אינו פטור מהכנסת אורחים. ע"כ. ולכאורה יש לשאול, איזה חסרון ואיזה פגם ב"הכנסת אורחים" מצא הגר"ע בכך אם האורח יסעד על שולחנו בסוכה ללא נכוחותו. אולם להנ"ל מובן, כי כל עיקר הענין וסגולת המצוה של הכנסת אורחים היא להיות במחיצה אחת עם האורח, ולא להשאירו לבדו.

הנהגת גדולי ישראל במצוה זו

~ מסופר על הגר"ח מבריסק זצ"ל שהיה ידוע במידת הצדקה שלו מעל להשגתו, מפורסם כי ביתו היה ממש בבחינת הפקר וכל מי שרצה יכול היה להכנס לביתו לאכול ולתפוס מיטה וללכת לישון... לא אחת אירע שכאשר ביקש הגר"ח לישון לאחר יום שלם של עמל התורה מצא כי מיטתו כבר נתפסה ע"י אחד האורחים, במקרים כאלו היה עוקר דלת ומניחה על הריצפה וישן עליה.

מספרים שפעם ניגש אליו אחד מעוברי האורח מבלי שידע שהוא הבעה"ב ושאלו כמה זמן אוכל לשהות כאן כי כבר נמצא כמה שבועות ולא יודע מה כאן מקובל. ענהו הגר"ח גם אני אינני יודע, אני נמצא פה כבר כמה שנים ומעולם לא אמרו לי כלום...

עוד מסופר שהיה פעם אורח שלפנות בוקר נטל בכליו כל אשר מצא ונסתלק. טענו בני הבית מדוע אינו בודק באורחים, ענה שלמדים הנהגה זו ממה שהקב"ה זימן לאאע"ה דוקא מי שנדמה כערביים.

~ על הגר"ש כהנמן זצ"ל מסופר שפעם הגיעו אליו אורחים שהוזמנו אלא שבטעות הקדימו את תאריך הביקור ביום אחד. הם התנצלו, אך הרב ענה שאדברה, טוב שהפתיעו, כי לקבלם אחרי הכנה אין זו רבותא, והערך של הכנסת אורחים הוא כשמכניסים לבית בכל מצב.

וכענין זה ביאר מרן החפץ חיים את הנאמר במשנה באבות (א' ה') 'ויהיו עניים בני ביתך', דיך לך אדם שאינו מכניס אורח כי לא הכין עצמו לזה, על כן אמר שלא תכביד על עצמך להכין מעבר למה שאתה מכין לבני ביתך וממילא תוכל להכניס אורחים בכל עת ובכל מצב.

עיקר התיקון שבגלות

וממילא, לפי זה יש לבאר שגם כל עיקר הענין של ה'גלות' שיש בסוכה, אינו שייך כלל לקושי או הצער הפיזי שיש לאדם, אלא דמאחר וכל התיקון והתכלית שיש בגלות זה להביא את האדם לביטול עצמיותו וגאותו, וזהו עיקר הצער של 'גלות', שיש לו הרגשת השפלה וחוסר כבוד שאין לו פרטיות, וא"כ ממילא כאשר האדם מכניס את עצמו למקום שבו לא יוכל לנהוג כדרכו בביתו, הרי שמבטל בזה את אנושיותו שזהו ג"כ בבחינת גלות. וזהו עיקר הענין שזה נחשב גלות, כי בניגוד לביתו ששם יכול לעשות מה שרוצה, כשיצא לסוכה אין לו את הפרטיות והכבוד העצמי שיש לו בתוך קורות ביתו. וממילא מובן שאין בייפוי וקישוט הסוכה בכדי לגרוע מאומה ממהות הגלות שיש לאדם בסוכה.

ולפי מה שנתבאר מובן היטב טעם החילוק מדוע באמת המצטער צער הגוף פטור מן הסוכה, [אע"פ שבשאר כל מצוות קיי"ל דלפום צערא אגרא],

דאדרבה, בכדי שבין את עיקר הענין הנ"ל שיגיע האדם לביטול עצמיותו, לכן אמרו ש'המצטער' פטור מן הסוכה, להורות שעיקר התיקון שיש לנפש האדם בסוכה אינו כלל הצער הגשמי במה שהולך לדור במקום פחות נוח, אלא בביטול אנושיותו, וככל ששמח יותר בהיותו תחת פסולת גורן ויקב הרי שזה מעיד יותר ויותר על ביטול יישותו ועצמיותו, וכאשר האדם שואף להגיע למעלה זו של ביטול עצמיותו ופרטיותו, חייב לעשות זאת מתוך שמחה שלימה, וכאשר הוא מצטער ממילא הוא לא יוכל להגיע לזה, ומאחר וזה עיקר תכלית הסוכה, ע"כ פטור הוא מן הסוכה.

ומאחר ועיקר זה דביטול אנושיותו מתבטא בפרט כשמכניס אורח זר לסוכה כדנתבאר, ע"כ מובן מש"כ בזה"ק (ח"ג קד.) שמחוייבים להכניס אורחים לסוכה. ושאלנו מאי שנא שיש חיוב במצוה זו בסוכות יותר מאשר בשאר ימות השנה. אולם להנ"ל מובן, כי ע"י שמכניס אורח זר הרי הוא כמי שאינו כלל במקום פרטי משלו, כי האורח מגביל אותו בהליכותיו וכנ"ל, וזהו מיסוד מצות הסוכה.

ובזה מובן גם השייכות בין מצות סוכה למצות הכנסת אורחים, שכתב המדרש שבזכות מה שאמר אאע"ה 'השענו תחת העץ' זכינו למצות סוכה, כי גם במצות סוכה יש מעין התיקון של מצות הכנסת אורחים בביטול היישות של האדם.

וביותר יש לבאר, לפי מש"כ התוס' עה"ת בפ' וירא שם על הכתוב (י"ח ח') 'והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו', שבאמת לא היה שם אילן כלל, והלשון 'תחת העץ' הוא מלשון 'עין תחת עין', והיינו שאאע"ה בעצמו היה סוכך ומגין בגופו על האורחים מפני החמה. נורא מאוד. ולפי"ז מובן היטב המדרש שבעבור זה זכו ישראל לענני כבוד במדבר. [נוב"מ פו: כתוב שזכו לזה בעבור 'ואברהם הולך עמם לשלחם']. [ש'מדה כנגד מדה' בזה הוא, שעשה הדבר רק מתוך חביבות המצוה, וכן היו הענני כבוד ענין של חביבות יתירה, וכמו התירוץ שכתבו האחרונים [החיד"א (בראש דוד פ' אמור עמ' שמ"ו), וכן המב"ט (בבית אלוקים שער יסוד"ת פל"ז) והבני יששכר (מאמרי חודש תשרי מאמר י' אות י"ד)] בטעם שיש זכר רק לענני כבוד ולא לבאר והמן, משום שהבאר והמן היו הכרחיים לקיומם. וממילא מאחר וכל מצות סוכה הוא זכר לענני הכבוד שהגיעו בעבור הנהגתו של אאע"ה עם האורחים, נמצא שיש שייכות בין מצוה זו למצות סוכה.

יישוב ענין האושפיזין

ולפי"ז מובן היטב מדוע דוקא בסוכות יש את ענין האושפיזין מה שלא מצוינו בשום חג, כי אפילו אם אין לו אורח מ"מ כשיכניס ללבו שבאמת יש איזה אורח אושפיזין בסוכתו, דהרי העיקר הוא לא רק לומר כמה מילים שמזמין את אברהם אבינו וכו', אלא שיצייר זאת בדעתו ממש, ועי"ז שוב לא יוכל לנהוג כפי מנהגו בביתו, וכמש"כ הרמ"א (ברי"ש סי' א' בשו"ע) כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כשישבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול וכו'. ואמנם הנהגת האדם באופן ראוי כזה מוטלת עליו כל השנה כולה מצד ה"שייטת" ה' לנגדי תמיד" כמבואר שם, מ"מ בסוכות מאחר וכל עיקר התכלית שייחשב לו כגלות, הרי שחובה עליו יותר להיות עם אורחים, וזה עיקר ענין התיקון של הגלות שבסוכה.

ומעתה יש גם טעם ותכלית למה שכתב בשלה"ק שללא אורחים אין באין האושפיזין, דלפמשי"ע עיקר

הענין הוא לחוש כמה שיותר שמבטל את כל אנוכיותו ופרטיותו, וממילא ע"י האורחים שבאים בפועל ממש יוכל יותר לחוש גם באושיפיזין העילאין שבאים.

גויש להוסיף, שע"פ מה שנתבאר יהיה גם מובן השייכות של הפטרת פר' וירא עם המעשה השונמית לפרשת וירא, כי מלבד מה שכתב הלבוש הטעם משום דכתיב שם "כעת חיה את חובקת בן" וכהלשון שאמרו המלאכים לשרה, עוד נלמד מהמעשה שם את עיקר הטעם הנ"ל מדוע גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה, שהוא משום ענין ה'פוחת פתח' לאורח, וכמו שנתבאר .]

לתגובות: z5102244@gmail.com

בתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

יבש פסול – לא המתים יתללו!

בתלמוד ירושלמי מסכת סוכה פרק ג' הלכה א' אמרין לגבי מקור הדין שלולב היבש פסול:

רבי אבין בְּשֵׁם רַבִּי יוֹדָה בְּרַ פְּזִי (אומר) תִּיבֵּשׁ פְּסוּל (טעמא דמילתא שלולב היבש פסול הוא) עַל שֵׁם (הפסוק) לֹא הַמֵּתִים יִתְלָלוּ? (תהלים קטו, יז - ולולב יבש הרי הוא כ'מת' ולא מיקרי הדר (קרבן העדה)).

האדם שמטבעו יש בו חיות ונטול הלולב בחיי "יבש" בודאי שיש חסרון של "לא המתים"

מדברי הירושלמי הללו שמפרש טעמא למה "לולב היבש פסול" משום דכתיב (תהלים קטו יז) "לא המתים יהללו י-ה" דרשו המגידים ק"ו ומה אדם המקיים מצוה כשהוא מלא חיות ורק הלולב יבש אינו יוצא ידי חובתו משום "לא המתים יהללו י-ה" אע"ג שהלולב הינו דבר דומס ק"ו בן בנו של ק"ו כאשר האדם שמצד טבעו יש בו חיות והוא נוטל את הלולב בבחינת "יבש" ונטול חיות בודאי שיש חסרון של "לא המתים" ומכאן שמצד הדין צריך לקיים מצוות התורה מתוך תשוקה ורצון פנימי.

ומה לנו גדול מזה ממה שהעלה רבינו בחיי בחיבורו על התורה: 'ולכך באה המצוה שנטול הצמחים האלה בעלי הנפש הצומחת שבהן סימן החיים, לקלס בהן לפני אדון הכל הנקרא אלקים חיים, ואילו היו הצמחים האלה יבשים לא היה בהן אות וסימן לדרכי החיים, כי הליחות שבהם הוא חיותן כענין הדם בגוף החי, ומזה אמרו בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) לולב היבש פסול משום שנאמר (תהלים קטו, יז) לא המתים יהללו י-ה, הרי שההודאה היא בהוראת כח הצמיחה והרעננות, ובה מתקיים 'חי חי וידך'".

ויש לבאר מה משמעות ההודאה ב'אנא ה' הושיעה נא', שהיא לשון בקשה, וביותר, יש לדון במהות ההודאה על 'כי בא לשפוט את הארץ', שלכאור' היה יותר ראוי להביע יראה מחרדת הדין, ומה עניינם של הרעננות והרננה בעת משפט.

'ויקח משה את עצמות יוסף עמו' רמז על הלולב

ה'אמרי אמת' אמר, בשם ה'שפת אמת' ד'ויקח משה את עצמות יוסף עמו' (שמות יג, יט) הוא רמז על הלולב דכתיב 'ולקחתם לכם' וכתביב 'העליתם את עצמותי' רמז על הלולב ונענועיו, והביא מה דאיתא בירושלמי דלולב היבש פסול על שם לא המתים יהללו י-ה, ואמר שיוסף הצדיק נקרא 'חי' כענין שאיתא שצדיקים במיתתן נקראו חיים - 'בן איש חי', והחטא במכירת יוסף היה שגרמו 'יובש' במדת יוסף הצדיק, ולזה היה התיקון והעליתם את עצמותי מזה אתכם, אתכם ממש.

לע"נ גיסי הרה"ג החסיד הנעלה הרב ישראל ב'בדלחט"א הרב אליעזר וזוג' האשה החשובה מרת

חיה מרים בת יבדלחט"א הרב יצחק מתתיהו ת.נ.צ.ב.ה.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולבץ

התנופה בתודה ובלולב

יסוד חיוב התנופה בלולב נלמד מתנופת לחמי תודה (מנחות סב., סוכה לז:), ובתוס' שם הובאו דברי הירושלמי שחוץ ממדיני הולכה והבאה יש בלולב גם נענועים, ובשם הערוך (ערך נע) כתבו, שצריך לנענע בהולכה והובאה, וראיתו מהירושלמי 'צריך לנענע שלש פעמים על כל דבר ודבר', וכבר הערנו (בסי' ל) שאם מקור הולכת הלולב לכל רוח נלמד מודה, לכאור' כל הנוסף בנענועו שייך גם בתודה, ולמה לא מצינו נענועים בתודה. וכדי ליישב ענין זה נקדים לברר את מהות ההודאה בנענוני הלולב.

ההודאה בנענוני הלולב

כתבו תוס' (סוכה לז: ד"ה בהודו) אף על פי שאין אנא ה' הושיעה נא תחלת הפרק ולא סוף הפרק, מנענעים בו, משום דכתיב (דה"א טז) 'אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ', וכתביב בתריה 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו', וכתביב נמי בתריה 'ואמרו הושיענו אלקי ישענו', והיינו 'ירננו' שמנענעים את הלולב ומשבחין ב'הודו' וב'אנא ה' הושיעה נא'.

הרי שההודאה בחג הסוכות היא בנענועי הלולב ומיניו שעליהם נאמר 'אז ירננו', ועומק הענין ביאר רבינו בחיי (ויקרא כג, מ) שכתב 'בחר הכתוב בארבעת צמחים אלה, כי הם רעננים כל השנה ומתקיימין בלחותן יותר משאר פירות, והנפש הצומחת שבהן סימן החיים, לקלס בהן לפני אדון הכל הנקרא אלקים חיים, ואילו היו הצמחים האלה יבשים לא היה בהן אות וסימן לדרכי החיים, כי הליחות שבהם הוא חיותן כענין הדם בגוף החי, ומזה אמרו בירושלמי (סוכה פ"ג ה"א) לולב היבש פסול משום שנאמר (תהלים קטו, יז) לא המתים יהללו י-ה, הרי שההודאה היא בהוראת כח הצמיחה והרעננות, ובה מתקיים 'חי חי וידך'".

ויש לבאר מה משמעות ההודאה ב'אנא ה' הושיעה נא', שהיא לשון בקשה, וביותר, יש לדון במהות ההודאה על 'כי בא לשפוט את הארץ', שלכאור' היה יותר ראוי להביע יראה מחרדת הדין, ומה עניינם של הרעננות והרננה בעת משפט.

והנה הרא"ש (סוכה פ"ג סכ"ו) הביא את דברי התנחומא (אמור יח) 'לפי שבר"ה באין לדין ישראל ואומות העולם ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב, נתן הקב"ה מצוה זו לישראל שיהיו שמחים בלולביהם כאדם היוצא מלפני השופט זכאי שהוא שמח, והיינו דכתיב 'ירננו עצי היער', כלומר ירננו בעצי היער כאשר יצאו מלפני ה' זכאין כשבאין לשפוט את הארץ, ובמה ירננו בהודו ובהושע נא', ומדבריו עולה שההודאה היא על מה שנצלו בדין, והיינו על מה שזכו לקבל עוד חיים, ועל כך מורה כח הצמיחה והרעננות.

וכיבוד נפרדים ועומדים בפני עצמם, אזי יש מקום

כל העצים מצטרפים לנענועי הלולב

והנה מצינו במדרש (ויק"ר אמור ל, ד), 'ולקחתם לכם ביום הראשון' ההוא דכתיב 'עלוז שדי וכל אשר בו, אז ירננו עצי היער' אמר רב אחא 'עצי היער' ו'כל עצי היער', 'עצי היער' אלו אילנות שעושין פירות, ו'כל עצי היער' אלו אילנות שאינם עושין פירות, לפני מי לפני ה', למה כי בא בראש השנה ויום הכיפורים, מה לעשות ישפוט תבל בצדק ועמים במישרים', והיינו כי שני מקראות הן, בתהילים (צו) נאמר 'אז ירננו כל עצי היער לפני ה' כי בא, כי בא לשפוט הארץ', ואילו בדברי הימים (א' טז) נאמר 'אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ', ושירת האילנות העושים פירות מעלה עמה את שירת אילנות סרק, שאין אומרים שירה מצד עצמם.

והענין שאילני סרק אין אומרים שירה, יבואר ע"פ"ד הרמב"ן (בראשית א, יא), שהתורה לא הזכירה בימי הבריאה את יצירת אילני הסרק, אלא רק בריאת עץ פרי עושה פרי, כי בבריאה לא ברא הקב"ה עצי סרק, אלא כאשר נתקללה האדמה, איבדו חלק מהאילנות את כח הוצאת פירותיהם, ונמצא שכח השירה שייך ל'עצי היער' המיוחדים, והם אילנות העושים פירות, אלא שהם מצטרפים ומעים עמהם את שאר אילנות.

ואמנם לא בכל עת מצטרפים לשירה זו אילנות סרק, אלא כאמור בתהלים 'אז ירננו כל עצי היער לפני ה', והיינו בעת קיום 'ושמחתם לפני ה', כי היותם במצב של לפני ה' הוא רק כאשר 'כי בא כי בא לשפוט', והיינו כאשר נגלה להם חסדו בעת משפט, שמקיים בו גם את אלו שאינם עושי רצונו, אך בכל עת כאשר רק 'כי בא לשפוט', אינו זמן שירה, ולכן 'אז ירננו עצי היער' בלבד 'מלפני ה', כי זו היא גילה ברעדה, כאמור 'מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה-יעקב', והיינו כי אין זו עת שמחה של עמידה לפני ה', אלא הכרת הנהגתו בלב המייחלים אליו, והוא המשך האמור בדברי הימים שם 'אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו', שהיא השגחה מיוחדת אל הקרובים אליו, כפירש"י שם, ולכן רק הצדיקים שהם 'עצי היער' מרננים בה, ואילו שאר העם הם 'כל עצי היער', המצטרפים לשמחה רק כשהם 'לפני ה', בעת המשפט, בו הם מצטרפים לקיום עם הצדיקים מצד הנקודה הפנימית שיש בכל אחד מישראל¹⁰.

צדדי הטוב בהנהגת המשפט

הנה התבאר שאחר המשפט בר"ה ויוה"כ הוא זמן הודאה על גילוי חסדו, ומצינו כעין זה בפסיקתא (דר"כ אות כז) 'תכתב זאת לדור אחרון', אלו דורות הללו שהם נטוים למיתה, 'ועם נברא יהלל י-ה', שעתיד הקב"ה לבראותן ברייה חדשה, ומה עלינו ליקח לולב ואתרוג לקלס להקב"ה, לפיכך משה מזהיר את ישראל ואומר להם 'ולקחתם לכם', והיינו שהשמחה במשפט אינה רק על כפרת החטא והצלה מעונש, אלא על קבלת חיים חדשים, ומקום לקיום בכל אופן.

נמצא, שצד הטוב שבהנהגת המשפט הוא, כי בשורש המציאות החטא מפקיע את עצם זכות הקיום, ורק כאשר הנבראים מונהגים בהנהגת הדין, וכביכול נפרדים ועומדים בפני עצמם, אזי יש מקום

¹⁰ וראה בזהר (ח"ג רנו.) לולב יסוד דומה לשדרה, דביה קיום דכל גרמין, ועליה אמר דוד (תהלים לה י) כל עצמותי תאמרנה יהוה מי כמוך... ונענועין דהלל אינון משותפין בנענועין דנטילת לולב, ואינון ח"י באנא, ח"י ח"י בהודו תחלה וסוף, ח"י דנטילת לולב. הרי שנענועי הלולב הם בחי חי וידך, כי הוא ביסוד, ובוה נעלו חלות מצות תודתה שהם בחכמה כדלהלן.

¹⁰ שורש חילוק זה עולה מדברי הגר"א (בהקדמת תיקו"ז ג:) שב'כל עצי היער' כלולים עץ הדעת ועץ החיים, והיינו אזי, ואילו 'עצי היער' בז"א ועטרת היסוד, ע"ש היטב.

חולה קורונה חיובו בסוכה בלילה הראשון ובשאר הימים (והמצאים במלונית)

נפסק בשולחן ערוך (סי' תרמ ס"ג) שחולין ומשמשיהן פטורים מן הסוכה, ואפילו חולה שאין בו סכנה, כגון שחש בראשו או חש בעיניו פטור מן הסוכה.

ונחלקו הפוסקים אם הפטור של חולה אמור גם לגבי הלילה הראשון, שהחיד"א בברכי יוסף (סי' תרלט סק"ה) הסתפק אם דינו של החולה כדין מצטער שמבואר ברמ"א (סי' תרלט ס"ה) לענין מצטער מגשמים שחייב לאכול בסוכה בלילה הראשון, וכתב, שבאורחות חיים ובכל בו משמע שחולה פטור. והשערי תשובה (סי' תרלט סק"ה) הביאו וכתב שנראה שהאל"ה רבה פטור. ועיין גם בקובץ שיעורים (ח"ב סי' מו) שכתב הטעם דחולה פטור, לא משום מצטער, אלא הוא מאותו טעם שהמשמשים פטורים, דהא פטורים משום דעוסקים במצוה, וכן נמי בחולה שייך טעמא דעוסק במצוה, דמצות השבת גופו גם עליה דידיה רמ"א. ולפי טעם זה מסתבר לומר שגם בלילה הראשון יהיה פטור.

מאידך, בבכורי יעקב (סי' תרמ סק"ו) כתב שחולה חייב בלילה הראשון, וכתב שכן מבואר באל"ה רבה ובברכי יוסף שחייב, וכן הוכיח הערוך לנר (סוכה כו.) מהגמרא, וכן פסקו הישועות יעקב (סי' תרמ סק"ב), והבן איש חי (שנה א' פ' האזינו סי"ב), וכן כתב הגר"ש אויערבאך (הליכו"ש סוכות פי"ז ד"ה אות יד) שמשברא אין חילוק בין חולה למצטער, מפני שאף חולה אינו פטור מן הסוכה אלא מחמת שכשמצטער אינו בכלל 'תשבו כעין תדור', ואף יש לדחות את הראיות של השערי תשובה מהאורחות חיים והכל בו. ואף הברכי יוסף עצמו חזר בו בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' לח אות צב) וכתב שחייב, כיון שמבואר ברבינו מנוח שאף חולה אינו פטור מן הסוכה, אלא משום שכשמצטער אין זה תשבו כעין תדור, ואם כן בלילה הראשון חייב כדין שאר מצטער, וכן כתב הגר"ש משה מרדכי קארפ (הל' חג בחג על סוכות ח"ב פי"ד הע' 17) דזיל בתר טעמא דיליף מחג המצות, וכתב שעיקר סברת הברכי יוסף אינו מובן מה מקום יש לחלק בזה, הא שניהם פטורים משום תשבו כעין תדורו שלא חייבה התורה אלא כדרך שאדם עושה בביתו, ואם מצטער חייב ולא אמרינן שיפטור משום תשבו כעין תדורו ומאי שנא דחולה יפטר, וגם בברכי יוסף נראה דלא מסיק לפטור חולה, אלא צידד לכאן ולכאן ולא הכריע, ולכן נראה שבדאי אין להקל בזה, עיין שם.

ורק חולה שמרגיש שאם יכנס לסוכה הדבר יזיק לו ויחלה יותר, או שאמר לו כן הרופא, כתב בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' מז ד"ה ואכן) שאינו ראוי להחמיר על עצמו להתענות ביום הכיפורים מחמת שמוזק לבריאותו, כך חולה שאין בו סכנה אינו ראוי להחמיר על עצמו לקיים מצות עשה כשהדבר מוזק לבריאותו, אך עיין בבכורי יעקב שם שפטור מסוכה דוקא כשחושש שיבוא לידי סכנה.

והגר"ש זילברשטיין (חשוך חמד) כתב שתלוי עד כמה הוא חולה, כי יש מצבים שאנשים מסוימים נוהגים בעצמם מנהג חולה, וישנים אנשים שבמצב זה נוהג כבריא, לדוגמא, מי שיש לו חום גבוה מאד, ודאי מצטער הוא ופטור מן הסוכה, ואם ידחוק את עצמו וישב בסוכה לא יברך, אבל חולה שיש לו חום אך לא גבוה, דבחוץ כזה הרבה אנשים מחשיבים עצמם לחולים, ואינם משתדלים לחפש מקום נוח, מצטער כזה יכול לחייב את עצמו ולעשות בשמחה ולברך, עיין שם.

והנה לגבי חולה קורונה שיש לו חום או חולשה שלכולי עלמא דינו כחולה שאין בו סכנה (ואם יש לו חום יש גם אומרים שהוא מוגדר כחולה שיש בו סכנה) אז בשאר ימים לכולי עלמא הוא פטור מסוכה וכפי שנפסק בשולחן ערוך.

אך לגבי חולה קורונה שאיבד את חוש הטעם והריח וכל שכן מי שיצא חיובי במעבדה אך אין לו שום תסמינים ולא חולשה כבר הבאנו (במאמר לראש השנה) לגבי תשעה באב שנחלקו גדולי הרבנים אם הוא מוגדר כחולה שאין בו סכנה או לא, שדעת הגר"ש משה שאול קליין והגר"ר נתן קופשיץ ועוד רבנים שמי שאין לו חום והוא רק איבד את חוש הטעם והריח אינו מוגדר כחולה, ומטעם זה פסקו שהוא חייב לצום בתשעה באב כמו אדם בריא.

מאידך, לדעת הגר"ש זילברשטיין הגר"מ גרוס והגר"ר משה ברנדסדורפר ועוד רבנים גם מי שיצא חיובי במעבדה ואין לו שום תסמינים כלל, וכל שכן מי שאיבד את חוש הטעם והריח מוגדר כחולה שאין בו סכנה, ומטעם זה פסקו שלא יצום בתשעה באב ובד' צומות דרבנן.

ועיין בבאר יעקב (סי' תרמ סק"ב) ובשו"ת מקדש ישראל (עמ' יט) שכתבו שמי שכואב לו אצבעו או שיניו וכד', ואין לו שום תועלת להיות בבית יותר מבסוכה, לא נפטר ממצות ישיבת סוכה. ולפי דבריהם מסתבר שגם מי שאיבד את חוש הטעם והריח אינו נפטר מחמת זה.

ועיין גם בברכת הבית (שער נב סכ"ד) שכתב שחולה שרוצה להחמיר על עצמו לשבת בסוכה רשאי בכך.

ולפי זה יש לעיין בכמה ספיקות חשובות בענין זה.

א. ראשית יש לעיין לגבי מי שנמצא בבידוד, או שיש לו במשפחה אחד שיצא חיובי ואין לו תסמינים או שרק איבד את חוש הטעם והריח (לדעת הרבנים שסוברים שדינו כבריא), וכן מי שיש לו חולשה או חום לדעת הבכורי יעקב והפוסקים המחייבים אותו בסוכה בלילה הראשון, והוא מבודד משאר המשפחה, כך שאין לו אפשרות לישון בסוכה יחד אם שאר בני המשפחה (כדי לא להדביקם), עד כמה מחויב הוא לטרוח לבנות לעצמו סוכה נפרדת. ועיין במשנה ברורה (סי' תרמ סקכ"ד) ובשער הציון (שם סק"ל), ובפרי מגדים (סי' תרמ א"א סקט"ו) ובביאור הלכה (סי' תרמ ס"ח ד"ה הולכי) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' לב ד"ה והנה הפוסקים) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קטו) ובשו"ת משנת יוסף (ח"ז סי' קיז), ובס' אשרי האיש (פכ"ו סלי"ט) בשם הגר"ש אלישיב, בגדר החיוב לטרוח בסוכה בגופו ובממונו.

ב. ואם אין לו מקום לבנות סוכה נוספת, יש לעיין מי קודם למי בשינה בסוכה החולה והמבודד או שאר בני המשפחה, ומה הדין כשיש כמה חולים במשפחה.

ומסתבר שהבעל הבית קודם לבניו הגדולים בין אם הוא חולה או מבודד בין אם לא, אך יש לעיין מה הדין כשיש לו בנים קטנים שהוא חייב לחנכם בסוכה מדין חינוך, מי קודם הוא או בניו הקטנים. כמו כן יש לעיין בסוכה שהבעל הבית לא ישן שם, או בב' בעלי בתים הישנים בסוכה אחת ואחד מהם חיובי או מבודד ואחד לא, מי קודם למי בשינה בסוכה.

ולענין אכילה בסוכה יש פתרון פשוט, שיחלקו את זמן הסעודה לשנים, וקודם יאכלו הבריאים ואחר כך הם יצאו ויאכלו שם החיוביים או המבודדים, או הפוך, אך לענין שינה בסוכה פשוט שאינם מחויבים לחלק את שינת הלילה לשנים.

ג. וכמו כן יש לעיין במי שנמצא במלונית וידוע ששם אין אפשרות לישון בסוכה אלא רק לאכול שם וכמו בכל הבתי מלון, עד כמה הוא מחויב לטרוח לצאת מהמלונית כדי ללכת לישון בסוכה שבביתו, והאם בכלל מותר לחולה קורונה לישוע למלונית כשהוא יודע שהוא יפטר על ידי כך מלישון בסוכה, והאם זה נקרא שהוא מכניס את עצמו למקום פטור.

ד. כמו כן יש לעיין הפוך, במי שאין לו מקום ואפשרות לבנות סוכה נוספת לחולים, אם הוא מחויב לישוע למלונית שיש שם סוכות לשינה (אם יש דבר כזה), והאם הוא מחויב לשלוח את הבריאים להתארח אצל האחרים (במקרה שהם כבר יצאו מבידוד).

ויש הרבה מה לפלפל בזה, אך אין כאן המקום להאריך. ואשמח לקבל מקוראי אספקלריא תשובות ומקורות מדברי הפוסקים בענין זה.

הלכות החג / חרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הלכות בת ישראל'

דיני חג הסוכות תשפ"א

לקראת חג הסוכות

הימנעות מאכילה ושינה בערב החג: כתב הרמ"א תרל"ט, ג: "ולא יאכל ביום, מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתיאבון" וכן כתב בא"ח (א) האזינו, ג. אמנם הכרעת הפוסקים, דהיינו מתחילת שעה עשירית (3:25) - משנ"ב, כ"ז. אלא שבכל ערב שבת ויו"ט "מצווה להימנע" ובערב סוכות הוא איסור.

בעל "תרומת הדשן" לא היה ישן בערב סוכות בצהר"ס, כדי שיוכל לישון לתיאבון בלילה (לקט יושר סוכה, ז).

לפני כניסת החג, כדאי להתנות: "אין אנו בדלים [מקצים מדעתנו] מנוי הסוכה כל בין השמשות של שבעת ימי החג". כדי שיהיה מותר להסיר את הקישוטים כשיבואו גשמים ושלא ייאסרו בטלטול ביום טוב ובשבת (שו"ע ורמ"א תרל"ח, ב ומשנ"ב, כ"ד).

אכן, לענין הסרת נוי סוכה בשבת ויו"ט, יש לזכור שאסורה הורדתם אם מחוברים לפנות הסוכה או לגג ע"י מסמרים או נעצים, וכן אם נקשרו בקשר שעל גבי קשר, משום בונה וסותר ומתיר קשר (משנ"ב שי"ד, ח), ואף ניתוק חוט דרך קלקול מותר רק שלא בפני ע"ה (משנ"ב שי"ז, ז) ואף כשמחברים בסיכות כיוון שהחיבור לשבוע - ספק אם מותר להסירם בשבת ויו"ט (ראה פיסקי תשובות" שם, כ"ב).

זמן אגידת הלולב כשחל יום א' של סוכות בשבת המנהג לאגוד את הלולב ומיניו בכל שנה בערב יום טוב, כשמותרת עשיית קשר על גבי קשר (ליקוטי מהרי"ח). שלדעת החת"ס בחידושויו לסוכה ל"ו ע"ה ד"ה בנינו וכו' ודעת ה"בכורי יעקב" ז-ח האיגוד צריך שיהיה דווקא בקשר ע"ג קשר. [נכיוס, רבים נוהגים להשתמש ב"קושיקל"ך] אמנם, כשחל יו"ט ראשון בשבת, כהשנה, נכון יותר לאגוד את הלולב ביום א' דחול המועד בבוקר לפני התפילה, או במוצ"ש כמנהג הגר"י"ק זצ"ל (אורחות רבנו ב, רמ"ט).

מכסים את השולחן במפה נאה לכבוד השבת והחג, גם את השולחן שבבית, ולא רק שבסוכה (פמ"ג ומט"א תרכ"ה, ל"א). ויש שמכסים את השולחן במפה כל ימי חול המועד, לכבוד החג.

הערה: יש להדליק את נרות החג והשבת בתוך **הסוכה** (שו"ע תרל"ט, א). ונשים המדליקות בסוכה ומבקשות מאחר להעבירם לבית [או ביום טוב שחל בחול מעבירות בעצמן את הנרות לתוך הבית] - "לא יפה הן עושות" אפילו מעבירים למקום שמשתמשים לאורם (משנ"ב רס"ג מ"ח בשם הח"י אדם). **הסוכה קטנה** וחוששים לדלקה, ואין קופסת זכוכית - טוב להעמיד הנרות בחלון הפונה אל הסוכה (משנ"ב שם, ח וראה תרכ"ז, ט"ו).

מברכים על הנרות: "**להדליק נר של שבת ויום טוב**" ובנות אשכנז והנהוגות כבן איש חי מברכות **שהחיינו** בהדלקת הנר ובנות **ספרד** עדיף שתצאנה בברכת שהחיינו שבקידוש.

הטועה, וברכה על הנרות, רק "להדליק נר של שבת" - **יצאה ידי חובה**, ש"י"ט איקרי שבת" הזכירה רק "**של יום טוב**", אם לא זכרה ששבת היום, וטרם הגיע זמן ה"שקיעה" 6:27 - תדליק עוד נר או שניים, ותברך שוב כהוגן "להדליק נר של שבת ויום טוב". אבל, זכרה ששבת היום, אלא שנשלה בלשונה - אם טרם הגיעה "שקיעה", תכסה עיניה ותברך שוב על הנרות שדולקים כבר (שו"ת התעוררות תשובה א, קי"ד ושו"ת מהר"ם בריסק ב, מ"ד). ויש אומרים, שאם כבר קיבלה עליה **בוודאות שבת** - לא תברך שנית (ראה ספר שש"כ פרק מ"ה הערה ס"ז).

סוכה במקום שאין עירוב

סוכה הנמצאת בגינה פתוחה, שאינה מוקפת מחיצות, או בשדה בסמוך לבית, ואין עירוב, אסור להוציא בשבת מהבית לסוכה או מהסוכה לבית דרך רשות הרבים או כרמלית (משנ"ב תרל"ד, ח). כמו כן, שתי סוכות בחצר אחת ולא עירבו שם "עירובי חצרות", ואין עירוב כללי של "שיתופי מבואות" - אסור לטלטל מזו לזו אלא על ידי נוכרי. ויש לציין, שסוכת החג בחג אינה חשובה דירה, לאסור על בני החצר שם בלא עירוב (משנ"ב, ש"ע, ד וראה רע"א בשער הציון שם, ג).

אכילה בסוכה בליל ראשון של חג סוכות

שירת "שלום עליכם" והזמנת ה"אושפיזין"

הנוהגים לשיר "שלום עליכם" גם ביום טוב שחל בשבת, יזמינו את ה"אושפיזין" לפני ששרים "שלום עליכם" (לוח א"י ודרכי חיים ושלום בהשמטות). אמנם, בספר "שם משמואל" סוכות עמ' קפ"ב שבשבת שבחג הסוכות, אין לשיר "שלום עליכם" שנתקן על המלאכים, שמלווים את הנשמה יתירה בבואה לבית, ובסוכות שיושבים ב"צילא דמהימנותא" וה"אושפיזין" נמצאים - אין צורך לסיוע המלאכים. והגר"ש אלישיב העיר "וכי המלאכים לא באים?"

מצוות האכילה בסוכה בליל ט"ו בתשרי

חובה. לקדש ולאכול "כזית" פת לפחות, בליל חג ראשון של סוכות, כנלמד מהיקש ט"ו - ט"ו מחג המצות (שו"ע תרל"ט, ג ומשנ"ב, י"ט) ויש להמתין עד שיהיה לילה ממש - 6:59. ונכון לתכחילה, לאכול "כביצה" פת [לגר"ח נאה זצ"ל - 57 גרס

ולמרן החזון איש זצ"ל 100 סמ"ק], לצאת ידי הסוברים שהחייב ב"כביצה" (משנ"ב, כ"ב).

בקידוש יש לכוון בברכת "לישב בסוכה" שבקידוש גם על הפת שתיאכל לאחר מכן **ונכון, שלא להפסיק** בדיבור מלאחר הקידוש ועד לאחר אכילת "המוציא" (כה"ח, נ ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל הליכות שלמה סוכות ט, ג).

יש שפסק, שבליל א' אין יוצאים ידי חובה כי אם בפת שיוצאים ידי אכילת מצה, ולא ב"עשירה", ומעט מלח מותר וצ"ע (פמ"ג סוס"י תרמ"ג).

ואכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים א, פ"ח), שיש להדר ולא לאכול "כזית" ראשון חלה מתוקה [ולבני ספרד, כמובן, אפילו חלה "חצי מתוקה" אין ברכתה המוציאה, כל השנה], למעשה, אף שהנ"ל הידור בלבד, מכל מקום, כתב מטה אפרים תרכ"ה נ"ב: "ומצווה מן המובחר ללעוס ולבלוע בשעת המוציאה, את כל ה"כזית" ביחד" כבאכילת מצה (ראה משנ"ב תע"ה, ט). ובאלף למטה תרכ"ה, פ"ז שיש לאכול "כזית" ראשון לבדו בלא דג או סלטים, ותוך כדי "אכילת פרס" - 4 דקות.

קידוש

לפני הקידוש, היה נוהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, ובדיעבד, אם ענו - אינו הפסק (מחת שלמה נתייגא, ט), ויש שפסקו, שאף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א). מכל מקום, מי שענתה אמן נכון שלא תשתה מכוס הקידוש, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתייה (שו"ת הר צבי או"ח נד שו"ת שבט הלי ח"ג או"ח סט וחזון עובדיה עמ' קל"ג) ויש שכתבו, שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה (לוח דבר יום ביומו). ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה, לכל הדעות עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

המקדש בטעות "קידוש של שבת" ולא הזכיר יום טוב או להיפך, שקידש של "יום טוב" ולא הזכיר שבת, אפילו חתם "מקדש ישראל והזמנים" - **לא יצא ידי חובה**, ויחזור לקדש כראוי (משנ"ב תפי"ז, ב). ואם שתה כבר מהיין, ימוזג כוס נוספת, ואם לא היה בדתו כשבירך על היין, לשתות עוד יין בתוך הסעודה - יחזור ויברך גם כן "בורא פרי הגפן".

שכח רק לומר "ויכולו" - אינו מעכב ויאמרנו תוך כדי הסעודה על כוס יין (משנ"ב בשם רע"א, מ"ה).

טעה רק בחתימה וסיים רק "מקדש השבת" - יצא בדיעבד.

טעה וסיים "מקדש ישראל והזמנים" וכל שכן כשאמר כל נוסח קידוש של סוכות - **לא יצא ויחזור ויקדש** (מטה אפרים תקפ"ב, י"ח).

הכוונה בעת האכילה והישיבה בסוכה

הכוונה לצאת ידי חובת מצוות סוכה כתיקונה, לכוון בעת הברכה האכילה והישיבה: שציונו הבורא, לישב בסוכה, לזכור יציאת מצרים, וגם זכר לענני כבוד שהקיף הקב"ה את עם ישראל, להגן עליהם מן השרב והשמש, מפני שהתורה כתבה בפירושו, "למען ידעו דורותיכם וגו'", ואף שלמעשה, כל שכיוון לצאת ידי המצווה בלבד, **בדיעבד** יצא מכל מקום, יש לאדם לצאת במצווה חביבה זו בדקדוק כדי לצאת ידי כל השיטות (מ"ב תרכ"ה, א). ובמ"ב תע"ז, ה בשם השל"ה: "ראיתי בני עליה, מנשקים הסוכה בכניסתם וביציאתם".

חובת אישה במצוות ישיבת סוכה

בנות ונשים פטורות ממצוות סוכה - כשם שפטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, ואעפ"כ, **בנות אשכנז** כשיושבות בסוכה - רשאיות אף לברך "אשר קדשנו וכו'" על ישיבת סוכה (רמ"א תש"מ ומ"ב, א עפ"י שיטת ר"ת בתוס' ר"ה ל"ג ע"א. מאידך, **בנות ספרד** - אסורות לברך (עפ"י שיטת בעל השו"ע שם), כדברי הרמב"ם: "ואיך תאמר וציוונו, והרי לא ציוונו" ?

"מכל מקום, מצווה על כל איש ישראל להושיב אשתו ובני ביתו עמו בסוכה להסתופף בצל השכינה ולהודיעם חסדי ד' עם עמו, כדי שתהיה אהבתו ויראתו על פניהם" (כף החיים תר"מ, ה). ובמנהגי חתם סופר ח, י"א: "כל בני ובנותיו, חתני וכלותיו אכלו עמו בסוכה כל ימי החג", ופשוט, שעל ידי ישיבת הנשים בסוכה, על כל פנים בלילה הראשון, מקיימים גם האנשים יותר בהידור "תשבו כעין תדורו".

אכילת עראי מחוץ לסוכה בשבת

כל ימי סוכות, אסורה אכילת מיני מזונות, עוגות, חביתיות, קוסקוס, בורגול דייסות קוגל אטריות וגרנולה (מחמשת מיני דגן) יותר מכשיעור ביצה [כ 56 גרם] מחוץ לסוכה (ראה "פסקי תשובות תרל"ט, ח). ובשבת נכון להחמיר שלא לאכול אף לא "כזית" מהם מחוץ לסוכה, אם הוא עדיין לפני סעודת השבת הקבועה (לוח א"י, שאף שהמ"ב לא חילק בין שבת לחוה"מ אבל הגרע"א בהגהותיו נקט כשיטת הצ"ח לסוכה מ"ט ע"ב).

הלכות הנוגעות לסוכה בשבת

נפל הסכך או התפרקו הדפנות בשבת של סוכות, אף שביום טוב מותר לתקנם ב"אמירה לנוכרי", בשבת, אפילו בשעת הדחק גדולה, כשאין סוכה אחרת ויתבטלו משמחת יום טוב - אין להקל (הכרעת המשנ"ב תרכ"ו, כ עפ"י שו"ת בית יצחק, י"ג שרק ביו"ט התירו, בצרוף שיטת התוס' שבונה ביו"ט הותר מן התורה).

נטילת לולב בשבת

אין נוטלים את הלולב בשבת, אפילו חל יום ראשון בשבת, שגזרו חכמים, שמא ייטול את הלולב בידו ויעבידנו ארבע אמות ברשות הרבים, כדי להראותו לחכם ולשאלו הלכות נטילתו (שו"ע תרנ"ח, ב).

טלטול ארבעת המינים בשבת

שו"ע תרנ"ח, ב: "**ואסור לטלטל הלולב** [ההדסים והערבות] בשבת, דהוי כאבן, אבל האתרוג מותר בטלטול, דראוי להריח בו". אמנם כיום שאין נוהגים להריח באתרוג ואינו עומד לכך, ואדם מקפיד על האתרוג, הכרעת הפוסקים, שאף האתרוג אסור בטלטול כמוקצה מחמת חיסרון כיס בין בשבת שבחג בין בשבת שלפני החג, וכל שכן האתרוגים וההדסים העומדים לסחורה (הכרעת ערוה"ש ש"ח, י"ז ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשש"כ כ"ב, הערה נ"ה והגר"ש אלישיב זצ"ל בשלמי יהודה א הערה, מ"ז).

הוצא הלולב בטעות מתוך המים בשבת, אסור להחזירו למים, ואף שמוקצה, כל זמן שהוא בידו מותר להניחו במקום שירצה, כיוון שכשיחזיר הלולב למים - יטלטל את המים המוקצים והאסורים בטלטול, ושיכשוכם זהו טלטולם (שער הציון תרנ"ד).

טוב להדר שלא יהיו הלולב ומיניו כבושים במים "מעט לעת" [משך 24 שעות רצופות], כך נהג

להחמיר החת"ס בתשובתו חלק יו"ד, פ"א: "וכן אנו נוהגים בלובל ומיניו בשבת שבחג, להסירם מן המים ע"י גוי בסוף היום, שלא יהיו כבושים" והובא במנהגי חת"ס, פ"ח.

הקפות באמירת ה"הושענות" בשבת

בשבת אין מקיפים את הבימה ואף לא מוציאים ספר תורה, בזמן אמירת ה"הושענות", אלא פותחים את ארון הקודש, ואומרים "אום נצורה" - ההושענא המיוחדת לשבת, ולאחר מכן אומרים "כהושעת אדם וכו' הושיעה את עמך וכו'. (רמ"א תר"ס, א ומשנ"ב).

הערה: חל יום א' של החג בשבת, **זהו סדר ההושענות בימי החג: יום א' - "אום נצורה" יום ב' - "למען אמיתך" יום ג' - "אערוך שועי" יום ד' - "אבן שתיה" יום ה' - "א-ל למושעות" יום ו' - "אדון המושיע".**

קריאת קהלת

חל ראשון של סוכות בשבת, המנהג **בארץ ישראל** לקרוא קהלת, ביום הראשון של החג, ולא בשמיני עצרת, שהוא רגל בפני עצמו. **ובחוץ לארץ** נוהגים לקרוא בשמיני עצרת שמשום ספיקא דיומא שייד עוד לסוכות (רמ"א תרס"ד, ב). יש המברכים על קריאתה ממגילה כשרה "על מקרא מגילה" (משנ"ב ת"צ, י"ט עפ"י מג"א) ומכל מקום, אין מברכים "שהחיינו" (ראה תשובות והנהגות א, שכ"ג) פרט לשיטת הגר"א שמברכים גם "שהחיינו" (מעשה רב, קפ"א) וכן נהגו החזון איש והגרי"ק זצ"ל (אורחות רבנו ב, עמ' קי"ב).

צאת השבת והחג: ירושלים - 6:57 מרכז ודרום - 6:59 צפון - 6:58 רבנו תם - 7:38

הבדלה: מבדילים כבמוצאי שבת. וכדי לצאת מספק לעניין "ברכת לישב בסוכה" בהבדלה, נהוג לאכול מיד בסמוך להבדלה מזונות כשיעור, ולפחות המבדיל יאכל מהם, ואז ברכת "לישב בסוכה" בהבדלה, לכתחילה.

ויש לציין, שמו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר ליד"נ יבדלח"ט הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א שיש להקדים ברכת "לישב בסוכה" לפני תחילת ההבדלה, מחשש הפסק (כנדפס ב"הליכות שלמה" סוכה ט, י"א).

"שמחת בית השואבה"

מותר לבן חו"ל להשתתף בשמחת בית השואבה בא"י במוצאי יו"ט הראשון של החג, אף שמנגנים שם בכלי זמר, אבל אסורים לדבר עם בני א"י בענייני חול או משא ומתן, [ולא ידברו עם בני א"י היושב ברכבו, דרך החלון, משום "ממצוא חפצך ודבר דבר" ומשום זלוזל בקדושת יו"ט שני]. אבל, התירו הפוסקים, לבן א"י **לצלם** בן חו"ל שאצלו יום טוב שני, אם הוא עושה זאת ביוזמת עצמו, מבלי שציווה עליו בן חו"ל.

אבל ר"ל, יימנע מלהשתתף בשמחת בית השואבה, כשמנגנים שם בכלי נגינה, וכאשר רק רוקדים בלא תזמורת - יש להקל (דעת הגר"ש וזנר זצ"ל כמוכא בספר חוה"מ כהלכתו עמ' ת"ג). ובספר "גשר החיים" כ"ג, ג אות ז מתיר רק לומר "שיר המעלות" אך לא לרקוד.

יום ראשון א' של חול המועד סוכות תשפ"א

נטילת לולב

בדיקת ד' המינים לפני הנטילה:

אין צריך לבדוק בכל יום את המינים לפני הנטילה, כיון שהוחזקו להיות כשרים, אלא א"כ

נפלו או קיבלו מכה (דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל). על כל פנים, **השנה** בנטילה הראשונה, כעבור יום השבת - ראוי לבדוק את כשרות המינים, בהתבוננות, בעיקר בראש הלולב ובבדי ההדסים, ולוודא שהן המינים המהודרים שנקנו על ידנו.

אחיזת המינים

"ימין ד' רוממה", על כן, אחיזים הלולב עם ההדס והערבה [שלש מצוות] ביד ימין, החשובה יותר, ואת האתרוג [מצווה אחת] ביד החשובה פחות, שמאל.

איטר יד [שמאלי]: **בן ספרד** - נוטל ככל אדם לולב, בימין ואתרוג בשמאל. **בן אשכנז** - נוטל הלולב ביד שמאלו ואתרוג בימינו.

אכילה ושתייה לפני נטילת לולב

אין לאכול לפני הנטילה, פת או מזונות יותר מ"כביצה" - 56 גרם (שו"ע תרנ"ב, ד). ואף בפחות, אין להקל אלא בצורך גדול (משנ"ב, ז). **שתיית קפה או תה ליישוב הדעת,** מותרת לפני הנטילה (ערוה"ש שם, ה). **בנות ונשים:** מותרות לאכול ולשתות לפני נטילת לולב, שאף כשנטולות לולב, לא קיבלו על עצמן, את איסור האכילה (א"א מבוטשאטש תרמ"ח ד"ה עוד).

נטילת לולב לאישה והורדת הטבעות בעת הנטילה

אישה פטורה ממצות לולב (רמ"א תרנ"ח, ט) ככל מצות עשה שהזמן גרמא, אולם **בנות אשכנז** רשאיות אף לברך על הלולב (משנ"ב תרנ"ד, א ותרנ"ח, מ"א) ויש שכתב שנחשבת מצוה זו לגביהן, כאילו קיבלוה על עצמן כחובה (שו"ת רע"א בהשטמות לסי' א).

ובת ספרד, יש אומרים שלא תברך (ברכי יוסף תרנ"ד, ב בשם רבו הגאון רבי יונה נבון זצ"ל, וכן דעת הגר"ע יוסף יוסף זצ"ל ראה שו"ת יחוה דעת א, פח-פט),

אכן, יש הסוברים שגם בנות ספרד תברכנה על הלולב כדברי "ברכי יוסף" שם ובספרו יוסף אומץ סי' פ"ב "הגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעיר הקודש, הגם שמרן פסק שלא יברכו, נראה דאילו שלטו עיניו הקדושות בתשובת רבי יעקב ממרו"ש וכו' ודאי כן היה פוסק ומנהיג" וכן כתב כף החיים תקפ"ט, כ"ג, שכן היה מנהג ותיק בירושלים שהנשים הספרדיות גם הן ברכו על הלולב, ובשו"ת רב פעלים ח"א בסוד ישרים סי' ב שכן היה מנהג הנשים בבבל.

מפורסם, שמרן הגר"ע יוסף בחרותו כשהיה בבית הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל ראה שאימו ע"ה ברכה על הלולב, ולשאלתו, הרי אסור לאשה לברך על הלולב? ענתה: "כך הורה לי לברך מרן הבן איש חי בעצמו, ומצוה עלי לקיים דברי חכמים"

הסרת הטבעות בנטילת לולב

הכרעת המשנה ברורה (תרנ"א, לו) מן הדין יש לחשוש ולהסיר את הטבעות בעת שמברכים על הלולב, ואם נטלו בלא להסיר הטבעות - **יחזור וייטלו בלא ברכה.** וכן כתב בילקוט יוסף מועדים עמ' קס"ד: "וכן להסיר את הטבעות מעל האצבע בשעת נטילת לולב, אף שמעיקר הדין אין לחוש".

הקפות עם הלולב למתפלל ביחידות

המתפלל ביחידות בביתו, יניח ספר תנ"ך על השולחן ויקיף השולחן (בן איש חי האזינו, ט"ו וראה אשל אברהם בוטשאטש מהדו"ת תרנ"א)

טעות בתפילת חול המועד

בחול המועד מתפללים ערבית שחרית ומנחה כבחול, **בהוספת "יעלה ויבוא". שכח לומר יעלה ויבוא:** אם נזכר בתוך הברכה - **חוזר ליעלה ויבוא.**

נזכר לפני "יהיו לרצון (השני) - **חוזר לרצה וכו'.** נזכר לאחר שסיים תפילתו - **חוזר ומתפלל.**

הטועה והתפלל תפילת יום טוב - **לא יצא** (שו"ת הלכות קטנות א, ד ושו"ת לב חיים ב, ט"ו).

אומרים הלל שלם, כל משך חג הסוכות **טעו וקראו הלל בדילוג** - חוזרים וקוראים הלל שלם, ואם ברכו בראשון לא יברכו שוב. הלל ניתן לומר, בדיעבד, כל היום - עד השקיעה, שנאמר: "ממזרח שמש ועד מבואו, מהולל וגו'".

קיצור דיני חול המועד

שולחן ערוך תקכ"ט: "מיים שבין ראשון לשביעי של פסח ושבין ראשון של סוכות וכו' הם הנקראים חולו של מועד וכו' וחייבים בשמחה, כנאמר: ושמחת בחגך אתה ובנך וגו' (דברים ט"ז, י"ט) ושמחה זו מצות עשה מן התורה".

חייבים לכבד חולו של מועד במאכל ובמשתה [חייב אדם לשתות יין בכל יום - משנ"ב תקכ"ט, ט"ז וביה"ל ד"ה כיצד ולדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דווקא יין ולא מיץ ענבים וראוי לשתות "רביעית"] ויש ללבוש כסות נקייה ולא ינהג כמנהג של חול, לבאה"ט בשם המהר"ל והחיי אדם קו, א - **יש ללבוש בגדי שבת ויום טוב.**

אמנם, במשנ"ב תקכ"ט ובתרס"ד, ט - שיהיו חגיגיים יותר משל יום חול (גם בטילים ומסלולים), ובמשנה אבות ג, יא: "המבזה את המועדות, אין לו חלק בעולם הבא" ובבאר היטב שם: שמתנהג ומתלבש בהם כבימות החול.

"ותהיה מפה פרוסה על השולחן כל ימי החג - ערוה"ש וכף החיים שם.

תפירה רקמה וסריגה - אסורים.

תיקון (כפתור שנתלש, מכפלת שנשרה או קרע) - כשזקוקים לבגד במועד, מותרים (אפילו יש בגד אחר). ובת ואישה תתפורנה בשינוי "כשיני הכלב", תפר יוצא ותפר נכנס, תפירה לא סימטרית), שלא תהיה "מלאכת אומן".

כיבוס - מן הדין אסור, אפילו לצורך יו"ט אחרון, ואפילו לא ע"י נוכרי (שו"ע תקל"ד, א) **בגדי קטנים** [עד גיל 6 - 7] **זקנים** או סיעודיים המלכלכים תדיר, **מותר ואפילו במכונה,** ומותר לתלות בגדי הקטנים בפרהסיה (דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל). הערת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: עבור קטנים המלכלכים מותר אפילו רוצים בגד נאה יותר, והנוסעים, אינם צריכים לקחת מבייתם הרבה בגדים לצורך הקטנים כשיש בזה טורח, כדי שלא יצטרכו לכבס.

כיבוס לגדולים: כשנגמר כל המלאכה, מותר **גרביים, ולבנים,** למחליפים כל יום, וכן מטפחות הידיים ומגבות מטבח - לפי הצורך בדיוק, ולתלות בצנעה. אבל חולצה אסור, אא"כ אין יותר, ומרגישים תחושה מאד לא נעימה (שו"ת שבט הלוי ח, קכ"ד).

ניקוי כתם: מותר, לא בניקוי כללי, בהשריה במים ומעט סבון, בפרט בכתם שאם לא ינוקה, קשה יהיה בכלל לנקותו (ש"כ ס"ו, ע"ג).

גיהוץ - בבגד שרוצים ללבוש במועד והוא מקומט, מותר לגהץ באופן שטחי רק לפשוט

הקמטים, בלא שימוש באדים – (הגר"פ שיינברג זצ"ל).

תספורת וגילוח: אסורים. אפילו גילחו לפני המועד, ואף לא ע"י נוכרי (שו"ע תקל"א, ב וביה"ל) יש מתירים חלאק'ה בזמנה.

קציצת ציפורניים: לבני ספרד - מותר כרגיל. **לבני אשכנז** - רק אם קצצו לפני המועד (משנ"ב, ב), ואפילו נטלו כמה ימים לפני המועד, מותר בחוה"מ, כיון שלא היה לו מה ליטול בערב החג (ערוה"ש שם, ב). ואם הם חציצה לנטילה, או לצורך מצווה ולמוהל - מותר. ובכל אופן, מותר בשינוי, ביד או בפה.

קניית בגדים כלים ונעליים: מותרים לצורך המועד (אפילו לתת מתנה), או בב"דבר האבד", מכירה זולה או כשלא ימצא אחר המועד.

כתיבה: אסורה. אא"כ לצורך מצוה (פרסום שעורים, השבת אבדה וכדומה), או ל"דבר האבד" (רשימה לקניות, מספר טלפון גורלי, מרשם רפואי וכדומה) וזה מותר בלא שינוי. ושמעתי מהגר"ק כהנא זצ"ל שראה בכיס מרן החזו"א בחול המועד עט, ולשאלתו ענה מרן: "אם אשמע על חולה ר"ל או יולדת שצריך להתפלל לשלומם שאוכל מיד לרשום השם".

שימוש במחשב (חסום): אסור להוציא במדפסת, אא"כ לצרכי מצוה או צרכי רבים או דבר אבד, הקלדת חומר יש להקליד רק לשמירה זמנית (בדיסק-און-ק), ולא לתוך החומרה (הארד דיסק), משום שזה כבונה (דעת הגר"ש? אויערבך והגר"ש ואזנר זצ"ל **שליחת דואר אלקטרוני** - מותרת (אותיות פורחות באוויר).

ציור ומלאכות: מותרים לילדים עד גיל 8 אם ישתובבו משעמום.

*

מלאכות המותרות במועד

א. צרכי המועד - במעשה הדיוט, נגינה, פקע מיתר, מותר לתקן במעשה הדיוט לא ע"י תקן מקצועי. צילום הקלטה (מבלי לפתח התמונה). תיקון תקר (פנצ'ר) לצורך המועד אבל לא תיקון הגלגל החילופי ה"ספער" (מעשה אומן). אין לתקן אופניים, אלא אם נחוצים לצורך קניית אוכל. **ב. צרכי רבים -** תיקון כבישים חשמל מים, מעלית בבניין רב קומות **ג. צרכי אוכל נפש -** כולל תיקון מקרר, כיריים **ד. דבר אבד -** רק כשייגרם הפסד (אפילו ספק הפסד), כגון השקיית עציצים וגינה בימי שרב. **ה. פועל שאין לו מה שיאכל** (אפילו זקוק לשלם חובות ואם לא יעבוד, יחסר לו להוצאות החג).

כל צרכי בריאות הגוף וצרכיו - מותרים, כגון טיפולים רפואיים, בדיקות חיוניות, אך לא לכוון למועד, רק כי יש אז זמן פנוי.

מותר חיתוך נייר טואלט, ניקוי הבית, כל הנוגע להיגיינה. מותרת שמירה על קטנים (בייבי סיטינג), אבל יש להשתמש בחלק מהתשלום להוצאות החג (שמענו מהגר"ש אלישיב זצ"ל)

בישול בסוף חול המועד: אסור להכין לקראת הימים שאחרי המועד אבל אין צריך לצמצם, ואם יישאר - מותר (שו"ע תקל"ג, א).

בישול בחול המועד **לצורך אורחים החוגגים יום טוב שני:** לדעת מרן הגר"ש אויערבך זצ"ל - מותר (שו"ת מנחת שלמה א, י"ט).

עליה לרגל בזמן הזה

שו"ת הרשב"ץ ח"ג כ"א: "גם בזמן הזה קיימת כעין מצות עליה לרגל, שאף לאחר החורבן, מכל מקום, קדושת המקדש וירושלים קיימת לעולם, ואף לאחר החורבן עלו ממצרים ושאר ארצות לחונן מקום מקדשינו.

רמז לדבר, במדרש שיר השירים פרק א': "עינייך כיונים" - מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גוזלה מתחתיה - אינה מנחת שובכה לעולם כד ישראל אע"פ שחרב בית המקדש, לא בטלו ג' רגלים בשנה.

על כן, יש המשתדלים לבוא אל פני שריד בית מקדשנו ואומרים: "ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכו'" ו"אבינו אב הרחמן בנה ביתך כבתחילה וכו'" והעלינו לתוכה ושמחינו בבניינה וכו', ואומרים שיר המעלות.. עומדות היו רגלינו בשערייך וגו'

הושענא רבה

נוהגים להיות ערים בליל הושע"ר מפני שהוא ליל גמר החתימה (משנ"ב טרס"ב, א פ"ח שער כ"ט ושער הכוונות דף קב), יש נוהגים לקרוא ספר דברים - **משנה תורה**, ויש הקוראים אותו בציבור מתוך ספר תורה בלא הברכות, ובמנהגי האד"ת זצ"ל עמ' קלט "ליל הושע"ר קראתי משנה תורה בהסוכה שלי, בס"ת שלי וכו' ולהשערת קבעו זאת רבותינו הראשונים ז"ל לזכר מצות הקהל שקרא המלך משנה תורה בבית המקדש בחג הסוכות". נשים רשאיות לומר התיקון, שיש בו חותם הדין, "וגם נשי בעי חי"י (בן איש חי ובשו"ת רב פעלים).

קריאת תהילים: הנוהגים לגמור תהילים בהושענא רבה, יש המתחילים אחר חצות הלילה: (12:26) אף שמן הדין התיירו לקוראם אף קודם חצות, מפני שהם ימי רחמים ורצון (שו"ת לבושי מרדכי או"ח קפ"ו ושו"ת בצל החכמה ד, מ"ד), **והמקדימים** נזהרים להתחיל עכ"פ רק אחרי זריחת אור הלבנה - 10:33.

הפרידה מהסוכה

סיימו לאכול בסוכה, ביום הושענא רבה, מכל מקום אין לסותרה, שכל היום עומדת לאכילה ולשינה (שו"ע תרסו, א) לאחר הגעת זמן מנחה קטנה - 3:49 מוציאים הכלים והשולחן וכו' שצריכים לשבת והיום טוב בבית מן הסוכה (שו"ע שם פמ"ג וכפ החיים, ב) ולעת ערב נפרדים מהסוכה בטעימה בה, בישיבה, ולאחר מכן אומרים את ה"יהי רצון וכו'" הנדפס בסידורים (רמ"א תרס"ז, א). ומנהג חסידים ואנשי מעשה בטרם יוצאים מהסוכה מנשקים לה, ויוצאים בהליכה לאחור (כפ החיים שם, ח).

המעוניינים לאכול או לישון בסוכה **בשמיני עצרת-שמחת תורה**, יסירו לפני כניסת השבת, במקום אחד בסכך ד' על ד' טפחים (32 על 32 ס"מ), ואמר לי הגר"ש אלישיב זצ"ל שלדעתו די להניח בסוכה קדירה גדולה במקום בולט שע"י זה ניכר שאין האכילה או השינה למצווה.

סגולת עלי הערבות: כתב בספר מנורת המאור פרק ז נר, ג ד: "שמעתי שיש בערבה של הושענא רבה סגולת שמירה למתכוון בה, בסכנת דרכים, כפי כושר מעשיו וטוב כוונתו" על כן, יש הנושאים ברכבם מעלי הערבה. וכן כתב הגר"ח פלאגי זיע"א בספר מועד לכל חי: "יש בערבות סגולה להינצל מליסטים, וישיא אצלו או במעילו מהערבות, או יניחם בביתו, במקום שידוע לו בבירור היכן מונחות, ובשעת סכנה, יחשוב בהן, ויינצל מכל רע

נגיסה מן האתרוג, כסגולה ללידה קלה

אחר התפילה, כששבים מבית הכנסת, יש מעוברות שנהגו, לתת לצדקה, ולנגוס מהפיטם של האתרוג [שיש האומרים, שעץ הדעת, אתרוג היה], ואומרות התפילה הבאה: "ריבונו של עולם, בשביל חוה שאכלה מעץ הדעת גרם אותו החטא מיתה בעולם, ואם הייתי באותו זמן לא הייתי אוכלת ולא הייתי נהנית ממנו, כמו שלא רציתי לפסול אתרוג זה בז' ימי החג שעברו, והיום שפסלתי אין בו מצווה, ותקבל ברצון את תפילתי ותחינתי שלא אמות מלידה זו ותושיעני לילד בנחת ובלי צער, ולא יהיה לי ולולדי שום נזק, כי אתה הא-ל המושיע" (מטה אפרים באלף המגן שבסוף הספר סי' תר"ס סעיף ו מספר נזיר שמשון בשם כתב יד).

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף וש"ס, בני ברק

האם הכהנים במקדש עשו סוכה - כיצד נוטלים אתרוג בעזרה והרי אינו ראוי לאכילה

הנה בספר המנהיג (הלכות סוכה דף נ' ע"א אות ה) כתב שהגאונים נחלקו בזה אם עשו הכהנים במקדש סוכה, וז"ל: ואמר רב נטרונאי גאון ז"ל מצות סוכה לעשותה כל אחד בביתו ולאכול ולשתות ולדור ולישון בה ובבית הכנסת אין צריכין לעשות סוכה וכו' וזה שמביאין ראיה מן הכתובים איש על גגו ובחצרות בית אלו קינו מעשה זה בירושלים היה שהיו עולים לרגל ואכסניא נעשית ירושלים כשעולים לרגל וכו' ושאלו לרב האי מנהגו מי שאין לו מקום לעשות לו סוכה הוא עושה אותה בבית הכנסת וכו'.

השיב הלא אתם ידעתם שחייב אדם לשים מדורו כל שבעה בסוכה ואם יכול לדור בבית הכנסת ולאכול ולישב שם ודאי נכנס וישב בה ומברך וכו' וכן היה מנהג ישראל אף במקדש נאמר איש על גגו ובחצרות בית אלקינו וכו' עכ"ל.

ובספר הרוקח (הלכות סוכה סימן ריט אות ב') כתב שם כדעת רב נטרונאי ז"ל: בסוכות תשבו ולא בסוכות שבתוך הבית כמו שכתוב בעזרא ויעשו להם סוכות איש על גגו וכו' ובחצרות בית א-להים והלא אין ישיבה בעזרה ושם כתיב וישבו בסוכות אלא בעזרת נשים וגם בחצרות היו בירושלים שהבאים לבית הא-להים אוכלים שם שלמים עכ"ל, ומשמע מהרוקח שהיו בונים בסוכה במקדש בעזרת נשים והשלמים היו אוכלים בירושלים.

והנה יש להוכיח האי דינא מדברי הגמ' בערכין דף ג' ע"ב שהכהנים חייבים בסוכה במקדש, וז"ל הגמ' שם, הכל חייבין בסוכה כהנים לוויים וישראלים פשיטא אי הני לא מחייבי מאן מחייבי כהנים איצטרכי ליה סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב בסוכות תשבו ואמר מר תשבו שבעת ימים כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהנים הואיל ובני עבודה ניהו לא ליחייבו קא משמע לן נהי דפטירי בשעת עבודה בלא שעת עבודה חיובי מחייבי מידי דהוה אהולכי דרכים דאמר מר הולכי דרכים ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה עכ"ל, ומוכח מהא דמדמי הגמ' את הכהנים להולכי דרכים ולא לשלוחי מצוה בע"כ דהכהנים חייבים בסוכה.

ובספר סוכת דוד (סוכות ח"א עמ' רפז) כתב להקשות בזה, למה כהנים אינם פטורים מדינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, הרי איתא בגמ' בקידושין דף כג ע"ב הני כהני שלוחי דרחמנא ניהו

וכו', וכתב שם לתרץ דשלוחי מצוה טרודים במחשבת המצוה ותיקונה משא"כ כהנים לית להו טירדה במחשבת מצוה ומידע ידע מה כל אחד מהם צריך לעשות בעבודת המקדש וכבר רגילי בהו הכהנים משו"ה מדמי להו להולכי דרכים, ויש להוסיף ע"ד שהרי בסוכות שהוא הרגל כל הכהנים נמצאים, וא"כ ליכא למפטרנהו מטעם זה.

אלא דיש לתלות האי פלוגתא בגאונים האם הם חייבים או לא, מצינו שנח' האם צריכים לחפש סוכה, או שאף צריכים לעשות סוכה, דדעת הלבוש (סימן תרמ) והו"ד בביה"ל (בד"ה הולכי) שחייב לחפש מקום, ואילו דעת המג"א שצריך לעשות סוכה, וא"כ ה"ה כהנים תליא בהא. ולדינא לכאורה יש ללמוד ממש"כ במשנ"ב שם סקמ"ה בשם האחרונים שההולך בדרך כל שהוא שוהה באותו מקום שלושה וארבעה ימים חייב מדינא בסוכה, וא"כ י"ל דה"ה לכהנים שחייבים בסוכה.

והנה בבית יצחק (פתחא זוטא סימן תרמ) כתב להעיר האידך הכהנים אוכלים בחג הסוכות את לחם הפנים ושירי מנחות בעזרה והרי בודאי לא היתה סוכה בעזרה, ועוד דהרי הואיל ויש מצוה באכילת קדשים חשיב כאכילת קבע.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן לא) הקשה כן ושם הביא את הגמ' בערכין שהכל חייבים בסוכה והביא שם שבתוס' בד"ה ובני עבודה כתבו שיכלו לקיים מצות סוכה בלשכת בית המקדש בשטח המותר.

והביא שבעל ההפלאה בספרו פנים יפות עה"ת (פרשת שופטים, עה"פ לא טטע לך וגו') כתב שם בזה"ל: נראה הא דקאמר אפילו סוכה היינו סוכת מצוה בחג שהכהנים אוכלים לחם הפנים ושירי מנחות חוץ לסוכה והטעם כיון שאסור לעשות סוכה בעזרה הם פטורים מן הסוכה יעו"ש ובס' בית יצחק תאו"ח בס"ה אות י"ח ג"כ עמד בזה ומתחילה נוטה לומר שהכהנים אכלו שירי מנחות בלי סוכה ואח"כ חוזר מדבריו הראשונים וכותב דשמא באמת עשו כן אם אכלו שיעור החייב בסוכה וליכא למיפטרניהו מטעם עוסק במצוה כיון שיכלו לקיים שניהם יעו"ש.

והארנו בזה בקונטרס שיח יוסף ח"ח עמ' 43 לענין האידך יוצאים יד"ח בנטילת ד' מינים בעזרה הרי אתרוג אינו ראוי לאכילה שם, ונצרך הדברים לכאן.

הנה בגליון דברי שייח' (סוכות גיליון מס' 348) הובא שהקשה רבן של כל בני הגולה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א: יש לעיין אידך יוצאים יד"ח במקדש בנטילת אתרוג והרי אינו ראוי למאכל, כי הוא חולין ולא נאכל בעזרה, וקיימא לן בסוכה (לה ע"ב) שצריך שיהיה האתרוג ראוי למאכל.

א' ותירץ הגר"ח: שודאי שבעת הצורך מותר לשבת ולאכול בעזרה, (וע"ע בתוס' מנחות פ' ב' תוד"ה וכו').

ב' והנה לכאורה יש לעי' דמה שבעינין שיהא ראוי לאכילה, אבל אין צריך בדוקא שיהיה ראוי לאכילה דוקא באותו מקום, אלא דיהיה ראוי לאכילה בעלמא. [ובקובץ והאר ענינו (ח"ז) כתבו ואין לומר דכיון דחוץ למקדש מותר לאוכלו זה נחשב שיש בו היתר אכילה זה אינו דהא באתרוג של מע"ש מבואר במשנה בסוכה כיון שמבואר במע"ש ומשמע שם שבעינין היתר אכילה במקומו, וע"ז י"ל דשאני מע"ש, משא"כ הכא דאריא הוא דרביע עליה.]

והנה נח' הפוסקים מה הדין באתרוג שהיה תחת המיטה, האם כיון שלא ראוי לאכילה כמבואר בפסחים קיב (וע"ש עוד מש"כ בדברי עמ"ס פסחים בגדר דינים אלו) עי' בשו"ת בנין עולם (או"ח סימן ל"ג) ובשו"ת עין יצחק (או"ח סימן כ"ד) צידד להתיר, וא"כ משמע דבעינין שיהא שלו, ואין ראוי בדוקא לאכילה, ולפי"ז קושיא מעיקרא ליתא, וע"ע בענין אתרוג שתחת המיטה בשו"ת מהר"י הכהן (או"ח סימן כ"ד), ובספר חיים וברכה (אות י"א) מה שהביא בזה שיטות הפוסקים.

ושם ראינו שמה ששאלו למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכבר הקשה בזה בשו"ת חלקת יואב (או"ח סימן ל"ד ח"ג סימן י"ז) הרי אסור לאכול חולין בעזרה וא"כ ממילא יש חסרון אכילה, וא"כ האידך שרי ליטלו בעזרה.

ושם כתב בח"א: דמה דבעינין היתר אכילה הוא פסול בגוף, וא"כ כל הפסול הוא דוקא בכ"ג שהאתרוג אינו ראוי בעצמותו משא"כ במקדש שהוא רק איסור גברא וא"כ לא שייך בכ"ג פסול הגוף.

ג' ועוד י"ל דכיון שזה המקום שאמרה תורה ליטול ד' מינים ושם הוא חיוב מה"ת (והפוסקים דנים מה הדין היום עי' בשיח יוסף ח"ד בענינין סוכות מה שכתבנו בזה) א"כ שם ליכא האי חסרון, כיון דבעלמא ראוי לאכילה ודו"ק.

ד' ובפנים יפות (פ' שופטים) הביא מילקוט לא טטע לך אשרה כל עץ אפ"ל בית אפ"ל סוכה, וכתב דנראה דהיינו סוכת מצוה בחג שהכהנים אוכלים לחם הפנים ושירי מנחות חוץ לסוכה והטעם כיון שאסור לעשות סוכה בעזרה הם פטורים מן הסוכה ומ"ש בילקוט ס"פ ראה חג הסוכות להדיט מנין אפ"ל לגבוה ת"ל חג הסוכות לה' היינו בלחמי תודה.

ה' אך בשו"ת בית יצחק (תאו"ח סי' ה אות יח ח"ב סי' קכה) כתב שיכלו לעשות סוכה בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש שאוכלין שם ק"ק, ושם באמת עשו כן אם אכלו שיעור החייב בסוכה וליכא למיפטרניהו מטעם עוסק במצוה כיון שיכול לקיים שניהם.

ועי' עוד במשנת רבינו חיים שלמה [ליבוביץ צ"ל], דכתב לבאר ד"ל שיכלו לעשות הסוכות בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש דדינן כקודש רק לענין אכילה, אבל לגבי שאר דברים כגון לגבי טומאה וכדו' אינם כקודש, וממילא יתכן דאין בזה הדין דהכל ככתב וכו' דלענין זה דינו כחול, ונשאר בצ"ע, דדבריו מחודשים דנתשתמש בזה גם דין לקודש וגם דין לטומאה.

ו' הגרי"ש אלישיב בנתיבות ההלכה (קובץ לב עמ' קנו) להשיב בפשיטות שלא היתה סוכה בבית המקדש ולחם הפנים הרי אכלו רק מעט והיתה בזה ברכה ששבעו מזה ויתכן שבאופן זה א"צ סוכה ועכ"פ לא היה יכול להיות להם סוכה כי לכא' לא היה יכול להיות להם קנין שם עכ"ד.

וכן תירץ הגר"מ גבאי שליט"א בגם אני אודך תשובות הגר"מ גבאי (ח"ג סימן י"ג) ע"פ מש"כ בשו"ת בית הלוי (ח"א סימן ב' אות ז') דהכהנים אכלו פחות מכשיעור, וע"כ י"ל דהכהנים אכלו את המנחות והקדשים ללא סוכה, ע"ש עוד. ועי' בספר חג האסיף (סימן יא אות ג') שדחה האי תירוצא דהרי כיון שאוכלים הקרבנות כבני מלכים אולי נעשה כאכילת קבע, או מטעם ששבע גם בגודל כפול.

ז' עוד תירץ שם הגר"מ גבאי דכיון דעסקו כל היום בשמחה א"כ עוסק במצוה פטור מן המצוה, ולכן הם נפטרו ממצות סוכה, ע"ש, וזה קצת דחוק.

ח' ובשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' י) ביאר קרא דנחמיה הנז' לעיל דיש לומר דהסוכות היו של בנין ורק לסכך הביאו עלים וכדו'. וע"ע בזה בס' מעשי למלך על הרמב"ם בית הבחירה פ"א ה"ט אות ה' ובפתחא זוטא סי' תר"מ ס"ק יא והובא בצ"א ח"ט סי' לא. וע"ש עוד בגם אני אודך אות ג' מה שתירץ ג"כ כה"ג, ובמה שתירץ הגר"ח"ש ליבוביץ צ"ל לעיל.

ט' ועי' בספר "חג האסיף" (סימן יא) שכתב לתרץ דתלי בגדר איסור בנין של עץ בעזרה, דלפי שיטת החינוך (מצוה תצ"ב) דאיסור זה רק מדרבנן, לא קשה ד"ל דלצורך מצות סוכה לא גזרו, וכן לפי שיטת הרמב"ם בה"ל עבודה זרה (פ"ו ה"ט) שכתב "הרחקה יתירה" ומשמע דאינו אסור אלא מדרבנן, אבל לשיטת המנ"ח (שם) יהיה קשה.

י' עוד כתב לפי דברי המהרש"א בסוכה (נא ב') לענין בניית גוזטרא, דלצורך מותר לבנות, וא"כ הכא נמי לצורך מצות סוכה י"ל דמותר לבנות. וע"ש שהביא מכתבו של האמרי אמת מה שעוד כתב בזה ע"ש.

וע"ש שכתב בזה לדון למה אינו חשיב סוכה דאינו רואיה לכל שבעה מחמת דאסור לישון שם וכתב בזה"ל: בנוגע לאיסור שינה בעזרה העיר חכם אחד כי אין החסרון של איסור שינה מחמת הסוכה כלל שהרי אפילו לאחר שיצא מסוכתו ג"כ אסור לו לישון בחצר העזרה נמצא שאין החסרון מצד דין תשבו כעין תדורו אלא אריא הוא דרביע עליה ע"כ.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומ"צ בירושלים עיה"ק

האם חייב אדם לדאוג לסוכה לאכילה ושינה לפני החג?

שאלה: אדם שאין לו מקום לבנות סוכה, האם מחוייב לחפש מקום לבנות סוכה או לא?

תשובה: גם אדם שאין לו מקום לבנות סוכה בביתו, מוטל עליו מבעוד מועד (אפילו בתשלום) לדאוג למקום לסוכה, ואינו יכול לטעון בזה טענת אונס. ובכלל החיוב לדאוג גם לסוכה שתהיה ראויה לישן בה, ואף י"א שאם הסוכה אינה ראויה לשינה שאין יוצאים בה גם לאכילה. והשנה עקב המצב ראוי יותר לדאוג לסוכה פרטית ולא להסתמך על סוכת חבירו.

ה ר ח ב - ד ב ר :

חובה לדאוג לבניית סוכה מלפני החג

א [בשו"ע (תרמ, ד) כותב: "מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת ויש לו נר בביתו, מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר, ואין צריך לילך לסוכת חבירו שיש שם נר אם יש טורח גדול בדבר". וכותב המשנ"ב (ס"ק כד) בשם החת"ס והביכורי יעקב: "היינו בשעת אכילה, אבל פשיטא אפילו מי שאין לו מקום בחצירו לבנות לו סוכה, שצריך להמציא לו מקום לבנות לו סוכה ואז שם ביתו, כדך שגם כל השנה רגילים לפנות מבית לבית ואז שם ביתו, ודלא כהמשתבשים שאינם מחוייבים לבנות להם סוכה במקום אחר שאין שם דירתו".

והנה יעו'י' בנשמת אדם (כלל סח) שכותב: "נראה לי דאין צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחר לקיים המצוה אפילו מצוה דאורייתא והיא עוברת כתקיעת שופר ולולב כו', דהא קודם יו"ט לא חל עליו כלל המצוה עד יו"ט ואז אי אפשר לו לילך יותר מתחום, ואע"פ דקיי"ל שואלין ודורשין קודם שלשים יום לכל יום טוב כו' וא"כ חל עליו חיוב המצוה כדמצינו בס' תל"ו לענין בדיקות חמץ, נראה לי לחלק דדוקא התם דהמצוה בידו לבדוק חיבוהו חכמים לקיים המצוה, אבל הכא שאינו בידו רק שיחזור אחריה אינו חייב אפילו מדברנן".

ומכאן דברי הנש"מ"א הללו ידוע להעיר, מדוע מי שלא בנה סוכה מלפני החג לא יחשב אנוס.

אך נראה שלגבי סוכה גם הנשמת אדם יודה, שהרי מבואר בשו"ע (סי' תרמ"א) שבעצם יש מקום לברך על עשיית הסוכה²⁰ – ובאמת לפי הירושלמי (ברכות ט, ג) מברכים על עשייתה, אלא שאנו נוהגים כדעת הבבלי (מנחות מב, א) שאין מברכים, והטעם שאין מברכין כותבים הב"י והמשנ"ב (שם) "משום שאין עשייתה גמר מצוה שהרי צריך לישב בה". ובאמת לגבי "שהחיינו" כותב הביה"ל (שם ד"ה אלא) בשם הפמ"ג שאם בירך שהחיינו בשעת עשייה יש להסתפק אם יברך שוב בשעת קידוש על יום טוב, ומסיק שמספק לא יברך ע"ש.

וממילא לפי"ז פשוט יותר שמוטל על האדם חיוב לבנות סוכה לפני החג, ואי"ז רק חיוב שמתחדש בחג הסוכות לאכול בסוכה, ולכן מוטל על האדם לדאוג לזה מבעוד מועד.

אך יש להעיר שהנש"מ"א מדבר גם לולב, והבאנו בהערה למטה שסוכה נידון כמו לולב?

אך הצינו לבאר, שסוכה שאני שמהות החיוב של סוכה אינו רק בפועל לאכול ולישון בסוכה, אלא שאמרה תורה שיצא מביתו הקבע לדירת עראי ויקבע בה את דירתו, ולכן מוטל על האדם להכין סוכה לעצמו.²²

ודבר זה יש ללמוד ממה שכותב בה"ל רי"ף גיאת (הל' סוכה ע"ב קכ"א) על אלו שמסתמכים על סוכת בית הכנסת, ואלו דבריו: "ונשאל מרב האי, נהגו לעשות סוכה בבית הכנסת מי שאין לו מקום לעשות סוכה או מי שאין ידו משגת או שלא היה לו לעשותה, נכנס ויושב בה ויוצא בה ידי חובתו ומברך או לא. והשיב, **הלא אתה יודע שחייב אדם לישב בסוכה כל ז' כעין תדורו, היכול לדור בבית הכנסת ולאכל ולישן שם, ודאי נכנס ויושב בה, מברך אבל כל ידי חובה לא יצא**".

וראה גם לשון השאלות (קסט): "דמחייבין דבית ישראל למעבד מטלתא ומיתב בה שבעה יומי דכתיב חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וכתוב בסוכות תשב שבעת ימים"²³.

סוכה שאינה ראויה לשינה

²⁰ וכ"ה בסימן תרנ"א סי' ל"ג לולב. וראה בתוס' במנחות (מב, ב ד"ה ואילו) ובביה"ל (תרנ"א א ד"ה אפילו).

²² א.ה. וראה בבכור"י (תרמ"ב יב) שכותב לבאר בדעת הרמ"א שסוכה שאינה ראויה לשינה שאינה יוצא בה גם לאכילה, שמי"מ אם יש לו ב' סוכות אחת לאכילה ואחת לשינה אזי אותה שעושה לאכילה לא צריכה להיות ראויה לשינה ואין בזה חיסרון של תשוב כעין תדורו דהא גם בביתו לפעמים יש לו חדר מיוחד שאינו ראוי רק לאכילה. וזה מבואר מאוד ע"פ מש"כ בפנים שהעיקר שידאג האדם לסוכה שראויה לשינה, אבל לא מעבד בפועל שהסוכה הזו תהיה ראויה גם לשינה.

²³ וראה בהעמק שאלה שם; בנין שלמה סי' מג; קהלת יעקב למשכני"י סי' ב.

ב [עוד כותב הרמ"א (תרמ, ד): "ואם עשאה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הואי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו".

וכונת הרמ"א שאם הסוכה לא ראויה לשינה – אז אין יוצאים בה גם לאכילה. והמשנ"ב (ס"ק כ) כותב: "ויש מאחרונים שחולקין על זה ודעתם דאף דלכתחילה בודאי אין לעשות סוכה כזו שאין יכול לקיים בה כל הדברים כדין, מ"מ בדיעבד יוצא בה ידי חובת אכילה כיון שלאכילה אין מצטער".

והנה רב החולקים על הרמ"א הוא החכם צבי (סי' צד) שהוכיח למשל מסוכה ז' על ז' שאינה ראויה לשינה בלא צער ואעפ"כ יוצאים בה לאכילה (וראה בשע"צ סי' תרמ אות מא מש"כ בזה). וע"ע בשערי תשובה (תרלט, א) שכתב לסייע כן מדברי שו"ת רב האי גאון שכותב בדבר אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם, והשיב שלענין אכילה יכול כל אחד לבדו לאכול זה אחר זה אבל לענין שינה זה ישן לילה אחת וזה לילה אחת כו' – ומזה ראה שהגם שאינה ראויה לשינה אעפ"כ יוצאים בה לאכילה.

אולם יעו'י' בהערות עמ"ס סוכה (דף כו) שדחה מרן הגריש"א זצ"ל ראה זו – שדי במה שעצם הסוכה מצד עצמה ראויה לשינה, ומאחר שהיא ראויה בעצם לשינה, הגם שאין מקום לשינה א"י חיסרון, ואין ראייה מכאן שסוכה שבעצם לא ראויה לשינה יוצאים בה לאכילה.

ולמעשה מסיים השע"צ שם: "ומכל מקום יש לזוהר מאד בזה, כי כמה אחרונים העתיקו את דברי הרמ"א להלכה".

והגם שבכמה מקומות בחו"ל ראינו שבונים רק סוכות לאכילה, אין ללמוד משם לארץ ישראל וכדומה שהמזג אויר נעים וגם יש יכולת לבנות סוכות במרפסות ובחוצות, וניתן שפיר לדאוג לסוכה גם לשינה.

הידור לסוכה

ג [והנה ישנם אנשים שלא בונים סוכות (מחמת חוסר מקום וכדומה) ומסתמכים לאכול אצל סוכת השכנים, אבל כאמור צריך לדאוג גם לסוכה עבור שינה – וכפי שהבאנו לעיל בשם הרי"ף גיאות שישוד מהות החיוב של סוכה הוא לבנות סוכה לעצמו.

ובפרט עתה במצב הקורונה יש לשמור מרחק זה מזה ובפרט באכילות (שם ההיזק מצוי הרבה יותר), ולכן מוטל על האדם מבעוד מועד שיהיה לו סוכה שיוכל לקיים בה את כל מצות החג כדבעי, ובדיעבד אם אין לו סוכה פרטית יאכל בסוכת חבריו ויזהר כמדת ההשתדלות מסכנת הנגיף.

ובכל אופן אם יש לו אורחים לו מהמשפחה הגרעינית יראה לבנות סוכה מאווררת היטב, כגון שלא יעמיד מחיצה רביעית ויניחנה פתוחה, והגם שהמשנ"ב (תרל, כח) כותב שלמצוה מן המובחר בעינין שיהיה ג' דפנות הסוכה שתומות מכל רוחותיה ולא יהא מקום פתוח אלא מקום הפתח בלבד, ובשע"צ (תרמ, ג) כותב "שמנהגנו לעשות ד' דפנות לסוכה", מ"מ ודאי ששמירת הגוף גוברת על כל זה.

ובאמת יש לעורר בזה – שאנשים מהדרים הידור אחר הידור במצות ד' מינים, וצריך לדעת שגם מצות הסוכה יש בו דין הידור כמו בד' מינים ושאר המצות, וכאמור אל לו לאדם להזניח את הסוכה ולא להדר אחריו כדבעי.

ומצות הסוכה שהיא כנגד ענני הכבוד (עי' שו"ע תרכה) יש לזוהר בו מאוד, ובפרט בתקופה בו אנו מצויים ראוי להרבות ולהדר במצות כדי לרצות את הקב"ה כדי לזכות ל"ורצית בנו" (עי' סידור הגר"א), וכידוע מצות הסוכה היא מצוה קלה שהאדם מקיים מצוה בכל רגע ורגע שהוא שווה בסוכה²⁴. ובזכות מצות הסוכה נזכה לינצל מכל משחית ופגע כפי שהגינו ענני הכבוד על עם ישראל, ונזכה ל"ובצל כנפך תסתירונו"!

תפילה בסוכה

ד [וראה באלף המגן (סעיף יח) שכותב אודות תפילה בסוכה שעדיף יותר להתפלל בבית הכנסת שמייוחד לתפילה. אך לפי המצב עתה אם לא מתפללים בבית הכנסת המיוחד לתפילה, אזי אם אפשר לארגן מנין בתוך סוכה מרווחת ששייך להתפלל שם לפי כללי הבריאות, יש בזה ענין גדול.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' והשבת של מ"י פניני עיון בפרשת השבוע, לג, ב: מימינו אש דת למו.

הכתיב אשדת בתיבה אחת, והקרי בב' תיבות אש דת. ומצאתי בפירוש המיוחס לרבינו יהודה החסיד שכתב בזה"ל כתיב תיבה אחת כמו [לעיל ג, יז ד, מט] אשדת הפסגה, ופירושו מעין כמו אשד הנחלים, וזהו אשדת כמעין הנובע.

ויותר מפורש ברבינו הרוקח וז"ל **בשעה שהרכין שמים הראה את איש הגדולה על הר סיני יצאו אשדות נחלים** כדכתיב הנחל היורד מן ההר [לעיל ט, כא], לכך אשדת נכתב כמו בתיבה אחת, ונקרא אש דת בב' תיבות כי ראו אש יוצא מפיו.

והנה הגר"א כתב ש"מ"מ מתיבת מימינו עם תיבת "אש" בגימטריא "מקרא", "דת למו" אותיות תלמוד [ועיין זבחי צדק בנטע אברהם שם מה שביאר עוד בזה], ולהג"ל "אש דת" יש כאן רמז בקרי למקרא שהוא ע"י דבורי אש שיצא מהקב"ה, וגם הכתיב רמז לתלמוד שהוא תורה שבעל פה, שעל זה שייך מה שכתבו ר"י חסיד והרוקח שהיא כמעין הנובע וכמים שאין להם סוף, שהם מרובין ומשכים מענין לענין וכדאיתא בתנחומא פרשת נח, ולזה הקרי הוא רמז לתורה שבכתב הגלוי, והכתיב רמז לתורה שבע"פ שהוא פנימי יותר שבא לגלות ולפרש את התורה שבכתב.

*

לג, ג: והם תוכו לרגליך ישא מדברותיך.

באור החיים הק' כתב עוד ירצה **אומרו ישא מדברותיך** על דרך אומרם ז"ל [שיר השירים על הפסוק ישקני] שכל דיבור ודיבור שהיה יוצא מפי הקב"ה היה מדבר עם כל איש ואיש מישראל **ואומר לו אתה מקבלני עליך, והוא אומר לו הן היה נושקו**

²⁴ ראה באלף המגן (תרמד, יח) שכותב ש"כל רגע ששוהה בסוכה מקיים מצות עשה מן התורה". וע"ע ביסוד ושורש העבודה (שער ה"א פ"י) שמדמה את קיום מצות הסוכה כל רגע כמו קיום מצות ה' עיונים של יוה"כ שהוא כל רגע.

וכו' ועולה ומתעטר לראשו, והוא אומר והם תוכו וגו' ישא כל אחד ואחד מהם מדברותיך על ראשו, ודקדק לומר מדברותיך ולא אמר דברותיך לפי שהדברים עצמן היו מדברים להם ואמרו לכל אחד אתה מקבלני וכו' כאמור.

ואמרו **"ישא" לשון עתיד, לפי שאחר מעשה העגל נקלפו מהם העטרות ההם שנשאו על ראשם שהם המדברים איתם** והורידו עדיים מהר חורב וזכה בהם משה כאומרם [חגיגה טו, א] זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בן עדן, והוא סוד אומרו "הביטו אחרי משה" שאמרו ז"ל [סנהדרין קי, א] שחשדוהו באשת איש, פירוש שהיא התורה המאורסה לישראל שנטל משה כל חלקם, **לזה אמר "ישא" שעתידין לחזור להם לעתיד לבוא עכ"ל.**

והנה לא נתפרש בדבריו מתי יחזרו להם העטרות לעתיד לבוא, אולם לפי מה שרש"י פירש שם בשיר השירים בפסוק ישקני בזה"ל ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודיבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע, **ומובטחים מאיתו להופיע עוד עליהם** לבאר להם סוד טעמיה ומיסתרי צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו ישקני מנשיקות פיהו עכ"ל.

א"כ מסתבר מאד דבמעמד מתן תורה תניינא לעתיד לבוא שיבאר להם סודות התורה וצפונותיה יחזרו להם אותם כתרים שאיבדו במעמד הראשון.

והנה רבינו בפירושו חפץ ה' [עמ"ס שבת פח, א שם גמ' ד"ה ועתיד] ביאר שאף שעתידי העדי [הכתר] לחזור לבני ישראל, אין בכך כדי להפקיע את משה מהמתנה בה כבר זכה, דמה שזכה בו משה רבינו ע"ה פשיטא דאין מוציאין מידו מה שזכה בו דלא גרע חס וחלילה לעתיד לבוא, דמשמיה מיהב יחבי משקל לא שקלי [תענית כה, א] **אלא ודאי דכיוצא בהו קאמר** ופשוט עכ"ל. ולפי זה גם כן נראה דכתר כיוצא בהן יתנן להם במעמד הר סיני שנית לעתיד לבוא.

*

לג, ה: ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל.

עיין רש"י [בפירושו השני] בהתאסף יחד באגודה אחת ושלוש בנייהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם.

והנה התרגום תירגם תיבת "יחד" כחדא, והיינו דתיבת "יחד" מורה על איש אחד בלב אחד, וכדפרש"י [בראשית כב, ח] עה"פ וילכו שניהם יחדיו, "שהלכו בלב שוה", וממילא ודאי לב שוה שייך רק כשהן באחדות ושלוש בנייהם אבל כשיש מחלוקת ביניהם לבלות חלוקין הן ולא הוי "יחד".

*

לג, ח: תומיך ואוריך לאיש חסידך.

פירש"י **כלפי השכינה הוא מדבר.**

בביאורי זקני הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל כתב וצ"ע כוונת רש"י, וי"ל **דקשיא ליה דבכל מקום מצינו להיפך אורים ואח"כ תומים**, ורש"י בא ליישב הדבר על פי משאחז"ל [יומא עג, ב] אורים שמאירין דבריהם והיינו דהאותיות שבו היו מאירים, ותומים שמתאימים דבריהם, ורצה לומר שע"י רה"ק שהיתה שורה אז על הכהן גדול נודעת לו איד יצרן ויתאים האותיות אחת אל אחת ומזה יצא לו התשובה [עיין רמב"ם סוף הל' כלי המקדש], והתיינה לגבי כהן, משא"כ אצל הקב"ה היה הענין נשלם אצלו מקודם ואחרי זה היה מראה אותו מה בדעתו ורצונו, **א"כ לגביה שייך יותר להקדים**

התומים להאורים, והוא שכתב רש"י תומיך ואוריך כלפי שכינה הוא מדבר.

*

לג, ט: כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו.

פירש"י ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר, של ישראל לא מלו את בנייהם, והם היו מוליך ומלין את בנייהם [ספרי במדבר ט, יח]. לכאורה האידך היה מותר ללויים למול את בנייהם הא הוי סכנה כמבואר בגמ' דלכך בני ישראל לא מלו בנייהם או משום חולשה דאורחא או משום שלא נשבה להם רוח צפונות משום שהיו נזופים או כדי שלא יתפזרו ענני הכבוד ע"ש. **ואי"כ קשה האידך שבט לוי מל הא פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה.**

וראיתי בשו"ת חת"ס [או"ח סימן ר"ח ד"ה וראיתי] שכתב דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דבתחילה היה נס שרוח צפונות חדרה דרך ענני הכבוד ולא נתפזרו העננים, ואך ממעשה העגל שהיו ישראל נזופים פסק נס זה ולא נכנסה רוח צפונות כדי שלא יתפזרו העננים, ולפי"ז כתב ליישב שלכך שבט לוי היו חייבין למול בנייהם במדבר כיון שהן לא היו נזופין ממעשה העגל שהרי לא עבדו לעגל, **ואי"כ לשבט לוי המשיך הנס ורוח צפונות היתה מנשבת להם דרך ענני הכבוד, ולכן שבט לוי היו חייבין למול** כי להם לא היתה נשקפת כל סכנה מן המילה, אך ישראל היו מזהרין לבל ימולו, כי מאחר שלא נעשה להם נס זה ממילא סכנה היא להם למול ואסור עכ"ל.

אולם זה להדיא דלא כספורנו כאן שביאר תחילת הפסוק כאן **"ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך"** שפירושו לא הקפיד על חיי בניו במדבר כדי לשמור אמרתך והיא מצות מילת הבנים **אע"פ שהיו מתים רבים מהם** כאמרם ז"ל מפני שלא נשבה להם רוח צפונות עכ"ל.

ולכאורה י"ל לפי הספורנו באופן אחר, והוא עפמ"ש"כ הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה ה"ד "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו", ובכס"מ כתב אבל שלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו, וכתב בנימוקי יוסף דאפילו לפי סברת רבינו אם הוא רואה אדם גדול וחסיד ירא שמים, ורואה שהדור פרוץ בכך, רשאי לקדש את השם ולמסור נפשו אפילו על מצוה קלה כדי שיראה העם וילמדו ליראה את השם ולאחבו בכל לבם עכ"ל.

ובספר הליקוטים הביא הגהות חבר בן חיים שיש קצת ראייה משה"ש ז, ח מתחניה מישאל ועזריה שלא שמעו ליחזקאל הנביא שא"ל חבי כמעט רגע עכ"ל.

והנה כתב באדרת אליהו [להגר"א לג, ח] על הפסוק **"וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך"** וז"ל "התחיל בלוי וחתם באהרן, לכך אמר לאיש חסידך הוא החשוב שבחסידים והוא אהרן". וכתב עוד כל הלויים נקרא חסידים שהיו שלמים בעגל כמו שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי, וכן במרגלים כמאמר חז"ל שלא נגזר על שבט לוי, "ואיש" הוא השר שעליהם והוא אהרן שהיה נשיא עליהם כמו שנאמר ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי [במדבר יז, יח], וזהו לאיש חסידך עכ"ל.

ולפי"ז י"ל דכיון דבמדבר בני ישראל לא מלו את עצמם לפי שלא נשבה להם רוח צפונות והיו פרוצים במצוה זו של מילה [הגם דבמדבר חשיבי כאונס מחמת סכנה, מ"מ הא גם במצרים לא מלו עצמם רק כשיצאו ע"פ ציווי משה], **לפיכך שבט לוי החסידים לקדש את השם מסרו נפשם למול את בנייהם אף**

שהיו מתים רבים מהם כדי ללמד ההמון הזהירות והזריאה במצוות, וזהו שמשבחם הכתוב "כי שמרו אמרתך ובריתך יצורו" מצד מידת חסידות שהיה להם, וזהו המשך לתחילת הפסוק וללוי אמר וגו' לאיש חסידך.

*

לג, י: ישימו קטורה באפך.

איתא ביומא [כו, א] דמעולם לא שנה אדם בקטורת. מאי טעמא, א"ר חנינא מפני שמעשרת. אמר ליה רב פפא לאביי מאי טעמא אילימא משום דכתיב ישימו קטורה באפך וכתב בתריה ברך ה' חילו, אי הכי עולה נמי הכתיב וכליל על מזבחך, אמר ליה הא שכיחא והא לא שכיחא, ופירש"י דאם לא כן נמצא הכל עשירים עכ"ל. **צריך להבין וכי צרות עין הוא חס ושלוש בכהנים שיהיו כולן עשירים**, עיין בן יהוידע.

וכן הקשה התוס' רא"ש דלא נהירא פירושו למה לא תעשיר העולה כיון שהיא כליל כמו קטורת, ולוואי שיהיו כולם עשירים. שוב ראיתי בריטב"א שם שכתב בזה"ל **דאין הכל ראוין שיתעשרו ומשום הכי לא מעתרא אפילו למי שראוין**, וכתב הריטב"א ואינו נכון בטעם כי כמו שמתעשרין בקטורת כל הזוכה בו בין קטן ובין גדול [אפילו למי שאין ראוי], למה לא יתעשרו גם בעולה עכ"ל.

ונראה המכוון ברש"י כפירוש רבינו אליקים שם דאין הברכה מצויה אלא בדבר שאינו מצוי ולפי"ז לק"מ.

והנה במאירי [תמיד לב, ב] כתב ואמר חדשים כלומר כהנים שלא הקטירו קטורת מעולם ומפני שכולם היו חפצים בה **מצד קבלה המונית** שהיתה בידם שכל העוסק בה מתעשר עכ"ל. ולכאורה קשה הלשון "קבלה המונית" והלא היא סוגיא מפורשת ביומא הנ"ל דדרשינן לה מקרא, אלא שבאמת גם שם פירש כן וז"ל ואין מפייסו בזה אלא אותם שלא הקטירו קטורת מעולם **שכך היו בטוחים בעצמם** שהמקטיר קטורת מתעשר, למה שראו בברכת משה רבינו ישימו קטורה וכו' ברך ה' חילו עכ"ל.

והנה בספרי כאן איתא ישימו קטורה באפך זו קטורה שלפני ולפנים, ובספרי דבי רב כתב אולי דמדכתיב "באפך" דריש ליה הכי, דאפים לשון פנים כמו וישתחו לו אפים [בראשית מב, ו] עכ"ל.

ולספרי ניחא **מפני שהברכה קאי על קטורת יום הכיפורים, אלא שהיתה "קבלה המונית" והיו "בטוחים בעצמם" דהברכה קאי גם על קטורת של כל השנה כולה.** [וכ"כ בספר לפני תמיד שם]

ובטעם הא דקטורת מעשרת ראיתי בשו"ת חת"ס [או"ח סימן קנח ד"ה ובעזה"י] שכתב הנה אחז"ל [מנ"ק כח, א] בני חיי ומזוני לאו בזכות תליא מילתא כי אם במזלא, **וצריך לומר דהקטרת קטורת המעשרת הוא כמו זכות גדולה שמשנתה המזל על ידך** כמו שכתבו תוס' [שבת קנו, א ד"ה אי] ועוד דאפילו עשיר גדול כר"א בן חרסום [יומא לה, ב] נמי צריך לקטורת כי אולי על פי המזל ירד הגלגל, משא"כ ע"י ברכתו של משרע"ה יברך ה' חילו לעד, ומי שלא העשיר אין זה מכחיש ברכתו של משרע"ה דאולי החטא גורם עינין שם.

שוב ראיתי בזהור [פרשת ויקהל דף ריט, א] מבואר דמזבח הפנימי נקרא מזבח אע"פ שאין שוחטין שם, לפי שקושר ומבטל לסיטרא אחרא, לכך נקרא מזבח שהסיטרא אחרא היה בורח מן המשכן ע"י עשן הקטורת [וכ"כ בתרגום שיר השירים פרק ד פסוק ו, ו] **ולפי ששמחת הקטורת**

היא להשייך לבדו לפיכך היה עומד המזבח בפנים וברכות בו נמצא ולכן נסתם מן העין. מה שכתב "דברכות בו נמצא" היינו שמעשרת כדכתיב ברח' ה' חילו.

מאמר נוסף בפורמט הרחב

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושאל"ט, דומ"צ באשדוד

מרבח בסיכון הסוכה למטרת צניעות או שיכנס פחות גשם

לפני שנים רבות נשאלתי באחד שגר בבנין בן שמונה קומות, וסוכתו בחצר, ואינו מעוניין שכל דיירי הקומות שמעליו יביטו לתוך סוכתו. האם יש בעיה להרבות בסיכון כדי להצניע את עצמו מפניהם?

השאלה כמובן על פי דברי שו"ע הרב בסי' תרכ"ו ס"א שכתב: אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד, אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות, ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשויה גם להשתמש בה תשמיש של צניעות כגון לאוצר, או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע, או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מדרם וממטר, כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית, שהרי הבית הוא מיוחד לכל דברים אלו והתורה אמרה סוכה ולא בית.

ואני סבור שאין פה סרך שאלה, הרב מדבר בסוכה שסיכך שלא לשם סוכה, אלא למטרות אחרות, וזוהו מגדיר מתי כשרה לסוכה, ומתי נחשבת לבית דירה, כמו שאמרו בגמרא (ח, ב) והוא שעשאה לצל. שאף שנעשית למטרות אחרות, אם הסיכון נעשה לצל כשרה לסוכה, ואם נעשית לצניעות היא בית ופסולה.

אבל הבונה סוכה לשם מצות סוכה, ומכוון בשעת הסיכון שיוכל לקיים מצות סוכה, ולא יסתכלו לתוך סוכתו, או שיהיה מעט יותר סכך שיכנס פחות גשם, אין זה מרגע מכונת מצות סוכה, ובכך זה לא נהפך להיות בית. נכון שאם סיכך בסכך עבה שאין הגשם יכול לעבור דרכו נעשית כבית דירה לדעת ר"ת, אבל המסכך שיכנס פחות גשם כמו שנהגו אצל גדולי ישראל, אין בכך חשש כלל.

ואחר כך ראיתי במועדים וזמנים ח"א ס' פ' בהערה שהעיר בזה לדעת שו"ע"ר. וז"ל:

א. ובעיקר מצות עשיית סוכה אמרתי להעיר דבר שבאמת קשה היאך מכשרים סוכות דידן והא מצוי גוונא שמעמיד הרבה סכך ומתכוון בזה נמי שלא ירד תיכף הגשם לסוכה, ובש"ע הגרש"ז ר"ס תרכ"ו איתא שאם סיכך ונתכוון מי שתהא עשויה למחסה מדרם ומטר פסול מה"ת ע"ש. וא"כ ראוי לחוש בסוכות דידן כשמתכוון נמי לשם גשם שאין הסוכה עשויה לשם צל ופסול מה"ת.

ולע"ד נראה שהגרש"ז מיירי באופן שגם בלי מצות סוכה זקוק לה לגשם, ומתכוון לתרווייהו, ולכן פסול. אבל אם מתכוון רק לשם מצות סוכה, ובלא זה לא היה בונה, רק כיון שבונה לשם מצוה מכוון נמי להצלה מגשם וכדומה, כה"ג כיון שעיקר כוונתו לשם מצוה לבד ובלא זה לא היה עושה, לכ"ע אין בזה חשש פסול, שהגר"ז מיירי רק בגוונא שמכין לתרווייהו שצריך להו כמ"ש. עכ"ל.

כתבתי זאת היות ובעת ראיתי שיצא לאור שו"ת אמרי יעקב ח"ב ס' מ"ט שדן בשאלה כזו, ונראה

מדבריו שהבין אחרת, ומכריע שסיכך קודם לשם צל בלבד, ואח"כ יוסיף עוד לשם צניעות, ולדעתי א"צ לזה, כי הפשט בכונת שו"ע"ר נראה כמו שכתבתי.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך – אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושאל"ט

סוכה לחולי קורונה

א) סוכה שיש בה ריח רע שאין דעת האדם סובלתו פסולה. ויל"ע האם סוכה זו כשרה לחולה קורונה שאין לו חוש ריח. ב) סוכה כשרה שיושבים בה אנשים שאינם מציינים להוראות ההלכה והרפואה לשבת עם מסכות פנים, ומשו"כ ישנו אדם שיושב בה בפתח וחשש גדול. האם הסוכה פסולה לגביו?

תשובה:

סוכה י"ב ב: אמר רב יהודה הני צוצי ושוצרי מסככי בהו, (פירוש לפי שאינם מקבלים טומאה שאינם מאכל אדם), אביי אמר בצוצי מסככי בשוצרי לא מסככי, מאי טעמא כיון דסרי ריחייהו שביק להו ונפיק. אמר רב חנן בר רבא הני יזימי והיגי מסככי בהו אביי אמר בהיזימי מסככי בהיגי לא מסככי מאי טעמא כיון דנתרי טרפייהו שביק לה ונפיק. וכתב הרא"ש (ס' כה) בכל הני לכתחלה לא משום גזירה דילמא שביק להו ונפיק, אבל יצא ידי חובתו אם סיכך בהם, וכן כתב הרמב"ם פ"ה ה"ב, וכ"פ הטור.

וכתב השו"ע ס' תרכט ס"ד: יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחלה, והם מיני עשבים שאינם ראויים לאכילה ואינם מקבלין טומאה, וריחם רע או שנושרים עליהן, דחיישינן שמא מתוך שריחן רע או שעליהן נושרים יצא מן הסוכה, עכ"ל. וכתב המג"א סק"ד: לכתחלה - ואם עבר וסיכך בהם כשרה, כ"כ הרמב"ם משמע דמתוך לישוב בה וז"ל הרא"ש אבל י"ח אם סיכך בהן וכ"כ הרמב"ם, עכ"ל. וכן העתיק המשנ"ב להלכה. וכתב הפרמ"ג: מלשון הר"מ ז"ל פרק ה' הלכה ב' משמע אם סיכך בהם כשרה לכתחלה לישוב בה, אף שיכול לסכך במין אחר. ומלשון הרא"ש סוכה י"ג אין הכרע כל כך, שכתב אם סיכך יצא ידי חובתו וכן כתב הר"מ ז"ל, משמע באי אפשר לו בענין אחר. ומכל מקום יש לפרש כוונתו גם כן לכתחלה יכול לישוב בה, אין מסככי לכתחלה משמע, עכ"ל. ואמנם כתב המשנ"ב בשם הפרמ"ג ס' תר"ל משבצ"י סק"א: ואם היה ריח רע כ"כ שאין דעת האדם סובלתו יש לומר דפסול מן התורה דבעינן תשבו כעין תדורו, עכ"ל.

ובאדם החולה במחלת הקורונה ואין לו ריח, לכא' כיון שבגמ' איתא שהחשש הוא כיוון שיש בסוכה ריח רע ייצא החוצה, א"כ כה"ג אין לחשוש לזה. אמנם לד' הפרמ"ג שבר"ח רע שאין דעת האדם סובלתו הסוכה פסולה משום דכה"ג אין תשבו כעין תדורו, יל"ע האם הוא חסרון בגברא, שסוכה שאין האדם יכול לישוב בה אינה סוכה לגביו, א"ד דכה"ג איכא חסרון בעצם שם הסוכה שבה, כיון שלרוב בנ"א א"א לדור בסוכה זו ככה"ג, א"כ אף שאדם זה יכול לישוב בה מחמת חוליו והיותו חסר חוש ריח, מ"מ חסר בעצם שם הסוכה בסוכה זו.

וכן יל"ע בכל דבר הפוסל משום תשבו כעין תדורו, ואפילו בפסול דדירה סרוחה, כגון בהא דסוכה ד' א': "היתה גבוהה עשרה טפחים והוצין יורדין לתוך עשרה, סבר אביי למימר: אם חמתם מרובה מצלתם כשרה. - אמר ליה רבא: הא דירה סרוחה היא, ואין אדם דר בדירה סרוחה". דיל"ע בדין אדם נמוך קומה שיכול להלך בנחת בסוכה ל' טפחים שהוצין יורדין בתוכה,, האם הסוכה פסולה לגביו, כיון דסוס חסר בשם סוכה, א"ד דהוא פסול בסוכה מחמת הגברא, וכה"ג דהגברא נהנה מיישיבת הסוכה, לית לן בה.

ובאחרונים דנו עפ"ד הראשונים בסוגיין, האם פסול סוכה הפחות מל' טפחים פסולה משום דירה סרוחה, או משום דהוא דין בשיעור סוכה דל"מ ילפינן ליה מכפורת ולר' יהודה מהלל"מ, עי' בתוס' י"ט (פ"א מ"א) ובערול"י ובשפ"א בארוכה, שדנו עפ"ד הרמב"ם והריטב"א ושי"ר האם הוא דין דאורייתא או דרבנן והאם הוא פסול לכתחילה או בדיעבד, ועי' שו"ע תרלג ונו"כ שם.

ומצינו שנחלקו הראשונים בהגדרת פסול הוצין האם משום שיורדין הם אל תוך שיעור ה' טפחים מחסרין הם וממעטים את עצם שיעור הסוכה וממילא הפסול הוה בעצם הכשר הסוכה. או דילמא שאין באמת הפסול בעצם שיעור הסוכה, אלא דהוי פסול חיציני בקיום המצוה. שהריטב"א נוקט דהוי חסרון בעצם הסוכה עצמה ומאידיך גיטא רבינו אברהם מן ההר מוכיח מדברי הרמב"ם דאין זה פסול בעצם הסוכה, אלא דהוי פסול חיציני בעצם קיום המצוה. ובחיודשי מרן הגרי"ז הלוי (ריש הלכות סוכה) כתב לדייק כן מדברי הרמב"ם. והוסיף להוכיח דמלשון הרמב"ם: "וצריך להזהר" משמעותו יותר דהוא רק דין לכתחילה, אולם אין זה עיכוב בעיקר המצוה. וכן מוכח ממה שכלל הרמב"ם את דין זה בדיני סיכוך ולא בדיני עצם הסוכה דאין זה עיכוב למצוה.

ושיטת המרדכי וכ"פ הרמ"א דסוכה שאינה ראויה לאכילה פסולה לכל דבר, ושיטת החכ"צ דמ"מ אם ישן שם ועושה שם שאר צרכיו וכדו' מקרי לענין זה סוכה כהלכתא. ועי' בית הלוי ח"ג ג. ושמעתי מבני יקירי הבה"ח מרדכי נ"י בשם רבו הגר"ד וולפסון שליט"א די"ל דהחכם צבי שפסק דאף סוכה הראויה לשינה או לשאר צרכים ואינה ראויה לאכילה כשרה, יסבור כשיטת הרמב"ם דהדין שבעינן שתהיה הסוכה ראויה לדירון אינה אמורה בעיקר דין החפצא של הסוכה, אלא בקיום מצותה וכפי הנתבאר. ומשום הכי אין שום חסרון להשתמש בהך הסוכה לשינה או לשאר צרכים אף שאינה משמשת לאכילה. דכל עוד אין חסרון בעצם הסוכה, אדרבה בכך מקיים הוא את עיקר מצותה, על ידי שמשמש בה לשינה ושאר צרכים. אולם החולקים על דעת החכם צבי הסבורים שסוכה שאינה ראויה לאכילה פקע הימנה כל שם סוכה, יסברו דסוכה אקרי רק היכא שחשובה היא לדירה גמורה. ועד כמה שחלק משמושי הדירה הינם אכילה בה וכו' והכא ליכא, תפסל הסוכה. ובני מרדכי נ"י האריך בזה בכל שיטת הראשונים בקונטרסו הנדפס עמ"ס סוכה ואכמ"ל. אמנם אכתי מכלל הספק הנ"ל לא יצאנו, האם הוא פסול מחמת חסרון הגברא וכה"ג שהאדם עצמו אינו מריח, אין הסוכה פסולה לגביו או דהוא פסול מחמת חסרון החפצא דסוכה.

ודו"ד הגרא"ש מאיר שליט"א בעל 'עבודת משא', הביאני ראיה נפלאה ומתוקה להתיר ישיבת הסוכה

בכה"ג, דהנה המשנ"ב בסי' תרמ סק"ז כתב לענין מצטער בסוכה מפני הריח, דכתב השו"ע דפטור מן הסוכה, וז"ל: או מפני הריח - עיין לעיל סימן תרכ"ט סי"ד ובמ"ב שם ובסימן תר"ל ס"א ובמ"ב שם ולעיל בסימן ע"ט סק"ג במ"ב, עכ"ל. ובסי' עט סק"ג כתב שם המשנ"ב בשם המג"א דריח רע היינו כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח. הרי דס"ל להמשנ"ב לדמות דין ריח רע בק"ש, שתלוי האם דרך בני"א להצטער ממנו, לנידוד"ד דסוכה. (אף שבסברא היה מקום לחלק בין דין ריח רע בסוכה שודאי הוא דין על הגבא, לנידוד"ד דסוכה, דאפשר כנ"ל שהוא חסרון בשם סוכה), והנה במג"א שם סי' עט סק"ט כתב בגדר ריח רע זה כך: מיהו נ"ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה, עכ"ל. וחז"ל דהמג"א ס"ל דמי שאינו מריח, מותר לקרות כנגד הריח, וכפי שנתבאר דהמשנ"ב מדמה ב' העניינים, א"כ מוכח דה"ה בסוכה, דאם אינו מריח, הסוכה כשרה, והוא כפתור ופרח.

אולם אכתי חושבני שיש לדחות הראיה, דאולי י"ל דכוונת המשנ"ב לדמותו דווקא לההלכה המובאת בסי' תרמ, העוסקת בדין 'מצטער', ששם איירי גם בריח רע הבא ליושבי הסוכה מחוץ לסוכה, ולא הביא כן בסי' תרכ"ט ותר"ל העוסקים בריח רע שבעצם הסוכה, דבזה אדרבה, אינו תלוי בהאדם עצמו, אלא שאם יש ריח בעצם הסכך או הדפנות, הוי חסרון בעצם שם סוכה, וצ"ע.

*

ויל"ע בדין סוכה כשרה שיושבים בה אנשים שאינם מציינים להוראות ההלכה והרפואה לשבת עם מסכות פנים, ומשוי"כ ישנו אדם שיושב בה בפתח וחשש גדול. האם הסוכה פסולה לגביו ברגעים אלו?

וראיתי בחשוקי תמיד סוכה ד' ב' שדן בשעת אזעקה, כשכולם עוזבים את ביתם ובורחים למקלטים, האם מותר לאדם להיכנס לסוכה ולברך עליה, כי הרי נאמר בסוכה ד ע"א הא דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה, [כשהוצין יורדין לתוך י']. ואם כן אולי גם בענייננו, אין אדם דר בסוכה בשעת אזעקה, כי אם במקלט?

וכתב דלכאורה הסוכה היא דירה סרוחה, שהרי היא נמצאת במקום שאין ראוי לדור שם. אמנם יש לחלק שהדירה הסרוחה שעליה דנה הגמרא, היא באופן כזה שהדירה מצד עצמה לא ראוייה למדור, כי הוצין יורדין לה. אבל בשאלתנו הדירה מצד עצמה ראוייה למדור, מאחר והיא מחסה מהחמה ועשויה לצל, אלא שהחשש הוא מצד הפחד ולא מצד הסוכה. אלא שמבואר ברמ"א (סימן תרמ ס"ד) שאין לחלק וז"ל: "ואם עשאה מתחלה [לסוכה] במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה, או שאי אפשר לעשות לו אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או נגבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה, שיוכל לעשות שם כל צרכיו, עכ"ל.

הרי שלמרות שהסוכה היא טובה מצד עצמה, אם אדם מתיירא להיות בה, הוי כדירה סרוחה שאינה ראוייה לשימוש ופסולה, כמבואר בבאור הגר"א (שם סק"ז) שדימה זאת לסוכה שהוצין יורדין לתוך עשרה. ופילפל בזה בארוכה, עיי"ש. ובסו"ד כתב בשם רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שאין הדבר דומה לסוכה באזור של נגבים, כי שם המצב הוא שהסוכה אינה ראוייה לשינה כלל, אבל כאשר באופן ארעי יש אזעקה, הדבר דומה לטווד שנכנס באופן חד פעמי לסוכה, שאינו מבטל מהסוכה שם

של סוכה. ולכאן ה"ה לנדוד"ד, שהסוכה ראוייה היא לדירה, ואלו שיושבים בה ללא מסכות, אינו מבטל ממנה שם סוכה. אף שברגע זה האדם מפתח לישב בה.

ואמנם יש לדון בנידוד"ד מדין מצטער פטור מן הסוכה, דכתב השו"ע תק"מ ס"ד דפטור מהסוכה, "איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח, או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח". ובס' זמן שמחנתו פ"ג אות א הובאה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמי שיש לו אורחים בסוכתו ורוצה ללכת לישון אך אינו יכול להוציאם מהסוכה, שאינו נפטר משינה בסוכה משום דין מצטער, כיון שעליו לדאוג לעצמו לסוכה אחרת או לילך לישן בסוכת חבירו, ואמנם דעת הגר"ש"ז אורבך זצ"ל (ס' הסוכה, פסקים והערות אות כט) והגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני סוכות פ"יב סק"ד) שנחשב למצטער ופטור מהסוכה, שמציאות שהיית האורחים בסוכתו, דומה היא היא לדין זבובים המציעים אותו שפטור מהסוכה. ולכאן אם יושבים בסוכתו אורחים המציעים אותו בכך שאינם יושבים עם מסכה, וצערו גדול מכך עד שאינו יכול לשהות במחיצתם, דומה הוא למקרה זה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב פליאה בגדר דין השתחואה בבית המקדש

הנה בתפילת מוסף אנו אומרים "ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו ככתוב בתורתך שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך" וכו', ויש לדקדק למה כתוב דוקא "ונשתחוה" ולא "ונקריב לפניך עולת ראייה", ומשמע לכאורה שעיקר העליה לרגל היא כדי "להשתחוות" שם.

וכן נראה מהרבה מקראות שעיקר העליה לביהמ"ק היא כדי להשתחוות שם, כמו שכתוב בספר שמואל (א א, ג) "ועלה האי"ש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח לה צבאות בשלה", ובישעיה (כו, יג) "ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה ביהר הקדש בירושלם", וכן (שם טו, כג) "והיה מדי חדש בחדשו וימדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני", וברמיה (ז, ב) "עמד בשער בית ה' וקראת שם את הדבר הזה ואמרת שמעו דבר ה' כל יהודה הבאים בשערים האלה להשתחוות לה", וביחזקאל (מו, ג) "והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני ה'", וכן (שם ט) "ובוא עם הארץ לפני ה' במעבדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער נגב", ובהתילים (ה, ח) "ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחנה אל היכל קדשך ביראתך", וכן (צט, ה) "רוקמו ה' אלקינו והשתחוו להדם רגליו", וכן (שם ט) "רוקמו ה' אלקינו והשתחוו להר קדשו", (קלב, ז) "ובואה למשפנותיו נשתחנה להדם רגליו".

וכן כשהלך אברהם להר המוריה לעקוד את יצחק, אמר לנעריו "שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכך עד פה ונשתחנה ונשיבה אליכם".

הרי לנו שבהרבה מקראות נזכרה רק ההשתחואה והקרבנות לא נזכרו כלל, וגם אברהם כשהלך לעקוד את יצחק אף שהלך כדי לזבוח אמר רק "ונשתחוה", ואצל אלקה אמנם כתוב גם "לזבוח", אך תחילה כתוב "להשתחוות" ואח"כ "לזבוח", משמע שההשתחואה היא העיקר.

ולכאורה הוא פלא גדול, שאם עיקר העליה היא ההשתחואה, למה לא מצאנו ע"ז שום ציווי בתורה ובדברי חז"ל, ורק בפרשת ביכורים כתוב בתורה בפירוש "ההשתחיות לפני ה' אלקיך", אך בשאר הקרבנות לא מצאנו כן.

והנה איתא בתוספתא שקלים פ"ב הי"ז: "ושאר השתחואות שבמקדש שעל גבי קרבן חובה היו קבוע והיו", ופ"ל המנחת ביכורים "השתחואה היה קבוע לעבודה שתמיד היו משתחוין כמבואר בסדר תמיד פ"ו", ונוסח הגר"א שם: "ועל גבי קרבן קבוע היו", דהיינו שכל ההשתחואות היו רק על קרבן קבוע ולא על נדבה.

ובאמת בתמיד פ"ו מבואר להדיא שהשתחוו גם לא בעת הקרבה, דתנן שם "נכנס ונטל את הטני והשתחוה ויצא", וכן "נטל את הכוז מעלה שניה והשתחוה ויצא", וכן עוד כמה פעמים, ומשמע שכל מי שיצא מהאולם היה משתחוה לפני כן, אך כוונת התוספתא לפי גירסת הגר"א היא שרק בקרבנות קבועין היה חובה להשתחוות.

הרי שמצאנו דין השתחואה על הקרבן, וא"כ ממילא כל העולה לרגל חייב להשתחוות כיון שחייב להביא שלמי חגיגה ושלמי שמחה, ואמנם מפשטות לשון התוספתא משמע דההשתחואה היא אחד מדיני הקרבן, אך להנ"ל צ"ל דהיא מצוה בפני עצמה להשתחוות לה' בביהמ"ק, כדמוכח מכל המקראות הנ"ל, ומש"כ בתוספתא "שעל גבי קרבן" היינו שמי שהביא קרבן חייב להשתחוות ומי שלא הביא קרבן רק רשות לו להשתחוות.

אכן ברמב"ם לא כתב בשום מקום שהעולה לביהמ"ק חייב להשתחוות, וגם לא הביא את דין ההשתחואה על הקרבן, ורק בניסוח היין של קרבנות ציבור שאומרים עליהם שירה תנן בתמיד פ"ז מ"ג "שחה לנסך והניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלויים בשיר הגיעו לפרק תקעו והשתחוו העם על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחווה", וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מתמו"ס ה"ז: "הגיעו לפרק תקעו והשתחוו כל העם שבעזרה, על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחווה", ונראה דהרמב"ם פ"ל דהתוספתא מיירי דוקא בקרבנות ציבור, וא"כ אכתי לא מצאנו שיחיד העולה לרגל חייב להשתחוות, דהרי אין חיוב לבא לעזרה דוקא בעת ניסוח היין.

ובמשנה תמיד פ"ז מ"א: "בזמן שכהן גדול נכנס להשתחוות שלשה אוחזין בו אחד בימינו ואחד בשמאלו ואחד באבנים טובות" כו', משמע דהוא דבר ברור שיש זמן שכהן גדול נכנס להשתחוות, וצ"ב היכן מצאנו שהכה"ג צריך להכנס להשתחוות, ובתוס' מנחות כ"ז ע"ב ד"ה להיכל הקשו איך מותר להכנס שלא לצורך עבודה, וכתבו: "ותירץ ר"ת דהשתחואה צורך עבודה היא", ובתוס' חגיגה כ"ו ע"ב כתבו: "שלא תגעו בשלחן. בכהנים עמי הארץ ההולכין להיכל להשתחוות קאמר, דאילו ישראל לא היו ראויין לילך אף בין אולם למזבח וכן פירש רש"י", ובפ"ל הרא"ש תמיד ריש פ"ז כתב: "אחר הקטרה נכנס להיכל להשתחוות ואין זו ביאה ריקנית דהשתחואה עבודה היא".

וברמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ב ה"ד כתב: "והנכנס לקדש חוץ לקדש הקדשים שלא לעבודה או להשתחוות בין הדיוט בין גדול לוקה", משמע שלצורך השתחואה מותר להכנס, הרי דהשתחואה הויא צורך, וכתב הכס"מ שם שמקורו במשנה דתמיד הנ"ל שהכה"ג נכנס להשתחוות, והוסיף: "ומ"ש בפ"ט מסנהדרין כהן שנכנס להיכל שלא

בשעת עבודה לוקה צ"ל השתחוויה בכלל עבודה היא", אך הביא שהסמ"ג כתב "ומה ששינוי בזמן שכי'ג נכנס להשתחוויות בגמר עבודה מדבר", ורצה לפרש דזו גם כוונת הרמב"ם, אך התוס' יו"ט בתמיד שם כתב שמדברי הרע"ב שם משמע דכל השתחוויה שריא ולא היא שלא לצורך, ושכן נראה מפשט דברי הרמב"ם הנ"ל, וכתב שבתוס' דמנחות הנ"ל משמע כדברי הסמ"ג, אך כתב שהעיקר נראה דכל השתחוויה שרי כדמוכח בתוס' בחגיגה הנ"ל שאף כהנים שאין ראויין לעבודה באים להשתחוו.

ובאדרת אליהו פ' כי תבוא כתב רבינו הגר"א: "והשתחוויות. זה כלל כל היוצא מביהמ"ק צריך השתחואה", מבואר מדבריו דמהכא ילפינן לכל היוצא מביהמ"ק דצריך להשתחוויות.

ובחידושי הגרי"ז יומא כ"א ע"א כתב: "נראה דהאי דינא דבעינן להשתחוויות ברגלים אין זה דין מיוחד ברגלים אלא כל שעה שנכנסים לעזרה צריכים השתחואה, ודבר זה מבואר מדברי הגר"א (באדרת אליהו פרשת כי תבוא) שכתב גבי הבאת ביכורים 'והשתחוויות זה הכלל כל היוצא מביהמ"ק צריך השתחואה', הרי דגם זה דביכורים טעונין השתחואה אינו דין מיוחד לביכורים אלא משום דכל הנכנס לביהמ"ק צריך להשתחוויות, וזהו ג"כ **ההשתחואה שנאמרה ברגלים ונשתחוה לפניך בשלש מוסף ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו**, דזה דין כללי דכל שבא לעזרה טעון השתחואה", עכ"ד.

אמנם מש"כ הגרי"ז ע"פ הגר"א דכל שעה שנכנסים צריכים השתחואה, לכאורה דבריו צ"ע, דלשון הגר"א משמע דהוא דין רק במי שיוצא מביהמ"ק, (והוא מדיני כבוד ביהמ"ק, שהיוצא מביהמ"ק צריך להשתחוויות כאדם שנפטר מן המלך), אך לו יצוייר שלא יצא לעולם א"צ השתחואה, דאם הגדר היה שכל הנכנס למקדש חייב להשתחוויות, היה לו לומר "כל **הבא** אל המקדש חייב להשתחוויות לפני צאתו", ועוד צ"ב, דאם כל הנכנס לעזרה חייב להשתחוויות, לכאורה היה צריך להשתחוויות תיכף אחר בואו אל ביהמ"ק ולא רק לפני צאתו, וצ"ע.

ועכ"פ לפי כל הפירושים עדיין צ"ב טובא, דמצד ההלכה לכא' ההשתחואה רק דין מדיני הקרבן או מדיני מי שנכנס לעזרה או יוצא ממנה, ולא חיוב מצד עצמו, אך מכל המקראות הנ"ל משמע שעיקר העליה לביהמ"ק היא כדי להשתחוויות, וכן לשון הפסוק בשמואל "להשתחוויות ולזבוח" לכאורה משמע שתחילה השתחואה ואח"כ זביחה.

ואולי י"ל דבאמת עיקר מטרת העליה היא להשתחוויות לפני ה' בבית הגדול והקדוש, אך השתחוויה זו צריכה להיות מתוך כניעה והתבטלות אמיתית, והתורה לא הטילה חיוב זה על כל אחד כי לא כולם בדרגה זו, ועוד שאם היתה "הלכה" להשתחוויות, היו רבים עושים זאת רק כדי 'לקיים את ההלכה', ולא בהשתחואה זו חפץ ה', אלא רצון ה' הוא שכל העולה אל הר ה' יפול עליו פחד ה' והדר גאווה עד שמאליו יפול ויכרע וישתחוה לפני ה', ולכן מצד ההלכה ההשתחוויה היא רק מדיני הקרבן או מדיני כבוד המקדש, אך המטרה העיקרית של העליה לרגל אינה משום ההלכות האלו, אלא כדי שיגיע למצב של הכנעה ואהבה ויראה וכיסופין עד שיכרע וישתחוה מאליו.

ואפשר לומר כן גם לגבי מה שמצאנו בהרבה מקומות בתנ"ך שבעת התפילה היו פורשים ידים למעלה, כמ"ש "כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה'", "וכפיו פרושות השמים" (מלכים א' ה, נד),

"ובפרישכם כפיכם" (ישעיה א, טו), "ופרשת אליו כפיד" (איוב יא, יג), "בשמך אשא כפי" (תהילים סג, ה) ואמרין בברכות ט"ז ע"ב זו תפילה, "קראתיה ה' בכל יום שטחתי אליך כפי" (שם פח, י) תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי" (שם קמא, ב), ובאיכה (ב, יט) "שאי אליו כפיד", ועוד, אך בגמרא ובפוסקים לא מבואר בשום מקום שיש דין לפרוש כפים בתפילה, וברמב"ם הלכות תפילה כתב "שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין", ולא הזכיר פרישת ידים.

ואמנם בספר המספיק לעובדי ה' לר' אברהם בן הרמב"ם פרק כ"ה כתב: "ובכלל המצבים הנבחרים המחוייבים הרצויים שתהייתה שתי הידיים פרושות בעת הבקשה בשיבה כברכת השכיבו ובדומה לה, בעת העמידה כאמצעיות של תפילה וכדומה, משום שכך ראינו את מנהגי הנביאים בעת תחנוניהם כפי שמבקש העני ממי שמעניק לו צדקה" וכו', ע"ש שהאר"ך, אך יחידאה הוא ובשאר הפוסקים לא הזכירו דבר זה, ויתכן שגם הוא לא נתכוין שיש בזה חיוב אלא רק מעלה בעלמא.

ובשו"ת באר שבע סי' ע"ז כתב: "מעודי תמהתי למה אין אנו נוהגים להתפלל בזקיפת ידים למעלה כמו שנהגו אבותינו מעולם" ע"ש שהביא הרבה מקורות לזה, וגם הוכיח שלא רק אנשים רשומים וגדולים כמו נביאים ומלכים התפללו כך אלא כל ישראל, ובסוף דבריו כתב "ושמא י"ל מאחר שנמצאו נוהגים אומות העולם עכו"ם להתפלל כך בזקיפת ידים למעלה כידוע ומפורסם לכן אין אנו נוהגים עכשיו להתפלל כך", ודימה זאת למה שאמרו חז"ל על לא תקים לך מצבה, אמנם לענ"ד צ"ע, כי נראה שכבר בזמן התנ"ך נהגו הגוים לפרוש כפים לע"ז שלהם, כמ"ש בתהילים (מד כא) "אם שכחנו שם אלקינו ונפרוש כפינו לק-זר", משמע שעובדי ע"ז כך היו עושים, ועוד שא"כ איך היו משתחווים לה' הלא גם הגוים השתחוו לע"ז, וגם איך צייתה התורה להקריב קרבנות, הלא גם הגוים מקריבים לע"ז.

אמנם לפי מה שנתבאר אפשר דבאמת אין שום דין לפרוש ידים בתפילה, כיון שאין שום טעם בהרמת ידים בעלמא, וכל המעלה בזה היא רק אם יעשה כן מעצמו מרוב כמיהה והשתוקקות, ואכן כאשר כתב הרמב"ם לתלמידו בפרקי ההצלחה (שו"ת פאר הדור אחרי סי' קנ"ה) את צורת התפילה הראויה, הזכיר שם גם את פרישת הכפים, וז"ל: "והמתפלל יהיה פונה אל השם יתברך עומד על רגליו מתענג בלבו ובשפתיו **ידיו פרושות** וכלי דבורו הוגים מדברים ויתר חלקיו חרדים ונרעדים ולא יסור מהנעים קולות ערבים מתדבק מכוין עצמו כורע משתחוה בוכה לפי שהוא לפני מלך גדול ונורא ויגיע אליו השקיעה והפלצות", ולכן הוא דבר שא"א לצוות עליו, כמו שאין שום הלכה לבכות בתפילה, אף שיש בזה מעלה גדולה.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ועין יוסף, שלחן מלכים ושאי"ל

חג הסוכות – תיקון העיניים

בתפילת החג, מבקשים אנו פעמים רבות כי בעת הגאולה, נראה בעינינו בשוב ה' ציון. ויש לעיין ולברר, ראייה זו מה טיבה.

והנה אם נתבונן, נראה כי המועדים כולם, וחג הסוכות בפרט, מסמל בכל עניינו את ענין העיניים

והראייה, משמע שיש במהותם את עניינו העמוק של חג הסוכות.

א. ראשית כל, ההדס, שצורת עליו דומה לעין, לא לחינם הוא, וכפי שאנו אומרים בהושענות: "ענה לוקחי שלושה הדסים, קריצת כעיניים יכפר ההדס", הרי לנו שבארבעת המינים ישנה כוונה לכפר ולתקן את ענין העיניים. (מלבד כמובן שההדס רומז לשלושה אבות, הנקראים "עיני העדה").

ב. והאמת שגם האתרוג הדומה ללב, יש בו שיניות לענין העיניים, וכפי שאמרו רבותינו: "שורייני דעינא באובנתא ליבא תליא" (ע"ז כ"ח ע"ב), דהיינו שצנורות העיניים מגיעות ללב. ובדרך זו ביארו את דברי חז"ל: "עין רואה ולב חומד" (רש"י במדבר, ט"ו, ל"ט), "עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה" (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה), שהעין משפיעה על הלב. הרי שלזכות ללב טהור, נקי ושלם, הדרך עוברת בראש ובראשונה דרך העיניים, שלא ישדרו ללב דברים שאינם טובים.

ג. ומלבד הרמז הקיים בארבעת המינים, הנה בתיבת סוכה עצמה קיים ענין הראייה, שכן תיבת סוכה באה בניקוד גם בצורת "סוכה", הנאמר על שרה, הנקראת יסכה לפי שהיתה סוכה ברוח הקודש (מגילה י"ד ע"א): "ואמר רבי יצחק: יסכה זו שרה. ולמה נקרא שמה יסכה - שסכתה ברוח הקדש", וכו"ה בסנהדרין ס"ט ע"ב). הרי לך מפורש, כי בסוכה עצמה קיים ענין הראייה.

ד. ומלבד הרמז הקיים בסוכה עצמה, הנה גם בהלכותיה שייך ענין הראייה בעיניים, וכפי שלימדנו חז"ל בגמרא, כי הטעם שסוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, הוא לפי שבגובה זה אין עין האדם שולטת, וכיון שהאדם אינו רואה את הסכך, הסוכה פסולה.

והכי אמרינן התם (סוכה ב' ע"א): "מנא הני מילי? אמר רבה: דאמר קרא למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל, עד עשרים אמה - אדם יודע שהוא דר בסוכה, למעלה מעשרים אמה - אין אדם יודע שדר בסוכה, משום דלא שלטא בה עינא". ופרש"י: "למען ידעו - עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך, דכתיב ידעו כי בסכות הושבתי - צויתי לישוב. דלא שלטא ביה עינא - שאינו רואה את הסכך, וסוכה היינו סכך, כשמה" ע"כ.

וטעם עמוק ישנו בדבר, כי כיון שהסכך רומז לשכינת ה' החופפת על עמו ישראל היושבים בסוכה, הנה צריך שהאדם היושב בה, ומכוין לקבל את קדושת ה' הנמצאת בסוכה, יראה במו עיניו את הצל הבא מן הסכך, דעל ידי כך יתקדשו עיניו, והראייה תביאנו לידי זכירה ולידי האמונה, שיושב הוא בצל השכינה. הרי שמקום גדול יש לעיניו של האדם במצות ישיבת הסוכה.

ה. ולא בענין הסכך בלבד נצרכים עיני האדם, אלא אף ברווח הנצרך שיהא בסכך, וכפי שלימדנו חז"ל, כי הסוכה המהודרת, היא זו שרואים בין חרכי הסכך את הכוכבים.

וכדאיאתא בסוכה (כ"ב ע"ב): "תנו רבנן: המעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראין מתוכה - כשרה. אין כוכבי חמה נראין מתוכה, בית שמאי פוסלין, ובית הלל מכשירין". וכן פסק השו"ע (או"ח סי' תרל"א ס"ג): "דרך הסיכוך להיות קל, כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים" ע"כ. וכתב המשנה ברורה (שם סק"ה): "והאחרונים כתבו דלכתחלה בעיני דאפילו בלילה יראו כוכבי לילה בתוכה" עכ"ל.

ומכאן יש ללמוד, כי בעת שהאדם יושב בסוכה, עליו לישא עיניו למרום, ולהתבונן בשמים כדי להיזכר בשוכן שחקים, הפורס צילו עלינו תדיר, ומשגיח עלינו בעינא פקיא. הרי לנו שמלבד זכירת העין הנצרכת בראיית הסכך, עוד נוסף לה לעין תפקיד, להתבונן בשמיים שמעבר לסכך, ולראות את הכוכבים ברואי מעלה, ראייה המביאה לזכירה, ולחזק את הקשר הנפלא הקיים בין ישראל לאביהם שבשמיים.

ו. עוד יש להוסיף, את אשר לימדנו מורי ההורה מעתיקי השמועה, כי הגדר של "הדר" הנאמר בארבעת המינים, הוא הנקבע רק אם ראיית העין ממרחק התפיסה של האדם, כאשר תופס דבר ומתבונן בו, תבחין בו בפעם הראשונה. אך אם לא תבחין בו העין בפעם הראשונה, אלא רק בהתבוננות עמוקה, לא יפסל הדבר מדין "הדר".

וכדאיאת במשנה ברורה (סי' תרמ"ח סקמ"ו): "בכל שהוא - ודוקא כשנראה לכל אבל אם אין נראה לעין מחמת דקותו וצריך להסתכל אין זה כל שהוא שפוסל" ומקורו מדברי המבי"ט, וכ"כ בשו"ע הרב (סעי' כ"ב): "והוא שיהיו נראים לעין כשאוחזו בידו ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם וכ' ואינו פוסל אלא אם כ"כ נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה".

הרי שגדר ראיית העין, קובע לנו גם את הגדרים ההלכתיים הקיימים בארבעת המינים כולם (ובעיקרם באתרוג). וזה מוסיף על דברינו, כי לעיניים ישנו תפקיד מרכזי בחג הסוכות.

ז. ובפרט יש להדגיש, כי כל הסוכות שאנו עושים, הרי הם זכר לעניי הכבוד, ותפקידם המרכזי של ענני הכבוד, היה להסתיר את ישראל מלהיותם גלויים לעין, חשופים לשרב ולשמש ולעיני האויבים. וכפי שנאמר בתהילים (ק"ה ל"ט): "פָּרַשׁ עָנָן לְמַסְךָ וְאֶשׁ לְהָאֵר לְיָלֶה".

ולזה דרשו כי בפטירת אהרן, מיד נחשפו ישראל לאויביהם, שבאו להילחם עימם, וזהו "כי גוע אהרן", מלשון "שהרי", שכהרי גווע אהרן ונסתלקו ענני הכבוד, ואז נחשפו ישראל, הרי שעד אותו הזמן, היו שמורים ישראל עינא בישא ומראיית העין.

וכדאיאת בר"ה (ג' ע"א): "וישמע הכנעני מלך ערד, מה שמועה שמע - שמע שמת אהרן, ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן, ואמר רבי אבהו: אל תקרי ויראו אלא ויראו, כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: כי משמש בארבע לשונות: אי, דילמא, אלא, דהא"ע"כ. וכ"ה בתענית ט' ע"א.

ונמצא כי שהסוכה שאנו חוסים בתוכה, עניינה לשמור אותנו מכוסים מן העין, ושמורים בקדושה וטהרה.

ח. ובפרט ידוע ששבעת ענני הכבוד, רומזים לשבע הספירות חג"ת נהי"ם, מחסד ועד מלכות. וכבר נודע בקבלה כי כל ספירה מחולקת בתוכה ג"כ לעשר ספירות, כתר שבחכמה וכו'. הרי דשבע הספירות, שבעים הם, ושבעים גימטריא עין.

ט. ועתה נוסף ונבאר מדברי חז"ל, כי כל ענין ביאת המקדש, שנאמר ברגל ובחג הסוכות, שורשה שייך לענין העיניים. ראשית הדברים מוכחים מדברי הכתוב: "שֵׁשׁ עֶשְׂרִים פְּעָמִים בְּשִׁנָּה יִרְאָה כָּל-זְכוּר אֶל-פְּנֵי הָאֶזְרָח ה'" (שמות, כ"ג, י"ז), "וְלֹא יִרְאוּ פְּנֵי רִיקָם" (שם פס' ט"ו), וכן רבות.

וכן בדברי חז"ל מצינו שהקרן השייך לרגל נקרא "עולת ראייה" (חגיגה ו' ע"א). הרי שכל ענין זה החג והמועד, שייך לענין הראיה והעיניים.

י. ואם בקרבנות עסקינן, הרי קרבנות חג הסוכות מורכבות משבעים פרים, כנגד שבעים שרי אומות העולם (סוכה נ"ה ע"ב): "הני שבעים פרים כנגד מי - כנגד שבעים אומות", בסדר פוחת והולך. ומנין זה של השבעים הוא במספר עין.

ללמדך כי כל היסוד של התמעטות כוחם של אומות העולם, תלוי בשמירת העין של ישראל. דאם ישמרו ישראל מעלתם, ויגדרו עצמם בקדושה ובשמירת הטהרה, בראיית העין ובכל החושים, ילך כוחם של אומות העולם וידלדל בדרך פוחת והולך.

י"א. והנה מלבד ענין קרבנות החג הרומז במניינו על העין, הנה יש להוסיף דהדבר רמז ג"כ בשם המועד עצמו, שכן עי"ן מלאה הוא במספר מאה ושלושים, וכן תיבת "מועדי" עולה במספר מאה ושלושים.

י"ב. והנה חז"ל לימדנו בסוכה, כי הטעם שעזרת נשים נקראה בשם זה, הוא לפי שהיו "מתקנים שם תיקון גדול", והיו מוסיפים איצטבאות במקדש ובעזרה, כדי שיעמדו שם הנשים ויכולו לראות את שמחת בית השואבה. ואע"ג דאין מוסיפים על המקדש, למדו חכמים שם היתר זה מזה שלעתידי לבוא בעת הגאולה ישבו "משפחות משפחות", ואם בעת הגאולה ישמרו על הצניעות, כל שכן וקל וחומר ייש לשמור על הצניעות בעת שמחת המקדש.

וכדאיאת התם (סוכה נ"א ע"א): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדול". ומפרשת הגמרא (שם ע"ב): "מאי תיקון גדול? - אמר רבי אלעזר: כאותה ששינו, חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוטרטא, והתקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. תנו רבנן: בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ, והיו באים לידי קלות ראש, התקינו שיהו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים. ועדיין היו באים לידי קלות ראש. התקינו שיהו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה. היכי עביד הכי? והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל! - אמר רב: קרא אשכחו ודרשו, וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד. אמרו: והלא דברים קל וחומר. ומה לעתיד לבא - שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם - אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם - על אחת כמה וכמה" ע"כ.

מכאן אתה למד, שעיקר שמחת בית השואבה, התבססה על תיקון גדול ומיוחד שעשו שם לשם שמירת העיניים של ישראל, שלא יתקלו עיניהם בנשים הבאות למקדש. הרי לך שהבינו חז"ל, שלולי שמירת העיניים שצריך שתבא בעת שמחת המקדש, לא תגיע השמחה למעלה גדולה זו של שאיבת רוח הקודש וקירבה גדולה לה', כמו שמביאים שהיתה שם.

י"ג. ובפרט יש להוסיף, שלפי המבואר שם לא היו מנגנים בשמחת בית השואבה במקדש אלא הלויים, ולא היו רוקדים שם לפני העם אלא חכמי ישראל הגדולים, התנאים הקדושים. וכדאיאת התם (שם, נ"א ע"א): חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפנייהם דברי שירות ותושבחות, והלויים בכנורות

ובנבלים ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר" ע"כ.

נמצא שכמעט כל ישראל לא היו שותפים בשמחה בפועל, בריקוד ובנגינה, אלא רק עומדים ומסתכלים בריקודי וניגוני הקודש, ועצם ראייה זו לבד היה בכוחה להביאם לדרגות גדולות ונשגבות, של שאיבת רוח הקודש, וכמו שמביא התוס' (נ' ע"ב ד"ה חד), שיונה הנביא זכה לרוח הקודש מכח השתתפותו בשמחת בית השואבה. הרי לך מעלת העין, שהיא עיקרית ויסודית בשמחת החג.

י"ד. כעת נוכל להבין, מדוע בעת ההקפות אמרו ישראל: "אנו ליה וליה עינינו" (שם, נ"א ע"ב): "ואנו ליה עינינו. רבי יהודה אומר: היו שונין ואומיין: אנו ליה, וליה עינינו). דאם ישראל משעבדים את כל כולם לה', ואומרים "אנו ליה", מדוע עליהם להוסיף גם את העיניים, "ועינינו ליה"?

ולהאמור מובן, כיון שכל עינינו של זה החג הוא תיקון העיניים, לפיכך בעת אשר הקיפו ישראל את המזבח, וזכו להתקרב לה' ולשאוב את רוח הקודש, לא הזכירו הם אלא את העיניים, שמלבד הביאור ע"ד הפשט שאם עינינו ליה אנו מצפים לישעתו ובוטחים בו. וזהו "חג האמונה", להיות יושב ב"צילא דמהימנותא", צל האמונה, עוד כוונה עמוקה יש בזה, להיות עינינו מתוקנות וקדושות, ושייכות כולם להש"ת, וזהו: "ליה עינינו". (ועיי"ש בגמ' נ"ג ע"ב: "אלא הכי אמרי: המה משתחיים קדמה, ואנו ליה אנחנו מודים, ועינינו ליה מיחלות").

ט"ו. וכיון דאתינן להכי, יש למצוא את הקשר בין ענין המים, השייך לחג הסוכות שבו לימדנו חז"ל ש"נידונים על המים" (ר"ה ט"ז ע"א), וכן בשמחה הגדולה שהיתה בעת מצות "ניסוך המים", לענין העיניים, השייכים בקשר עמוק ויצוק לחג הסוכות.

וממקראות רבות אנו למדים, כי השם "עין" שתי משמעויות לו, גם אבר הראייה שבאדם, וגם ילמדנו על מקור מים, שכל מקור מים חיים, נקרא בתורה בשם "עין".

"וַיִּמְצְאוּ מַלְאָךְ ה' עַל עֵין הַמַּיִם בְּמִדְבַּר עַל הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׂוּר" (בראשית, ט"ז, ז'), "הֲיֵה אֲנֹכִי נָצַב עַל עֵין הַמַּיִם" (שם, כ"ד, י"ג), "וַתֵּרֶד הָעֵינָה וַתִּמְלֵא כֶּדָה וַתַּעֲלֶה" (שם, פס' ט"ז, ז'), "וַיִּרְדּוּ לְבָן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעֵין", "וְהֵנָּה עֹמֵד עַל הַגְּמֵלִים עַל הָעֵין" (שם פס' כ"ט - ל'), "וַיֵּאבֵא הַיּוֹם אֶל הָעֵין" (שם פס' מ"ג), "וַיֵּאבְדוּ אֶל שַׁעַר הָעֵין וְאֶל בְּרֵכַת הַמְּלֶכֶךְ" (נחמיה, ב', י"ד, והוא שער מעין השילוח, כמ"ש המלבי"ם שם), ועוד.

הרי לך, כי ענין המים השייך למהותו של החג, קשור בקשר איתן אל העיניים, שכן כל ענין ניסוך המים נתבאר בחז"ל שהוא כדי לחבר את המים התחתונים למים העליונים. וכיון שמים תחתונים נקראים גם בשם מעיין ו"עין", ונשאבו במקדש ממעיין השילוח, הרי שניסוך המים היה בעצם "ניסוך העין". ומשמחתו נלמד על מעלת העין, וכח תיקון שורש הראייה והעיניים שנעשה בשמחת בית השואבה.

ט"ז. עוד יש להעמיק, בעצם השם "חג", שכאשר מופיע הוא לבדו ללא תוספת, הכוונה היא לחג הסוכות (ר"ה ט"ז ע"א), ויש להתבונן אם ישנו קשר בין שם זה לענין העין.

והנה שם זה "חג", עניינו הוא היקף ועיגול, כלשון הכתוב: "הַיֵּשֶׁב עַל חוּג הָאָרֶץ" (ישעיה, מ', כ"ב), ופרש"י שם: "חוג - ל' מחוגה, עוגל". ובדומה לזה יש ליישב את דברי המפרשים שפירשו את לשון "ויחוגו

לי במדבר", מלשון רקידה. (עייני בהערות לתורה תמימה, פר' שמות פ"ה הע' ב' מש"כ לבאר דבריהם).

ועיני בדברי הרש"ר הירש בפירושו לתורה שם שכתב: "ויחגו - משרש "חגג", ומכאן: "חג". הוראת היסוד של "חגג" ו"חוג" היא: **ליצור מעגל** או להסתובב במעגל, כמו בפסוק: "ויחגו וינועו כשכור" (תהלים קז, קז), ומכאן "חוג", "מחוגה". ו"חג" מגדירים לפי זה כיום, החזור לתקופת השנה **בתום מעגלה**. אולם אם נפרש כך, מן הדין היה, שנושא "חגג" יהיה החג, המשלים את מעגלו, ולא החוגגים. אי לכך יותר נראה, כי "חג" נקרא שמו על שום **המעגל**, אותו יוצרים החוגגים מסביב למרכז אלוקי משותף, המכנס את כולם מסביבו. ו"חגג" יהיה פירושו: להתכנס במעגל מסביב לה' ולתורתו, אותה קבע לנו כמרכזו, למען נהיה לעין כל עם ה' ועם תורתו. ואכן, בעיקרו אין "חג" מציין אלא את ה"רגלים", הקוראים כל יחיד להתכנס עם הכלל מסביב למקדש, משכן התורה. וכך אמר ה': שלח את - עמי למען יחוגו לי, ייאספו מסביבי במעגל. ואל יעשו זאת כאן, מקום שמרתכם עליהם, אלא הרחק מכם במדבר; שם יהיו עבדי באין מפריע, וברגשותיכם לא יפגע חגם" עכ"ל.

ענין ה**עייגול** - החג, פשוט הרי שקיים בעין, הנקרא גם **"גלגל העיני"** על שם צורתו. ולשון **"גלגל"** מסמל כל דבר של היקף ומעגל, המסמל את אחדות הדבר ושלימותו.

י"ז. וזה בעצם ענין **ההקפות** שהיו ישראל עושים למזבח (כמובא בפ"ה דסוכה שם), וכן ההקפות שאנו עושים לתיבה בשבעת ימי החג, הכל הוא כדי לגרום יחוד בצורת העייגול וההיקף, שמשמל השלימות והאחדות, השייכת הן למהותו של חג הסוכות, והן למהות עניינה של העין, **גלגל העיני**.

ונמצא שכל כוחם ויסודם של ישראל, להיות מאוחדים בקשר ועייגול אחד, הוא על ידי שמירת העיניים, ולפעולה זו אנו מכוונים לפעול באמצעותה ישועות טובות, ולהמשיך את האור האלוקי עלינו מלמעלה.

י"ח. אחר שהעמקנו חקר, לראות כיצד העין וענין הראייה, הולך סובב כחוט השני בכל ענייני חג הסוכות, נבין מדוע נמצא את השורש **עין**, בתיבות רבות בתיבות חג הסוכות, כגון: **"ענה"**, **"הושע-נא"**, כי ללמדנו בא, שכל שהדרך לפעול ישועות והדרך שבה ישמע ה' את בקשתינו ויענינו, היא כאשר נגיע לתיקון בראייה ובעין, ואז **יענינו ה'**, מלשון **עין**.

י"ט. וכיון שהגענו בביאור ענין ההקפות לענין **"גלגל העיני"**, יש להביא בנותן טעם את דברי חז"ל, המדמים את העין למים, ואז מתקשר היטב ענין ההקפות העושים בחג הסוכות, שדומה לגלגל העין, לענין המים, שזהו כל ענין מהות חג הסוכות, שבו נידונים על המים, ומבקשים על המים, ומקריבים את ניסוך המים ושמים בו.

וכן איתא בסנהדרין (ק"ח ע"א): **"רבי יוסי אמר: דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העיני, שדומה למים, שנאמר: 'ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו', לפיכך דן אותן במים, שדומה לגלגל העיני, שנאמר: 'ונבקעו כל מעינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו' ע"כ.**

ורש"י שם פירש את ענין גאווה שגרם להם לחטוא: **"בשביל גלגל העיני - שראוין טובתן שלימה, והיו גובהין עיניהם ומנאפין אחר עיניהם. במים -**

שדומה לגלגל העין, מעינות שנובעין ממקום קטן כמו עין" עכ"ל.

ויש בנותן טעם להביא את דברי המהרש"א בחידושי אגדות, שהוסיף נופך וטעם לדברים, וז"ל: **"גלגל העיני וכו'.** יראה שדימה גבה עיניהם אחרי הניאוף, לגלגל במקום הזה. כי העוץ עיניו מראות ברע, נראה עינו משוכה ולא נראה עגול, אבל המגביה זוקף עינו לפותחו, נראה עגול כגלגל, וכמו שהמים מקיפין את העולם כגלגל, ואמצעו נגלה שהוא עין הארץ, כן לגלגל העיני הוא הלבן, שבו מקיף השחור, שהוא העיני הנגלה, ועל כן הביא עליהם מים מדה כנגד מדה, שע"י שזקפו עיניהם ונגלה אותו לגלגל שהוא הלבן, שהיה ראוי להיות מכוסה אם היו עוצמין עיניהם מראות ברע, לפיכך דן אותן במים שהם גלגל העולם, וכסה בו את עין הארץ, ומיית שנאמר נבקעו כל מעינות וגו' דריש מעינות מלשון עין וק"ל" עכ"ל.

כ. עוד יש להוסיף, את אשר נודע על פי חכמי הסוד, כי בחג הסוכות מאירה ספירת הבינה העליונה, את האור הקדוש לכל שבע הספירות. והנה בעומק מושגה העליון, מסמלת הספירה את האור היוצא **מן העיניים**, יחד עם ספירת החכמה, עין ימין ועין שמאל, כנודע. וא"כ מצינו כי גם לפי סודן של דברים, שייכותו של חג הסוכות טמונה עמוק עמוק בעניינם של העיניים.

כ"א. מעתה בין נבין, את הביטוי הנדיר בש"ס, שנאמר **במת שמחת בית השואבה** (סוכה נ"ג ע"א): **"ותניא, אמר רבי יהושע בן חנניה: כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו"**. (ונוזר רק כאן ובמגילה י"ג ע"ב גבי בגתו ותשר). שמלבד הפשט המתבאר בדברי הגמרא שם, שהיו עוסקים בשמחת החג בכל שעות היום, הרי הדברים מרמזים על עומק נפלא נוסף, דכיון שבעת שמחת בית השואבה זכו היושבים בה לתיקון מהות העיניים, הרי כבר לא שייך **"שינה"** ותרדמה בעיניהם, כיון שמהות עיניהם זוכה להגיע לשלימותה האמיתית.

כ"ב. כעת, כמה ימתקו לנו מילות התפילה הנאמרות במועד, בבקשתינו על הגאולה: **"והראינו בבנינו"**, וכן בקשתינו: **"ותחזינה עינינו** בשובך לציון", בפרט בימי חג הסוכות, דכיון שכל מהות חג זה שייכת לתיקון העינים, לפיכך אין נאה ואין יאה יותר להתפלל שענינו יראו בתיקונם האמיתי של ישראל, וכך יגיעו אל שלימותם.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס שלמי חיים, מודיעין עילית

בענין עשיית קפנדריא בסוכה

הנה קיי"ל (רמ"א סי' תרלט ס"א) דאל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה, כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו (ב"י בשם ארחות חיים). ובפוסקים האריכו בכ"כ אופנים שאסור - וכגון לשטוף קערות בסוכה ולתלות בגדים לייבוש (חוש שני סוכות עמ' רלח), לירוק בסוכה (שו"ת לב חיים ח"ג סי' קמ), החלפת חיתול בסוכה (שו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' קעב), וע"ע במ"ב שם בפרטי הדינים לגבי משחק בקלפים בסוכה.

והנה במ"ב שם הביא מהשל"ה הק' על גודל קדושת הסוכה, וע"ע בס' חמדת ימים (חג הסוכות, פרק ג) שכתב: **"מזה יבחינו כל בר שכל להבין ולהשכיל גודל קדושת הסוכה אשר כמעט היא קדושת בית הכנסת, והעד על זה שאפילו על עצי**

הסוכה חל הקדושה ואסורין כל שמונה ימים כנזכר לעיל, ועל כן ראוי לירא ממנה כמוראת בית הכנסת בכל מכל כל לבד את אשר התירו לנו חכמים ז"ל, ואשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה", עכ"ל.

והנה חידוש גדול ראיתי בספר הנפלא **"אגן הסהר"** מתורתו ומשנתו של הגאון הגדול רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל (ח"א אות ר"ב, עמ' 382) כתב ידידי הגרש"א פיש שליט"א בזה"ל: **"רבינו זצ"ל אמר שיש חידוש נפלא ברי"ץ גיאנות, אמנם לפני שאומרו הוא מבקש שיקיימוהו שאל"כ מוטב שיהיו שוגגין, והוא, דכמו שאין עושין קפנדריא בבית הכנסת, כמו כן אין עושין קפנדריא בסוכה"**, ע"כ.

והנה פסק זה הביא ג"כ בספר פסקי תשובות (או"ח סי' תרלט אות ג): **"ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה שלא יהיו מצוות בזויות עליו. ובכלל זה שלא יעשו קפנדריא כדי לקצר הילוכו ממקום למקום"**. ושם בהערה 11 ציין למה שכתב לעיל (סימן תרל ע"ג 39), ושם כתב: **"אין לעשות סוכה קפנדריא לקצר הדרך כמו לענין ביהכ"נ וביהמ"ד - ספר מאה שערים לרי"ץ גיאנות דף ע"ב בשם רב האי גאון"**, ע"כ.

אך הנה כבר נודע בשערים דטעות הדבר, וברי"ץ גיאנות מבואר להיפך ממש, דשם הביא שנשאל רב האי אם שרי להיכנס ולצאת דרך דפנות הסוכה. והנידון האם נפסלת בכך הסוכה מצד שבוקעים במחיצותיה, וע"ז השילב דהסוכה כשרה אבל מנהג העולם להחמיר בהו ולא נקל בפניהם כדי שלא יזלזלו בדפנות סוכה, עיי"ש בלשונו, כך שצ"ע מהיכא תיתי להו דיש איסור קפנדריא בסוכה.

אך הפליאה הגדולה, דשם בהמשך איתא להיפך ממש, דאין איסור קפנדריא בסוכה משום שהיא **אינה** כהר הבית ובית כנסת. וכמבואר שם (עמוד צב) שנשאל רב האי באיזה אופן כשרה סוכה כשהיא סמוכה לבית, ובתחילה ביאר רב האי דאין הכוונה שחלל הבית הוא דופן לסוכה, אלא צריך שיהיו לסוכה דפנות כהלכתן עיי"ש, ולבתר הכי כתב בזה"ל:

"ואנו אומרים דלא מיפסלא סוכה כשמשמשת עם הבית, אי נמי כשהיה פתח בית פתוח לתוכה ועוברין דרך עליה, דסוכה לאו כהר הבית היא ולא כבית הכנסת היא דתנינא בהו ולא יעשנה קפנדריאה, אלא כבית דמיא שדרין בתוכה. מה בית אי מעביר דרך עליה לא מיפסל דמצות סוכה גופה בדירת המחויב בה תליא לדור ולאכול ולשתות בתוכה וכל היכא דנמצא דר בתוכה בין פתחי הבית פתוחים לתוכה ועוברין דרך עליה בין שמשמשתין מתוכה לבית ואיהו לא קפיד... מצותה קיימת ועומדת", עכ"ל.

א"כ לפי"ז אדרבה, לא רק שאין בידנו מקור לאסור, אלא יש בידנו מקור להתיר. ובאמת כן העיר ידידי הגרש"א פיש בהגהות בספר **"אגן הסהר"** (הערה 295) בשם הגרמ"מ קארפ שליט"א שהעירו דהמעין בתוך דברי הרי"ץ גיאנות יראה שם איפכא, וסיים שם: **"ועכ"פ אין בדבריו שום משמעות לאיסור, אמנם בספר משנת יעקב סי' תרל"ח הביא בשם הפמ"ג שדין סוכה בקפנדריא כדין בית הכנסת, וכאמור מדברי הרי"ץ גיאנות ל"מ כן, אך יש לדחות. ובעל דרך אמונה שליט"א מורה בזה להיתר"**, עכ"ל.

ובאמת בס' נטעי גבריא (סוכות פס"ג סי"ב) הביא דיש מי שכתב שאין לעשות הסוכה קפנדריא

כמו ביהכ"נ, ובהע' יג כתב: "משנת יעקב סי' תר"ל בשם הפמ"ג (ולא מצאתי לע"ע)", עכ"ל. כך שגם לזה אין סמך ומקור קדום [ועיג"כ בחזו"ע סוכות עמ' קכט שכתב לאסור קפנדריא, וצ"ע כנ"ל, וראה להלן].

*

וראיתי בקובץ "מה טובו אהליך יעקב" (גליון ד עמ' פט אות טו) שדעת בעל ה"משנה הלכות" זצ"ל שמותר לעשות הסוכה קפנדריא, וכן שם (עמ' קלג) דעת הגה"צ רבי שריה דבילצקי זצ"ל.

וכן שאלתי מקמיה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בזה הלשון: "האם מותר לקצר דרכו כשעובר בתוך הסוכה, דהרי יש בה קדושה, או דאין בה איסור קפנדריא". והשיבני "מותר" [וכן השיב בס' בית מתתיהו ח"ג עמ' קיד].

וביאור הדברים בקצרה הוא, דהנה הא דאסור לעשות קפנדריא בביהכ"נ ילה"ס אם הוא משום שלא יכנסו לביהכ"נ שלא לדבר מצוה או דהטעם שלא לעשותו כמקום הפקר, דבברכות (טג, א) ילפי' ביהמ"ד כביתו, מה ביתו **אקפנדריא קפיד איניש**, ארקיקה ומנעל לא קפיד, אף ביהמ"ד כן. ואיכ"א דטעה"ד שאין להכנס לביהכ"נ אלא לדבר מצוה א"כ י"ל דרק בביהכ"נ יש דין מיוחד אבל לא בסוכה, אבל אי"נ דלא לעשותו כמקום הפקר, יתכן דגם בסוכה אסור דהרי בדירה אדם קפיד שלא תהא דירתו כהפקר.

ובס' משנת יוסף (הל' ביהכ"נ סי' לא סק"ט) כתב דטעה"ד שלא יהיה הפקר, דהרי ילפי' מביתו ושם אי"נ משום בזיון (דא"כ ריקיקה הו"א בזיון) אלא רק דלא יהא כהפקר. ולפי"ז אולי גם בסוכה, אך מאידך י"ל דכיון דתשבו כעין תדורו ודרך האיש בביתו לקצר דרכו מחדר לחדר הכ"נ בסוכה. אכן בס' סדר משנה (פי"א מתפלה ה"י) כתב דטעה"ד שאסור לאו משום שזה ביזוי וקלות ראש אלא שנכנס לביהכ"נ שלא לצורך מצוה.

ובחזו"ע (שם) כתב לאסור ע"פ ברכות הני"ל דאמר' מה ביתו אקפנדריא קפיד איניש, ולכן כיון דתשבו כעין תדורו א"כ יש להקפיד שלא לעשות. אך לכאור' ילי"ד דכ"ז רק לאחרים, שאחרים לא יעשו ביתו כהפקר, אבל בעה"ב עצמו כן עושה קפנדריא.

ולמעשה פשוט דאין להשוות בין קדושת ביהכ"נ לקדושת הסוכה, דביהכ"נ הוא **משום הקדושה**, ובסוכה כל ההנהגות שיש בהם בעיקר משום **ביזוי המצוה**, כמבואר ברמ"א (שם). ועו"ל דאפי' בביהכ"נ מבואר בשו"ע (סי' קנא ס"ה) דאם היה מעבר מקודש, ובנו שם ביהכ"נ מותר לעבור שם, וא"כ ה"ה בנד"ד אם החצר ששם סוכתו היא מעבר משני חדרים גם קודם סוכתו, דשרי. ועוד י"ל שאם עובר ומכוין באותו רגע למצות סוכה א"כ שרי דאי"ז קפנדריא (כ"כ בס' תורת המועדים עמ' קג), וקיצרתי בכ"ז, ובמקו"א הארכתני בזה בס"ד.

*

הוספה נחוצה בענין לימוד הלכות שופר בר"ה שחל בשבת [ובתוכו גילוי חדש – מקור דברי השעה"צ שלא היה ידוע מקורו]

הנה בס"ד במאמרי בגליון היקר "אספקלריא" (גליון 308, נצו"י תש"פ, עמ' פג אות ח) דנתי בארוכה בר"ה שחל בשבת אם יש ענין ללמוד הלכות תקיעת שופר שיעלה במקום מצות התקיעה שביטלוה חז"ל, והארכתי בכמה צדדים ואופנים. והנה הראני הגאון המופלג רבי **יעקב דוד אילן**

שליט"א שכן מבואר להדיא בלקט יושר, וז"ל הגר"ד אילן שליט"א:

"...דברים נפלאים שכ' בלקט יושר לתלמיד התרומת הדשן באו"ח עמוד 125, וז"ל: וזאת השנה יש ר"ה בשבת שאין תוקעין, **ולכן טוב שיקרא בהלכות תקיעה וכשרוצה לדרוש בר"ה אחר מנחה ידרוש בהלכות שופר כיון שהוא יומו**, וכן מצינו במגילה כשחל פורים בשבת שדורשים בהלכות מגילה, משום דהזכירה עולה במקום קריאה, וכן גבי שופר מה לי קול שופר מה לי קול קריאה, אבל גבי לולב אינו כן משום דלגבי לולב יש מעשה וקריאה אינה עולה במקום מעשה עכ"ל.

"וביארתי בשעורים דכוונתו במש"כ דשאני לולב שיש בו מעשה והיינו דשופר אין בו מעשה, ומשום דהמצוה היא השמיעה ולא התקיעה וכידוע, ועוד ביארתי דשופר יש ענין של רצון, כמש"כ הריטב"א בסוכה לא, ויש בתקיעת שופר גם ענין תפילה כמש"כ בשלה"ג בר"ה דף ט מדפ"ה [ונתבאר בספרי משא יד ח"ד פ' אמור], להכי גם בלימוד ההלכות מתקיים ענין זה ואכמ"ל, עכ"ל.

והנה באמת שו"מ אח"כ שהגה"צ רבי **שריה דבילצקי** זצ"ל היה מרבה להביא דברי הלקט יושר הנ"ל, יעייין בספרו "אוצר נחמד" (דרשה לר"ה תשמ"מ, עמ' עב): "כבר אמרנו בשנים הקודמות כשהיה חל ר"ה בשבת, שבשבת יש חיוב יותר להתעורר ע"י דרשה ודברי התעוררות מאשר כשחל ר"ה בחול, כי בחול הלא עצם השופר כבר מעורר, משא"כ בשבת שאין לנו שופר בזה"ל. וכיוצא בזה מצאתי כעת בלקט יושר לרבנו התורה"ד וכו'... עכ"ל הק'.

"ואף שדבריו צריכים ביאור דלכאורה אינו מובן כלל מה שכתב 'מה לי קול שופר מה לי קול קריאה', דלפרש כפשוטו בודאי אי אפשר, דאם צריך שופר אינם יוצאים בשאר קולות היוצאים מהפה. ואם נאמר שזה מדובר לענין ההתעוררות לתשובה שהשופר מעורר, מי יאמר לן דגם קריאה בידי שופר תעורר לתשובה. והלא זהו דוקא סגולת השופר ויחודו שטבעו לעורר, וכמ"ש היתקע שופר בעיר ועם לא יחדרו. והנה אין העת כעת להתעמק בבירור ענין זה, אבל עכ"פ למדנו מדברי גאון קדמון התורה"ד זצ"ל שיש ענין לעסוק בידי שופר בר"ה שחל בשבת", עכ"ל (וכן נדפס בספרו לנפש תדרשנו ח"א עמ' קיג, ובספר עת לדרוש עמ' כד).

ובאמת שבעצם הערת הגר"ש זצ"ל על דברי הלקט יושר, י"ל דאה"נ אבל מ"מ תשובה שייך לעשות גם ללא שופר, ורק שופר מעורר לתשובה, משא"כ בלולב שללא הלולב אין כלום (כן העירני ידידי הגר"ר סויד שליט"א).

ומו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין** שליט"א (ראש ישיבת כנסת יהודה – תו"ט, ירושלים עיה"ק) כתב לי בזה"ל: "אכן דברי הלקט יושר חידוש גדול, ולא נקטו כן להלכה. וכנראה משום דנקטינן דכל הענין לדרוש הל' מגילה בשבת, הוא משום דמגילה פרסומי ניסא היא, ולכן ע"י הדרשה בשבת יהיה בחינה של פרסומי ניסא. וכ"מ ברשב"א מגילה ד' [ונריטב"א] וז"ל, 'דר' יהושע בן לוי משום דכיון דאין קורין בו ביום את המגלה וליכא פרסומי ניסא בו ביום משום הכי מצריך לדרוש בו ביום בהלכותיו כדי לפרסם ניסו בפה ביומו'. וכ"ז ל"ש לשופר. אבל נכון מה שכתבת שלכאורה טעם הלק"י משום דקסבר דהיות וענין 'לשמע קול שופר'

[כלשון ברכת המצוה], הוא להתעורר על ידי שמיעת הקול שופר, ולכן ס"ל דגם ע"י ההלכות יהיה מעין התעוררות, ועדיין צ"ע. ועי' ר"ה כ"ט ב' קס"ד דר' לוי דמה"ת יש תרועה ביום חול ובשבת זכרון תרועה' וברש"י שם ע"י קריאת הפסוקים. ולכאורה הכוונה מה שאנו אומרים במוסף פסוקי 'שופרות'. הרי יש מושג מעין זה להזכיר פסוקי תקיעה. ואולי לזה השווה ודימה הלק"י, עכ"ל.

והגאון רבי **אברהם צבי הכהן** שליט"א (רב דקה"ח שיכון ה', ובעמח"ס שו"ת ויצב אברהם) הראני מש"כ הבני יששכר בהקדמה, וז"ל: "בני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל, דקדשינהו לזמנים, והן המה כלי שרת לקבל קדושתם, על כן נפשם יודעת מאד בהתחלפות העתים לטובה ונפשם מרגשת בידדות עריבות נעימות נזילות שפע הקדושה כפי סדר זמנים הנאהים והנעימים, והן המה הנבזזין סגיאין דיהיב קוב"ה לנשמתהון דישאלא.

"והנה הקודש העליון הנשפע בהנפש כפי עתות הזמן יורגש ע"י אותיות התורה, דהנה גם הנפש היא אותיות רוחניות, על כן מנהג אבותינו תורה בהתאסף יחידי סגולה בעתותי קודש לקבל פני רבם, המנהג הנהוג שיאמר להם הרב איזה דברי תורה בכדי שעי"י אותיות התורה יושפע שפע קודש העליון הנשפע בתוספות אל הרב ממנו יסקו העדרים עדרי צאן קדשים, והאותיות המה יהיו לצינורות אשר על ידם תהיה המשכת שפע הקודש, ממילא הדברי תורה שזמזמן הש"י לבניו הן המה כפי קדושת הזמן וכפי הכנת הנפש המיוחדת אין זמן זה דומה לזה ואין נפש דומות לחברתה".

וסיים הגר"צ שליט"א: "מדברי הבני"ש עולה, שע"י לימוד הפרשיות העוסקות בענייני המועד, במועד עצמו, זוכים לקבל את ההשפעות המיוחדות שמושפעות משמים על הנשמות בזמן המועד. [נעיקר דבריו שם, שהצדיקים זוכים לזה ביותר, ולכן ראוי להקביל פני רבו ברגל], עכ"ל".

*

לימוד הלכות מילה במקום ברית בזמנה

וראיתי למו"ר מרן הגר"י **זילברשטיין** שליט"א בספרו 'חשוקי חמד' (מגילה ד, א. עמ' נה) שכתב להסתפק בתינוק שא"א למולו ביום הח' דחולה הוא, האם יש ענין שילמוד וידרוש האב בהלכות מילה. והביא דברי הלקט יושר הנ"ל שמחלק בין לולב שעיקרו מעשה לגבי שופר שמה לי קול שופר מה לי קול קריאה, וכתב שם דלכאורה בעניינו מילה דמיא ללולב, שהיא מצוה שיש בה מעשה, וקריאה אינה עולה במקום מעשה.

וסיים שם: "ונראה שללא הכי אין צריך לדרוש מענינו של יום, שכל מה שמצינו צריך לדרוש מעניינו של יום אינו אלא במצוות שהיום גורם למצוה, כגון בפורים או בשאר ימים טובים, אבל

⁷⁰ ומו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלין** שליט"א העיר ע"ז: "דברי הבני"ש הם דברים נשגבים, אבל לא קשורים לניד"ד והערתך. דהנה דברי הבני"ש שייכים לכל ר"ה אף ביום חול שתוקעין, דמ"מ יש ענין לקבל השראה ע"י אותיות תורה וכו', וכ"ז לא שייכא להל"ק שדיבר אך ורק בשבת, ומצד 'מה לי קול שופר מה לי קול קריאה'. ותו, יתכן דלמעלת הבני"ש ראוי להתחבר לאותיות הקשורות לענין 'מלכיות, וכמ"ש חז"ל אמרו לפני וכו' **כדי שתמליכוני עליכם**, ולא על מצות התקיעות שבו, ודוגמא לזה בסוכות להתחבר ע"י אותיות 'צילא דמהינותא' ולא ענין לולב. ובאמת שגבו מאתנו כל דברי שיח סוד שרפי קודש", עכ"ל.

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס
'חמדת משה', בני ברק
בדין אדם שיבוא לו צער באמצע השינה אם פטור משום מצטער

ראיתי ונתון אל לבי לברר הדין באדם שיועד שתוך כדי השינה יהיה בגדר מצטער שפטור מן הסוכה, וכגון שיועד שאחר איזה זמן אחר שילך לישן, יהיה חס מאד, באופן שיהיה פטור מן הסוכה, או שירדו גשמים, או שיהיה רעש בסוכה וכיוצא בזה, אם רשאי לישן מתחילה מחוץ לסוכה, או שחייב לישן בסוכה, ובשעה שיהיה מצטער יצא מן הסוכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

אם יש ראייה מדיון אדם שצריך לישן בבית כדי להרגיע את בנו התינוק

א) **כתב** הארחות חיים (הלכות סוכה סי' לב) וז"ל וכן משמשי חולה אינו פטורין רק בעת שצריך לו. עכ"ל. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרמ"ג). וכתב בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצח), דמי שצריך לעמוד כמה פעמים בלילה בשביל להשתיק תינוק שבוכה, באופן שאשתו חולה וכדומה, וא"א להשתיקו ע"י אשתו, ולכן צריך לישן בבית ולא בסוכה, רשאי לישן בבית, דכיון שהתינוק בוכה הרי הוא כחולה, וכמבואר בתו' בשבת דף קמב (ד"ה ונשדינהו), שאם התינוק בוכה דינו כחולה קצת. וא"כ כיון שאפילו חולה קצת, משמשי פטורים מן הסוכה, וכמבואר בש"ע (שם), א"כ ה"ה שמוותר לישן חוץ לסוכה כדי להשתיק את התינוק מבכיו, כיון שבשעת הבכיה הרי הוא כחולה שפטור מן הסוכה. וכ"כ הגאון חות יאיר בס' מקור חיים (שם ד"ה חולים ומשמשיהם) וז"ל ה"ה תינוק שצריכים תמיד לנדנדו בעריסתו, גם המשמשו בזה פטור, ולעולם טוב בנשים זה. עכ"ל. ואע"פ שהמשמשים אינם פטורים אלא בשעה שהחולה צריך להם, וכמו שפסק מרן בש"ע הנ"ל, והרי בזה בשעה שהולך לישן אין הקטן צריך לו, מ"מ פטור מן הסוכה, כיון שאם ישן בסוכה לא יוכל אח"כ לשמש את החולה, שהרי לא ישמע קול בכיו. והא דמשמשים מחויבים בשעה שאין החולה צריך להם, היינו אם ע"י שמקיים מצות סוכה לא ימנע את עצמו מלשמשו בשעה שהחולה צריך לו, אבל אם ע"י זה שיקיים מצות סוכה, ימנע מלשמשו אח"כ, כגון שאם ילך לישן בסוכה, לא יוכל אח"כ לשמש את החולה בעת שצריך לו, ודאי אינו חייב בסוכה. עכת"ד. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' ר). ע"ש. ולכאורה יש ללמוד מזה לנידון שלנו, דאע"פ שבשעה שהולך לישן אכתי אינו מצטער, מ"מ כיון שבמהלך שינתו יהא פטור מן הסוכה משום מצטער, רשאי לישן מתחילה חוץ לסוכה. אולם פשוט שאין הנידון דומה לראיה כלל, דשאני התם שבשעה שהוא נמצא בסוכה, אינו יכול לטפל בתינוק, כיון שלא ידע כלל שהוא בוכה, ולכן יש לפטור מתחילה כדי שיוכל להרגיע את התינוק אם יבכה במהלך הלילה. ומשא"כ בג"ד, הרי יכול להתחיל לישן מחוץ לסוכה, ובשעה שיהיה בגדר מצטער ילך וישוב לביתו, וא"כ אין להתיר לו לישן מתחילה חוץ לסוכה.

בדין אדם שאין לו מקום להשאיר את הכרים והכסתות בסוכה

ב) **ואמנם** שמעתי מהגאון רבי צבי כהן שליט"א (מח"ס טבילת כלים ושאר ספרים), שיש להביא

והנה עוד מצאתי בספר "פני מלך" (פר' אמור, עמ' קעג) להג"ר אלימלך פנחס גוטליב שליט"א, שהביא בשם הגאון הגדול רבי **יצחק אזרחי** שליט"א ראי' נוספת לדברי השעה"צ הנ"ל מדברי הריטב"א ברי"ה (טז, א) בהא דאמר' שם, "ואמרו לפני ברי"ה מלכויות זכרונות ושפורות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה, **ובמה – בשופר**".

וביאר שם הריטב"א: "ועוד י"ל דהכי קאמר, ובמה, בשופר ממש **ובפסוקי שופרות**, שברכת השופרות היא על שם השופר, שאף כשאין לו שופר יהא מזכירו וקובע לו ברכה, וכך לשון התוספתא – שופרות כדי שתעלה תפילתכם בתרועה, כלומר בהזכרת תרועה, **והיינו נמי זכרון תרועה**", עכ"ל.

הרי מבואר בדברי הריטב"א דבשופר היינו או שופר ממש או **פסוקי שופרות**, דשניהם פועלים את אותה תכלית "שתעלה תפילתכם בתרועה", השופר בתקיעתו, ופסוקי השופרות באמירתם. וזהו שסיים בסו"ד "**והיינו נמי זכרון תרועה**", זכרון תרועה היינו לפעול בתפילה את מה שפועל השופר.

ופירש שם דזו כוונת השעה"צ ג"כ, דאין כוונתו לאמירת "ותתן לנו את יום הזכרון הזה, יום זכרון תרועה", אלא כוונתו כדברי הריטב"א דאמירת המלכויות והזכרונות והעלאתם לפני ה' עם פסוקי השופרות זהו "זכרון תרועה" שהוא כתקיעת שופר ממש.

וזה מבואר בתוספתא שהביא הריטב"א: "אמרו לפני מלכויות וזכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיבא זכרונכם לפני לטובה, אמרו לפני שופרות כדי שתעלה תפילתכם בתרועה לפני". וצ"ב למה חזר ופירט "**אמרו לפני שופרות**", ולא אמר כן גבי מלכויות וזכרונות. וע"כ דאמירת השופרות היא אמירה בפנ"ע, וכשם שתקיעת שופר בפנ"ע היא ואינה כאמירת מלכויות וזכרונות, כך גם אמירת השופרות בפנ"ע היא – וגם היא מעלה את המלכויות וזכרונות – "כדי שתעלה תפילתכם בתרועה לפני", ודו"ק.

וסיים שם בדבר נפלא עפמשי"כ הנצי"ב בהעמק דבר (ויקרא כג, כד) לחלק בין יום א' דרי"ה ליום ב', דיום א' הוא בבחינת "זכרון תרועה" ויום ב' הוא "יום תרועה", דיום א' הוא יום בואו של המלך אל מחנה חייליו לקראת המלחמה, מלחמת ישראל בשטן ובשרי אוה"ע, אבל יום ב' דרי"ה הוא יום המלחמה בעצמו. וע"כ יום א' יסודו הוא **המלכת המלך** ועיקרו בלב, וע"כ "זכרון תרועה", משא"כ יום ב' הוא המלחמה בעצמה "יום תרועה".

ולפי"ז הדברים נפלאים ביותר, דהלא אין שבת נופלת אצל ב' דרי"ה אלא רק ביום א' דרי"ה, דהוא יום זכרון תרועה, יום המלכה, ולכן אפשר בשופר **ואפשר בלא שופר** – ע"י **המלכה בפה**. משא"כ ביום ב' דרי"ה הוא יום המלחמה ואז צריכים דווקא הכלי מלחמה, וע"כ אינו יום של זכרון תרועה אלא של תרועה בשופר דווקא, ודפ"ח"ז.

תקעתי. והשנה שיניתי מנהגי עקב התקופה שחולשה לא טובה לאדם ויכולה להזיק ח"ו. והקב"ה יעורנו על דבר כבוד שמו". והגר"ש גראס שליט"א (בעל שבט הקהתי) כתב לי אם כשחל ר"ה בשבת מותר לאכול קודם מוסף: "יש בזה חילוקי דעות, ודע"כ כמר עביד", עכ"ל.

ומו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלך** שליט"א העיר ע"ז: "וצריך לדעת דכ"ז לא יעזור להלקי", דהלא הלקי' חידש דאף **דאמרו שופרות בשבת בתפילה, לא סגי**, ועדי צריך לדרוש בהלכותיו", עכ"ל.

בסימן תקנד אות י – בדף קצג מדפי הספר. הרי שהיה לו ספר זה²⁷].

שוב הראני מו"ז הגאון רבי **רפאל איסר יהודה מלך** שליט"א **שזה נמצא כבר להגאון בעל מטה אפרים (סי' תקפא, באלף המגן סקי"ג)**, וז"ל: "**ומשמע דאף כשחל יום א' של ר"ה בשבת אין תוקעין בערב ר"ה. והיינו כיון שאומרים בשבת "זכרון תרועה" הוי כאלו תוקעין. ובפרט דבמקדש הוי תוקעין בו**", עכ"ל. [והמט"א קדם לפת"ע לערך ק' שנה].

והנה מו"ר הגאון רבי **נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א** (רב דקהילת חניכי הישיבות רוממה, ירושלים, ומראשי ישיבת 'בית מדרש עליון') הביא (בגליון מעדני כהן, גליון 50) ראי' לדברי השעה"צ דכיון שאומרים זכרון תרועה הוי כמו תקיעה, וז"ל: "והנה כשחל יום ראשון של ר"ה בשבת דבלא"כ אין תוקעין כתב במ"ב שאין תוקעין בער"ה משום דבשבת איכא נמי זכרון תרועה והרי הוא כמו שתוקעין ברי"ה ובעיני היכר להפסיק בתקיעות בער"ה. **וכן הוא באמת בירושלמי ריש פרק ד' דרי"ה דמבואר דהא דאין תוקעין ברי"ה שחל בשבת הוא מן התורה דילפינן מקרא דכתיב זכרון תרועה ולא יום תרועה דבשבת אין תוקעין אלא מזכירין פסוקי שופרות**", עכ"ל.

וכוונתו דכיון דחזי' בירושלמי דהא דאין תוקעין בשופר בשבת הוא **מדאורייתא**, דכתיב זכרון תרועה, הרי שכוונת ורצון התורה שבשבת רק "יזכירו" ויזכרו התרועה ולא "יום תרועה" ממש, **הרי שהזכרה – מהתורה – היא כמו התקיעה**²⁸.

ובבכור שור. וע"ע בילקוט שמעוני (פ' מצורע, רמז תקנז) במרחק השיעור שיש להתרחק מן המצורע. [אך הנה צ"ע, דהרי מבואר ברמב"ם בהל' טומאת צרעת (פט"ז ה"י) שצרעת אינה חולי טבעי אלא חולי ניסי, ומ"ש בזה חשש שידביק את חברו, ובמקו"א הארכתי בכ"ז].

²⁷ ושור' (ע"י חיפוש) שהזכירו המ"ב בעוד כו"כ מקומות ואצינים בקצרה: בבאה"ל בס' תקנא סי"ח ד"ה צריך, ובס' תריח סי"ד ד"ה חולה, ובס' תרעג סי"ח ד"ה שיש. ושעה"צ ס' תקטז סקי"ד, ס' תקנן סקי"ג, ס' תקנא סק"א, ס' תקנא סק"ג, ס' תרכב סק"ז, ובס' תרעג סק"א, ובס' תרעו סק"ג, ובס' תרפד סקי", ע"כ.

²⁸ וסיים שם מו"ר הגר"ש קופשיץ שליט"א: "ויש מקום לדון לפי"ז דהמקפידין שלא לטעום קודם התקיעות ברי"ה, כמו שמבואר ברעק"א בגליון השו"ע סימן תקפ"ט, וכן הוא בהנהגת הרעק"א שכתב לחלושים בזמן המגיפה שיאכלו אחר תקיעות דמיושב קודם מוסף וכן הוא במטה אפרים ס' תקפ"ח, **א"כ הוא הדין בשבת קודם אמירת מלכויות זכרונות ושופרות הרי הוא כמו אכילה קודם תקיעות**, אלא דמשום איסור תענית בשבת הקילו לקדש קודם תקיעות ולאכול פחות מכביצה כדי שלא להיות בתענית בשבת", עכ"ד.

ובאמת יעויין בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ד סי' קלח) שהביא מחכ"א שפרסם הוראה דאף הנהגים שלא לאכול לפני מוסף משום שאין לאכול לפני התקיעות, מ"מ שחל ר"ה בשבת אז לכו"פ יכולין לקדש ולאכול. אך מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א פליגי עליה וכתב דכיון שיש חיוב אמירת מלכויות זכרונות ושופרות שבמקום תקיעות, אי"כ אותם המחמירים כל שנה שלא לאכול, גם כשחל ר"ה בשבת אין להם לאכול קודם מוסף, משום שאמירתם חשיבא כתקיעות. [ולגבי תענית בשבת כתב: "ומשום דינא דאין להתענות עד אחרי חצות ליכא למיחש, דהא כ' המ"ב ס' רפ"ח סק"א דאם טעים מידי קודם תפלת מוסף מותר להתאחר עד ו' שעות, והכ"ז נראה דאם ישנה רביעית קודם בשיעור כדי אכילת פרס קודם תפילת שחרית, הוי כטעים מוסף חצות, ויכול שפיר לסיים תפילתו אחר חצות ואז לאכול", עכ"ז].

והגאון רבי **אליהו שלינגר** שליט"א כתב לי בזה: "בודאי שבשבת גם המחמירים יכולים להקל, וכידוע יש מקילים תמיד. אני כל השנים לא הקלתי בזה אף שהתפללתי לפני העמוד וגם

ראיה ממש"כ המשני"ב בביאור הלכה (סי' תרמ ס"ד ד"ה מפני הרוח) בשם הלבוש, שבמקומות הקרים שפטור מלישב בסוכה מפני הצינה, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ב), אפילו אם יש לו כרים וכסתות להנצל מן הצינה, ג"כ יש להקל, כיון שאין כל אדם יכול לטרוח בכל לילה להביאם לשם ולמחר לפנותם, וא"כ יש לו מקום להניחם שם כל ימי החג. וכתב שכן מוכח מדברי המג"א (שם סק"ז), דבאופן זה לא נוכל לפטור מחמת הטעם דצינה. ע"ש. [וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם ס"ח) וז"ל במקומות הקרים שיש צער לישן בסוכה מחמת הקור, ואין לו כרים וכסתות כראוי, א"צ לישן בסוכה, ואפילו יש לו כרים וכסתות, אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג, בעינין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת אכילה, ולחזור להכניסן בעת השינה, והיא טרחה יתירה בענין שאם היה לו טריחה כזו לישן בביתו לא היה ישן בביתו, א"צ לישן בסוכה, שכל המצטרך בישיבת הסוכה פטור מישיבתה. עכ"ל]. ומוכח דאע"פ שבשעה שהולך לישן בסוכה, יש לו כרים וכסתות, ואי אפשר לפטור משום שהוא מצטרך מן הצינה, מ"מ כיון שצריך אח"כ להחזיר את הכרים והכסתות לביתו, ויש לו טורח בדבר, פטור מן הסוכה. וא"כ ה"נ אע"פ שבשעה שהולך לישן אכתי אינו מצטרך, מ"מ כיון שאח"כ יהיה בגדר מצטרך לישן בסוכה, רשאי לישן מתחילה חוץ לסוכה. עכת"ד. אולם לכאורה יש לדחות, דשאני התם שבאמת היה צריך להפטר מן הסוכה מחמת הצינה, אלא שיש לו תקנה ע"י שיביא לשם כרים וכסתות, ולכן אמרין דדוקא אם יש לו מקום להניחם בסוכה, צריך להניחם שם, אבל אם אין לו מקום להניחם שם, ויש לו טורח להחזירם לביתו, אינו חייב לישן בסוכה. ומשא"כ בנ"ד, הרי בשעה שהולך לישן אין לו שום פטור של מצטרך, וא"כ י"ל שחייב לישן בסוכה עד שיהיה בגדר מצטרך, ואז יצא מן הסוכה.

כמה ראיות שאין פטור של מצטרך קודם שהגיע הצער

א) וכן יש להוכיח מהא דתנן בסוכה דף כח ע"ב ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה). ומוכח דאע"פ שידוע שעוד מעט יתקלקל התבשיל, מ"מ אינו רשאי לצאת לאכול מן הסוכה עד שירדו גשמים בשיעור שיתקלקל התבשיל. וכן מצאתי בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצט) שעלה ונסתפק בנ"ד, והביא ראיה מדברי הש"ע הנ"ל. ע"ש. ואמנם לכאורה יש לדחות, דשאני התם שאין זה צער כל כך להמתין עד שירדו גשמים בשיעור שיתקלקל התבשיל, ואז לעלות לביתו, ומשו"ה אינו רשאי לפנות עד שתסרח המקפה. ומשא"כ לענין שינה, הרי זה צער גדול להפסיק בשינתו מחמת הגשמים כדי לעלות לביתו, וא"כ יש לפטור מתחילה משום מצטרך. אולם י"ל דאע"פ שאח"כ יהיה לו צער לקום משינתו ללכת לישן בביתו, מ"מ אין לפטור משום כך, וכדמוכח מהא דאיתא בסוכה דף כח היה ישן בסוכה וירדו גשמים, וירד לביתו, ופסקו הגשמים, אין מטריחים אותו לעלות לסוכה עד שיעור ויעלה עמוד השחר. וכן פסק מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ז). ומבואר שאם ניעור אחר עמוד השחר, חייב ללכת לישן בסוכה. ומוכח דאע"פ שיש לו צער בדבר לעזוב את ביתו כדי ללכת לישן בסוכה, מ"מ חייב ללכת לישן בסוכה. ובפרט לפמש"כ רבינו מנוח (פ"ו מסוכה ה"י) בדעת הרמב"ם (שם), שאם לא הקיץ משנתו ועלה עמוד השחר, מטריחים אותו עד שיעור

משנתו. וכ"כ הגאון מהר"י עייאש בס' לחם יהודה (דף לו ע"ג) בדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' רג). וא"כ ה"נ אע"פ שאח"כ יהיה לו צער בדבר ללכת לישן בביתו, אין לפטור משום כך מתחילה, כיון שצער זה אינו מעצם הישיבה בסוכה, אלא מעזיבת ביתו באמצע השינה כדי לישן בסוכה, ומשו"ה אינו נפטר משום מצטרך. [ויש לפלפל בזה]. וכן יש להוכיח ממש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ז) וז"ל מי שהוא ישן בסוכה וירדו גשמים, אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל, דבגשמים מועטים הוא צער לישן שם ויכול לצאת. עכ"ל. וע' בס' לחם יהודה (דף לו ע"ב) ובט"ז (שם ס"ק טז) ובאשל אברהם (מבוטטאטש שם). ולכאורה אמאי לא כתב חידוש יותר גדול, שאפילו אם עדיין לא ירדו גשמים עולל, אלא רק רואה שהשמים מתקשים בעבים ועומד לרדת גשם, רשאי לישן חוץ לסוכה. אלא ודאי שאינו רשאי לישן חוץ לסוכה אא"כ יורדים גשמים ממש, אבל אם רק יודע שעומד לרדת גשם, אינו פטור מן הסוכה.

נראה דכיון שידוע שיבא לו צער באמצע השינה הרי הוא מצטרך כבר מעתה

ד) אולם יש מקום בראש לומר, דכיון שידוע שבעוד כמה זמן יצטרך לקום משינתו כדי להמשיך לישן במקום אחר, א"כ יתקשה להרדם, ונמצא שיש לו צער כבר עתה, ופטור מן הסוכה. וכן שמעתי מידידנו הרב הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א (מח"ס ברכת יהודה). ואע"פ שאין אדם יכול לומר מצטרך אני אלא בדבר שדרך בני אדם להצטרך בו, וכמש"כ הטור (סי' תרמ). וכ"כ הרמ"א (שם ס"ב). וע' בביאור הלכה (שם ד"ה אלא). מ"מ כמדומה שדרך בני אדם להצטרך בזה. ובפרט אם הוא מאניני הדעת, שהרי ודאי דרך אניני הדעת להצטרך בזה, וא"כ יש לפטור משום מצטרך אפילו אם אין דרך סתם בני אדם להצטרך בזה, וכמש"כ הבי"ח (שם). וכ"כ הגאון טורי זהב (שם סק"ו). ע"ש. וע"ע במג"א (שם סק"ט) ובביאור הלכה (שם). ואמנם יש לומר, שאין לפטור משום צער זה, כיון דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, וכדאיתא בסוכה דף כח ע"ב דאמרין התם וא"ר אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בסוכה, פשיטא, מהו דתימא הואיל ואמר רבא מצטרך פטור מן הסוכה, הא נמי מצטרך הוא, קמ"ל הני מילי צערא דממילא, אבל הכא איהו דקא מצער נפשיה, איבעי ליה ליתובי דעתיה. ע"כ. וא"כ ה"נ יש לומר, דכיון שאינו צער ממש, אלא מחמת העתיד לבא עליו, אמרין דאיבעי ליה ליתובי דעתיה, ואינו נפטר מן הסוכה. אולם נראה, דשאני התם שהצער הוא מחמת דבר שהיה כבר, ובהו אמרין דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. ומשא"כ בנ"ד, שהוא צער מחמת העתיד לבא עליו, דזה שפיר מקרי צער, כי דרך כל אדם לדאוג מחמת צרה שעתידיה לבא עליו, וא"כ י"ל דשפיר חשיב מצטרך כבר משעה שהולך לישן. ויש להביא ראיה לזה מדברי הרמ"א (סי' תרמ ס"ד) שכתב וז"ל ואם עשה מתחילה במקום שמצטרך באכילה או בשתייה או בשינה, או שאי אפשר לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפילו בדברים שלא מצטרך בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו. עכ"ל.

ומבואר שאם אדם מתיירא מלסטים או מגנבים בשעה שהוא בסוכה, הרי הוא פטור מן הסוכה. ומוכח דאע"פ שבשעה זו עדיין לא באו גנבים או לסטים, ואינו אלא מתיירא מפני העתיד לבא עליו, מ"מ פטור מן הסוכה משום מצטרך, ולא אמרין

דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. וא"כ ה"נ כיון שהוא עתיד להצטרך במהלך שינתו, שפיר מקרי מצטרך כבר מעתה, ולא אמרין דאיבעי ליה ליתובי דעתיה. ואמנם ראיתי בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצט) שכתב שאין ראיה מדברי הרמ"א הנ"ל, דשאני התם שאם ילך לישן בסוכה, ע"כ יזק מהגנבים, ומשא"כ בזה לא יזק מהגשם, דתכף כשיתחילו הגשמים יחזור לביתו. ע"ש. אולם לכאורה אין זה מוכרח, דה"נ בשעה שירדו גשמים יהיה לו צער לשוב לביתו, ולכן מתחילה יש לו צער שיצטרך להפסיק באמצע שינתו כדי לשוב לביתו.

בדברי הריטב"א מפורש שאם עומדים לרדת גשמים אוכל חוץ לסוכה

ה) ושוב מצאתי בחידושי הריטב"א בסוכה דף כט, אהא דאמרין התם היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד, אין מטריחים אותו לעלות, שכתב וז"ל ומינה שאם לא היה אוכל עדיין וראה גשמים באין ושמים מתקדרים בעבים, שאוכל חוץ לסוכה, ואין מטריחים אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו. עכ"ל. ומבואר שאפילו אם לא התחילו גשמים לרדת, מ"מ כיון שרואה את השמים מתקדרים בעבים, ועוד מעט ירדו גשמים, אוכל חוץ לסוכה, ואין מטריחים אותו לעלות עד שיגמור כל סעודתו. וכן ראיתי להגאון בכורי יעקב (סי' תרלט סק"ל) שכתב שמדברי הריטב"א משמע שאפילו אם לא יורד גשם עדיין, אלא רק רואה שגשם ודאי ממשמש ובא, אינו חייב בסוכה. עכ"ד. וע' בתשו' דברי שלום (מזרחי ח"ה סי' כז). וי"ל ע"ד. ואמנם לכאורה יש להעיר על דברי הריטב"א, מהא דתנן התם בדף כח ע"ב ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. ומבואר שקודם לשיעור זה, אינו רשאי לאכול חוץ לסוכה.

וקשה דא"כ היאך מותר לו לאכול חוץ לסוכה אם רואה שהשמים מתקדרים בעבים, הרי יתכן שהגשמים לא ירדו בשיעור שתסרח המקפה, וא"כ היאך רשאי לאכול מתחילה חוץ לסוכה. וכי תימא דכל שירודים גשמים, מסתמא ירדו בשיעור שתסרח המקפה, ולכן מותר לו מתחילה לאכול חוץ לסוכה, כיון שידוע שעוד מעט ירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה. זה אינו, דא"כ אמאי לא התירו לפנות אלא משתסרח המקפה, הרי לדעת הריטב"א הנ"ל, כל שרואה גשמים ממששמים ובאים, מותר לו לצאת לאכול חוץ לסוכה, וא"כ אמאי צריך להשאיר לאכול בסוכה עד שירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה, הרי עד מעט ירדו גשמים בשיעור זה, וא"כ יהיה מותר לו אפילו קודם לכן לצאת לאכול חוץ לסוכה. ונראה דס"ל כדעת הר"ן שם (דף יג מדפי הרי"ף ד"ה משתסרח) שכתב וז"ל, ונ"ל מדנקט כי האי גוונא, דוקא כשהתחיל לאכול הוא דאינו מותר לפנות אלא משתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא, אבל לא התחיל להכנס בה, כל שמצטרך מחמת גשמים פטור, כי היכי דשרי משום באקי וסירחא דגרושתא וכו', זהו דעתיה, אבל למעשה אינו סומך על סברתי אחר שאין בזה ראיה ברורה. עכ"ל. והובא בב"י (סי' תרלט). וע' בתשו' הרדב"ז (סי' ב' אלפים שכ). ומבואר שאם לא התחיל לאכול בסוכה, מותר לצאת לאכול חוץ לסוכה אפילו אם לא ירדו אלא מעט גשמים, כיון שהוא מצטרך לישב שם. וה"נ ס"ל להריטב"א, ולכן ס"ל דאפילו אם לא ירדו אח"כ גשמים בשיעור שתסרח המקפה, מ"מ כיון שודאי ירדו גשמים, מותר לו לצאת לאכול מתחילה חוץ לסוכה, ומשא"כ אם כבר התחיל לאכול, אינו רשאי לצאת מן הסוכה

עד שירדו גשמים בשיעור שתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא.

אם דברי הריטב"א מוסכמים להלכה

ו) וחזי הוית להגאון מהרש"ם בס' דעת תורה (סי' תרלט ס"ה) שהביא דברי הריטב"א הנ"ל, וכתב וז"ל והוא נגד הפוסקים, וצ"ע לענין ברכת לישב בסוכה בכה"ג. עכ"ל. וכ"כ בתשו' שבט הלוי (ח"ז סי' קצא אות ב), שמדברי הבכורי יעקב (שם) שכתב דכל זמן שלא ירדו גשמים במקום הימצאו, אוכל בסוכה ורשאי לברך, משמע שאין הלכה כדברי הריטב"א. ע"ש. וכן העלה בתשו' שבט הקהתי (ח"א סי' קצט), שאפילו אם משער שבאמצע שינתו ירד גשם, מ"מ חייב לישן בסוכה כל זמן שלא ירדו גשמים. וכ"כ עוד (ח"ג סי' קצב) בשם מופת הדור הגר"י אלשיב.

וכ"כ בס' אשרי האישי (ח"ג פכ"ו אות ל) בשם הגאון הנ"ל. וכ"כ בס' פסקי תשובות (סי' תרלט אות יד), שאין היתר לצאת מהסוכה כל זמן שאין גשמים יורדים ממש. ע"ש. וכן שמעתי מהגאון הנאמ"ן שליט"א (יום שני כ"ו תשרי התשע"ח), דכיון שאינו יכול לדעת בודאות שירד גשם, או שיבא לו איזה צער אחר, אינו רשאי לישן חוץ לסוכה, אא"כ מרגיש שירד טיפות, דבזה רשאי לישן חוץ לסוכה. עכת"ד. וכן שמעתי ממו"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל שמחת תורה התשע"ח). [ולא זכרו דברי הריטב"א הנ"ל]. וכן שמעתי ממוריני הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א, שאין הלכה כדברי הריטב"א הנ"ל, ולכן חייב לישן בסוכה עד שיהיה בגדר מצטער ממש. אולם לכאורה נראה, דכיון שלא מצינו שום אחד מהפוסקים שיאמר בפירוש שאינו נפטר מן הסוכה בכה"ג, אין לנו אלא דברי הריטב"א. ועכ"פ יש להקל אם ירד בודאות שיהיה לו צער במהלך שינתו בסוכה. ומה שכתב הגאון מהרש"ם בס' דעת תורה הנ"ל, שדברי הריטב"א הם נגד הפוסקים.

הנה לכאורה נראה שכוונתו לדברי מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה) שכתב וז"ל ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית, מאימתי מותר לפנות, משירדו לתוך הסוכה טיפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל, אפילו תבשיל של פול. עכ"ל. ומשמע שדוקא אם התחילו לרדת גשמים בשיעור כזה שיתקלקל התבשיל, רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה, אבל אם לא ירדו גשמים בשיעור זה, א"כ אפילו אם רואה שהתחילו לרדת גשמים, וכ"ש אם רק רואה שמים מתקדרים בעבים, אינו רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה. אולם אין זה מוכרח, כי יש לדחות לפי דברי הר"ן הנ"ל, דדוקא כשהתחיל לאכול אינו רשאי לצאת עד שתסרח המקפה, כדי שלא יראה כמבעט בסוכתו ויוצא, אבל אם לא התחיל לאכול, כל שמצטער מחמת גשמים פטור. וה"נ יש לומר בדעת מרן הש"ע, ולכן אינו רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה עד שתסרח המקפה. ומשא"כ לענין אדם שבא לישן, ורואה שעומדים לרדת גשמים, שפיר י"ל דרשאי לישן חוץ לסוכה, כיון שאינו נראה כמי שמבעט בסוכתו ויוצא.⁷⁶ ומעתה נראה שגם בנידון שלנו,

⁷⁶ ושמעתי מידידני הגאון רבי אליהו בנימין מאדאר שליט"א, שכן מדויק מלשון המשנה בסוכה דף כח ע"ב דתנן ירדו גשמים, מאימתי מותר לפנות, משתסרח המקפה. ומשמע שדוקא לענין פינוי הסעודה בעיני שיעור שתסרח המקפה, אבל אם לא התחיל לאכול, רשאי לצאת אפילו קודם לשיעור זה. עכת"ד. ולפע"ד יש לדייק יותר כן מלשון מרן בש"ע (סי' תרלט ס"ה) הנ"ל, שבתחילה כתב ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית, ואח"כ כתב מאימתי מותר לפנות וכי'. ונראה דר"ל דאם סתם יושב בסוכה, או שבא לאכול ועדיין לא אכל, רשאי לצאת מן

רשאי ללכת לישן חוץ לסוכה, כיון שידוע שעוד מעט יהיה בגדר מצטער, ובפרט שבשינה איכא צער טפי מאכילה, וכמש"כ כיוצא בזה בס' ארחות חיים (הלכות סוכה אות לב) בשם הר"פ. והובא בב"י (סי' תרמ). ע"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי פנחס שוב שליט"א, שאם בשעה שהולך לישן יודע שעוד מעט יהיה בגדר מצטער, רשאי לישן מחוץ לסוכה.

נראה דכיון דתשבו כעין תדורו אינו חייב לישן בסוכה אם יודע שאח"כ יבא לו צער

ז) ובר מן דין נראה, שהרי הטעם שמצטער פטור מן הסוכה, היינו משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ובביתו לא היה יושב אם היה לו צער בשיבתו שם, וכמש"כ רבינו אליעזר ממיץ בס' יראים (סי' קג). והובא במרדכי בסוכה (סי' תשמ). וכ"כ התו' בסוכה דף כו (ד"ה הולכי). וכ"כ השבלי הלקט (סי' שמג). וכ"כ המשנ"ב (סי' תרמ ס"ק יג). וע' בט"ז (שם סק"ז) ובשד"ח (מע' מ כלל רכ).

וא"כ י"ל דכיון שאדם לא היה הולך לישן בביתו אם היה יודע שעוד מעט יהיה לו צער באופן שלא יוכל לישן שם, אלא היה הולך לישן במקום אחר, ה"נ פטור מלישן בסוכה, כיון שידוע שעוד מעט לא יוכל לישן שם. ושוב ראיתי כן להגאון רבי נסים קרליץ (שליט"א) בס' חוט שני (סוכות עמ' רמז), שאף אם יתחילו גשמים לרדת אחר זמן מועט ולא מיד, אין צריך ללכת לישן בסוכה, כיון שאין דרך האדם ללכת לישן במקום שיתכן שירטב באמצע שינתו מגשמים שירדו. ע"ש.

וכן שמעתי מהגאון רבי אליהו בחבוט שליט"א (מח"ס ללקוט שושנים). [וכן נראה בדעת הריטב"א הנ"ל, דהיינו טעמא שאם רואה שמים מתקדרים בעבים, רשאי לאכול חוץ לסוכה, אע"פ שעדיין לא התחילו גשמים לרדת, משום שאדם לא היה נכנס לאכול סעודה בביתו אם היה יודע שבתוך הסעודה יטפטפו לא טיפות בתוך הבית, ולא יוכל להמשיך לאכול שם]. וכיוצא בזה כתב הרמ"א (סי' תרלט ס"ב) וז"ל ומה שנוהגים עכשיו להקל בשינה, שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה, דיש צער לישן במקומות הקרים. ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דרך כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו, שאין לו סוכה מיוחדת, פטור, וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת. עכ"ל.

הרי דפטרין ליה לגמרי משינה בסוכה משום תשבו כעין תדורו.⁷⁷ וא"כ ה"נ כיון שאדם לא היה

הסוכה מיד שמתחיל לרדת גשם. אבל אם התחיל כבר לאכול, אינו רשאי לפנות את הסעודה לביתו עד שירדו גשמים בשיעור שיתקלקל התבשיל, והיינו משום דיסוד פטור דמצטער הוא משום תשבו כעין תדורו, וכמו שכתבנו לעיל, והרי בביתו אדם לא היה מפנה את השלחן בקצת צער אחר שכבר התחיל לאכול, ולכן שיערו חכמים שדוקא בשיעור כזה שיתקלקל התבשיל, אדם היה מפנה את הסעודה מביתו למקום אחר, ומשא"כ אדם שעדיין לא התחיל את הסעודה, היה הולך לאכול במקום אחר אפילו בצער כל זהו, ולכן כל שמצטער מחמת גשמים, רשאי לצאת לאכול חוץ לסוכה.

⁷⁷ אמנם לכאורה יש להעיר על דברי הרמ"א, ממה שכתב הוא עצמו (סי' תרמ ס"ד) וז"ל מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו, לא מקרי מצטער, וחייב לישן שם אע"ג דצריך לכפוף ידיו ורגליו. עכ"ל. וקשה דאי בעינן תשבו כעין תדורו ממש, א"כ אמאי חייב לישן בסוכה, הרי לכאורה נראה שאדם לא היה הולך לישן בביתו בדוחק ובצער, אלא היה מחפש מקום אחר. וכ"כ הגאון חכם צבי (סי' צד) להעיר על דבריו, דנראה שאינו חייב להצטער ולישן בפישוט ידיו ורגליו כדרכו כל השנה, שכלל גדול אמרו תשבו כעין תדורו, וכיון שבדירתו אין אדם יושב בכהאי גוונא, אף בסוכה אינו חייב

הולך לישן בביתו במצב כזה, אלא היה מעדיף לישן במקום אחר, יש לפטור מלישן בסוכה מדין מצטער. וע' בתשו' התעוררות תשובה (ח"ג סי' תכח) ובתשו' משנה הלכות (ח"ה סי' קצד) ובס' אשרי האישי (ח"ג עמ' קפא).

ואמנם ראיתי בתשו' שבט הקהתי (שם) שהביא ראה מדברי הבכורי יעקב (סי' תרלט ס"ק כח) שכתב דאע"פ שאם המאכלים השמנים נקרשים לפניו מחמת הקור, אוכל כל סעודתו בבית, מ"מ בעוד שלא התחיל לאכול מאכלים שנקרשים, כגון שאוכל פת להמוציא יותר מכביצה, צריך לאכול בסוכה דוקא, ולא יצא מהסוכה על סמך המאכלים הנקרשים שיאכל אח"כ. ומוכח דאע"פ שאח"כ יצטרך לצער את עצמו ולהפסיק סעודתו וליכנס לביתו להשלים סעודתו, מ"מ אינו נקרא מצטער שיפטר מן הסוכה. ולכן ה"נ אע"פ שבאמצע שינתו יצטרך לשוב לביתו, מ"מ לא הוא מצטער שיפטר מן הסוכה, ולכן כל זמן שלא יורדים גשמים, חייב בסוכה. עכת"ד. אולם לפע"ד יש לחלק בין אכילה לשינה, דאכילה אין זה צער כל כך להפסיק סעודתו ולהמשיכה בביתו, ולכן יש לו להתחיל לאכול בסוכה את המאכלים שאינם נקרשים. ומשא"כ לענין שינה, שהוא צער גדול להפסיק באמצע השינה וללכת לביתו, ובפרט אם ביתו נמצא רחוק מהסוכה, וכגון בקומה גבוהה וכיו"ב, שפיר יש לפטור משום מצטער.

ח) המורס מכל האמור שאדם שידוע בודאות בשעה שבא ללכת לישן, שבמהלך שינתו יהיה לו צער מהסוכה באופן שיהיה בגדר מצטער, ויהיה לו צער להפסיק שינתו כדי ללכת לישן בבית, רשאי לישן מתחילה מחוץ לסוכה. והמחמיר תבא עליו ברכה. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

ההבדל בין "שמחה יתירה" בחג הסוכות לבין "שמחה" בשאר המועדים

כתב הרמב"ם (שופר וסוכה פ"ח הי"ב): אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים, עכ"ל.

ומדקדוק לשון הרמב"ם עולה ששמחת בית השואבה היתה מדין שמחת החג, שכתב "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן", מבואר שהשמחה שהיו עושים שם היתה מדין שמחת חג הסוכות, שבחג זה היתה שם "שמחה יתירה", ולכן היו עושים בחג שמחת בית השואבה. ודעת הרמב"ם בזה שלא כדעת התוספות, (שבת כא ע"א ד"ה שמחת), שכתבו שהשמחה שהיתה מדין הקרבן מדין "שמחת ניסוך המים" שהיו מנסכים על גבי המזבח ומשום מצוה זו היו עושים שמחת בית השואבה.

ובספר עמק ברכה דייק הביא עוד להוכיח כן שהביא הרמב"ם דין זה, בהלכות חג הסוכות ולא הביא דין זה בהלכות תמידין ומוספין, ובע"כ שסובר הרמב"ם ששמחת בית השואבה היתה מדין

לישן באופן כזה. והובא בס' חזון עובדיה (סוכות עמ' קצד). ע"ש. ושוב ראיתי בתרומת הדשן (סי' צב), שהוא מקור דברי הרמ"א הנ"ל, שכתב שכן דרך הוא בביתו שפעמים שישן שם בכיפוף ידיו ורגליו. ע"ש. וא"כ שפיר הוי כעין תדורו. וע' בס' הליכות שלמה (סוכות פ"ט בדבר הלכה אות לד). ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל.

"שמחת החג" ולא מדין ניסוך המים, ומשום כן הביא דין בהלכות חג הסוכות דווקא.

עוד כתב שם שבספרי נאמר שיש דין מיוחד ליטול את ארבעת המינים מן מן התורה כל שבעה במקדש והוא מדין "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם, ולהבדיל מן נטילת לולב בגבולין שדינה מן התורה הוא רק ביום הראשון.

מעתה ביאר שהוא הביאור בלשון הרמב"ם ש"היתה שם" שמחה יתירה בחג הסוכות בשמחת בית השואבה, וביאר שהואיל ויש דין שמחה בארבעת המינים בבית המקדש שנטלו שם ארבעת המינים שעליה נאמר "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם", משום כך היו עושים שם שמחה גדולה בחג הסוכות אכן זה עצמו צריך ביאור, מה נתחדש חג הסוכות שהיתה בו שמחה יתירה יותר משאר המועדים ודווקא מחמת ארבעת המינים.

ואשר יראה בזה, שלשון הרמב"ם הוא שהיתה בחג הסוכות "שמחה יתירה", לשון זו מצינו עוד ברמב"ם לענין אמירת הלל, ושם ביאר מדוע אין אומרים בימים נוראים הלל.

וכתב וז"ל: (מגילה ותנוכה פ"ג ה"ו) וז"ל: **אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה.**

ומדקדוק לשונו שכתב שאין "שמחה יתירה", מבואר שאין בו שמחה יתירה ומשמעות שדין שמחה יש בו. וכן הוא מדקדק בלשון הרמב"ם כאן ז"ל: **אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן**, ומבואר ש"כל המועדות" יש בהם דין שמחה, ובכללן אף ראש השנה ויום הכפורים יש בהם דין שמחה. ומבואר שאף שהם ימי תשובה, הם ימי שמחה אלא שמי שמחה יתירה אין בהם.

ומתוך שכתב הרמב"ם לשלול שאין ימים אלו ימי שמחה יתירה, מבואר שלולי שהם ימים נוראים, ימי תשובה היה צד היה צריך להיות בהם שמחה יתירה. וצריך ביאור בזה מה היתה ההו"מ שבא הרמב"ם לשלול שאין הם ימי שמחה יתירה.

ובביאור הענין נראה, שבמאמרינו לראש השנה שנה זו, הובא מדרש זה שנעשים ישראל ראש השנה ויום הכפורים נעשים ישראל בריה חדשה ומכך זה נאמר במדרש שם וז"ל המדרש: (מדרש תהלים מזמור קב): **ורבנין אמרו אלו הדורות שחייבין במעשיהם הרעים, ובאין ועושים תשובה ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים, ולפי שהם מחדשים את מעשיהם, הקדוש ברוך הוא בורא אותם ברייה חדשה, ומה להם לעשות, יש להם ליטול אתרוגיהן בידיהם ולולביהן וערבי נחל והדסים להלל אותן, הוא אומר ועם נברא יהלל י-ה.**

והנה נתבאר במאמרינו לראש השנה שבימים נוראים נעשים ישראל מציאות ובריה חדשה. ושם הובא שחתימת הברכה של תקיעת שופר הינה "מאזין תרועה ואין דומה לך". ונתבאר שהלשון "אין דומה לך", נאמר על הקב"ה בכל מקום שמוזכרת תחית המתים וכגון ברכת מחיה המתים מי כמוך בעל גבורות "ומי דומה לך מלך ממיית ומחיה". לפי שתחית המתים הוא דבר המסור בידי הקב"ה בלבד משום כן נאמר ביחס לתחית המתים הלשון "מי דומה לך".

ושם נתבאר בשם הגאון רבי משה שפירא זצ"ל, שזמן תקיעת שופר הוא תחילת ההחדשות של בני ישראל שהם נעשים בריה חדשה. ומשום כן נאמר בחתימת הברכה שומע כל תרועת שופר "ואין דומה

לך", שנעשים ישראל בריה חדשה והוא בחינה של "תחית המתים".

והנה ברמב"ד כתב הלהכה (לולב פ"ח ה"ט) בשם הירושלמי שארבעת המינים יבשים פסולים לנטילה משום "לא המתים יהללו קה". והדבר צריך ביאור מה קשר יש בין הלל לבין עצם הנטילה של ד' מינים, והיכן שמענו שאמירת ההלל מעכבת ופוסלת את הד' מינים לפי שהם יבשים והם בבחינת מתיים.

ומתבאר מדעת הירושלמי שאף שבפועל אין ההלל מעכב בעצם הד' מינים, מ"מ עצם המציאות והחפצא של ד' מינים מחייב שיהיו מן של "חיות", וכל שהוא יבש שוב אין שם של ארבעת המינים הללו "חיות", אלא הם בגדר "מתיים". ושוב אין בהם מן הלל וממילא הם פסולים.

אמנם זה גופא צריך ביאור, מדוע ארבעת המינים צריכים להיות דווקא מן של חיים.

אכן לדבריו יבואר היטב, שאחר המתבאר לעיל שנעשים ישראל אחר ימים נוראים כ"בריה חדשה", ועל זה נאמר במדרש שהואיל ונעשים בריה חדשה **"ימה להם לעשות, יש להם ליטול אתרוגיהן בידיהם ולולביהן וערבי נחל והדסים להלל אותן, הוא אומר ועם נברא יהלל י-ה"**.

ומבואר במדרש שהואיל ונעשים ישראל בריה חדשה הם מהללים את הקב"ה על ארבעת מינים.

וביאורם של דברים, שהואיל שארבעת המינים מבטאים "חיות ובריה חדשה" של כלל ישראל, מעתה תבואר היטב שיטת הירושלמי שפסול יבש בד' מינים הוא מעכב ופוסל בארבעת המינים שהואיל וצריכים ישראל להלל, כל שהמינים יבשים שוב הם "מתיים" ולא המתים יהללו קה ומשום כך הם פסולים.

ויבואר עוד בזה הפסוק בתהילים קיט קעה : **"תחי נפשי ותהללך"**, ומבואר שהשאיפה של דוד המלך שתיהיה בו "תחי נפשי" וממילא התוצאה תהיה "הלל" לה'. ומבואר, שהמציאות היא שכל שיש חיות יש הלל. והוא כמתבאר.

ולפי זה יבואר היטב דברי הרמב"ם שנתבאר לעיל שדעת הרמב"ם שהשמחה היתירה בחג הסוכות היתה מחמת עצם ארבעת המינים עצמם.

שנמצא שנטילת ארבעת המינים הם הביטוי לחיות החדשה שניתנה בישראל מכת הימים הנוראים, ודוקא משום היתה בחג הסוכות שמחה יתירה, וכאמור שמחה זו היתה מכת, ארבעת המינים שיש בחג הסוכות ומכך זה עשו את שמחת בית השואבה.

ויש לומר עוד, שהנה בידוע שנקרא בית המקדש "בית חיינו", והוא מכת הכפרה שהיה שם ונעשו ישראל חיים מחדש¹⁷, והיינו שהיתה שם בחינה קבועה של ימים נוראים של התחדשות האדם ונעשו חיים.

ביהמ"ק "בית חיינו", וד' מינים, ביטוי התחדשות ולכן דווקא שם היתה השמחה

לפי זה יבואר היטב, שדווקא במקדש שם היתה מצות נטילת לולב כל שבעה מן התורה, שהואיל וארבעת המינים מבטאים חיות, ומקום המקדש הוא מקור חיות שאינה קיימת מחוץ לבית המקדש, ולכן דווקא שם היתה מן מצוה ליטול ארבעת המינים כל שבעה שבמקום המקדש, ומשום כך דווקא שם עשו

¹⁷ מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק ח: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בדרך ורץ אחרי ר' יהושע (ואמר) [אמר] לו אוי לנו שאבד בית חיינו מקום שהיה מכפר [על] עוונותינו.

את השמחה היתיר שהם הביטוי למחילת העוונות של ימים הנוראים.

ולפי זה יבואר דברי הרמב"ם שכתב שימים נוראים אין הם ימי "שמחה יתירה", ונתבאר שבא להפקיע שלא יהיו הימים הנוראים שמחה יתירה, ומ"מ היתה בהם שמחה.

ולמתבאר יבואר היטב שכאמור ראשית החיות של כלל ישראל מתחילה בראש השנה ומסתיימת לה ביום הכפורים שנעשים בריה חדשה. מעתה זה גופא בא הרמב"ם לומר, שאף שקיימת תחילת מציאות חדשה בישראל בימים נוראים שנעשים בריה חדשה, ונראה שמחמת כן ימים אלו הם ימי שמחה, אמנם הגביל הרמב"ם וכתב אין הם ימי "שמחה יתירה", ששמחה שכזו אינה אלא דווקא בחג הסוכות שנשלמה בהם המציאות שנעשו בריה חדשה, ורק אז בחג הסוכות הוא הזמן של "שמחה יתירה". ולא בתחילת ימי השמחה בימים נוראים. ולפי זה נראה שמה כתב הרמב"ם **"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן", וכלל את כל המועדות**, נראה שחלוקים הם, שהשמחה בכל המועדות ואף בראש השנה הוא מדין ושמחת בחגך והיית אדן שמח", אך בימים נוראים ישנה סיבה נוספת לשמחה והיא מחמת ההתחדשות שנעשית בהם, אך לא מ"מ לא שמחה יתירה כאמור.

ארבעת המינים הם משל לצורת האדם ומשם כך לוקחים אותם

אמנם עדין צריך תלמוד מדוע דווקא ארבעת המינים הם המבטאים דווקא את המציאות של בריה חדשה שדווקא דרכם יש להלל את ה'.

אמנם הדברים מתבארים מדברי המדרש ונחומא, ודברי המדרש נסובים על הפסוק (תהלים לה) **"כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך, שענינו שכל הגוף אומר הלל ה' מי כמוך"**.

ושם נאמר (אמור סימן יט) ונאמר ולקחתם לכם, **יפה אמר דוד שאמר הפסוק הזה, תדע לך שהלולב הזה דומה לשדרה של אדם, וההדס הזה דומה לעיניים, והערבה דומה לשפתים והאתרוג דומה ללב, אמר דוד אין לך אבר אחד גדול מאלו שקולין הן כנגד הגוף, הוי כל עצמותי.**

ומתבאר מדברי המדרש שארבעת המינים מבטאים את כוחותיו של אדם הלולב השדרה, קומתו של האדם, ההדס העיניים, כח הראיה. האתרוג הלב כח מחשבת האדם, והערבה הפה כח הדיבור, וארבעתם יחדיו הם בבחינת כל הגוף כולו, ועל ידם אומר אדם הלל, ה' מי כמוך".

ומעתה דווקא על לקיחת ארבעת המינים הם ביטוי ההלל של ישראל, ישראל בריה חדשה, שלקחתם מזכירה את ארבעת החלקים העיקרים שהם כנגד האדם כולו שהתחדש מכת ימים נוראים.

ומעתה משום כך דווקא בחג הסוכות בו נאמרה "שמחה יתירה", שנעשו ישראל בריה חדשה, ונעשתה שמחה יתירה זו דווקא בבית המקדש שהוא מקום החיות והתחדשות של ישראל.

"שמחה" היא פסגת התחדשות, ולכן תוצאת הבריה חייבה שמחה בפועל

ויש להוסיף שקומת האדם בשלימות הוא דווקא שהוא שמח, שבמשנה (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לא) נאמר **"מלמד שהראוהו הקדוש ברוך הוא [לאדם הראשון] כל הדורות שעתידין לצאת ממנו כאלו הם עומדין ומשחקין לפניו"**.

ומדוע הראו לו לאדם את צאצאיו שהם שמחים, וביארו, כי אדם בבסיס בריתו נברא שמח, והוא מה

שאמרו ל"ישירי לב שמחה", ואם היה מראה לאדם את צאצאיו כשהם עצבין היה פוגם במצב רוחו מחמת עוגמת הנפש שהיתה נגרמת לו ובכך היה יורד מהשלימות שהיתה בו.

וראה עוד עירובין עירובין יח ע"ב שבשעה שהביא הקב"ה את חוה לאדם נעשה לו שושבין. וכתב שם רש"י: **שושבינות - שנשתדל בחיתונו, לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה. והוא הפשט שאומרים כשמחן יצירך בגן עדן מקדם.**

וצ"ב מדוע היה צריך לשמחו, והרי שלם בכל דבר וא"כ ממילא היה בשמחה הגדולה ביותר. אכן, הביאור שכלל שהאדם יותר שמח יכולת פעולותו גדולה יותר וממילא קומת האדם שבו גדלה הוא יותר בעל כח ועוצמה, ומעתה אחר שנעשה ישראל בריה חדשה אחר ימים נוראים, התוצאה המתבקשת היו שמחה יתירה שמחת בית השואבה וממילא העצים את כח ההתחדשות שהיתה בתוכם.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

לדעת – אוצר ידיעות בענייני המועד / הרב אליעזר הלוי אפל

מלאכת הוצאה בערב חג הסוכות

לְמַעַן יִדְעוּ דִּרְתֵיכֶם כִּי בַסּוּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (ויקרא כג, מג)
חידוש נפלא ומאיר עיניים הנחיל לנו הגר"א בביאורו לשיר השירים. דבריו נסובים על קושייתו המפורסמת של הטור (סי' תרכו) מדוע לא נצטוונו במצות סוכה בחודש ניסן, בזמן בו יצאנו ממצרים, אשר אז ניתנו לנו ענני הכבוד שלזכרם באה מצות סוכה.

הגר"א משיב על הדברים באופן מחדש. לדבריו לא ניתנה מצות סוכה על עצם נתינת ענני הכבוד לישראל; בנס זה אין די לחוג על כך חג בפני עצמו, כשם שלא נתקן חג לזכר המן והבאר. אלא שהחג הוא לזכר **שובם** של ענני הכבוד אלינו. שכן בשעה שחטאו ישראל בעגל נסתלקו מהם ענני הכבוד, ככתוב "וירא משה את העם כי פרוצ הוא", לשון גילוי (כמו פריעת ראשו), כי עד עתה היו ישראל מכוסים ומסובבים בענני הכבוד, ובשעה שחטאו נסתלקו מהם ונתגלו לעין כל.

לאחר שנתבשר משה בסליחה ומחילה ביום הכפורים, ירד מן ההר לבשר לישראל שנמחל עוונם, אז מסר להם משה את סדר מעשה המשכן אשר מטרותו להמשיך מחדש את השראת השכינה בתוך בני ישראל. למחרת יום הכפורים הקהיל משה את העם ומסר להם את מעשה המשכן. בימים י"ב וי"ג תשרי הביאו בני ישראל את נדבתם, ככתוב (שמות לו ג) "והם הביאו אליו עוד נדבה **בבקר בבקר**", שני בקרים הם שני ימים.

ביום ארבעה עשר בתשרי לקחו האומנים את נדבת בני ישראל לצורך מלאכתם. בערב של אותו יום, כאשר כבר התחילו במלאכה עצמה, אז שבו אליהם ענני הכבוד להורות כי נמחל עוונם בשלמות וחזרה שכינה לשכון בתוכם. לזכר אותו נס של חזרת ענני הכבוד אחר מחילת העוון, על כך חוגגים אנו את חג הסוכות מדי שנה, אשר כמה מתאים הוא כעת, אחר שנמחלו עוונותינו ביום הכפורים, והשכינה אשר נתרחקה מאתנו בעוונותינו חוזרת לשכון בתוכנו ולחפוף עלינו, כלשון הזוהר הקדוש

"בְּשִׁעְתָּא דְּבַר נֶשֶׁת יִתֵּיב בְּמִדְוָרָא דָּא צִלָּא דְמְהִימְנוּתָא, שְׂכִינְתָּא פְּרָסָא גְּדַפְהָא עֲלֵיהּ מְלַעְלָא".
מן הענין להעיר את שתמהו רבים על חידוש זה, אשר לכאורה נסתר הוא מפסוק מפורש! בפסוק בספר נחמיה (ט, יח"ט) נכתבו דברים מפורשים "אִף כִּי עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מִסְכָּה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הֶעֱלֵךְ מִמִּצְרַיִם וַיַּעֲשׂוּ נִאֲצוֹת גְּדֹלוֹת: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הִרְבִּים לֹא עֲזַבְתָּם בְּמִדְבָּר אֶת עַמּוּד הָעָנָן לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם בַּיּוֹמִים לְהַנְחִיחֵם בְּהַדְרָךְ וְאַתָּה עַמּוּד הָאֵשׁ בְּלַיְלָה לְהַאֲרִיךְ לָהֶם וְאַתָּה הַדְרָךְ אֲשֶׁר יִלְכוּ בָּהּ". תירוצים רבים נאמרו ליישב את הדברים ואכמ"ל.

מן הראוי גם לציין שדברים קרובים לדברי הגר"א נכתבו על ידי אחד הקדמונים, הלא הוא **רבי יהושע אבן שועיב**, תלמידו של הרשב"א, בדרשותיו הנודעות, וזה לשונו "אבל יש לנו לבאר הענין ששאלו הראשונים ז"ל מה טעם צוה השם לעשות מצות סוכה בט"ו בתשרי, כי בט"ו בניסן נגאלו, אבל בט"ו בתשרי בין למאן דאמר סוכות ממש בין למאן דאמר ענני כבוד **למה היו בתשרי כי יותר היו ראויין בסיון בתמוז ובאב שהן ימי הקיץ**. ובזה נוכל לומר כי מפסח שיצאו עד עצרת היו עסוקין במתן תורה ובטהרתן, וקרה להם מקרים מעמלק וממריבת הלחם והמים, ולאחר מתן תורה עשו העגל והיו נזופין ולא ירדו ענני כבוד עד אחר יום הכפורים שנתכפר עון העגל, ולמחרתו נצטוו בהקמת המשכן והיו טרודין בהבאת הנדבה בשני בקרים דכתיב והם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר, ויום י"ד עשו סוכות ויום ט"ו התחילו לישב בהן".

איסור הוצאה במדבר

דבריו של הגר"א המפרטים את סדר הימים שבין יום הכפורים לחג הסוכות ואת מעשה המשכן בימים אלו, הינם ענין גדול לענות בו בעניינים שונים המסתעפים מכך.

אחד הדברים אשר מאירים באור חדש על פי דברי הגר"א, היא סוגיית הגמרא בתחילת פרק הזורק (שבת צו:). בגמרא שם דנו מהיכן נלמדת מלאכת הוצאה. בעוד שאר המלאכות נלמדות ממלאכת המשכן, הרי שמלאכת הוצאה מכיון שהיא מלאכה גרועה, יש ללמוד אותה מפסוק מיוחד.

בגמרא שם למדו מלאכה זו מן הפסוק בפרשת ויקהל, (שמות לו ו), "וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה לְאֹמֶר, אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרְוִמַת הַקֹּדֶשׁ, וַיִּפְּלֵא הָעָם מִהֲבִיָּא". ואמרו שם בגמרא, כי משה רבנו בא ללמד בפסוק זה את איסור הוצאה בשבת. שכן משה היה יושב במחנה לויה, אשר דינו היה כרשות הרבים, וישראל היו יושבים במחנה ישראל ברשות היחיד, ובפסוק זה הורה להם משה לישראל כי אל יעשו עוד את מלאכת הוצאה להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים.

בגמרא שם הוסיפו והקשו, "וממאי דבשבת קאי, דילמא בחול קאי ומשום דשלימא לה מלאכה, דכתיב והמלאכה היתה דים". איך ניתן ללמוד מכאן את מלאכת הוצאה, שמא היה משה רבנו עומד באחד מימות החול ואומר להם לישראל שלא יביאו עוד את נדבתם שכן אין עוד צורך בכך, מפני שכבר נשלם כל הנצרך למלאכת המשכן. מנין לנו שהפסוק נאמר בשבת, ומשה רבנו בא לאסור את מלאכת הוצאה?

ותירצו, "גמר העברה העברה מיום הכפורים, כתיב הכא, ויעבירו קול במחנה, וכתיב התם והעברת שופר תרועה. מה להלן ביום אסור אף כאן

ביום אסור". אכן למדנו מגזירה שוה כי הפסוק נאמר ביום השבת, ובא להורות את איסור ההוצאה. ראוי להעיר כי בתוס' שם (ד"ה וממאי) הביאו כי רבנו חננאל לא גרס את הקושיה והתירוץ הנזכרים. שכן אין צורך בכך שהפסוק יהא מוסב על יום השבת ללמוד מכאן את מלאכת הוצאה. גם אם הפסוק נאמר באחד מימות החול, הרי עצם זאת אשר בפסוק נקראה הוצאה בשם מלאכה, "אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש", הרי הדבר מלמדנו שההוצאה מלאכה היא, ונאסרת בשבת בכלל כל המלאכות שנאסרו בה. לדבריו של רבנו חננאל אין הכרח אכן כי פסוק זה נאמר ביום השבת.

אך רש"י מכל מקום גרס את המשך דברי הגמרא, המוכיחים כי פסוק זה נאמר בעיצומו של יום השבת. עתה נשוב לדברי הגר"א. לדבריו נאמר לכאורה פסוק זה ביום ארבעה עשר בתשרי, כאשר לקחו האומנים את המלאכה מיד משה וראו שיש יותר מדי, אז באו אל משה ואמרו לו "מרבית העם להביא מדי העבודה למלאכה". אז אכן צוה משה והעבירו קול במחנה להפסיק את הבאת הנדבה.

באיזה יום בשבוע חל ארבעה עשר בתשרי באותה שנה? נוכל לברר את הדברים על פי סוגיית אחרת במסכת שבת. ימים אלו בהם נצטוו על מעשה המשכן היו בשנה הראשונה לצאת בני ישראל מארץ מצרים. אחר שבאו להר סיני וקיבלו את התורה, ולאחר ארבעים יום חטאו בעגל, שוב עלה משה רבנו ארבעים יום אמצעיים ואחרונים עד שביום הכפורים בישרו הקב"ה בסליחה ומחילה ומסר לו לחות אחרונות.

בסוגיית קבלת התורה בפרק שמיני במסכת שבת (פז:). מבואר כי יציאת מצרים היתה בחמשה עשר בניסן שחל להיות ביום חמישי בשבת. כאשר החדשים הולכים כסדרם אחד מלא ואחד חסר, הרי שחג הסוכות בשנה שלאחר מכן אמור לחול בשבת. ממש כמו בשנה זו, אשר אחר שחג הפסח בשנה שעברה חל להיות ביום חמישי הרי שחג הסוכות חל ביום השבת.

ברם הדברים נכונים רק לשיטת רבי יוסי אשר בשבעה בסיון ניתנו הלוחות והוא חל להיות ביום השבת. אך לשיטת רבנן בסוגיית שם אשר בששה בסיון ניתנה תורה, וגם הם מודים אשר בשבת ניתנה תורה, הרי אמרו בגמרא כי לשיטתם עיברו את חודש אייר החסר בדרך כלל ועשאוהו מלא בן שלשים יום.

כאשר עיברו את חודש אייר נדחו כל הימים שלאחר מכן ביום אחד. כך חל להיות ששה בסיון ביום השבת, ואילו יום חג הסוכות נדחה להיות ביום ראשון.

וערב חג הסוכות, יום ארבעה עשר בתשרי, חל להיות בשבת! –

ממש כדברי הגמרא, "מה להלן ביום אסור אף כאן ביום אסור!"

שוב ראיתי כי כיוונתי לדעת רבנו בעל הטורים בפרפראותיו על התורה אשר נדפסו בחומשים הנפוצים. כך הם דבריו המאירים – "ויצו משה ויעבירו קול במחנה - בשבת נתנה תורה, אם כן יום כפורים של אותה שנה היה יום שלישי. וביום רביעי אמר להם מלאכת המשכן, והם הביאו לו בבקר בבקר והיינו יום חמישי יום ששי, ובשבת - ויצו משה ויעבירו קול במחנה".

מהות חג הסוכות - קירבה לה'

בגמ' עבודה זרה (ג.) מבואר שלעתיד לבוא הקב"ה מביא ספר תורה ומניחו בחיקו, ואומר: כל מי שעסק בה יבא ויטול שכרו. וכל אומות העולם באים ומבקשים שכר. והקב"ה מוכיח להם שלא מגיע להם שכר. ומכל מקום הגויים מבקשים שהקב"ה יתן להם מצווה לקיימה, ואע"פ שכבר עבר הזמן לקיים מצוות, הקב"ה אומר לגויים: 'מצווה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה'. וביארה הגמרא שנקראת מצווה קלה כיוון שאין בה 'חסרון כיס'. והקב"ה מקדיר עליהם חמה, וכל אחד ואחד 'בועט בסוכתו ויוצא'. וביארה הגמרא שאע"פ שמצטער פטור מהסוכה מכל מקום התביעה על הגויים שהם בועטים בה.

ודברי הגמרא צריכים ביאור. א: כשמעמידים בן אדם בניסיון, כל החוכמה זה שהוא לא ידע שהוא עומד בניסיון, אבל אם יגלו לו: 'דע לך שכעת בודקים אותך אם אתה בן אדם ישר, ואם נגלה שלא, תפסיד את מקום עבודתך, ואם תוכיח שאתה ישר דרך, נעלה אותך בדרגה'. וכי אפשר לקרוא לזה ניסיון? ואם כן איך חז"ל מגלים לגויים באיזה ניסיון יעמדו לעתיד לבוא, ולא חששו שאדרבא הגויים ידעו שהקב"ה בכוונה תחילה מקדיר את החמה, ויצאו מהסוכה בלי לבעוט בה?

ב: עוד יש להבין דברי שהגמרא שמצוות סוכה קלה כיוון שאין בה חסרון כיס', הלא צריך לקנות עצי סוכה וסכך. ג: מדוע הקב"ה מבקש מהגויים שיעשו מצוות סוכה, וכי חסר מצוות קלות כמו 'כיסוי דם בעפר'. 'ציצית'. וביותר קשה שהרי מצוות סוכה היא זכר ליציאת מצרים, ומה שייכות יש לגויים מצווה זו, הרי הם לא היו במצרים כלל?

וביאור הדברים: מצוות סוכה עניינה לחסות בצל הקב"ה ולהתענג מזיו שכינתו. ובזה יש ליישב מדוע הקב"ה נתן לגויים דווקא מצוות סוכה, כיון שכל המציאות של עולם הבא זה הנאה מזיו השכינה, ולא שייך שם שום עונג מענייני העולם הזה, ולכן שהגויים מבקשים מהקב"ה שיתן להם שכר בעולם הבא, הקב"ה מביא להם מצווה שכל עניינה זה 'מעין עוה"ב'. בכדי להראות להם שאינם שייכים כלל במציאות של להתענג על זיו השכינה.

ובזה מיושב מדוע חז"ל לא חששו לגלות לגויים באיזה ניסיון הם יעמדו, כיון שידעו בברור שהם לא יעמדו בניסיון זה, שהרי אין להם שום שייכות לרוחניות, ולכן הם 'בועטים' בסוכה כיון שאצל הגויים הנאה נמדדת רק בדברים גשמיים, וכשהם מגלים שעולם הבא הוא לא כפי מה שהם דמיינו, האכזבה גורמת להם לבעוט בה.

ובזה אפשר לפרש ענין הקדרת החמה, שהרי דרשו חז"ל (נדרים ח:): עה"פ 'זורחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה'. (מלאכי ג, כ). אמר ר"ש בן לקיש, אין גיהינום לעולם הבא, אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה, **צדיקים מתרפאין בה, ורשעים נידונין בה**, שנאמר: וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו'; ולא עוד, אלא שמתעדינים בה, שנאמר: 'ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק'. (שם) והרשעים נידונין בה, שנאמר: 'הנה היום בא בוער כתנור' (שם יט). ולפי"ז באמת כל הקדרת החמה אין הכוונה עונש שנשרפים באש, אלא היא הארה רוחנית שמי שהוא צדיק נהנה ממנה, אבל הרשעים

שאינם יכולים ליהנות מרוחניות דבר קשה להם מאוד והוא כמו גיהינום עבורם.

וכן אתי שפיר דברי הגמרא שמצוות סוכה 'אין חסרון כיס'. כיון שמהות המצווה היא קרבה לה', ואכן כדי שיהא לאדם סוכה צריך הוא להוציא כסף עבור הבניה, אבל קיום המצווה בפועל, אינו אלא בלב, להרגיש את קרבת הקב"ה, והגמרא דקדקה לומר שאין צריך להוציא ממון על המצווה, אבל צריך להשקיע מאוד בפנימיות הלב.

ולאור זה יש לבאר ענין מיוחד שיש במצוות 'מצטער פטור מן הסוכה'. ולא מצינו בשום מצווה שיש דין כזה כגון תפילין ושבת, אמנם לפי מה שביארנו שענין הסוכה היא קירבת ה', שזה התענוג הכי גדול שיכול להיות, וגם מבחינה גופנית אדם צריך להרגיש שטוב לו עם הקב"ה, שזה תכלית כל עבודתנו בעולם הזה להכשיר את עצמנו להיות ראויים ליהנות מזיו שכינתו יתברך, ולכן הסוכה משני חלקים: דפנות, וסכך. והדפנות אפשר לעשותם אפי' מחובר ומקבל טומאה. אבל הסכך צריך להיות תלוש ואינו מקבל טומאה. כי הסכך מסמל את הרוחניות והדפנות את הגשמיות, ואם אדם לא מוצא את עצמו בכל זה, מבחינה גשמית הוא פטור, כיון שתכלית הישיבה בסוכה שאדם ינהה מזיו השכינה, ובמצב כזה יש שלוה גופנית עצומה, כיון שזה השלמות האמתית הכי אפשרית.

לוי' חין' / הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מנצ'סטר

דבר חידוש בגודל התיקון של שמחת בית השואבה

מה יהיה השנה עם השמחת בית השואבה?! הרי במקומות רבים ומדינות שונות עדיין שורה המגיפה הנוראה, וחמירא סכנתא לקיים מצות ונשמרתם מאד לזיהר שלא ליכשל ח"ו להיות ניזק ח"ו וגם לרבות וביותר לזיהר שלא להזיק אחרים ח"ו (ע' תוס' ב"ק כ"ג), והדת ניתנה שלא לרקוד יד ביד נערים עם זקנים, ולכן מן הראוי להשתדל בסיד' לעיין בביאור האי ענינא, ויהיה בבחינת כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה. ועיין בשפת אמת (סוכות תרמ"ד) שמבאר "מי שלא ראה שמחת בית השואבה... כי ראה הוא בעין הלב, להסתכל ולהתבונן בשמחה שהיינו שמחים בזמן המקדש. ומי שמעולם לא נתן לב להתבונן בזו השמחה. ע"ז אמרו לא ראה שמחה מימיו. דאל"ה קשה למאי נפק"מ כתבו זה. עכ"ד.

דברי המשנה

והרי מצווה לשמוע דברי חכמים, נבוא ונלמוד יחד דברי חז"ל ורבותינו אשר מפיהם אנו חיים בהאי ענינא. וראיתי השנה דבר חדש וכדלהלן. הנה תנן (סוכה ה', ב') **בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג, יֵרְדוּ לְעֶזְרַת נְשִׁים, וּמִתְקַנְיָן שֶׁם תִּתְקַן גְּדוֹל. וּמִנּוֹרוֹת שֶׁל זָהָב הֵיוּ שֵׁם, וְאַרְבָּעָה סְפָלִים שֶׁל זָהָב בְּרִאשֵׁי הַיָּם, וְאַרְבָּעָה סְלָמוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וְאַרְבָּעָה יְלָדִים מְפָרְחִי כְהֵנָה וּבִידֵיהֶם פָּדִים שֶׁל שֶׁמֶן שֶׁל מֵאָה וְעֶשְׂרִים לָג, וְהָיוּ מְטִילִין לְכָל סֶפֶל וְסֶפֶל: מִבְּלָאֵי מְכַסֵּי כְהֵנִים וּמִהַמְיַנְיָהוּן מִהֶן הֵיוּ מְפַקְעִין, וּבְהֶן הֵיוּ מְדַלְקִין, וְלֹא הָיְתָה חֲצֵר בִּירוּשָׁלַיִם שְׂאֵינָה מְאִירָה מֵאוֹר בֵּית הַשְּׂוֹאֵבָה: חֲסִידִים וְאֲנָשֵׁי מַעֲשֵׂה הֵיוּ מְרַקְדִים לְפָנֶיהֶם בְּאֲבוֹקוֹת שֶׁל אוֹר שֶׁבִידֵיהֶן, וְאוֹמְרִים לְפָנֶיהֶן דְּבַרְךָ שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וְהַלְלוּם בְּכַנּוּרוֹת וּבְנִבְלִים וּבְמַצְלֵתִים וּבְחֻצוֹצְרוֹת וּבְכָלֵי שִׁיר**

בְּלֹא מִסְפָּר... ע"ש עוד. וצריכים להבין, מה שהשמחת בית השואבה היתה רק מאור ליום ב' דסוכות, אושפיזין דיצחק אבינו. וכמו כן בזה שעשו פתילות דייקא "מְבַלְאֵי מְכַסֵּי כְהֵנִים וּמִהַמְיַנְיָהוּן" הנה הקשו התוס' על אתר (נא). ומהמייניהן - תימה דלא חשיב נמי כתונת שגם היא היתה של שש.

תיקון על מידת היסוד

ומבאר בזה הישמח ישראל (פרשת האזינו אות י"ד) וז"ל "הנה שמחת בית השואבה היא תיקון על מדת יסוד, וכמו"ש ז"ל (סוכה נ"א). ומתקנים שם תיקון גדול, וכמאמר ז"ל (שם ע"ב) שהתקינו שיהיו נשים יושבות וכו' כדי שלא יבואו לידי קלות ראש, ועי' בתוי"ט שם שרמזו לפנס הנ"ל. וז"ש חז"ל (שם) מבלאי מכנסי כהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין, והתוס' הק' למה לא קא חשיב כתונת, ובתוי"ט הק' למה לא קא חשיב מצנפת, ועפ"י דברינו נוכל לומר עפ"י מאמר אחז"ל (זבחים פ"ח ע"ב) מכנסים מכפרין על גילוי עריות שנאמר (שמות כ"ח, מ"ב) ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה, ועי' בבעה"ט (שם) לכסות בשר ערוה הרמז שבגדי כהונה מכפרין על העריות, וז"ש מבלאי מכנסי כהנים וכו' ובהן היו מדליקין, כי שמחת בית השואבה ה' מכפרת ג"כ על החטא הזה".

ששון זו מילה

וע' בספר אמרי אמת (ימים ראשונים של סוכות תרס"ט - יום ב') שמוסיף בזה דשמחת בית השואבה למדים מדכתיב "ושאבתם מים בששון", בששון זה מילה, אות ברית קודש, כדאיתא ששון זו מילה וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך, איתא בזוה"ק על הפסוק כי איש אלקים קדוש הוא עובר עלינו תמיד שבכל יום יורדת קדושה, ועיקר השראת השכינה תלויה בשמירת אות ברית קודש וכפי מה ששומרים זאת ונקיים מפגם כן חל השם שמים וכדכתיב כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך וגו' והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר, מזה בא מלכות שמים, מילה היא קבלת מלכות שמים וסוכה מסייעת לשמירת הברית כדאיתא שחל שם שמים על הסוכה, כתיב כי ה' אלקיך מתהלך לרמו **שאף כשנולדים ח"ו יכולים להתחזק ולא להתיאש**. ובשנה הבאה בשנת תר"ע (ליל ב') מוסיף מזה השייכות לאושפיזין דיצחק וז"ל "ויצחק הוא בחינת שמירת ברית קודש שהוא היה הראשון שנימול לשמונה וזה השורש של יראת שמים".

גודל התיקון של שמחת בית השואבה

ומצינו בזה עוד מרגליות בישמח משה (אושפיזא דיצחק עקידתא) וז"ל "ומי שנכשל ח"ו ביוה"כ בזה שצריכין לדאוג (יומא פ"ח). היה תיקון להחטא ע"י השמחה של אותו הלילה. וזה ענין הכתוב (משלי ח', י"ד) אני בינה לי גבורה, בינה היא תשובה כמ"ש (ישעיה ו', י') ולבבו יבין ושב ורפא לו, והוא יוה"כ"פ, וגבורה היא שמחת בית השואבה באושפיזא דיצחק אבינו ע"ה בחי' גבורה. וזה (תהלים ב', י"א) וגילו ברעדה, ע"י הגילה של שמחת בית השואבה נתקנו מי שנכשל ח"ו ביוה"כ"פ בזה שמביא דאגה ורעדה".

תורת הרמז

ויש לציין לרמז נפלא בספר עטרת ישועה על מועדים (יום ב' דסוכות, אות ז') **"ניסוף מ"ם עולה יג"ל פז"ק**, שם הששי נגד בחינת יסוד. עכ"ד. וידוע כי השמחת בית השואבה היתה הכנה לקראת מצות ניסוף המים. ועולה יפה מה דהגמ' סוכה (מט.) דורש כן מהפסוק "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שיתין מששת ימי בראשית נבראו שנאמר

(שיר השירים ז' ב') "חמוקי ירכיך כמו חלאים" מעשה ידי אמן "חמוקי ירכיך" אלו השיתין "כמו חלאים" שמחוללין ויורדין עד התהום, "מעשה ידי אמן" זו מעשה ידי אומנותו של הקדוש ברוך הוא.

דברים שכדאי לדעת...

והנה לפני שמשתדלים להעמיק בגילוי זה כי שמחת בית השואבה מתקן למי שנכשל ח"ו ביו"כ, מן הראוי לציין לשתי ענינים, א' – מצד ההלכה, ע' במשנה ברורה (תרי"ג, כ"ז-כ"ח) דקי"ל דאסור לטבול ביו"כ בכה"ג, ובכל זאת מן הראוי לציין לשו"ת שבט הלוי ח"א סי' קס"ה, ובאלף המגן (תרי"ג, כ"ז). ב' – בשו"ת צמח צדק (חלק המילואים סי' ס"ב) מצינו דברים מאירים בזה וז"ל ע"ד הקרי שאירע לו ביוה"כ פ' בפירוש שמיע לי מני דמרון כאאזמו"ר נ"ע [בעל התניא] שלא לפחד מזה כי הדברים הנאמרים ע"ל זה בגמרא היינו דוקא לאנשים גדולים מאד, שמצד הרהורי לבו רחוק מאד מזה, ואין זה כי אם מן השמים השביעוהו ע"כ ידאוג וכו'. אבל מי שיוכל להיות שמצדו באה לו אינו בכלל זה כלל. כך כפל ושנה וששל ושחך לפעמים ממי שהיה במרה שחורה מזה. ואני מוסיף ע"ל דבריו, דאף אם אמנם יוכל ליפול במרה שחורה מזה ג"כ, לומר שאף באדם פשוט רחוק הדבר שמצדו באה לו, כי בודאי לא יתכן שבערב יוה"כ פ' יהרהר הרהורי עבירה ח"ו, שמזה יבוא לידי טומאה בליה, וא"כ בודאי מן השמים השביעוהו. אך באמת זה אינו, דנהי דלא שכח הרהורי עבירה ח"ו בערב יוה"כ פ', אבל החרור מזה גופא שמתירא ומפחד לנפשו שלא יארע לו קרי בליל יוה"כ פ' זה שכח טובא בערב יוה"כ פ', והחרור ופחד זה יוכל לפעול בטבע הקרי כמו הרהורי עבירה, וא"כ סוף סוף מצד השמחה בא לו השביעה ולא מן השמים השביעוהו. ודברי כאאזמו"ר הגאון נ"ע אע"פ שא"צ חיזוק עכ"ז הן הן הדברים מפורשים בט"ז באו"ח (סי' רפ"ח סק"ג) וז"ל ותו נראה דבכל גווי שהרהר ביום ובא לו אח"כ בחלוס אין לו שייכות לומר מן השמים כו' אלא החרור גרם לו וכמעשה דפרק הרואה כו' עכ"ל ע"י עליו דדומה ממש לנד"ז והביא דבריו ג"כ כאאזמו"ר הגאון נ"ע בש"ע סי' הנ"ל ולכן יסיח דעתו מזה לגמרי ויהי שמח וטוב לב, עכ"ד.

מים - תאווה

אולם בכל זאת, דבריו המאירים של הישמח משה כי השמחה של שמחת בית השואבה בידה להיות תיקון להאי ענינא, עלינו להעמיק בזה בס"ד. והנה בשערי קדושה (להרח"ו חלק א' שער ב' מבאר אודות הארבע יסודות אש רוח מים ועפר, וז"ל "דע כי כל המדות הרעות מושרשות בארבע מדרגות נפש היסודית מצד הרע והקליפה אשר בה, ולכן כל המדות רעות נחלקות לארבעה מינים, וזה פרטם... יסוד המים ממנו תאווה התענוגים כי כן המים מצמיחים כל מיני תענוג", ואולי זאת עולה יפה מה שניסוך המים ושמחת בית השואבה שהיתה הכנה לה, סובב אודות מים שימננו תאווה התענוגים".

תורה תבלין

ויש לציין לדברי רבי צדוק הכהן בספרו פרי צדיק (לראש חודש שבט - אות א') וז"ל תוך דבריו – "ובקליפה יש מים הזידונים תאווה וחמדת אהבות עולם הזה ובמשנה (אבות) נקראו מים הרעים. ועיקר ההגדרה מפגם התאווה הוא על ידי תורה כמו שאמרו (קידושין ל"ע"ב) בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין כו', אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית

המדרש. **שעיקר בריאת היצר שהוא החשק היה כדי שיהיה חמידו דאורייתא להיות חדוותא דשמענתא** (1) כמו שיהיה לעתיד כמו שאמרו (זח"א קלח א' במה"נ) ולית לך מלה לתברא יצר הרע אלא אורייתא (כמו שאמרו שם רב א). וכן ההגדרה על ידי יראה כמו שאמר איזהו גבור הכובש את יצרו. גבורה פחד יצחק. ויוסף שהיה מרכבה למדת צדיק יסוד עולם כתיב ביה את האלקים אני ירא. ואחר כל אלה נצרך עוד תפלה להשם יתברך שיעזור לו, ע"ש עוד. עכ"ד. וכמה נפלא בזה דברי חז"ל (תענית ב:): תניא רבי יהודה בן בתירה אומר, נאמר בשני 'יונסכיהם', ונאמר בשני 'יונסכיה', ונאמר בשביעי 'כמשפט' הרי מ"ם יו"ד מ"ם, הרי כאן מים מכאן רמז לניסוך המים מן התורה. וע' ברבינו בחיי ובגור ארי' (במדבר כ"ט, י"ח) למה דייקא בהני שלשה ימים ב' ו' ז' מרומז ענין ניסוך המים. אולם לאור המבואר, י"ל כי יום ב' אושפיזין דיצחק אבינו, יום ו' אושפיזין דיוסף הצדיק, ויום ז' מלכות – תפלה.

והנה הדרך להתעורר בגודל שמחת התורה וחדוותא דאורייתא הוא כאשר מכינים ומתבוננים מקודם בגודל יקרת התורה"ק וגודל קדושתה, וכבר אמרו דורשי רשומות כי "הכנה" בגמטר "יסוד", וכל שמחת בית השואבה היתה הכנה לקראת מצות ניסוך המים. וזאת תורת העולה, כי שמחת בית השואבה מתקנים "תיקון גדול" והלימוד וההוראה למעשה, כי השמחה ו"חדוותא דשמענתא" הוא גופא התיקון וידה לתקן הכל. וע"ע בפרי צדיק (בראשית אות ד') "ובסוכות נקבע האור תורה שבעל פה על ידי ניסוך המים ושמחת בית השואבה", אכ"ר.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מתבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד משרים וי"ר מכון 'למעשה' אשדוד

למה דווקא בסוכות אנו מקפידים שיהיה ניכר שנעשה לשם מצות ה'?

כתב הטור (אורח חיים סימן תרכה) 'ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו'.

ומה שסיים וכתב 'יראה לכל שמצות המלך היא עלינו' מוכח שאין זה ענין שרק לנו יראה שזו מצווה ה' אלא שיראה לכל שמצות המלך היא עלינו. וצ"ב מה איכפת לנו ממחשבותיהם, ומדוע צריכים אנו לעשות דוקא מצוה זו באופן שיהיה ניכר לכל בני העולם שאנו עושים כן לשם מצות השי"ת?

בסוכות יש ענין להודיע לכל העולם את האמונה

אלא ביאר הרב חנוך קרלנשטיין זצ"ל (קונטרס בעניני חג הסוכות ושמחת תורה עמ' כב) עפ"י דברי הרמב"ן (סוף פר' בא) שמבאר, שתפקיד עם ישראל הוא לא רק לחזק את האמונה בתוכו, אלא גם לפרסם האמונה בעולם, וזהו ענין הגברת הקול בבתי כנסיות, כדי לפרסם ולומר "בריותיך אנחנו", עיי"ש, וכע"ז כתב הרמב"ן (ויקרא כ"ג, ב'), על המועדים, וז"ל, מצוה היא על כל ישראל להקבץ בבית אלוקים ביום מועד לקדש היום "בפרהסייה" בתפילה והלל וכו', עכ"ל, ובאמת כבר נאמר "אתם

עדי נאום ה'" (ישעיהו מ"ג, כ"א) וכן "עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו" (הפטרות פר' בראשית),

ונראה דבזה חלוק חג הסוכות מחג הפסח, דבחג הפסח עיקר העבודה להחדיר האמונה בתוך כלל ישראל, והגדת לבנך וגו', ולמען תספר באזני בנך וכן בנך וגו', אך בסוכות הוא זמן של פרסום האמונה גם בעולם, ולא רק בתוך כלל ישראל, ונראה לדייק כן מהפסוק "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם" וגו', אשר משמע מזה דאין הכוונה רק לעם ישראל, אלא שכל העולם יידע שהקב"ה הושיב את בניו בהוציאם "אותם", שהרי לא נאמר בהוציא אותם או את "אבותיכם" כמו שנאמר גבי פסח "אשר הוצאתי אותם", אלא כאן אמר הכתוב בהוציא "אותם", כי מדברים כאן לכל העולם, וכלל ישראל הם כאן רק כמו גוף שלישי, כי לא מדברים אליהם אלא לכל העולם, ודו"ק,

ולפי"ז מבוארים היטב דברי הטור, דהיו צריכין לעשות סוכות דוקא בזמן שכל העולם יראו ויבינו שעושים כן זכר ליצי"מ, כי אם לא כן הרי לא תתקיים המטרה העיקרית של מצות סוכה.

[ועיקר הדברים שיש ענין לפרסם יצי"מ גם אצל כל העולם, הרי"ז מבואר בהדיא בפר' בשלח, שמות י"ד, ד', וידעו מצרים כי אני ה' וגו', ובפ"י אבן עזרא שם כתב ע"ז וז"ל, וידעו מצרים, הנשארם, וגם הנטבעים לפני מותם, כי אני ה', עכ"ל, והיינו, שיש ענין שאף הגוים, ואפי' רק רגע אחד לפני מותם, יכירו באחדותו של הבורא ית"ש, עיי"ש.]

ובזה יש לבאר ענין נוסף, דהנה צ"ב למה באמת וגם טובים מיוחדים זכר ליצי"מ, גם פסח וגם סוכות, והרי על מתן תורה ניתן רק יו"ט אחד, ולהל"ל י"ל, דיו"ט דפסח הוא בעיקרו להחדיר את האמונה ואת יצי"מ בתוך כלל ישראל, ויו"ט דסוכות הוא גם כדי לפרסם האמונה בכל העולם, וכמש"נ.

למה מי שמקיים מצוות סוכה נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית

ובזה יש לבאר דבר נוסף, דהנה בבאר היטב או"ח (סימן תרל"ט סק"א) הביא בשם שו"ת מהרי"ו סימן קצ"א, דהמקיים מצות סוכה כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, עכ"ד.

ולכא"ו צ"ב מהו הענין המיוחד במצוה זו של סוכה דנחשב עיי"ז כאילו נעשה שותף במעשה בראשית, ואכן באמת מצינו לשון זה בגמ' שבת קי"ט ב' לענין האומר ויכלו השמים וגו' בליל שבת, עיי"ש.

אלא הנראה לבאר בזה, דכיון דתכלית הבריאה הוא בשביל ישראל שנקראו ראשית", ושהם יהיו "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו", ויפרסמו האמונה וכו"ל, אם כן הרי נמצא דכאשר אנו מפרסמים האמונה הרי"ן קיום תכלית הבריאה, ולכן עיי"ז כאילו נעשה שותף במעשה בראשית, שהרי עבור ענין זה נברא מעשה בראשית, ולכן עיי"ז קיום מצות סוכה שיסודה הוא לפרסם האמונה הריהו כאילו נעשה שותף במעשה בראשית, וכן אמירת ויכלו וגו' הרי יסודה הוא לפרסם ולהעיד על מעשה בראשית וכו"ל, ולכן גם בזה יש ענין זה, ודו"ק. [ובזה יבואר עוד, דהנה בבעל הטורים השלם ריש פר' בראשית הביא בשם חז"ל דכל העונה אמן יהא שמייה רבא בכל כוחו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וכתב שם, דלכן בפסוק ראשון שבתורה "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" יש בו כ"ח אותיות כנגד כ"ח אותיות של איש"ר, לרמוז לנו כי עיי" עניית איש"ר נעשה שותף במעשה בראשית,

עכ"ד, ולהנ"ל הרי"ז מבואר היטב, הדנה בקונטרס עצות לזכות בדין בימים הנוראים אות י"א נתבאר בארוכה דענין זה של אמירת איש"ר בקול רם ובכל כוחו הוא כדי לפרסם האמונה, עיי"ש, ולכן גם עיי"ש נעשה שותף במעשה בראשית, ודו"ק].

למה ניסה אותם דווקא במצוות סוכה

ולפי"ז יובן מה שאמרו בגמ' (ע"ז ב.) דרש ר' חנינא בר פפא ואיתימא ר' שמלאי לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ס"ת ומניחו בחיקו ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו וכו' נכנסה לפניו מלכות רומי תחלה וכו' אמר להם הקב"ה במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקנינו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה" אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם תקנתם שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמכם כסף וזהב שלי הוא שנאמר (חגי ב-ח) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש בכס מגיד זאת [שנאמר מי בכס יגיד זאת] ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד-מד) וזאת התורה אשר שם משה מיד יצאו בפחי נפש.

הקב"ה נותן להם מצוות לפנים משורת הדין לראות אם יכולים לקיימה

אמרו לפניו רבש"ע" תנה לנו מראש ונעשה אמר להן הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצית אמרת הכי והא אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב [דברים ז-א] אשר אנכי מצוה היום היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום לטול שכר אלא שאין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו, "אתן לכם מצוה קלה, וכך נבדוק אם טענתכם נכונה".

ואכן באו כל האומות, בנו סוכות וישבו בצלם, אכלו ושתו בתוכם וכו'.

והנה לפתע הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, נהיה חום אימים, מיד יצאו הגויים מהסוכה (שהרי מצטער פטור) בעטו בסוכה והלכו לביתם.

או אז אמר הקב"ה אם מצוה קלה זו לא עמדתם בה, בטח גם בשאר המצוות לא יכולתם לעמוד, ולכן אין לכם זכות לבוא בטענה למה עם ישראל קיבל תורה ואתם לא.

למה ניסה אותם דווקא במצוות סוכה

אך שואלים המפרשים למה הגויים קיבלו דוקא את מצוות סוכה, להיבחר בה, אם ראויים למצוות אם לאו. הרי ישנם עוד הרבה מצוות שה' יתברך יכול לבדוקם^{טז}.

^{טז} רואים מה הם מדגישים כדי שיוכלו לעסוק בתורה ולא מזכירים את המצוות שידועים שמה שהיה חשוב זה לימוד התורה

^{טז} ולי נראה לבאר שרצה לבדוקם במצוות שיכולה להשתנות כמו סוכות שפעמים קר עפעמים חם אם יעמדו בה או רק שכידועים מראש מה יקרה הם מקבלים וכמו שמבאר החינוך (מצוה סו.) שמצוות הלואה לעני, יותר חזקה ומחייבת ממצוות נתינת הצדקה, שמי שנתגלה ונדע דחקו בין בני אדם וגילה פניו לשאול מהם, אין דחקו ואפלתו כמי שעדיין לא בא לאותה בושא וירא מהנכס בה. שיש יותר מצוה להלוות ומפני שהעני יותר בוש ממי שכבר לוה והורגל למצבו אבל עמ"י הקדימו נעשה להנשע.

ועוד הביא בשם הרב יהושע ארנברג שליט"א העירני, דאולי י"ל בזה עפ"י הגר"א ז"ל על הפסוק שאומרים [לשיטתו של הגר"א] בשיר של יום של א' דסוכות (תהילים פרק ע"ו) ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון וגו', שיש ב' מצוות אשר מקיימן

אלא לפי"ז מבאר הרב חנוך קרלנשטיין זצ"ל שיי"ל שהנסיון שלהם הוא במצוה זו של סוכה דוקא, משום שהרי נתבאר שיש להם קצת שייכות למצוה זו, ואפ"ה יבעטו בה, ודו"ק. שהרי גם הם מחויבים באמונה.

[ועי' בשו"ת עונג יום טוב בהקדמה אות כ"ו שהוכיח מהגמ' תמיד לי"ב ב' דחג הסוכות הוא זמן מסוגל לבטל יצרא דעבודה זרה, כמבואר מדברי הסוגיא שם, ועורר שם, למה דוקא חג זה מסוגל לזה, עיי"ש, ולדברינו הרי זה מבואר היטב, שהרי חג הסוכות מיועד בעיקרו לבטל הע"ז של הגויים ולתקן עולם במלכות שדי, ודו"ק].

טעם למה עושים סוכות אחר ר"ה ויוה"כ קשוט עצמן ואח"כ קשוט אחרים

ואכן לפי כל זה העירוני לומר טעם נוסף למה עושין סוכות דוקא אחרי ר"ה ויו"כ, וזהו כי אחז"ל בגמ' סנהדרין י"ח א' וב"מ ק"ז ב' "קשוט עצמן ואח"כ קשוט אחרים", וכן דייקו מלשון התנא בפרקי אבות פ"ה מ"ח "משה זכה וזיכה את הרבים", כלומר, קודם צריך להיות הוא עצמו בבחי' "זכה" ורק אח"כ לזכות את הרבים, ולכן רק אחרי שנטהרנו אנו עצמינו בר"ה ויוה"כ, רק אז יכולים אנו ג"כ להשפיע על כל העולם בחג הסוכות, ודו"ק. [ועיי'ן בזה הרק' בע"מ פר' אמור, שהביא על ענין ע' פרים בחג הסוכות את הפסוק "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אותי", ואולי הכוונה בזה הוא, הדנה אחרי ר"ה ויוה"כ הרי נעשינו רצויים להקב"ה, וכמו שכתב בפ"י שיח יצחק בסידור הגר"א על "אתה בחרתנו" כי "ורצית בנו" זהו סוכות, שנתרצונו להקב"ה ע"י התשובה ביו"כ, עיי"ש, ונמצא דבסוכות אנו בבחי' "ברצות ה' דרכי איש", ולכן רק אז יכולין לתקן ולפעול גם על אומות העולם, בבחי' "גם אויביו ישלים אותי"].

הלימוד מזה למעשה. עד כמה חשוב להשפיע על אחרים את האמונה אבל קודם האדם ימלא את עצמו

לתגובות: PO583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להשיג בעמדות של קול הלשון

אותן עם כל הגוף בשלימות, סוכה ויישוב א"י, וזהו ויהי בשלם, כלומר, איזו מצוה עושין בשלימות עם כל הגוף, סוכה ומעונתו בציון, עכ"ל הגר"א ז"ל, ואכן י"ל כי עומק הכוונה בזה הוא, דאין זה רק מצוה שמקיימן עם כל הגוף, אלא זהו מצוה שמקיפה את כל חיי האדם כ"ד שעות ביממה, ואין זה רק פעולה מסויימת חד פעמית של מעשה מצוה, אלא כל רגע ורגע מחיי האדם כל היום נעשין משועבדים למצוה, ועי' יסוד ושרש העבודה עניני חג הסוכות בשם האבודרהם דאסור לצאת מן הסוכה שלא לצורך, עיי"ש, אך אפ"י אי מותר לצאת מן הסוכה מ"מ הרי כל קביעות דירה במשך כל שעות היממה של סוכות חייב להיעשות בסוכה, ואולי גם זהו רמזו במדרש עה"פ וה' ברך את אברהם בכל וגו', בכל זהו מצוות סוכה, והיינו, דזהו מצוה שכוללת את האדם כולו, וכנ"ל, ומצוה שכזו אין אומות העולם מסוגלים להבין ולקבל, כי רק יהודי יכול לחיות כל חייו תחת עול מלכות שמים, וגוי אינו מסוגל לזה ובוטע מיד, ודו"ק, ובאמת כעיי"ז ביאר מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בדברי הגמ' יבמות מ"ז ב', דאיתא התם, דגוי שרצה להתגייר מודיעין אותו מקצת מצוות חמורות ומקצת מצוות קלות, עיי"ש, וכבר הק' על זה, דאם מסיכים לקבל על עצמו את החמורות ודאי יסיכים לקבל את הקלות,

וביאר הגר"ח זצ"ל דבאמת אינו מוכרח, כיון שגוי יכול להבין פעולות ומצוות גדולות חד פעמיות אך מצוות קלות יומיומיות שיש בכל צעד ושעל מהחיים, את זה קשה לו לקבל יותר מן החמורות, עכ"ל].

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' שערי בית המדרש' ושאי"ס

כבוד הסוכה

כתוב בתורה (ויקרא כג'): בַּסֹּכֶת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים וגו'. וקבלו חכמינו זכרונם לברכה, שפרוש תִּשְׁבּוּ - תדורו. אמרה תורה שידור בסוכה שבעת ימים כמו שהוא דר בביתו כל השנה. הכיצד - אוכל כל סעודותיו בסוכה, ושונה בה שתיותיו, ומספר עם חבריו, ואם נזדמנה לו תפילה ביחידות מחוץ לבית הכנסת, אינו מתפלל אלא בה, מלבד אם יש שם דברים המפריעים כְּנֻתוֹ. וכן כל שאר מעשיו של כבוד, אינו עושה אלא בסוכה, כי שם דירתו בכל שבעת ימי החג, אלא שמפני קדושתה של הסוכה ראוי לאדם להשתדל שרוב עסקיו שהוא עוסק שם, יהיו בתורה ובדברי קדושה ובדברי מצוה ומענין החג ומצוותיו.

כתב בספר חיי אדם (ח"ב כלל קמ"ז): כתיב בסוכות תשבו שבעת ימים, ואי אפשר לומר ישיבה ממש, אלא קבלו חז"ל תדורו בסוכות (והוא לשון עכבה כמו וישבו בקדש), אמרה תורה שידור בסוכה כמו שדר בביתו בכל שנה, שתהיה עיקר דירתו בסוכה שיכניס בה כליו הנאים ומצעות נאות, ואוכל ושונה וישן בסוכה ומטייל בה ולומד בה. וכשמספר עם חבריו, הכל יהיה בסוכה. כללו של דבר, שהסוכה תהיה נחשבת לדירתו לגמרי. ולפי שקדושת סוכה גדולה מאוד, ראוי שלא לדבר בה כי אם קדושה ותורה. וכ"ש שיהיה [מ]לדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דברים האסורים.

וכן הוא במ"ב (ס"ל תרל"ט ס"ק ב'): ולפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד ראוי למעט בה בדברי חול ולדבר בה כי אם קדושה ותורה וכל שכן שיהיה זהיר מלדבר שם לשון הרע ורכילות ושאר דיבורים האסורים.

כתב בספר פלא יועץ (ערך – סוכה, באה"ד): אשר מטעם זה גדלה קדושתה כקדושת בית הכנסת, ומטעם זה אסרו לנהוג בה מנהג בזיון, וכל שכן שחוק וקלות ראש. ואמרו על האר"י ז"ל שהיה נזהר שלא לדבר שיחת חולין תוך הסוכה. ובדאי שמי שזוהר לקבוע דירתו וישיבתו בה כל שבעת הימים בקדושה ובטהרה באימה ויראה ושמחה רבה כדת מה לעשות, קונה קדושה ותוספת הארה בנפשו רוחו ונשמתו, ומצא כדי גאולתו לכל השנה לעבוד את בוראו עבודה תמה.

כתב השל"ה: וראיתי מבני עליה המחבבים מצוות, היו מנשקין המצות והמרור, וכל המצוות בעת מצוותן, וכן הסוכה בכניסתם וביציאתם, וכן ארבעה מינים שבלולב, והכל לחבב המצוה. ויש ללמוד זה ממה שכתב רמ"א (הלכות ציצית סימן כ"ד) יש נוהגין לנשק הציצית בשעה שרואה בס, והכל משום חיבוב מצוה, ואשרי מי שעובד את ה' בשמחה ובטוב לבב ובדביקה וחשיקה וחפיצה. (מובא בבאר היטב ובמ"ב ס"ל תע"ז ס"ק ה', ובא"ר ס"ל תפ"ו).

כתב בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ד): מנהג מורי (הרמ"ק בעל 'תומר דבורה') ע"ה, שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מצוות סוכה קדושה גדולה, והעד שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה כמו שאמרו חז"ל, ע"ש. ובספר יוסף אומץ (ס"ל תתרכ"ה) כתב, כתוב בספר ראשית חכמה, אין לדבר בתוך הסוכה אלא בדברי תורה כי ימים אלו צריכין להיות בתשובה, שאין פתקות הגזירות נמסרים

לשלוחים עד ליל שמיני עצרת ואם שבו בתשובה נתקעו. ובספר מועד לכל חי (סי' כ' אות כה') כתב: לא יעוּס בתוך הסוכה כלל וירבה שלום ושלא יהיה קטטה על עסקי אכילה וכיוצא ואל ידבר בסוכה דברים בטלים, ע"ש.

כתב בספר מטה אפרים (סי' תרכה' סעי' סה'): ואף על פי שמצות סוכה צריכה להיות בשמחה, מכל מקום צריך לזוהר בהרבות שחוק וקלות ראש ח"ו. ויש מאנשי מעשה שמדקדקים על עצמם שלא לשיח שום שיחה בטילה בסוכה רק בדברי תורה ומכל שכן בשעת הסעודה. וראוי ונכון לעשות כן אם בני ביתו ואורחיו הם בעלי תורה ואף בעל הבית שהוא מייסב עם אשתו ובני ביתו ואין ביניהם דברי תורה חש להם לזוהר משיחה בטילה רק לדבר מעטק החג הקדוש להודיעם טעם מצוה זו כדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וגו', ומצות ארבע מינים וכיוצא בדברים אלו של עונג וגם שמחה של מצוה, וע"ש מה שכתב עוד בזה הענין, וע"ע ב-אלף למטה שם.

ובאלף המגן במטה אפרים (סי' תרכו' בקו"א) כתב: ולפי שמצות סוכה חשובה כל כך, ראוי שלא לדבר בה כי אם קדושה ודברי תורה. וזוהר מאוד שלא לדבר בסוכה דברים אסורים ח"ו (כמו דברים בטלים או לשון הרע ורכילות) וכן יזהר מאוד שלא לכוּס בסוכה, משום דכל זה הוא בזיון לסוכה ולקדושתה וישב בה בדרך ארץ כמו שיושב בפלטין של מלך ולפני מלך, ע"ש.

ובספר בן איש חי (ש"א פרשת האזינו) כתב: והסוכה היא צילא דמהימנותא, זכר לעניי כבוד, לכן לא ינהוג בה שחוק וקלות ראש. גם לא יכניס קדרות וקערות גדולות של תבשיל, שדרכם להניחם בבית התבשיל, וכן לא יניח בה כד גדול של המים, והנר אחר שכבה יסירו מן הסוכה, ולא ישאר שם אחר שכבה, וכנזכר בספר הלבוש גם לא ירחץ בתוך הסוכה כלים, ואפילו כלי אחד כלבד, וכנזכר באחרונים, ע"ש.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"ש בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

שאלות ממוניות בענייני ארבעת המינים

א. שאלה: בערב החג קודם החג ממש, אדם נטל לולב ממוכר בשוק ארבעת המינים לאחר שקצץ עמו את מחירו, ע"מ להראות לרב אם הוא מהודר, הרב אמר שהוא מהודר, אמנם כשחזר הקונה נכח לראות שהפקחים סילקו את המוכרים מהשוק, וכעת אינו מוצא את המוכר. ושאלתו בפניו אם יכול לברך על הלולב?

תשובה: כן.

הרחבת התשובה: הנה בפשטות מסתבר שהמוכר התכוין להקנות לו את הלולב אם זכר ממנו, שהרי יודע המוכר שלאחר החג כבר אין מה לעשות עם הלולב, ויהיה שוה פחות מפרוטה, וא"כ מעדיף המוכר שישים הקונה את דמי הלולב בצד, וישתמש בלולב, וישלם לו כשימצאו. כן נראה. והסכים עמדי הגר"ש רוזנברג, ואמר כן בשם חמיו הגר"נ קרליץ זצוק"ל. וביאר דעתו, דממ"נ אם המוכר זוכר מכך הרי מתכוין להקנות לו, ואם אינו זוכר יש כאן השבת אבידה, באופן שחייבים למכור את האבידה, וכגון חמץ שעומד לעבור עליו הפסח, ואין כאן בעיה של שום דמים, שהרי המוכר קצץ עמו את דמיו, ויכול להניח את דמי הלולב בצד ולהשתמש בו ולצאת ידי חובה, דנחשב לכס. ולאחר החג ינסה

למצוא את המוכר, ואם לא ימצא, יהיה מונח עד שיבוא אליהו.

*

ב. שאלה: אדם נטל אתרוגים ממוכר אתרוגים בעשרת ימי תשובה ע"מ לבדוקם, וחפץ להחזירם יום קודם החג. המוכר טוען שמזיק לו בכך, שהמחיר יותר זול, וכן שיותר קשה למכור את האתרוגים סמוך לחג, האם צודק המוכר בטענתו?

תשובה: המוכר צודק בטענתו.

הרחבת התשובה: הנה בגזול אתרוג ומחזירו לאחר סוכות, דן הפתחי תשובה (חו"מ סימן שס"ג סק"א) בשם כמה פוסקים ובכללם הפרי מגדים, אם דינו כגזול חמץ ועבר עליו הפסח שיכול לומר הרי שלך לפניך, או שזה לא דומה. ולהלכה ר"ל שזה שונה, כיון שנחשב גרמי, כמו עיכב סחורה מלמכור וכעת הסחורה הוזלה, ול"ד לחמץ שעבר עליו הפסח שכיון שהוא לא שכיחא לכן לא עשו תקנה דגרמי. ומביא עוד הפתחי תשובה מהבית שמואל, שמחלק בין חמץ שעבר עליו הפסח ששם הוא היזק שאינו ניכר, שהרי אין רואים על החמץ שעבר עליו הפסח, משא"כ אתרוג לאחר החג היזק ניכר הוא. אכן כתב הפתחי תשובה שתליא במחלוקת המתבר והרמ"א במטבע שפסלו המלך אם יכול לומר הש"ל, וא"כ יכול לומר קים לי. ויעויין במשפט שלום למהרש"ם (חו"מ סימן ר' סק"י) שמביא כמה פוסקים ובכללם השואל ומשיב המחיבים בזה למעשה, וכן מחייב בנטל סחורה ביום השוק ומחזירה לאחר יום השוק, וכעת מחירה זול. וכן מסיק הפתחי חושן לחייב. טעם החילוק בין מטבע שפסלו המלך לקח אתרוג והחזירו לאחר החג נראה, שבמטבע שפסלו המלך לא ידעו מראש בשעת הגזילה שהמלך עומד לפסלו, משא"כ בסחורה ובאתרוג, שידוע מראש שיש זמן היוקר ויש זמן הוזול, ולכן נחשב גרמי. ונראה שה"ה כשמחזיר אתרוג קודם החג שמחירו זול יותר, שנחשב מזיק בגרמי.

*

ג. שאלה: אדם נתקע בערב סוכות בלולב שבלט מדוכן לולבים, ופסלו, האם חייב לשלם על הלולב? תשובה: חיוב.

הרחבת התשובה: הנה נפסק בהלכה (חו"מ סימן ת"י"ב) כשיטה ריש פרק המניח שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים, ולכן אם נתקל אדם בחפץ המונח ברשות הרבים פטור, אמנם כל זה דוקא בדבר קטן, אבל בדבר גדול שאמורים לראות העוברי דרכים, חייב הנתקל בו. עוד איתא בגמ' שם ונפסק בהלכה, שאם יש רשות להניח וכגון בית הבד שהניחו שם בחוף את הכלים, חייב הנתקל, שהיה לו להזהר. ואף ששיתת הנימוקי יוסף המובאת בדרכי משה שאין לחייב, מ"מ אי אפשר לומר קים לי כשיטה זו. לפי"ז נראה שבדוכן של לולבים שיש רשות מצד העירייה ומצד הרגילות להניחו, היה על העובר ושב להזהר בדרכו, וחייב לשלם על הלולב. אמנם אם זה בלט באופן חריג ולא מצוי, מסתבר שפטור. באופן שהלך שם בחושך ופסל לולב, בזה כתוב בהלכה שפטור אפילו אם יש רשות להניחו, וכן פסק השו"ע. אמנם הרעק"א מביא מהרש"ל שחייב אף באפילה. ולדינא ברור שאפ"ל קים לי ולהפטר באפילה.

*

ד. שאלה: באחד הירידים של ארבעת המינים שהיה בהם בית הוראה, קנה אחד אתרוג, וכשהראהו לרב אמר הרב שיחליפו כיון שהאתרוג

חסר. המוכר אמר לקונה שלאור מה שאמר הרב, יכול לקנות את האתרוג ברבע מחיר, הקונה הסכים ולקח את האתרוג. לאחר מכן הראה הקונה את האתרוג לרבנים אחרים, וכולם טענו בבירור שהאתרוג כשר והרב הראשון טעה. האם הקונה צריך להוסיף על מחיר האתרוג?

תשובה: ברור שלא.

הטעם: שהרי דעתו של המוכר היתה שכיון שהרב בבית הוראה אצלו אמר שהאתרוג חסר הוא מוריד את המחיר לרבע, וזה באמת מה שהרב אמר, ומה שרבנים אחרים אומרים אחרת, אי"ז משנה כלל וכלל. אמנם מסתבר שאם הרב עצמו מודה שטעה, בזה יצטרך הקונה לשלם את המחיר הרגיל של האתרוג.

*

ה. שאלה: האם אפשר לקנות ערבות לד' מינים מילד קטן?

יסוד השאלה: כיון שקטן קונה ואינו מקנה, א"כ יש חסרון בלקחתם "לכס", ולכן ידוע שיש להזהר לקנות ערבות או שאר ד' מינים מקטן המוכרם. תשובה: יש על מי לסמוך להקל.

הנתיבות המשפט (חו"מ סימן קפ"ב סק"ב) מחדש, שמוכר שמסר חפץ לשליח אפי' גוי, וכתב ללוקח על ידו לך משוך וקני, קנה הלוקח כשמשך. וכן אם הלוקח שלח ע"י גוי מעות למוכר לקנות ע"י הכסף, קנה המשלח כשקיבל המוכר מעות. וכן בתרומה אם ציוה לקטן לתרום, והמשלח אמר: התבואה שיפריש קטן זה ויקרא לו שם תרומה היא תרומה, הוי תרומה. הביאור בזה, שכל שהשליחות לא מצריכה חלות אלא היא מעשה קוף בעלמא, יכול גם הקטן להיות שליח. לפי"ז יוצא שקטן המוכר ערבות, אם האב או הבעלים של הערבות אמר לקטן לך תעמוד ותאפשר לאנשים שיקנו את הערבות, אין בכך חסרון לגבי לכס, דלגבי זה יש שליחות לקטן. אכן אם אמר האב לקטן לך תמכור להם לא מועיל, כיון דנחשב שהקטן קנה ומכר להם, וזה אין לקטן כח, שהרי קונה ואינו מקנה. וגם אם הוא בגיל שקונה מדרבנן, מ"מ מדאורייתא לא קני.

החפץ חיים בביאור הלכה (או"ח סימן תמ"ח ס"ג ד"ה ובלבד) מביא מחנה אפרים (שלוחין ט"ו) שחידש, דהיכי דהקנין נעשה ע"י השליח אמרינן אין שליחות לעכו"ם, אבל בכסף לא שייך זה, דדל שליח מהכא הכסף בעצמו קונה הדבר, ובעל החפץ מקנה לבעל הכסף בלי אמצעות השליח, ולפי"ז אפשר להקנות חמץ לגוי ע"י שליח אם שלח העכו"ם כסף בעד החמץ, והוא יסוד דומה ליסודו של הנתיבות הנ"ל. ומביא הביאור הלכה דמתשובת ריב"ש (סימן ת"א) לא משמע כן, שכתב באחד שקנה חמץ בעד עכו"ם בפסח דעובר בבלא יראה וחייב מלקות, דכיון דאין שליחות לגוי הרי הוא כמי שקונה בעד עצמו, ומיירי ששילם מעות בעד החמץ. והרמ"א פסק כריב"ש (או"ח סימן ת"י ס"ו). ומכ"ז נראה שהמחנ"א סבר כנתיבות, והריב"ש והרמ"א פליגי על הנתיבות. אלא ד"ל דבאופן שהמשלח אמר לשליח מפו' שיאפשר לקונה לקנות אף הריב"ש יודה, ונחלק רק בסתמא, ולפי"ז באופן הנ"ל בערבות שאמר המשלח לשליח הקטן תאפשר לאחרים לקנות אפשר שלכו"ע מועיל.

והנה הנתיבות המשפט (סימן רמ"ד סק"א) כתב את יסודו הנ"ל בשליחות גם לענין מתנה והוא לשיטתו, ויעויין נמי בקהלת יעקב (סימן ל' ס"א). אכן יעויין שם בקצות החושן (סק"ב) וכן בסימן

קכ"ו (סקט"ו) שחלק על התיבות, וסבר שבכל אופן אין שליחות לעכו"ם ולקטן. ויעויין עוד בענין התיבות כאן במהרש"ם (ח"ג סימן שכ"ב), ובקרבן אורה (מעילה כ"א) ובמחני"א (שלוחין ט"ו).

ומצינו עוד במחנה אפרים (שלוחין כ') שמחדש, שבאופן המשלח אמר לשליח תמכור לי בסכום מסויים, והיינו שקצב עמו דמים, נחשב שהמשלח מוכר, והשליח אינו אלא סרסור המעביר מכאן לכאן, וע"כ השליח אף יכול לקנות לעצמו באופן זה, כיון שנחשב שהבעלים מוכר לו, אבל כשהמשלח לא קוצב עם השליח סכום למכור, נחשב שהשליח מוכר, וממילא אינו יכול לקנות לעצמו. ולפי"ז יוצא שכל שקצב המשלח עם השליח סכום נחשב שהמשלח מוכר, וזהו עוד קולא לגבי מכירת ד' מינים ע"י קטן, שאם סיכם המשלח עם השליח על המחיר, אין זה נחשב שהשליח מוכר אלא שהמשלח מוכר, וא"כ אין הקטן מוכר אלא הגדול המשלח.

ו. האם יש מקום להקפיד ביותר לשלם על ד' מינים שקונה קודם חג הסוכות, ולא לאחר החג, או שכיון שעושה קנינים אחרים בזה, לא צריך להגיע לקנין כסף?

תשובה: יש מקום להקפיד.

בשו"ע (או"ח תרנ"ח סי"ג) כתב אין אדם יוצא י"ח ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאלו, דבעינן לכתוב משלם, ובמשנ"ב (סק"ק) כתב יש אומרים דהני דקני אתרוג למצוה ופרעי אחר החג לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן, ואנן בעינן לכתוב מדאורייתא, אם לא שהביאו לרשותו וקנהו בתורת חצר. ולכתחילה נכון להזהר בזה ולפרוע קודם החג. ומקורו מהשערי תשובה בשם המחנה אפרים. והיינו דחיישינן לשיטות דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. וכנ"ל לכא' יש לחוש לענין מצות, דכתב השו"ע (תנ"ד ס"ד) אין אדם יוצא י"ח במצה גזולה, ומבאר שם המשנ"ב (סקט"ו) הטעם דילפי' מחלה בגז' שם דלחם דכמו שם כתוב עריסותיכם אף כאן כן, ויש לחוש לשלם דמים קודם החג כדי שהמצות יהיו שלו. ומדוי' עייל ונפיק אזוי שהמקח לא חל (עיין ריש סי' ק"צ) ראיתי הערה מהגרש"ז אוריבך זצ"ל שבאתרוגים אין עייל ונפיק אזוי, כיון שהמוכר לא חפץ שיחזירו לו את האתרוג, שהרי בערב החג אין לו מה לעשות עם האתרוג, ומעדיף למוכרו, וע"כ אינו נחשב עייל ונפיק אזוי, וכמו מוכר שדהו מפני רעתה. לכן כדאי מאד לשלם על הד' מינים קודם החג.

ז. שאלה: האם באתרוגים יש דין אונאה? ראובן קנה אתרוג בחנות אתרוגים, והמוכר היה עמוס בלקוחות, ושאל ראובן את המוכר כמה עולה אתרוג זה, אמר לו ראובן אני משלם עד 280 ש"ח, והמוכר לא ראה את האתרוג, ואמר שבסידר. וכעת לבו של ראובן נוקפו, כיון שהאתרוג היה באמת מיוחד במינו, ומחיר של אתרוג כזה בשוק הוא 600 ש"ח, ואולי יש בזה אונאה יותר משתות ובטל מקח, וא"כ לא קיים מצות נטילת לולב, דהאתרוג היה גזול, האם צודק הוא בחששותיו?

תשובה: אין באתרוגים כלל דין אונאה, מלבד באופנים חריגים.

עיין ב"י וב"ח לגבי דבר שאין שערו קצוב וידוע שנחלקו אם יש בזה אונאה או לא. ובשבט הלוי (ח"ה סימן ר"יח) כתב שכל זה בדבר שיש בו כמה סוגים, ולכן אין לו שער ידוע, אבל בדבר שעל אותו

סוג עצמו פעמים משלמים מחיר זה ופעמים מחיר אחר, בזה פשוט שאין אונאה. ובפרט באתרוגים שהמחיר משתנה מיום ליום ומדוכן לדוכן ומאדם לאדם, פשוט שאין בהם אונאה. ויעויין בחכמת שלמה (סי' ר"ט סי"ב) שכתב יע"ר הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי מי שיבוא לתבוע אונאה וביטל מקח באתרוגים, ואנוכי יושב פה זה ל"ז שנים, ומקור קניית אתרוגים הוא פה ורוכלת עמים בזה, ולא נשמע מעולם שיבוא אחד ויפצה פיהו בזה, והטעם כי כן הוא מנהג התגרין שקונין אדעתא דהכי אם טוב אם רע... נעשה כן המנהג בין התגרין שלא יהיה בזה אונאה, כמו דמהני מנהג התגרין לענין קנין. ואמנם שם מדובר לענין אתרוגים בקופסאות סגורות. אכן לאור דברינו הנ"ל, משמע דבכל אתרוגים אין דין אונאה. (חוץ מאופן שקונה קופסא סגורה שכתוב ע"ז דרגת הידור מסויימת, ופותר ורואה שאין זה בדרגת הידור זו, דבזה פשיטא דנחשב מקח טעות, והחכמת שלמה מיירי שלא היה כתוב על הקופסאות כלום).

עוד י"ל, דכיון דהמוכר הסכים למחיר שקצב הקונה אף בלא לראות את האתרוג, א"כ הרי ידע שישנה אפשרות שהאתרוג הוא מיוחד מאד, ואפ"ה הסכים למחיר, וא"כ נחשב כמו אחד שאמר ע"מ שאין לך עלי אונאה.

ח. קיבל אתרוג בריבית, האם יכול לצאת בו ידי חובת המצוה של ד' מינים?

תשובה: נחלקו בזה הפוסקים.

הרחבת התשובה: אדם המלוה בריבית וקנה מהריבית אתרוג, או שקיבל אתרוג בריבית, יוצא ידי חובת המצוה בד' מינים בסוכות, ואין זה מצוה הבאה בעבירה. כיון שהריבית היא של המלוה, אלא שיש לו חיוב השבה, וזה לא מונע ממנו לקיים את המצוה באתרוג, וכ"כ היד אפרים (על ס"ה). אמנם המחנה אפרים (ריבית סימן ב') מאריך להוכיח שאף ריבית היא גזל בידו, ולפי"ז לא יוכל לקיים את המצוה באתרוג שקיבל בריבית.

והנה מצינו בחוות דעת (סי' קס"א סק"י) שכתב, בענין אחד שנטל הלואה בריבית של חפץ, וכתב שכשמוחזרים את הריבית אין צריך להחזיר את החפץ, אלא את שווי החפץ, והטעם, כיון שהמלוה קנה את הריבית לגמרי, ואין לו אלא חיוב השבה. ובפתי תשובה (סק"ט) מביא בזה מחלוקת המשנה למלך והשער המלך, ובחזו"א (אהע"ז סימן מ"ב סק"ב) מכריע שצריך להחזיר את החפץ עצמו, כיון שא"כ הרי נחשב ריבית, שנהנה ממה שיש לו את החפץ עצמו. ויש בזה נפק"מ עוד, באופן שהחפץ הוזל משעת קבלת הריבית לשעת החזרת הריבית, שלחוות דעת מחזיר שווי החפץ כמו שהיה בעת נתינת הריבית, ולחזו"א מחזיר כמו השווי עכשיו.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך".

מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

טעם שעושים רק זכר לענני כבוד

בְּסֵפֶת תְּשֻׁבוּ שְׁבַעַת יָמִים פֶּלַח הַאֲזָרָח בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׁבוּ בְּסֵפֶת. לְמַעַן יִדְעוּ דַרְתֵּיכֶם פִּי בְּסֵפֶת הַזֹּשְׁבֵתִי אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (כג, מב-מג)

מחלוקת בטעם מצות סוכה:

והנה נחלקו חז"ל מה הכוונה בסוכות הושבתי את בניי **כמבואר במסכת סוכה דף יא רבי אליעזר** אומר הכוונה לענני כבוד ואילו ר"ע מבאר הכוונה סוכות ממש, ויש שמהפכים השמות, ומכל מקום העיקר להלכה כי הכוונה לענני כבוד **וכן נפסק בהלכה בשו"ע או"ח סימן תרכ"ה ס"א** ולכן צריך לכוון בקיום המצווה זכר לענני הכבוד.

והקשה מרן החיד"א בספרו ראש דוד פרשת אמור מדוע התורה מצווה אותנו לעשות זכר לענני כבוד ולא זכר לבאר ולמן שהן שלושת המתנות שקיבלו בניי במשך ארבעים שנה במדבר בזכות שלושת האחים משה אהרן ומרים?

וכתב שלושה תירוצים **תירוץ ראשון: בשם מהר"ח כפוסי זצ"ל** היות ובניי קבלו את התורה והקב"ה אדוננו הרי אנו עבדי וחייב לפרנסנו ולכן בדין הוא שיתן מים ומן **ואין עושים זכר לנס המוכרח להיות**, אבל ענני כבוד אינו מחוייב לתת מחסה מהגשם ומהשרב ולכן עושים זכר דווקא לנס ענני כבוד.

תירוץ שני: כתב בשם מהר"י זיין זצ"ל שהמן והבאר באו לבניי בעכבות תולדותם ואילו ענני כבוד השי"ת נתן להם מעצמו, ולכן עושים זכר לדבר שהי"ת נתן מעצמו **ולא למתנות שבאו בעכבות התולדות** שלא להזכיר.

תירוץ שלישי: בשם מהר"י חביליו זצ"ל שהמן והבאר נהנו מהן גם הערב רב בכדי להחיותו, אבל ענני כבוד היו רק בניי אבל הערב רב היו מחוץ לענני כבוד, ולכן **עושים זכר לנס שהיה רק לבניי** ולא לכלל.

וכתב מרן החיד"א ושלושת התירוצים מרומזים בפסוק הנ"ל והיינו בסוכות תשבו וכו' ואם תשאל מדוע עושים זכר רק לנס זה ולא למן והבאר? מתרץ הפסוק כי בסוכות הושבתי, היינו לרמז דווקא לנס שעשה הקב"ה מעצמו והיינו הושבתי, ועוד את בניי, לרמז דווקא נס שנעשה רק לישראל ולא לכלל, אני ד' אלוקיכם לרמז לתירוץ השלישי כיון שקבלו עליהם התורה ואתם עבדי הנני מחוייב לזון אתכם אבל אין חיוב בענני כבוד ולזה עושים זכר דווקא לנס זה.

מצות הסוכה מקיים בכל גופו:

כתוב בתהלים פרק עו פסוק (ג) וַיְהִי בְשֶׁלֶם סֶכֶף וּמַעֲוָנָתוֹ בְּצִיּוֹן: כתב בעל התניא שתי מצוות ישנן שאדם מקיים אותן בכל גופו ונכנס בהם אפילו במנעליו שברגלו, והיינו מצוות סוכה, ומצוות יישוב ארץ ישראל, ורמז לקשר בין שתי מצוות הללו יש בפסוק מפורש, **ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון תהלים ע"ז ג' ולפי זה אפשר ליישב שאלת הגר"א** היכן רמז שאברהם אבינו קיים מצוות סוכה, אפשר לומר היות ונאמר וה' בירך את אברהם "בכל", מרמז למצוה שמקיימים בכל גופו.

צילא דמיהמנותא:

מצוות הסוכה יש בכוחה להגן ולהציל מכל נזק ובפרט בתקופת המגיפה הקשה שפוקדת את העולם, כיון שמעלת הסוכה שאפילו עצי הסוכה מתקדשים ואסור להשתמש בהן לדבר אחר כל שבעת ימי הסוכה, וגם מקדשת את כל האדם עם בגדיו בכניסתו לסוכה שזו מעלת מצוות סוכה יותר משאר מצוות שנעשות רק בחלק מגופו ואילו הסוכה עם כל גופו ובגדיו, ולזאת כוחה גדול להגן ולהציל מכל נזק, כמו שמסופר על החזון איש שבזמן מלחמה ישב בסוכה ואמר שזה המקלט הכי בטוח היות ומסתופפים תחת צילא דמיהמנותא.

התכלית ביציאה מביתו לסוכה להורות על יסוד זה, שאין לסמוך על שמירתו מגובה ביתו, רק לסמוך על צילו של הקב"ה, וע"כ יוצאים מביתו שלא לסמוך על שום דרכי הטבע.

סוכה שקולה כנגד תרי"ג מצות

הנה ביום ב' דסוכות בפיט דחזרת הש"ס ז"ל, **"בל תהי מצות סכה בעינך קלה כי כנגד כל מצות דת חקותיה שקולה"**, עכ"ל. ועוד שם וז"ל, **"אשרי אנוש יעשה זאת יחשב כשומר כל התורה הזאת"**, עכ"ל. הרי מצות סוכה הוא שקולה כנגד כל התרי"ג מצות, וכאילו שומר כל התורה כולה, והענין צע"ג.

אולם לפני הנ"ל מובן הייטב, דיסוד של מצות סוכה והוא "אמונה ובטחון בהש"ת". ויודע דברי הגמ' סוף מכות שבא חבוקוק והעמידן על אחת "צדיק באמונתו יחיה". ופ"י הריטב"א (שם) ז"ל, "בא חבוקוק והעמידה על אחת. **שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בשם כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו** כדרך שנצטוונו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", עכ"ל. וכן כתב רבינו בחיי (כד הקמח ענין בטחון) וז"ל, **"מאחר שאתה מתחבר באמונה נמצא שאין אתה מתבטל מן המעשה הטוב אפ"י שענה אחת שהרי אתה מקיים מצות האמונה שאתה כולל בה כל התורה כולה**. וכמו שדרשו ז"ל בא חבוקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבוקוק ב, ד): וצדיק באמונתו יחיה", עכ"ל. וא"כ מובן הייטב שמצות סוכה הוא שקולה כנגד תרי"ג מצות, והוא כאילו קיים כל התרי"ג מצות.

האלקים ישימו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמי, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!! בברכת חג כשר ושמח!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכחונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מתבר ספרי 'גם אני אודד', 'פרדס יוסף החודש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

הנחת לולב בשבת תחת המטה לרפואה

בספר שפתי נבונים (פ"א סימן כג) כתב, דשגור בפי אינשי דסגולה בדוקה ומנוסה לאנשים שסובלים מכאבי גב להניח את הלולב של מצוה אחר סוכות תחת מזרון המיטה שישנים עליו. וסמך לסגולה זו, מהמדרש (תנחומא אמור יט – רבה אמור פ"ל, יד) "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה), יפה אמר דוד שאמר הפסוק הזה, תדע לך שהלולב הזה דומה לשדרה של אדם, וההדס הזה דומה לעינים, והערבה דומה לשפתיים והאתרוג דומה ללב, אמר דוד אין לך אבר אחד גדול מאלו, שקולין הן כנגד הגוף, הוי כל עצמותי". ומסיק שם לדינא שאין בזה משום ביזוי מצוה, ומותר לכתחילה לעשות כן. ע"ש.

והסתפקתי אם מותר לטלטל הלולב בשבת לצורך זה.

והגאון הנפלא רבי אהרן ליברמן שליט"א מח"ס משנת אהרן כתב לי וזה לשונו: הנה בשבת חול המועד סוכות פשוט שאסור לטלטל הלולב, דהלא הוקצה למצוה, ואסור בטלטול, וכדכתב הרמ"א (תרנח, ב) "ואסור לטלטל הלולב בשבת דהוי כאבן ר"ן ס"פ לולב הגזול והמגיד פ"ז, וכל בו". – והט"ז (שם סק"ג) כתב דשרי לטלטל הלולב לצורך גופו ומקומו. אבל הכרעת המשני"ב (סימן שח סקכ"ה)

דאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו דאין עליו שם כלי כלל, וציין בשעה"צ (סקכ"ב) שכן דעת תוספת שבת, דרך החיים, וחי אדם. דלא כהט"ז. וכ"כ במשני"ב (תרנח סק"ד) דאסור לטלטל לולב אפילו לצורך גופו ומקומו. וציין בשעה"צ (סק"ג) שכן דעת מאמר מרדכי, בגדי ישע, חמד משה, ותוספת שבת. דלא כט"ז. – וכתבו כמה פוסקים דבשבת זו הלולב אף מוקצה מחמת חסרון כיש [ראה תוספת שבת (שח, כב) נשמת אדם (כלל סו, ב) וערוך השלחן (שח, יז)].

וכיון שהלולב מוקצה למצוה, ומקפיד עליו שלא יפגם ויתקלקל, דלכן צידדו הפוסקים דהוי מוקצה מחמת חסרון כיש, פשיטא דאסור לטלטל הלולב בשבת זו.

ומטעם זה דמקפיד על הלולב, יש לאסור לטלטלו לצורך זה אפילו לפני חג הסוכות, שכבר נסתפק הפמ"ג (שח א"א סוס"ק יב) דאפשר אפילו לפני חג הסוכות הלולב מוקצה מחמת חסרון כיש, עיי"ש. וכן מסתבר דמוקצה מחמת חסרון כיש, שמקפידים עליו מאד שלא יקטום ראשו.

וגם לאחר חג הסוכות, שאין מקפיד על הלולב שלא יפגם, הוי מוקצה מחמת גופו, דלא חזי למידי. ואע"פ שברצונו יכול לכבד הבית עם הלולב (ראה שו"ע שלז, ב), או להבריח זבובים (כבשו"ע שח, כג) וכיוצא, מ"מ אינו עומד לזה, ודמי לאבן דג"כ ראוי לתשמישים מסויימים ואעפ"כ מוקצה מחמת גופו. – ויש לדמות לולב לענפי אילן שקצצם לשריפה דמוקצים הם ואסור לטלטלם (שו"ע שח, כ), מטעם יחדן בשעת קציצה לשריפה דייקא ולא לשאר תשמישים (משני"ב סקפ"ז). וה"ה בלולב שבשעת תלישתו מהאילן יחדו למצוה, ולא לשאר תשמישים.

ולכן צריך לייחד הלולב לפני שבת לצורך סגולה זו, ובכה"ג מותר לטלטלו, וכמבואר ברמ"א (שלו, יא) ומשני"ב סק"ג) דמותר לטלטל ענפי אילן שהוכנו מאתמול.

ואין לאסור הנחת הלולב תחת המיטה משום איסור רפואה בשבת, שכן רפואה סגולית היא, וגזרו רק על רפואה ע"י תרופות, או פעולות גופניות המועילות לרפואה כגון התעמלות (כבשו"ע שח, מב). אבל דברים שפועלים רק בדרך סגולה מותר לעשותן בשבת. וכדנפסק בשו"ע (שו, ז) דמותר למדוד אזור מי שהוא חולה וללוש עליו דהוי מדידה של מצוה. ובמשני"ב (סקל"ו) בשם א"ר, דמדידה רפואה היא ורפואת הגוף מצוה היא, וגזירת שחיקת סממנין לא שייך בזה אלא ברפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל. וע"ע משני"ב (שכח ס"ק קל) ושעה"צ (שם ס"ק קד) דבאין דרך לעשות דברים אלו בסממנין אין לגזור משום שחיקת סממנין. – הרי שאסרו רק רפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל, ולא עניינים סגוליים שאין בהם חשש שחיקת סממנין.

סוף דבר, בשבתות שלפני חג הסוכות ובשבת חוה"מ סוכות פשוט דאסור לטלטל הלולב דמוקצה מחמת חסרון כיש ומוקצה למצוה. ואחרי סוכות מועיל יחוד לזה, וליכא חשש רפואה בשבת. (עכ"ל)

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

ענני כבוד

ענני הכבוד.

בני ישראל לא הציגו את כף רגלם על הארץ. הם היו גבוהים ממנה – על הענן. השמש – לא קפחה מעל ראשם. הנחשים והעקרבים – היו מומתים. הבגדים, כובסו וגוהצו.

ואם כך – האם ענני הכבוד היו – מכוונת כביסה משוכללת, תרסיס קוטל-זוחל-עפר מעולה, ומסנן קרינת-שמש מסוג מתקדם??

התשובה הפשוטה היא, שכן. כי עם ה' אנו. וככאלו, כבודו יתברך מתגלה – בנו. ועד כמה שטוב לנו, ואנחנו שמורים, מוגנים, ניצולים מכל פגע, ומורמים מכל האדם אשר על פני האדמה – זהו כבודו.

אבל זה לא רק זה. ממש לא.

*

מקום של ה'

פעמים רבות מוזכר הענן כמקום לגילוי כבוד ה'.

מספר דוגמאות:

וה' הלך לפניו יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך (שמות יג, כא). כבוד ה' נראה בענן (שם טז, ז). הנה אנכי בא אליך בעב הענן (שם יט, ט). ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן (שם כד, טז). והיה כבא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה. וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוו איש פתח אהלו (שם לג, ט – ז). וירד ה' בענן (שם לד, ה).

מדוע דוקא בענן.

יתכן.

ענן, במהותו, אינו משהו לעצמו. הוא מגלה – מציאות אחרת (ע"ל תענית ט, ב). הוא ה'מוציא לפועל' של הגשם. של הגשמיים. של השפע – לכאן, לעולם הזה. הוא מקבל מלמעלה, ומשפיע למטה.

גם – הענן מסתיר את מה שיש בו. אתה יכול להיות בפנים, ואף אחד לא רואה אותך.

מקבל ומשפיע – זה מלכות. מהותה של מידת המלכות – לקבל מהמלך, ולהשפיע למדינה כולה. כשהמלך במלכותו – יש לו את היכולת והכח להשפיע.

כך גם אשה כלפי בעלה – היא מלכות. מקבלת, ומשפיעה הלאה. מעצמה – אין לה כלום (כך לפחות צריך להיות...). גם הלבנה, שהיא גילוי של מלכות – מקבלת מהשמש, ומשפיעה אור – לעולם.

נראה שאף הענן עונה לאותה הגדרה. מגלה מציאות. משפיע למציאות.

ואם כנים הדברים – זו הסיבה שה' מתגלה בענן. זהו גילוי שכינה. וזו גם הסיבה להגדרה 'ענני כבוד'. כבוד ה' המתגלה.

זה ה'ענני כבוד'. וזו גם – הסוכה.

ואנחנו – עם כל הרמ"ח והשס"ה; עם כל המידות והרצונות, וכן – אפילו עם התכונה המרגיזה היא, והתאוה הנמוכה-מנמיכה הזו, הכל הכל נכנס – אל מקום חדש. מקום מסוג אחר.

– אל המקום של ה'מקום'.

*

חיים מסוג אחר

ציטוט מ'לוח דבר בעיתו' (תשס"ט, עמ' 1365):

היקום מורכב מצבירי כוכבים גדולים הנקראים 'גלקסיות', הגלקסיות מורכבות בדרך כלל ממיליארדי כוכבים... יודעים כיום על קיומן של 125 מיליארד גלקסיות...

מערכת השמש שלנו עם מערכת כוכבי הלכת החגים סביבה, נמצאת בירכתי גלקסיית 'שביל החלב'... כפי המשוער נמצאים בגלקסית שביל החלב 200 מיליארד כוכבים, והשמש שלנו היא אחת מהם.

השמש (יחד עם מערכת השמש כולה) נמצאת במרחק של 25 אלף עד 28 אלף שנות אור ממרכז הגלקסיה.

ובהמשך דבריו שם: מרחקיהם של כוכבי השבת ממדים בשנות אור... האור עובר בשניה 300,000 ק"מ בקירוב. ע"כ.

מבהיל.

מרחקים עצומים. מליוני שנות אור. מיליארדי של כוכבים.

וכל זה, כאין וכאפס – אל מול מי שברא אותם. הוא תופס את הכל, כביכול – באצבע הקטנה. גם היא גדולה מידי...

הלא הוא יתברך – אין סוף. ולאין סוף – באמת אין סוף... מיליארדי שנות אור, הם אפילו לא נקודה זעירה באין סוף. צא וחשוב...

והוא כביכול מצמצם את גילויו. מצמצם באופן שאי אפשר לתפוס.

ואתה, הלכת לדוכן ה'חיוני' שבשכונתך, ורכשת לוחות עץ. 'דיקטים' בלע"ז. לאחר מכן קטפת – או מי שמכר לך קטף – כמה ענפים. כמה ברגים, או דיבלים מעץ, והכל עומד. איכשהו. התוצאה הסופית נראית בערך כמו 'מחנה' של ילדים.

והצמצום הנ"ל, מגיע – עד ל'מחנה' שלך. הוא יתברך, שמיליארדי שנות אור אינן מכילות אותו, החליט להצטמצם, ולהתגלות – דוקא בעצים ובענפים שהעמדת.

והוא קורא להם 'סוכה'. 'ענני כבוד'.

והוא מסביר לך, שזהו חיבוק שלו. כביכול (עי' קיצור הכוונות לרמח"ל).

שה'סוכה' הזו, היא משהו שמוביל אותך לעולם אחר. שמעלה אותך למקום שלו יתברך. מעל הארץ. מעל ה'ארציות'. 'מנושאים ומנוטלים מן העולם הזה' (עי' דרך ה' ד, ח, ב).

שיכולה להיות לך אחיזה – במושגים הגבוהים הנ"ל. במליונים ומיליארדים. במושג הנורא של 'אין סוף'. בגילוי שלו – כאן.

החלום, והפיתרון

וזו ההזדמנות שלנו.

ההזדמנות לעלות. להתעלות. ההזדמנות להשתחרר מהכבלים, מהמאסר.

החיבוק של הסוכה – יכול לשחרר אותנו מ'חיבוק' אחר. חיבוק הדוב של החלק הנמוך שבנו. החיבוק המתקתק – עד למחנק. זה שאוזק אותנו אל הקרקע. שלא נותן לנו לעלות.

והוא גם יכול להעלות אותי – מהמחשבה על עצמי.

ואולי מחשבה זו השורש לכל המחנק הנ"ל.

הסוכה, גבוהה הרבה יותר מכל החיבוקים החונקים. והיא יכולה להגביה אותנו איתה ביחד. הלא יש כאן מציאות שאין לה גבולות. והיא כאן. ממש. מתגלה בלוחות העץ שלנו.

המחשבה על ה'עצמי' הנ"ל, כוללת גם – את השאיפה לשכר. כן, זה שמקבלים בגן עדן.

וכמו אותו בחור הישיבה, שהגיע לרבו ב'שאלת חלום': הוא חלם – על השי"ת. כמה מפתיע.

החלום היה כה מוחשי, ומיודעינו חש צורך לקבל הכוונה מראש הישיבה. ראש הישיבה מקשיב בתשומת לב, ומגיב – הלא אדם חולם מהרהורי ליבו. אתה אולי חשבת על השי"ת במשך היום שחלף?...

הבחור, במבוכה קלה: 'זהו, שלא'.

ראש הישיבה מנסה שוב: 'אולי בשבוע שעבר? אולי בחודש האחרון?'

המבוכה גוברת: 'לא'.

אני קם בבוקר. אפילו מתגבר כארי. מתפלל. אוכל. לומד סדר א' ב'שטייגן' עצום. סדר ב'. סדר ג'. בין הסדרים. תפילות כסדרם.

– אז מתי נראה לכבוד הרב שיש לי זמן לחשוב על השי"ת?...

ובמחילה – מי זה ה'?! ומה הוא קשור לחיים שלי? שמעתי פעם שהוא ברא את העולם. תודה רבה, באמת. העולם מאוד יפה וכיפי. גם שמעתי, שאם אני עושה מצוות, אני מקבל שכר בגן עדן. וזה מאוד כיף שם. הרבה יותר מכאן. לא הייתי שם, אבל ככה אמרו לי. ותורה – זה 'כנגד כולם'. כנגד כל המצוות. זה הרבה יותר שווה. לכן אני לומד, ומתפלל.

ואני גם נזהר מעברות, כי הבנתי שיש גהינום, ונורא שורף שם.

מה כל זה קשור לה?...

הוא עשה את כל זה, נכון, ובאמת תודה רבה לו.

אבל עכשיו – זו עבודה שלי. מעשים שלי, דיבורים שלי. ושכר – אני 'הולך אל בית עולמו'. העולם שאני יוצר לעצמי. זה מתחיל ממני, ונגמר בי. זה הכל!...

למה אני צריך לחשוב על ה'?! יש כזו מצוה?? אני אקבל על זה שכר?!

גם החלום עצמו – 'מבוזבז'. לפחות הייתי חולם על איזה חילוק של ר' חיים. שמעתי שהיו גדולי ישראל שחלמו בלימוד. איפה אני ואיפה הם...

שזו הסיבה היחידה שאנחנו כאן. היחידה! מסתבר שזה גם זמן מסוגל להבין את כל זה. והסוכה – היא המקום המסוגל (כך נראה לכאן) מפיצור הכוונות לרמח"ל).

את הסוכה בונים – בזמן הקמת המשכן (עי' ביאור'ג' לשה"ש א, ד. וע"ע עבודת הגרשוני שם). בזמן בו הוקם בעולם הזה מקום לשכינת עוזו. בזמן בו היה 'ועשו לי מקדש'. וגם היה – 'ושכנתי בתוכם'. בתוכם. בנפש שלנו. בלב שלנו.

הסוכה היא דירת ארעי. בינתיים, הגילוי האלוקי בעולם – הוא ארעי (יתכן). עי' נצח ישראל פל"ה ד"ה וביאור דברים אלו). אם נדע שהוא המטרה, אם נרצה אותו – אולי הוא גם יהיה קבוע.

לסוכה, כבר אמרנו, נכנסים עם הכל. וכבר פירטנו – מאוד בעדינות – מה כולל ה'הכל' הזה.

גם לארץ ישראל, מצות ישוב ארץ ישראל – נכנסים עם ה'הכל' (הגר"א). אתה – כולך – בתוך ארץ הקודש. וגם הארץ – היא משכן השכינה. היא המקום שלה. היא ה'גוף' שלה.

בכל מצוה, אם אנחנו שוכחים מה' – חסר לנו העיקר. אבל בסוכה, ובארץ ישראל, נראה שזה חמור הרבה יותר. כאן זהו מקומו. זו צורת המצוה. זו מהות המצוה. כאן אנחנו בונים – במציאות – בית של השי"ת.

קבלן. בונה בית. הדבר היחיד אליו הוא נושא את עיניו – זו המשכורת בסוף. מי ידור, מה יעשה שם, מדוע הוא בא לכאן, מעניין אותו וקליפת השום. הוא בונה, מקבל את הכסף – ובורח.

אנחנו, בונים בית של שותפות. אנחנו, והשכינה. בבית אחד.

אם נבנה, ונצפה רק למשכורת – למה שה' יופיע שם. הוא רוצה להיות איתנו. ביחד. באהבה ובאחורה, ובשלום וברעות. הוא רוצה – שאנחנו, בעצמנו, נהיה הבית שלו.

ואם אנחנו יודעים מה אנחנו עושים, ויודעים את המטרה של כל זה – אז הוא באמת יגיע. ובהדר גאונו.

ואז הוא באמת יפעל בנו שינוי מהותי. פנימי. כי אנחנו – בסופו של דבר – הכלי שלו. ואיכפת לו – שנמלא את התפקיד שלנו: לגלות את שכנינו בעולם.

אנחנו רק צריכים לדעת מה זה, ולרצות את זה. הוא יתברך, כבר ישלים את המלאכה.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משפטי צדק / הרב יהודה טננהויז, מח"ס 'משפטי צדק' על חו"מ חיוב לולב בקטן

שאלה מאוד מצויה בימינו אבא לכמה ילדים מעל גיל חינוך, האם צריך לקנות לכל אחד ואחד מבני ארבעת מינים, או שיש אפשרות שיצאו ידי חובה בשלו, שורש השאלה נעוץ בגדר חובת חינוך האם חובת החינוך היא שהקטן יקיים המצווה כהלכתה בכל פרטיה או שדי בכך שיטול ד' מינים ואפילו הם שאולים ובכך מקיים ענין חינוך, ונבאר יותר האם ענין חינוך הוא להרגילו לקיים המצווה כשהיה גדול, ולכן אף שעכשיו אינו באופן הנאות, אבל

למען ידעו דרתיכם כי בסכות השבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ד' אלוקיכם. והקדוש ברוך הוא שברחמי העצומים דאג להשאיר לנו את הכתובת, יפרוס עלינו סוכת רחמים וחיים ושלום. ונוכה לפתקא טבא ולשנה טובה ומתוקה...

אין בין גן עדן לגיהנום אלא כחוט השערה – ולפום שעריה אגרא

והנה לפני שנים רבות זכיתי לשמוע את שיחתו של מרן ראש הישיבה הגרא"מ שד"צוק"ל, והסביר אז שהתורה מלמדתינו אורחות חיים כדי שנוכה לקיים מצוות ולהמלט מעבירות חס ושלום, והביא דוגמה איך שבאותו מעשה אדם שבא לעשות מצוה, זה יכול להפוך לו לעבירה. ולמשל, אם אדם אוכל דגים בשבת והוא אמור לקיים בזה מצות עונג שבת, שהיא מצוה גדולה כידוע, אולם אם הוא בורר פסולת מתוך האוכל כגון עצמות מדגים במקום דגים מעצמות, הרי שהוא לא כיבד את השבת, כי אם חילל את השבת רחמ"ל.

ועל אותו משקל יש להבין, שבכל מעשה שאדם עושה הוא עומד בשיקול עצום, שלפעמים הוא חושב שעושה מצוה, ולבסוף עבירה בידו ח"ו. שישנם מצבים שאדם הולך לבית כנסת או בית מדרש והוא עלול לגרום נזק בלתי הפיך למישהו, ואולי אפילו יותר מזה. ועל כגון זה אמרו הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה. והיינו שגם בשעה שאתה רץ למצוה קלה יש לך לברוח – בו זמנית- מן העבירה... והחכם עיניו בראשו. והשם אורחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא.

והנה עברנו בסיעתא דשמיא הימים הקדושים וטהורים ומתקרבים לחג הסוכות, וכבר מחלנו זה לזה על הכל... אבל חכמים אמרו על הפסוק וְלִקְהָתָם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן. ראשון לחשבון עוונות, ואמרו עד עכשיו מה דהוה הוה, מכאן ואילך חושבנא...

וכאשר אנו מנענעים בלולב לעצור רוחות רעות וטללים רעים, (עי' סוכה ל"ז ול"ח), נישמר וניזחר שלא להביאם בעצמינו... ובדאי שבזכות הזהירות תעלה קיום מצות הנענועים להגן עלינו ולמנוע מגיפה מנחלתינו. ולפום צערא אגרא.

ויהי רצון שנוכה לישוב בסוכת עורו של לוינת

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ושמעתתא דספיכות'

בענין האם מותר להוציא אדם ישן מהסוכה

א. ידועה הוראתו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל [הובא בספר הסוכה עמ' תי"ב] שמותר להוציא אדם ישן מהסוכה, משום שבעודו ישן הוא פטור מהמצוות, וכל הדין לישן בסוכה הוא ללכת לישן בסוכה, ולא על עצם השינה בסוכה, [ושמעתי שהוראה זו נאמרה בשנת תשל"ד, שעקב מלחמת יום הכיפורים, והורה לבני הישיבות שלא לצאת לבין הזמנים, וע"כ היה מחסור בסוכות בישיבות, והוצרכו להוראה זו, וככל הנראה אף בשנה זו עקב מספר חולי הקורונה הרבים ל"ע, השאלה תהיה מעשית] וידוע להקשות על פסק הגרש"ז א' מדברי הרמ"א [יו"ד סי'

שע"ב ס"א] דמחויב להעיר כהן ישן שנמצא באהל המת, וחז"ל דישן מחויב במצוות, ומתריצים דיש חילוק בין מצות עשה ללאוים, אולם עדיין יש להקשות מדברי השו"ע בהל' ק"ש [סי' ס"ה] דמצערין אותו כדי שיקרא ק"ש, ואמאי מצערין אותו הא הוא פטור ממצוות כשהוא ישן, וראיתי מדברי הגרי"מ הכהן רובין שליט"א שתייך דהגרש"ז חידש דאין קיום מצוה בעודו ישן, כיון דליכא כוונה במצוה, אולם ודאי שמחויב במצוות אף בעודו ישן, וע"כ מחויבים להעירו לק"ש, או כשנמצא באהל המת, וראיתי שהגרי"ב שרייבר שליט"א כתב שלא אמרה הגרש"ז אלא כדי לחדד בה את תלמידיו, דאטו יעלה על הדעת, שכל הענין של שינה בסוכה הוא כדי שיהיה אפשר להוציאו לאחר מכן.

ב.

וראיתי שהגר"נ נבצאל שליט"א כתב לדון בקטן שהגדיל לבלי יו"ט ראשון של סוכות, והלך לישן מחוץ לסוכה קודם שקיעת החמה, שאין להעירו מכיון שלא היה מחויב בשעה שהלך לישן, וכעת הוא מצטער שפטור מהסוכה, ורק בגדול שנותר ממנו לישן בסוכה, ליכא פטור מצטער, ועוג כתב שאם רואים אדם שישן מחוץ לסוכה, לא מועיל להעביר אותו לסוכה, אלא יש להעירו, והיינו משום דמצוות צריכות כוונה, נ"יש להוסיף דלדברי הגרש"ז הנז' פשוט שצריך להעירו משום שליכא מצוה בעודו ישן, והביא מהגר"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל בשם החזו"א שמיד בקומו בבוקר יכוין לשם מצוות ציצית, דאל"כ חשיב שהולך עם ד' כנפות בלי ציצית, כיון שלא מועילה כוונה של הלילה שאז לילה לאו זמן ציצית, והעיר הגר"נ נבצאל דלא שמענו שיש חיוב לשים שעון מעורר לזמן ציצית, כדי לכיון לקיום מצוות ציצית, ונראה לומר בזה דנדון זה תלוי בנדון אחר, האם כשלוש ציצית בלי כוונה, חשיב שלא קיים מצוה, או דלמא שביטל מצות ציצית, וכבר נחלקו בזה המנחת חינוך [מצוה שכ"ה] לגבי היושב בסוכה של מצוה הבאה בעבירה, דס"ל שאמנם לא קיים מצות סוכה, אולם לא חשיב שאכל מחוץ לסוכה, ולהא בעי' קרא לפסול סוכה גזולה, לומר שנחשב שאכל מחוץ לסוכה, אולם הגרש"ש פליג וס"ל שבכל אופן נחשב שאכל מחוץ לסוכה, וראה עוד בביאור הלכה [סי' ס'] שמב' בדבריו כדעת הגרש"ש דחשיב שביטל מצוה, אולם הגרש"ז א' בהליכות שלמה – תפילה – נקט דלא חשיב שביטל מצוה, ועוד שכמובן תליא האם יש קיום מצוה בעודו ישן, וכפי שיבאר בהמשך המאמר.

ג.

והגר"ד לנדו שליט"א העיר מדברי הגמ' בעירובין [צ"א] דהישן בשמיני בסוכה לוקה, ותיקשי היאך הוא לוקה, הא הו"ל התראת ספק שמא לא ירדם, וע"כ שהמלקות הוא על זה שהעמיד את עצמו במצב של שינה, אולם מהגר"ד פיינשטיין

שליט"א שמעתי שאינו יודע לבאר דברי הגמ', אולם ברור לו שלא ילקה, אם בסופו של דבר לא ישן.

ד.

ועתה נדון בספק מהו גדר ישן בהלכה, האם הוא מופקע ממצוות, או שרק בפועל אינו יכול לקיים, והאם הוא בגדר "שוטה", או "אונס", ובפשוט ישן פטור מכל המצוות לגמרי, וכמ"ש בשו"ת שאלת יעב"ץ (ח"ב סי' צ"ז), שדן לגבי מי שבא על אשתו בלא כוונת מצוה, כאן מתעסק או ישן, ונתעברה אשתו וילדה, אם מקיים בזה מצוות פו"ר, וכתב דהישן אינו בר דעת לא למצוה ולא לעבירה, אינו נשכר ואינו נענש, ולכן אינו מקיים המצוה, עיי"ש, וחז"ל מדברי השאלת יעב"ץ תרתי, חדא דישן מופקע לגמרי מחיוב מצוה, ועוד דאף קיום מצוה ליכא, דאי נימא דהוי אונס גרידא, ולא כשוטה, א"כ מדוע שלא יקיים את המצוה, אף שפטור היה כשהיה ישן, ולכא"ו היה מקום לדון, דבלא"ה ישן אינו מקיים מצוה, כיון דק"ל (ש"ע או"ח סי' ס') דמצוות צריכות כוונה, וא"כ בישן א"כ בר כוונה, ובכ"ג ליכא לדברי החיי אדם, דאם אין ביאור אחר בכוונתו מלבד המצוה יצא יד"ח בדיעבד, חדא, משום דהוי ישן ואינו בר דעת, אף ל"סתמא", ותו דבפ"ר איכא הנאה [ויל"ד, האם בישן חשיב דאיכא הנאה, וצ"ע], וא"כ יש אפשרות אחרת לבאר כוונתו, אלא דלענ"ד, יש מקום לדון בזה דמכיון ודנו האחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה א', ועי' בהרחבה במנחת אשר בראשית סי' א', ובנתיב בינה להגרי"ב שרייבר שליט"א על ספה"צ מצוה א') האם מקיימים מצוות פריה ורביה בשעת הביאה או בשעה שנולדו הילדים, וא"כ לכא"ו יש מקום לומר, דאף אם לא כיון בשעת המעשה, יכול לכיון בשעת התוצאה, אולם יל"ע בזה, דל"ש להגדיר מעשה לאחר שנעשה כמעשה מצוה, אולם יש לדחות דהא קיי"ל (סב, א) דבהיו לו בנים בגיורתו, ונתגייר דיצא יד"ח המצוה, למרות דודאי לא כיון לשם מצוה, וע"כ דבמצוה שעיקרה הוא התכלית של הבאת נשמות לעולם, אף ללא כונת מצוה יצא, ושמא יש לחלק ודוקא ידי חובת המצוה יצא, דהיינו שאת עיקר המצוה קיים, וכבר פטור מלעסוק במצוה זו, אבל את המצוה לא קיים, כיון דמצוות צריכות כונה, וצ"ע בזה.

ה.

ואמנם הגאון מהר"ח פלאגי' בשו"ת חיים ושלום (ח"א סי' ב' ד"ה ונראה), כתב להוכיח, דהבא על אשתו ישן קיים מצות פו"ר, ממש"כ הבי"ח (יו"ד סי' קצ"ה) וז"ל מצאתי אשה נדה הנהגות סמ"ק ישן מהר"ר פרץ שכתב אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה, ונזהרות מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר, ואמאי אינה חוששת פן תתעבר בנדותה פן תתעבר מש"ז של בעלה, ויהא הולד בן הנדה, והשיב כיון שאין כאן ביאת איסור

הולד כשר לגמרי, אפי' תתעבר משי' של אחר, כי הלא בן סירא כשר היה, אלא דמשי' של אחר קפדינן אהבחנה, גזירה שמא ישא אחותו מאביו, עכ"ל ומבואר דאפילו בלתי שום מעשה בפועל, חשיב אותו זרע לקיים מצות פו"ר, וא"כ כ"ש כשעשה מעשה בפועל אפי' כשהוא ישן, בשעת המעשה שקיים פו"ר, עכת"ד. ואמנם גם הבית שמואל (אהע"ז סי' א' סק"י) הביא ראי' דאם נתעברה אשתו באמבטי קיים מצות פו"ר, ממש"כ בהגהות סמ"ק הנ"ל, אולם כתב הט"ז (שם סק"י) וז"ל ואין זה ראייה דשמא לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, בפרט במידי דתלי בקום ועשה, והיא נתעברה מעצמה דאינו יוצא בזה, עכ"ל, וכ"כ האפי' זוטרי הובא באוצר הפוסקים (שם ס"ק מ"ב) דלהחמיר נקרא בנו ולהקל לא מקילין, ע"ש, וכן כתב בספר שם טוב (פט"ו מהל' אישות ה"ד), אולם לענ"ד נראה, דצ"ב החילוק בין קולא לחומרא, דמכיון ובנו מתייחס אחריו בתורת ודאי, א"כ ודאי שמקיים בכך מצות פריה ורביה, דאי' בתורת ספק אלא בתורת ודאי, ואדרבה היה מקום לומר דמצות פריה ורביה מקיים, ואילו בנו אינו מתייחס אחריו דמצות פו"ר עניינה תלוי במציאות, שע"י נוצר אדם, וכמו בהיו לו בנים וגיותו ונתגיר דבניו אינם מתייחסים אחריו, דהא קי"ל דגר שנתגיר כקטן שנוולד, ומ"מ מקיים המצוה כיון שסו"ס הביא נשמה לעולם, ואילו החידוש הוא שבנו מתייחס אחריו, ומש"כ הט"ז "בפרט במידי דתלי בקום ועשה" נמי צ"ב, דהא גופא מנלן, במחויב לקיים מצות פו"ר בקום ועשה, ושמא עיקר המצוה הוא שמחויב לדאוג שיהיו לו ילדים, ומנלן דדוקא בקום ועשה, וצ"ע, ובלא"ה י"ל דאפי' אי נימא דאינו מקיים בכך מצות פו"ר, מ"מ אין ראייה לגבי ישן דאינו בר חיובא, דאפשר דהיינו דוקא משום דהוי בשוא"ת, ולא משום שהוא ישן, וכמ"ש הט"ז גופיה לגבי נתעברה משי' שהיה בסדין.

ו. והא ודאי דעיקר מצות פו"ר הוא התוצאה שיהיו לו ילדים, וכן מוכח מהירושלמי (יבמות פ"ו ה"ב) דאף בבן ממזר, כלומר דבא על חייבי כריתות מקיים מצות פו"ר, וכן פסק הרמ"א (אהע"ז סי' א' סעיף ו'), וקשה דהא הוי מצוה הבאה בעבירה, וא"כ אמאי יוצא יד"ח פו"ר, וכן הקשה המהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ה אות ס"ה), עיי"ש, וביארו רבותינו האחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה א' אות ח') דבפ"ר ל"ש מצוה הבאה בעבירה, כיון דזמן העבירה אינו בזמן קיום המצוה, דזמן העבירה הוא זמן הביאה, ואילו זמן קיום המצוה הוא בשעה שנוולדים לו הילדים, ואפי' את"ל דזמן קיום המצוה שמתלת עליו היא בשעת הביאה וכמו שכתב הגרי"ב שרייבר שליט"א בספרו נתיב בינה (על ספחמ"צ מצוה א'), דודאי המצוה

המוטלת על האדם היא הביאה, דהיאך שייד לומר דאדם מצווה בדבר שלא תלוי בו, כמו להביא בן ובת, וע"כ, דעיקר המצוה היא להתעסק בפו"ר, ובן ובת ולידת הילדים הוי "שיעור" במצוה, שמאז פטור מלהמשיך ולהתעסק במצוה זו, מ"מ מכיון שגם אז עיקר המצוה היא התוצאה, והראי' שזהו שיעור המצוה, ע"כ אי"ז חשיב מצוה הבאה בעבירה, [אלא דכ"ז צ"ב דהא מב' בתוס' בפסחים (עב, ב) דהבא על אשתו נדה לא קיים בזה מצות פריה ורביה, ולכא"ו משום דהוי מצוה הבאה בעבירה, וע"כ דהתוס' לא ס"ל כהירושלמי, והרמ"א לא פסק כדעת התוס', וכן מוכח מהתוס' בב"ב (ג, ב) ובגיטין (מ, א) דהקשו אמאי חציו עבד וחציו בן חורין אין לו תקנה דאינו יכול לישא שפחה ואינו יכול לישא בת חורין, דאמאי לא יבוא עשה דפו"ר וידחה איסור חתנות, ותירצו תוס' בכמה אופנים, ואחד מהם דהאיסור הוא בהערה והעשה הוי בגמר ביאה, ומוכח דלא אמרי' דמכיון וזה המצוה להביא ילדים, וכל הפעולות מכשירות את הלאו, משום עדל"ת, אלא דבע"ל שיהיה בעידנא, אכן יש לחלק בין עדל"ת לבין מצוה הבאה בעבירה, דעדל"ת היינו לכתחילה שיהיה מותר לו, ובהא אמרי' דלא הוי בעידנא, ואילו במצוה הבאה בעבירה מיידי בדיעבד, דאם בא האם כבר מקיים, ויש לחלק טובא ביניהם, אמנם דברי התוס' בגיטין ובב"ב, צ"ב דהא היכא דליכא אפשרות לעשות בעידנא, ליכא דין בעידנא, וכמב' בפסקי תוס' בזבחים (סט, ב) אות צ"ז), לגבי שבירת עצם בפסח, וכן מוכח בתוס' ביבמות (צ, ב) לגבי כלאים בציצית, דלמרות דדאיסור כלאים הוא כבר בהעלאה, ואילו מצות ציצית אינו מקיים אלא בלבישה, מ"מ אמרי' דעדל"ת, וכבר תמה בזה הטורי אבן בריש חגיגה, יעו"ש, ומאידך גיסא מדברי התוס' בקידושין (לח, א) בשם הירושלמי בחלה (פ"ב ה"א) מוכח דנמי לא ס"ל כהפסקי תוס', והתוס' ביבמות דהיכא דלי"ש בעידנא ליכא דין בעידנא, וכמ"ש בזה במנחת רפאל (ח"א סי' ז') יעו"ש, וצ"ע בכ"ז].

ז. והנה בכתבי האר"י (שער הכוונות דרוש א' לתפילת ערבית דף נ"ב ע"ד ופרי עץ חיים שער הציצית סוף פ"א) מב', שצריך לישן בלילה עם ציצית, והביא ראי' לזה מהא דאמרי' במנחות (מג, ב) דכיון שדוד ראה את עצמו ערום בבית המרחץ, אמר אוי לי שאני ערום מן המצוות, וכו' וקשה אמאי לא אמר כן בלילה, שהיה שוכב בלילה בט"ק, עכת"ד, והמג"א (סי' כ"א סק"ב) הביא דבריו וכתב וז"ל ודבריו דברי קבלה נקבל, אבל לדין יש תשובה ד"ל דבלילה עכ"פ היה לו מזוזה בפתחו, משא"כ במרחץ, וכן משמע בגמ' דאמרי' בגמ' שם ת"ר

חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות תפילין, וציצית, ומזוזה וכו', משמע שהיה ערום מכלום בבית המרחץ אף ממזוזה כנ"ל, עכ"ל המג"א, והנה הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (או"ח סי' מ"ז) העיר ע"ד האר"י דאכתי מ"מ תיקשי, דהא דעת הרמב"ם דכסות יום בלילה פטור מציצית, כיון ד"לילה" לאו זמן ציצית, דא"כ אמאי לא אמר דוד כן אף בלילה אלא צריך לומר דשאני שעה שהיה ישן שאז היה פטור מן המצוות, ועל אותה שעה אין לו להצטער, ובשעה שהיה שוכב וער היה לומד, כידוע שדוד לא פסק פומיה מגירסא, וכדאמרי' בשבת (ל, ב), ולא היה מצטער אלא בהיות בבית המרחץ, ששם אסור להרהר בד"ת, כמב' בברכות (כד, ב), עכת"ד, וכן העיר הקרן אורה במנחות (לו, ב), ובחי' רעק"א (שם) כתב דמהכא מוכח כשיטת הרא"ש, דאין ה"לילה" פטור מציצית אלא כסות לילה, וע"כ בכסות יום חייב בציצית, ומעתה מש"כ הנצי"ב, דמכיון והיה ישן היה פטור מן המצוות, וכ"כ בספר ילקוט הגרשוני (שטרן סי' כ"א), ולכא"ו לפי"ז מוכר דהאר"י והמג"א ס"ל דישן חייב במצוות, דאי לא תימה הכי אמאי נתיישבה דעתו של דוד מציצית, או ממילה או ממזוזה, הרי כיון דאינו מחוייב במצוות הרי הוא מופקע לגמרי מהם, ואינו מקיים כלל, וכן הוכיח בחזון עובדיה (סוכות עמ' ר"ב), ובשו"ת ישע"ל הלכות (חלק י"ב סי' ש"ס), ובתשו' יעלת חן (ח"א או"ח סי' ט"ו אות ו') אולם מ"מ נראה לענ"ד לומר, דהיינו דוקא ב"קיום" מצות, אבל לא בגדרי חיוב, כלומר דישן הוי בגדר "אונס", ולא בגדר "שוטה", [ויש להביא ראי' נוספת דהוי בגדר "אונס" ולא "שוטה", דהנה נחלקו הרמב"ם (פ"ב מהל' גירושין ה"ט"ו) והטור (אהע"ז סי' קכ"א) האם נשתטה המשלח בטלה השליחות, ולכא"ו אי נימא דכל שליחות הוי כידא אריכתא, דהיינו לשיטת הרמב"ם כדנשתטה המשלח השליחות בטלה, א"כ מדוע אם המשלח ישן באותה שעה, לא אמרי' דהוי כמו שנשתטה המשלח וע"כ דישן עדיף טפי, כיון דסמא בידיה, דהא בידו להתעורר, כדאמרי' בריש פרק מי שאחזו, אולם יל"ד בראי' זו דיש מקום לומר דמכיון ובידו להתעורר, ע"כ שייד הוא ב"חלות" גירושין, והו"ל כ"כ הראוי לבלה אין בילה מעכבת בו", אולם לגבי קיום מצוות אפשר דחשיב שוטה לכל דבריו, דאינו בר קיום מצוה, ואינו בר כוונה, ולפי"ז איה"נ ד"מצוות" גירושין לא יקיים ככה"ג שהבעל המשלח ישן באותה שעה שהגט ניתן לאשה וצ"ע בזה.]

ח. וראיתי בספר "גם אני אודך", בתשובות מידידי הרב משה שמואל דיין שיחי' (חי' סי' ד') שכתב בזה וז"ל: ואעיקרא יש להעיר דאין ראי' כלל, ממעשה דדוד, דיש לומר דלעולם אינו מקיים מצות ציצית בלילה, וכן אינו מקיים מצות

מזוזה, כיון דיטן פטור מן המצוות, ומה שבלילה נתיישבה דעתו של דוד אינו משום שמקיים מצוה גם בשעת שינתו, אלא משום שנמצא שהוא מוקף בחפצא דמצוה, כי הנה באמת יש לתמוה ע"ד הגמ' במנחות הנ"ל, דאמר' דכיון שזכר דוד במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, שהרי מדברי התוס' בב"ק (נו, ב ד"ה בהיא) מוכח שאינו מקיים מצות מילה בכל רגע שהמילה בבשרו, שהרי כתבו וז"ל וסברא הוא, דאטו אדם שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, יפטר מן המצוות, עכ"ל, ומה שלא הזכירו גם מילה בבשרו, אלא רק בשעת מעשה המצוה, וא"כ היאך נתיישבה דעתו של דוד במילה שבבשרו, הרי אינו מקיים מצות מילה בכל רגע שהמילה בבשרו, אלא משום שנמצא שהוא מוקף בחפצא דמצוה, עכ"ד.

ו. ולענ"ד נראה לדחות דבריו חדא דא"א לומר שדוד נחה דעתו, וכבר אינו בגדר "ערום מן המצוות", רק משום שמוקף ב"חפצא של מצוה", דגדרי ערום מן המצוות תלויים ב"קיום" מצוה, ולא בהימצאות בסביבת חפצא דמצוה, וז"פ, ומה שהוכיח רא"י נפלאה מדברי התוס' בב"ק (נו, ב), דכתבו לגבי עוסק במצוה פטור מן המצוה, שכתבו דודאי ש"קיום" לבד אינו פטור, דא"כ כל אדם שיש לו ציצית בבגדו, תפילין בראשו, ומזוזה בפתחו, יפטר מכל המצוות, ומהא דלא כתבו שיש לו מילה בבשרו, מוכח דאינו מקיים מצות מילה בכל רגע, לענ"ד אינה ראייה, חדא דאטו תנא כי רוכלא, ותנא ושייר, וא"ת מאי שייר דהאי שייר, י"ל דשייר ששה מצוות תמידיות, שאדם מחויב בהם. ויתירה מזו י"ל, דלא נקטו התוס', אלא מעשה שאדם זה עסק בזה, כמו תפילין מזוזה וציצית, דאז הו"א דיהיה בגדר ד"בשבתך בביתך", דדוקא בשבת דידן אבל בשבת דמצוה לא, כדאמר' בסוכה (כה, א) דאז כשעשה הוא עצמו מעשה שייך לייחס את הדבר אליו, ולא במעשה שנעשה בו כמו מילה, [ואפי' אם ימול את עצמו כשהוא גדול, מ"מ אורחא דמילתא נקט, ודו"ק] איברא, דיש להעיר ע"ז דהא תוס' דיברו על דרך השלילה, כלומר שבא לשלול את האפשרות שקיום צוה בעלמא יפטור ממצוה, וא"כ לכאו' היה להם בראשונה לנקוט מצות מילה שנהגת בכל אדם, ואף כשאין לו ציצית ותפילין, אינו נמצא בביתו דאז אינו מקיים מצות מילה, וצ"ע בכ"ז.

י. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' י"א) כתב, דמצות מילה היא מצוה הנמשכת בכל שעה שהוא נימול, והוכיח כן ממעשה דדוד, דהא מב' דכיון שזכר במילה שבבשרו נתיישבה דעתו, דכיון שבכל רגע שנימול יש בזה קיום מצוה, ע"כ נתיישבה דעתו בקיום מצות מילה בבשרו, אולם יעוי' ברש"י בשבת (דף ל, ב ד"ה שש) שכתב אהא דנתיישבה דעתו

של דוד בקיום מצות מילה, וז"ל דכל שאר מצוות אינם מוכיחות כל שעה, כגון תפילין ומזוזה וציצית דאינם כשהוא בשדה וערום בבית המרחץ, אבל זו מעיד עליהם לעולם, עכ"ל, וא"כ לפי"ד רש"י אי"ז מוכרח דאפשר לומר דאין הביאור הוא דאיכא "קיום" מצות מילה בכל רגע, אלא משום דהוי "עדות", וכדמשמע ברש"י, אולם כמ"ש למעלה דלא מסתבר ד"עדות" לבד תיישב את דעתו של דוד, שאמר אוי לי שנעשיתי ערום מן המצוות, ומש"כ רש"י לבאר דהוי עדות נראה לומר בזה, עפ"י הגמ' בע"ז (ג, א) דכל מצוה שאדם עושה בעוה"ז באה ומעידה עליו לעוה"ב, יעו"ש. וזה הביאור בלשון רש"י "מעיד עליהם לעולם" ודו"ק.

יא. והנה בשו"ת פרי יצחק (ח"ב סי' ל') הקשה ע"ד הגמ' במנחות הנז' דהא אמר' בסוטה (י, ב) דדוד המלך נולד מהול, וא"כ היאך נתיישבה דעתו כשזכר במילה שבבשרו, הרי מעולם לא נתקיימה בו מצות מילה, שהרי נולד מהול, יעו"ש, וכבר עמד בזה המהרש"א במנחות (שם) וביאר דמ"מ שמח שאינו ערל, יעו"ש, ודבריו צ"ב טובא דאיזה מצוה זו שאינו ערל, ואטו אדם שאינו מחוייב בקרבן ייחשב כמקיים מצוה, דמ"מ אינו מאחר קרבנותיו, וכל כיוצא ב"ו, וצ"ע, ולכאו' נראה ליישב, דמ"מ קיימו בו הטפת דם ברית, כדאי' בשבת (קלב, א) דבנולד מהול מ"מ עושים הטפת דם ברית, ובפסחות הוי חיוב דאורייתא, איברא דתליא בביאור הראשונים (שם ע"י רמב"ן ריטב"א ורשב"א), האם הטפת דם ברית הוא חיוב בעצם, או משום ספק ערלה כבושה, דאי נימא דהוי ספק ערלה כבושה, א"כ אם חז"ל אומרים שנולד מהול, א"כ הרי ודאי שלא היה ערלה כבושה, ואף אם עשו הטפת דם ברית, ודאי דאי"ז מוגדר כקיום מצוה, משום שהיה רק בגדר ספק, וכלפי שמיא גליא ודאי דליכא קיום מצוה, בעצם, והא ודאי דא"א לומר, עפ"י רש"י דמ"מ איכא עדות, למרות שנולד מהול דזה אינו דאיזה עדות יש כשנולד מהול, דהא אף עכו"ם יש מהם שנולדים מהולים, וזהו דלא כמ"ש ידידי הרב משה שמואל דיין שיחי' (גם אני אודך ח"ב סי' ד' יעו"ש), וז"פ.

יב. ובבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז אות ד') הוסיף כי ב' מצוות במילה, חדא, מצות מעשה המילה, ונלמד מדכתיב "ימול לכם כל זכר", ושנית להיות נימול כל שעה, וזהו נלמד מדכתיב "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם", [ועי' בפרי יצחק (ח"ב סי' ל' ד"ה אולם) ששיגר מכתב לבית הלוי, והשיג עליו דתמוה לדרוש מקרא זה מעצמינו, דפשטיה דקא שיהא מצות מילה נוהג לדורות, ויעו"ש שביאר באופ"א].

יג. ואיכא נפק"מ לדינא, במי שלא בירך ברכת המצוות על המילה, האם יהיה מותר לו לברך אפי' לאחר המילה, דהא

כתב הרמב"ם (פי"א מהל' ברכת ה"ה) דכל מצוה שהיא נמשכת, יכול לברך כל זמן שעשייתה מתקיימת, וא"כ אי נימא דמצות מילה נמשכת ועשייתה קיימת, א"כ יכול לברך אף לאחר גמר מעשה המילה, ויעוי' בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' ע"ד) דפסק דאין לברך לאחר הפריעה, וכ"כ ביהודה יעלה (ח"א יו"ד סי' רמ"א).

יד. ויעוי' בבית הלוי (שם) שתמה על דברי עצמו, מסוגיא ערוכה בשבת (קלב, א) דאמר' התם דר"א ס"ל דמכשירי מצוה דוחים את השבת, ומב' שם דאין ללמוד דין זה ממה שמכשירי לולב ושופר וציצית, דוחין את השבת, דמה למכשירי לולב ושופר וציצית שכן אם עבר זמנה בטלה, שאם לא יעשה מכשירי המצוה היום תבטל המצוה, [ועי' תוס' (שם קלא, א) דגם בציצית אם לא יעשה המצוה היום, תבטל המצוה בשעה זו.] משא"כ במילה, אם לא יקיימה היום אפשר לקיימה למחר, וכתבו התוס' (ד"ה ושיון) בלשון זה מה לסוכה שכן אם עבר זמנה בטלה, דמסתבר דמילה אם עבר זמנה לא בטלה, שאותה מילה עצמה שונה מחויב בשמיני, הוא עושה בתשיעי.

טו. ומעתה, בשלמא אם מצות מילה קיומה במעשה הסרת הערלה, א"כ שפיר אמר הש"ס דמצות מילה אית בה קולא, שכן אם עבר זמנה אפשר לעשותה למחר, ואינה בטלה, [ואף שחייב למול ביום השמיני, מ"מ מעשה זה אפשר לעשות למחר.] אך אי נימא דמצות מילה, היא מצוה הנמשכת, א"כ מצות שעה זו לא תתקיים למחרת, וכמו שכתבו בתוס', דמצות ציצית חשיב עבר זמנה, כיון דבשעה זו תבטל מצוה, וצ"ע.

טז. ומצאתי בספר חבצלת השרון (בראשית עמ' קס"ד) שכתב ליישב קושית הבית הלוי, וז"ל: והנראה בזה ברור, בישוב קושית הבית הלוי, דאמנם אמת הוא שמלבד מעשה הסרת הערלה יש גם מצוה להיות נימול כל שעה ושעה, אלא דעכ"ז לענין דחיית שבת חשבוה למצות מילה כמצוה שאפשר לעשותה למחר, והוא עפ"י מה שיבואר לקמיה, דאף שמצות מילה דוחה שבת, מ"מ לא כל חלק מחלקי מצות מילה דוחה שבת, וא"כ כלפי כך מצוה שפיר חשבוה כאפשר לעשותה למחר, כי הנה דעת הראש"ש בשבת (פי"ט סי' ה') דמי שנולד ערל, ונימול תוך שמונה אין צריך הטפת דם ברית, וראייתו ממה דאיתא בשבת (קלז, א) דאם מל תינוק תוך שמונה, וחל יום השמיני שלו להיות בשבת, אין הטפת דם ברית דוחה את השבת, כמו שמילתו דוחה שבת, וע"כ דאם נימול תוך שמונה אין דין הטפת דם, ובש"ך (יו"ד סי' רס"ב סק"ב) נחלק על הראש"ש, וכתב דאף אם צריך הטפת דם מדאורייתא, מ"מ אינה דוחה שבת ובשגגת אריה (סי' נ"ד) השיג ע"ד הש"ך, דאם מילה דוחה שבת, למה אין הטפה דוחה שבת, הלא לפני שהטיף

ממנו דם ברית הרי"ז ערל, ואחר שהטיף דם ברית הרי"ז מהול, א"כ מה חסר במצות הטפה שלא תהא דוחה שבת, [ומה שבנולד מהול אין הטפת דם ברית דוחה שבת, הוא משום דספק ערלה כבושה הוא.] ואשר נראה ביאור דברי הש"ך, כי באמת במצות מילה ניתנו ב' מצוות חלוקות, חדא דין הסרת הערלה, ושנית מצות מילה שיהא מהול, ומעתה נראה בישוב דעת הש"ך דיסוד דין הטפת דם ברית יסודו מצות מילה בלא הסרת הערלה, ודעת הש"ך דרק הסרת הערלה דוחה שבת [דדין דחיית שבת נלמד מדכתיב "ימול בשר ערלתו", דמשמע הסרת עור הערלה]. אך מצות מילה בלא הסרת הערלה אינה דוחה שבת, אשר למש"נ, נראה להוסיף בה דברים, דמצות הסרת הערלה קיומה רק במעשה הסרה בלבד, ומיד שסילק ידיו ממעשה המילה נשלמה כל מצות המילה לגמרי, וכפי שיבואר, אכן נתבאר שמלבד מצות הסרת הערלה, נתחדשה מצות מילה בלא מעשה הסרת הערלה, ואף בנולד מהול שייך מצוה זו, ומה שכתב מהר"ח אור זרוע, דקיום מצות מילה נמשכת אי"ז שייך למצות הסרת הערלה, אלא למצות המילה שקיומה לעולם, הלא מעתה מיושבת היטב קושיית הבית הלו, מסוגיא דשבת שאמרו דמצות מילה נחשבת כמצוה שאפשר לעשותה למחר, ותמוה דהלא כל שעה ושעה יש לו מצוה להיות נימול, אך למשנית מיושב בפשוטו דהלא מצוה זו להיות נימול, אינה דוחה את השבת ורק מעשה הסרת הערלה דוחה שבת, ומצוה זו נשלמת במעשה המילה, ושפיר נחשבת כמצוה דאפשר לעשותה למחר, עכת"ד הנפלאים, ודפח"ח.

ז.

ועתה נבוא לדון, מדוע לא התיישבה דעתו של דוד במה שהיתה מזוזה תלויה בפתחו, דהא ודאי שמקיים מצוה בכל רגע ורגע, דאי לא תימה הכי אמאי כתב דבליה נחה דעתו, משום מזוזה דבפתחו, וע"כ דבכל רגע ורגע מקיים, ודמי לתפילין שמקיים בכל רגע ורגע שמונחות עליו, דעניינם אחד שיהיה לאות ולזיכרון, והדברים פשוטים, וכן מוכח מדברי התוס' בב"ק (נו, ב ד"ה בהיא), והתוס' רא"ש (שבועות מג, א), ובח' הראב"ד (שם), דהקשו דכל אחד שיש לו תפילין בראשו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, דיהיה פטור מכל המצוות דהא עוסק במצוה פטור מן המצוה, ומוכח דעצם זה שהמזוזה בפתחו היא קיום מצוה, וכ"כ בחי' רבי שמואל רוזובסקי (פסחים סי' ז' אות ג'), ולענ"ד נראה להביא רא' פשוטה דמקיים מצות מזוזה בכל רגע ורגע, דאי לא תימה מדוע בכל פעם שיוצא מביתו, ואח"כ נכנס לא יצטרך לקבוע מחדש, דהו"ל תעשה ולא מן העשוי, דהא מבו' בפוסקים לגבי שוכר בית בחול פחות מל' יום, דאם קבע בפחות מל' יום לאחר ל' יום מחויב

לקבוע שוב פעם, משום תעשה ולא מן העשוי, וכמ"ש בשו"ת חקרי לב (יו"ד סי' קכ"ח), שו"ת נחל יוסף (או"ח סי' כ"ח בסופו), ובשו"ת שארית ישראל (יו"ד סי' כ"ו), ואף להפוסקים החולקים ה"ה הבית מאיר (או"ח סי' י"ד), ובשו"ת אגורה באהליך (דף לה, ב), ועוד, דפליגי וס"ל דבכה"ג לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי, היינו דוקא התם משום דס"ל דבתוך ל' יום, אע"ג דחיוב ליכא מ"מ קיום מצות מזוזה איכא, אבל הכא הנידון הוא דאף קיום ליכא, [ונבלא"ה צ"ע טובא, היאך נוהגים לקבוע מזוזה אף לפני שנכנס לבית, דאז ודאי ליכא חיוב וליכא קיום, ואמאי לא אמרי' כה"ג תעשה ולא מן העשוי, וכמו"כ תיקשי היאך נוהגים לקשור את הציצית לפני שלובש, ואמאי לא אמרי' כה"ג תעשה ולא מן העשוי, דהא קי"ל (מנחות מא, א) דכלי קופסא אינו חייב בציצית, וצ"ע בכ"ז].

יח.

אכן אפשר לומר, דמעשה זה של דוד היה כשגלה ממקום למקום ולא היה בביתו, וע"כ לא קיים מצות מזוזה, אלא דזה אינו דאי"כ היאך כתב המג"א, דבליה נתיישבה דעתו משום המזוזה שבפתחו, הרי היה בגלות, וע"כ צ"ל, דס"ל להמג"א, דמעשה זה היה בשעה שישב דוד המלך על כסאו, ובביאור דעתו צ"ל דס"ל דדוקא אם נמצא בביתו מקיים מצות מזוזה, אבל כשאינו בביתו כגון בבית המרחץ אינו מקיים מצות מזוזה, אכן, יעוי' בשו"ת הרי יהודה (ח"א או"ח סי' ל"ה אות י"ב ד"ה ואמנם) שביאר דאין רא' מהכא דיין חייב בכל המצוות, דאפשר דדוקא במצוות שיכול לקיים גם בשנתו כמו ציצית ומזוזה, [וכן ישוב ארץ ישראל, וכדו'] אבל במצוות שאינו יכול לקיים בשנתו, כגון ברכת כהנים הרי הוא פטור לגמרי, עכת"ד. אולם לענ"ד נראה לומר, דמ"מ מוכח מהא דישן אינו בגדר "שוטה", שהוא מופקע מכל המצוות, אלא בגדר "אונס", וכמבו' בפוסקים לגבי מי שקיים מצוה בשעת פטור, כגון אכילת מצה באדם שעיתים חלים, ועיתים פיקח, שאם אכל בשעה שהוא שוטה, מחויב לאכול שוב פעם בשעה שהוא פיקח, כמבו' בשער הציון (סי' תפ"ט), והקשו דמאי שנא מאונס דבמו' דאם קיים מצוה בשעה שהוא אונס הרי הוא פטור מלקיים פעם נוספת, והתירוץ הוא דשאני שוטה שהוא "מופקע" מכל המצוות.

יט.

והנה בשו"ת מתת ידו (ח"א סי' י"ד) ג"כ נסתפק, אם יש על אדם חיוב מצוות בשעה שהוא ישן, כלומר, האם מקיים מצוה כמו ציצית בשעה שהוא ישן, והביא איהו מדברי הט"ז (או"ח סי' ח' ס"ק ט"ו) דהלך כולו בליה אי"צ לברך בבוקר, כיון שלדעת הרא"ש שסכות יום בליה חייב, אי"כ גם בליה לא נגמרה מצוותו, ולכן אי"צ לברך עליו בבוקר, ואעפ"י שלדעת הרמב"ם דכסת יום בליה פוטר, מ"מ הו"ל לי' ספק

ברכות, ולהקל, ומוכח דגם כשישן ישנו בחיוב מצוות, דאל"כ הרי גם לדעת הרא"ש כיון שישן פסק חיובו, ואחרי השינה הוא חיוב חדש, אלא ודאי דגם כשהוא ישן ישנו במצוות שאפשר לו לקיימם, ומקבל שכר עליהם, כמי שמקיים המצוה בשעה שהוא ער, עכת"ד. אולם לענ"ד דאכן מדברי הט"ז מוכח כן, אולם מעצם הדין אפשר דאינה רא', והיינו משום דדוקא בהפסק כגון בית הכסא שהמצוה עצמה מופקעת במקום כזה, ע"כ האדם הפסיק את קיום המצוה ומחוייב לברך, משא"כ היכא שהמצוה מצד עצמה אין לה מניעה להתקיים, אלא שהאדם הוא זה שלא מקיים, מכיון שהוא ישן אפשר דבכה"ג לא חשיב הפסק ואמנם אפשר לומר בזה דאדרבה, ואיפכא מסתברא, ובאדם שהופקע מחיוב הו"ל הפסק טפי, מאשר מצוה שנפסקה מחמת סיבה כזו או אחרת, וצ"ע בכ"ז.

*

שמעות מרן רה"י הגרא"ל שטיינמן זצ"ל

א.

בשלמי יוסף על ראש השנה מובא מהגרא"ל שטיינמן זצ"ל שהוכיח כדעת הרמב"ם [פ"ט מטומאת מת הי"ב] דספק דאורייתא לקולא מה"ת, מהא דאמרי' ב"ה [לד, ב] שאם יש עיר אחת שתוקעין ועיר אחת מברכין, הולך לעיר שתוקעין, ומקשי' פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן, ומשני לא צריכא דהוי ספק אם יתקנו, ואעפ"כ עדיפא, ומעתה אי נימא דספיקא דאורייתא לחומרא מה"ת כדעת הרשב"א אי"כ מאי משני, עדיין תיקשי דהא דאורייתא והא דרבנן, עכת"ד, והנה באמת בריטב"א שם כתב שהטעם שעדיף לילך למקום שספק אם יתקנו היינו משום שספק דאורייתא עדיף על ודאי דרבנן, והיינו כיון דהריטב"א ס"ל כהרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, וליישב את דברי הרשב"א נראה לומר דבכה"ג ליגא ספק דאורייתא לחומרא, כיון דהוי ספק בקיום ולא בחיוב, כלומר שספק אם המצווה תתקיים, [ואמנם אינו ספק בעצם המצווה, וכמו בשופר שספק אם הוא פסול, אלא ספק אם בפועל יתקנו, מ"מ נראה דאין לחלק, כיון שבשניהם התורה לא הטריחה את האדם לקיים מצוה מחמת הספק], וכעין דברי המהר"ם שיף [ב"מ ו, ב] והפרי מגדים [או"ח סי' קצ"ד] דליכא חיוב ספק דאורייתא בספק קיום.

[ונראה לומר דבר חידוש, דהנה נחלקו האחרונים מה דעת הרמב"ם בספק עשה, דלדעת החוות דעת [יו"ד סי' ק"י] בספק עשה מודה הרמב"ם לרשב"א דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, ואילו לדעת הטורי אבן [חגיגה ד, א] אדרבה, הרשב"א מודה לרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, ולכאו' מצינו כאן מחלוקת קיצונית ביותר, אולם אפשר לומר דלא פליגי כלל, דהנה סברת החו"ד היא משום שהתורה אסרה את הוודאי ולא את הספק, וממילא אף במצוות עשה התורה ציוטה

על הודאי ולא על הספק, וממילא יש לומר שאדם שיש לפניו שני אתרוגים אחד כשר בוודאי ואחד ספק כשר, אינו יכול ליטול את האתרוג הכשר, מחמת ספק דאורייתא לקולא לדעת הרמב"ם, כיוון שכמו התורה אסרה רק נבילה ודאית, כך היא צייתה ליטול רק אתרוג ודאי, ולפי"ז באדם שיש לו רק אתרוג מסופק אין ענין לנוטלו, ולא משום שהתורה לא הטריחהו, אלא משום שאף אם אליבא דאמת האתרוג הוא כשר, מ"מ לא קיים מצוה, וא"כ כל דברי החו"ד אמורים דווקא בספק קיום ולא בספק חיוב, אולם דברי הטורי אבן אמורים דווקא בספק חיוב, שכיון שלא ידוע אם התורה חיובה במצב כזה, מ"ל שאכן באמת התורה חיובה, וא"כ החו"ד מייירי בספק קיום, ואילו הטורי אבן מייירי בספק חיוב.]

ב. יש לדון בענין התנאי המובא באפיקי ים לומר שכל מתי שמזכיר ש"ש, כוונתו לכל הכוונות שצריך לכון, והביאו מהגר"ח פ שיינברג זצ"ל שאי"צ לומר כל יום, אלא מועיל לומר עם אחת לכל החיים, ויש לציין שבבחרתי שאלתי את מרן **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל האם אפשר לסמוך על תנאי זה וענה בזה"ל "נקצת כן", אולם שמעתי מהרה"ג מנחם בירנבוים שליט"א שמע מהגראי"ל תמיהה על תנאי זה, ואמר דאטו אדם שיאמר שכל המחשבות אסורות שחושב לא יהיו כמחשבות אסורות אטו יועיל הדבר, ובאמת בתנאי המובא בבן איש חי כתב שאף כל כעס וגאוה וכו', אני מבטלם, וצ"ע בכ"ז.

ג. ראיתי מכתב ששלח **הגראי"ל שטיינמן** להגר"מ קליין בעל המשנה הלכות להקשות ע"ד הש"ך, שיש חיוב לאב למול בעצמו, כיוון דהוי מצוות שבגופו, מהגמ' בשבת [קלה,א] במעשה דרב אדא בר אהבה שנולד לו בן חצי מהול, וחיזר אחרי י"ג מוהלים ולא הסכימו למולו, ובסוף מל אותו בעצמו, ואם מל אותו בעצמו ע"כ שידע למולו, וא"כ היאך רצה לתת למוהל, וע"כ דלא כהש"ך, וענה לו הגר"מ קליין דבגמ' התם מב' שבסופו של דבר עשה את בנו כרות שפכה, וע"כ לא רצה למולו, ובסוף לא הייתה ברירה.

ד. באדר תש"ע השתתפתי בשיעור בבית מרן רה"י **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל ודנו שם במעשה שהי' בישיבה אחת שפורים שחל ביום ו', והי' בחור שאמר שהבעל קורא השמיט "ואת" אחד, מעשרת בני המן, והבעל קורא והציבור אמרו שלא היה כן, ורק בסוף היום נזכר אותו בחור שהיה נגן על הבימה שהקליט את קריאת המגילה, והלך לשמוע את ההקלטה, ואכן שמע שהחסיר הבעל קורא "ואת" אחד, אלא שהיה זה כבר אחר שהרבה מהבחורים קיבלו שבת, ונשאלת השאלה האם מחויבים או שמותר לקרוא את המגילה, ואמר הגראי"ל שהשבת אינה סותרת לתאריך של פורים, וע"כ שישמעו מגילה ממי שלא קיבל שבת, ושמעו מינה תרתי, חדא דהתוספת אינה משנה את התאריך, ועוד דאין איסור לשמוע מגילה בשבת, אלא לקרוא מגילה בשבת,

למרות שהחשש ששמא יעבירו ד' אמות לכאו' שייך אף במי שמחויב לשמוע. כמו"כ שמעתי על מחלוקת מעניינת בין **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל ויבלחט"א הגר"ח קניבסקי באדם שהתפלל בפלג המנחה בליל ז' אדר, האם יאמר ותן טל ומטר, ויש לפלפל דתליא נמי בשאלה זו.

ה. בענין גזילה פחות משו"פ, ויש להעיר בזה, דהנה במנחת חינוך [מצוה ק"ל אות ד'] כתב שלפי מש"כ רש"י בסנהדרין [נז,א ד"ה צערא] שהטעם שאינו מחויב בהשבה בפחות משו"פ, הוא כיון דמחלי אינשי, מ"מ אם צווח ואומר שאינו מוחל, הרי שמחויב להשיב, אולם יש חולקים, וכבר בשאלות דרב אחאי גאון מב' שאם צווח ואמר שאינו מוחל בטלה דעתו אצל כל אדם, וכן ראיתי שנקט **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל כדבר פשוט, בספר הזיכרון אהל יצחק [גיטין יב,ב], ויש לתמוה דמאי שייך למימר בטלה דעתו אצל כל אדם, ובשלמא בדברים שדנים על הגדרת הדבר וכגון מוקצה וכדו', אין ההגדרה תלויה באדם הבודד אלא בהגדרה הכללית, אולם הכא כיון שזו גזלה גמורה, וזותו המלאה שלא למחול, ואף אם בלבו מוחל אלא שבדוקא אומר שאינו מוחל, עדיין אינו פוטר מהשבה, כיון ששו"ס לא עשה פעולה חיובית של מחילה, ואינו דומה לצווח בזוטו של ים, דהתם נמי הוי יאוש, כיון דהתם הוי סכום גדול, וע"כ לא מאמינים לו שלא התייאש, ותולים שאומר כן מחמת שאם לא יועיל לא יזיק, משא"כ הכא שהטעם שמוחלים על דבר זה כיון שאינו חשוב, ואם הוא צווח, ע"כ שבעיני דבר זה חשוב, וצ"ע.

ו. בענין לבישת טלית גדול לבני אשכנז, שיש המבינים בביאור דברי המשנה ברורה [ס' י"ז] שתמה על אי לבישת טלית, שכוונתו על טלית גדול, והניח בצ"ע, וברצוני לציין שבבחרתי שאלתי שאלה זו את מרן רה"י **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל מדוע בחורים בני אשכנז לא המתעטפים בטלית גדול, אחר דהמ"ב כתב דיש ללבוש טלית גדול, וענה לי הגראי"ל "יש מנהגים", והיינו דאף אם כך דעת המ"ב, מ"מ למעשה יש לכת אחר המנהג, [וכמובן דאי"ז מיישב את הטעם למנהג].

ז. ראיתי מובא שהגר"מ ש ברמן זצ"ל בבחרותו הקשה למרן החזו"א אמאי עושים רעש מנושא העירובין, הא כל כמה שהאדם חושב שיש עירוב הרי הוא מתעסק, ומובא שהחזו"א לא ענה לו, אלא סטר על לחיו, ולענ"ד נראה שהביאור בזה הוא, דאי"ז מתעסק אלא כשאינו רוצה בפעולה כלל, אולם כאן הוא רוצה בהוצאה, אלא שחושב שיש היתר של עירוב, ושו"ר בתיקוני עירובין [גליון 32] בשם מרן **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל שביאר כן.

ח. שמעתי דהגר"ח קניבסקי שליט"א שמביאים לפניו לכתוב אות בס"ת, מוכן

לכתוב את כל האותיות מלבד האות י', ואילו **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל אינו כותב שום אות מלבד האות י', ולכאו' זוהי מחלוקת קיצונית.

ומהרב מנחם מלר שמעתי לברא שכידוע הכתיבת אותיות אינה כתיבה אלא מילוי האות, כלומר שהסופר כותב את המסגרות והרבנים ממלאים את האות בדיו, וממילא באות י' אי"ז כתיבה משום שהמילוי אינו צורת אות, וע"כ הגר"ח"ק כותב את כל האותיות מלבד האות י' דרוצה לקיים מצות כתיבת ס"ת, אולם הגראי"ל שכידוע שולט בב' ידיו, וחושב שמא יש לו דין איטר וא"כ הוא פסול לכתובה, וע"כ כותב את האות י', דכיון דאי"ז כתיבה אינו פוסל בעשייה זו, ודפח"ח.

ט. בקובץ "כאיל תערוג" (פסח תשע"ו) מתורת **הגראי"ל שטיינמן** זצ"ל הביא בשמו, שאדם שאומר לחבירו שיש פיקוח נפש ושיקר עליו, וחילל אותו אדם שבת לחינם, אינו עובר בלפני"ע, ואולי זה אסור משום הונאת דברים בלבד, ובמחכ"ת, זה אינו, דמב' להדיא בפוסקים לא כן, ראה בחזו"א [אה"ע סי' ל"ו סק"ג], ובודאי שתלמיד טועה כתב כן, ויתירה מזו דאינו הונאת דברים איכא אם אותו אדם שנסע בשבת לא עבר שום איסור, ולא שמענו מעולם שאדם שמתנדב בארגון הצלה יהיה מותר לו להתנייד בשבת לשמחות וכדו', עיי' שישקרו עליו שישנו פיקו"י באותו מקום, וח"ו לתלות בוקי סריקי בהגראי"ל זצ"ל, ושוב שאלתי את תלמידו הגרמ"י שניידר שליט"א ואמר שמעולם לא אמר הגראי"ל כן, ואדרבה שמע ממנו להיפך.

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל

מגיש בכולל יד מרדכי

שוב המפתחות בידינו!

חכמינו אמרו [תענית ב: ב] א"ר אליעזר הואיל וארבעת מינין הללו אינן באין אלא לרצות על המים.

מאידך אמרו חכמינו [ראש השנה טז.] נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה.

מאליה מתבקשת השאלה - למה צריך ב' דברים לאותה מטרה?

ישוב לדברים כותב הרה"ג מרדכי נחמן ארונבסקי שליט"א, בעל "נפלאות מתורתך", כי אולי הסיבה לכך היא מה שכתוב במסכת ראש השנה [יז: ב], שיש מצב, שישראל היו צדיקים, והקב"ה גוזר בראש השנה שירד הרבה גשם על מקומות שצריכים לו, ואחר כך במשך השנה הם חוטאים, והקב"ה אינו יכול להפך את הגזירה, ואז הקב"ה שופך את הגשם שלא בזמנו על מקומות שאינם צריכים לגשם.

אולי מפני זה יש שתי מצוות המסוגלות לגשם. ארבעה מינים, כדי שיהיה גשם, וניסוך המים, [שהיא מצוה לנסך מים על מקום מסויים דווקא],

כדי שהקב"ה ימטיר את הגשם רק על מקום ראוי ולא על מקום שאינו ראוי. וזה מה שכיוונו חז"ל

בלשונם שארבע המינים באים "לרצות על המים", פירוש, שיהיו מים בעולם. ודו"ק.

ואילו ניסוך המים בא כדי שיתברכו גשמי השנה ולא יתקללו.

ואולי זו היתה כוונת הכהן הצדוקי שכפר בתורה שבע"פ, וניסך את המים על רגליו [כמסופר בסוכה מח:], כאומר, שאין עניין לנסך את המים במקום מסויים, ואפשר גם על הרגלים, כי לעניין גשם סגי לך בארבעת המינים, וניסוך המים אינו מעלה ואינו מוריד כלל. כי להניח, ניסוך המים מועיל לעניין שהגשם ירד במקום הראוי, ולדעתו הפסולה אין נפקא מינה אם ינסכו את המים על המזבח או על רגליו, עפרא לפומיה.

במאמר הקודם הצבעתי על כך שביום הכיפורים המפתח בידינו.

היום אני מוסיף שגם בחג הסוכות המפתח בידינו – הפעם זה מפתח הגשמים.

יתן ה' שתהיה עבודתנו בחג זה לרצון לפניו ויתברכו לנו גשמי השנה!

שבת שלום מבורך!
חג שמח!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

יחבאינו צל ידו

בפרוס עלינו זמן שמחתינו, המחשבה נבוכה, אחרי החדשים הקשים שעברו עלינו, ולדאבונו עוד לא סר המניפה מעלינו, אין זה דבר קל לחוג זמן שמחתינו כדבעי, ולהיות במצב רוח של שמחה, אבל יש לנו לחזק את עצמינו בדברי הרה"ק רבי ישראל מסאדיגורא ז"ע (אור ישראל שמחת בית השואבה תרמ"ה): "בזמן שבית המקדש היה קיים, היה השמחה בשמחת בית השואבה מהסיבה שמשם היו שואבים רוח הקודש. אבל בזמן הזה שאין בהמ"ק קיים עיקר השמחה הוא ששואבים אמונה. כאשר ישראל שמחים היום הוא שמחה אמיתית כי אין לנו בזמ"ז במה לשמוח, ועיקר השמחה היום היא בבחינת נגילה ושמחה בך (תהלים קיח כד) אשר הבורא ב"ה צוה לנו להיות שמח בזמן שמחתינו ומועדינו".

הרי שהשנה עבודתנו היא עוד יותר גדולה וחשובה להשי"ת, דדוקא כאשר זה קשה לאדם להיות בשמחה ועכ"ז הוא שוכח מכל צרותיו וטרדותיו ומקיים "נגילה ושמחה בך", כמה זה חשוב וחיבב לפני השי"ת.

ובארחות צדיקים (שער השמחה) הגדיל מאד השכר שמקבלים בשביל עשיית המצוות בשמחה וכתב: "כל העושה המצוות בשמחה יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא".

והסבר לזה מציינו בספר ישמח ישראל (לשמחת תורה) מאת הרה"ק מאלכסנדר ז"ע וז"ל: "עיקר שמחת מצוה היא להשליך ולשכוח מכל הדאגות והאנחות ולשוש ולשמוח בשמחת ה' ועבודה זו מה מאד חשוב וספון בעיני ה' כי אין לו זאת אפילו מהמלאכים, והוא שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים קו) 'וירא בצר להם בשמעו את רינתם', ר"ל בזכות אשר בעת צרתם שמחו ורננו בה' מיד ויזכור להם את ברייתו" עכ"ל.

ומסופר בספר דברי דוד שפעם אחת היה אצל אדמו"ר הזקן מטשארטקוב ז"ע חסיד אחד שהיה עליו משפט קשה בדיני נפשות, והיה החסיד הזה בעגמת נפש גדול כמונן. והיה אז מוצאי יו"ט, והחסידיים עשו ריקודין בשמחה גדולה בבית החיצון שלפני היכל אדמו"ר, והחסיד הנ"ל היה אז לפנים בהיכל אדמו"ר כי היה איש מקורב ורצה לעורר רחמים על עצמו בעת שמחת מרן ז"ע.

ושאלו אדמו"ר הזקן מדוע אינו הולך גם הוא לרקוד עם החסידיים, וסיפר לו אדמו"ר הזקן שאצל הבעש"ט ז"ע, היה פ"א במוצאי יו"ט שלא נראתה הלבנה לקדשה, והבעש"ט ז"ע ראה אז ברוח קדשו שבאם יחסר המצוה הלזו ח"ו יתיכף אחר יו"ט ח"י, לא טוב יהיה על ישראל, ונתענש מאד מזה אחר יו"ט. ורצה לעבוד במוחין דגדלות שלו שיהיה לבנה, ושאל כמה פעמים אם נראה הלבנה, אך למרות זה התקדרו השמים בעבים עד שאין שום סברא שיהיה לבנה עוד בלילה ההוא.

וחסידי הבעש"ט ז"ע לא ידעו מאומה עד היכן מגיעים הדברים מצורך הלבנה אז במוצאי יו"ט, ולאשר נהגו לעשות יו"ט במוצאי יו"ט בצאתם בשלום מן הקודש בעבודתם, ועבודת רבם הבעש"ט ביו"ט אשר ממש היה דוגמת עבודת הכהן גדול, לכן גם הפעם היו שמחים מאד בריקודין בהתלהבות קודש. ומתחילה רקדו בבית החיצון של הבעש"ט ז"ע, ואח"כ מגודל התלהבות קדושתם בשמחה דחקו עצמם ונכנסו לחדרו של הבעש"ט ז"ע, ורקדו גם שמתו לפני הבעש"ט ז"ע. ויהי כאשר גבר עליהם עוצם התלהבות נפשם בריקודין של שמחה בחדר הבעש"ט, הרהיבו בנפשם לבקש שגם הבעש"ט בעצמו ז"ע ירקד עמהם, ויקחו גם את רבם הבעש"ט ז"ע בתוך, וירקוד עמהם. ויהי בתוך הריקוד הקדוש הזה, קראו פתאום בקול שהלבנה בטיהרה, ורצו לקדש את הלבנה בלילה הזה.

ואמר אז הבעש"ט ז"ע שמה שרצה הוא הבעש"ט ז"ע לפעול בעבודה ומוחין שלו ולא פעל, פעלו החסידיים רק בשמחה לבד. והפטיר אדמו"ר הזקן מטשארטקוב שמכאן נראה איך שצריך אדם לבטוח בה' ולשמוח תמיד בשמחה של מצוה, ואף בעת צרה ח"ו הבאה על האדם יוכל לפעול ישועתו כשהוא בשמחה.

ובפלא יועץ מביא בשם תלמידי האר"י ז"ל "מי שהוא שמח וטוב לב בסוכות ולא יצטרך כלל בחג זה מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהיה לעולם שמח" עכ"ל. ויסוד זה כבר מובא באבן עזרא (דברים טז טו) לפרש הפסוק שבעת ימים תחוג לה' אלקיך וכו' והיית אך שמח, וכתב האבן עזרא: "מצוה לשמוח בחג הסוכות ויש אומרים כי יברכך לעתיד ותהיה לעולם שמח".

והנה במשך חצי השנה האחרונה, הורגלנו למושג חדש של "יישיבה בבידוד", שכדי לשמור על בריאותינו היינו מוכרחים לשבת בבידוד, הן כדי לשמור על עצמינו והן כדי לשמור על בריאות אחרים.

להבדיל, גם ישיבה בסוכה היא שמירה גדולה וחשובה לאדם ומגיף ושומר עליו מכל רע, ומקרא מלא היא (תהלים פר' כו) "כי יצפני בסוכו ביום רעה יסתירנו בסתר אהליו", ועוד כתיב (ישעיה ד, ו) "וסוכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר", ודרשו חז"ל (פסקיתא דרב כהנא פסקא דסוכות) מפסוק זה "כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מסיך עליו מפני המזיקין

שלא יזיקו אותו שכן הוא אומר (תהלים צא, ד) באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה".

סיפור נפלא מאוד, היה מספר הגרש"ז הורביץ מפאטיק זצ"ל, מה שאירע לו כשהיה מתחבא ביער אחד סמוך לעיר בוטשאטש, עם קבוצה של יהודים אחרים בזמן המלחמה (הובא בהקדמת ספרו בית אהרן) בשנת תש"ב וז"ל:

"באחד הלילות שבין יו"ט לסוכות יצאתי כדרכי מבור תחתיות לשאוף אויר צח בין עצי היער, הגעתי למקום קרחה באמצע היער, ותמהתי לראות האיך ביער עבה ומלא עצים כזה, ימצא שטח פנוי וריק מכל עץ. והחלטתי שאין זה אלא סיבה מן השמים בשביל שאוכל להעמיד כאן סוכה כראוי, ואשר על כן מצאתי את המקום ריק. עתה אמרתי ועשיתי, לקחתי כמה מכסות ממה שהיה בידינו, הפארטיזאנים גנבו אותם מן הגרמנים ומהם הגיעו אלינו, ופרשתי אותם על העצים כקיר וגדר, אח"כ סיככתי אותה כדן וכהלכה בענפי העצים שהיו שם לרוב והרי כאן סוכה כשרה. היהודים שהיו בינינו שלא שמרו תורה ומצוות רח"ל, הגיבו בכעס וטענו שיע"ז אני מעמיד את כולם בסכנה שנתגלה, אבל אני בשלי כי אדרבה בזכות זה נישמר, וטענתי שהרי אומרים בפייט ששקולה סוכה כנגד כל המצוות, וודאי שכדאי היא לסמוך עליה בשעת הדחק. ב"ה שרוב הדיירים ביער היו יהודים חרדים והם הכריעו לטובת הסוכה.

ויהי ביום השלישי דחווה"מ, שומעים פתאום קול רגלי הקלגסים האורוים אשר באו היערה לערוך חיפושים אחרי יהודים נחבאים, כמונן שכל אחד מיהר למחבואו מפתח האויב, אני ובני ר' שמואל היינו אז בסוכה ומאחר שהדרך מהסוכה אל הבונקר שלנו היה קצת רחוק והיו צריכים לעבור שני שבילי יער אשר ללכת בהם עתה היתה סכנה גדולה, החלטתי שנישאר כאן ונשלך על ה' היבנו.

מה אומר, המשיך הרב לספר, איני חושב שהייתי ושאהיה שום פעם במדרגה זו כאשר הייתי אז, אמרתי לעצמי, אם רצון ה' שנתגלה ושנהרג הרי אנכי מוכן ומזומן לזה, אולם מבקש אני שזה לא יארע כאן בסוכה כי מה גדול יהיה הקידוש השם כשאוכל לבשר לאחי שניצלתי בזכות מצות סוכה ויראו האינים מאמינים ויוכחו כי שומר מצוה לא ידע דבר רע, לא למעני ה' אמרתי כי אם למענך עשה שיתקדש שמך ברבים. אמרתי תהלים בלחש וגם הזכרתי את שמות צדיקי הדורות מלפנינו עד הבעש"ט אשר כמקובל אצלנו הוא סגולה לשמירה, והנה רואים אנתנו איך שהרשעים מתקרבים אלינו פסיעותיהם הגסות נשמעו קרובות יותר ויותר, והנה עוברים הם ליד הסוכה הלוך ושוב ג' פעמים ואינם רואים כלום וכאילו הוכו בסנורים.

אנו מציצים דרך החרכים ורואים אותם ממש לידנו, אנו מבחינים היטב במלבושי הצבא אשר עליהם אבל הם אינם רואים את הסוכה! פתאום מצביע אחד לעבר אחר כאומר שרואה שם מקום מסתור ומיד הולכים הם ונעלמים, ואנו נושמים לרווחה בתודה לה' שהוציאנו ממות לחיים. לאחר כן כשחזרנו אל מחבואנו תמהו כולם היכן היינו, וכשמעם שהיינו בתוך הסוכה היו כולם תמהים ומודים על הנס שאירע בנו, ואף אותם שהיו רחוקים מתורה ומצוות ואמונה, הודו שיד ה' עשתה זאת ושנתקיים בנו כי יצפני בסכה ביום רעה עכ"ל הרב מפאטיק.

והנה בספר בני יששכר (חודש תשרי סוף מאמר ח) מביא בשם הרה"ק ר' צבי הירש מזיטישוב ז"ע

הסוכה היתכן דבר שכל השנה כולה היא רפת של עגלים ופתאום בסוכות מתהפכת להתקדש ולטור בקריאה דקדושה סוכה שמה? והשיב **כי גם בסוכות אם נכנס על לטובה היא גם כן רפת בקר כמקודש ואך תקרא סוכה אם נכנס לתוכה אדם ולא בהמה.**

וזהו המכוון כאן, דהנה שלמי חגיגה כולו לבעלים ורק האימורין לגבוה סלקו ואפילו הכי נתקדשה כולה להיות נקראת חגיגה על ידי האימורין שלגבוה סלקו. כמו כן במצות סוכה, אם נכנס לתוכה אדם לומד תורה ואומר דברים שבקדושה על ידי זה חל עליה שם שמים גם על האכילה והשתיה וכולו לה, אבל באכילה ושתיה בלבד נקראת רפת ולא סוכה.

וזה שמעתי, [ש] הוא הענין שטוב להתפלל ביחד עם הצדיק, כי הצדיקים המה במימון האימורים ותפלתם לגבוה סלקו ועל ידם חל שם שמים גם על כל העם וממילא כולו לה, עכ"ל הגרי"ז בארער.

ומכיון שסוכה היא צילא דמהינותא, כתבו הספרים שצריך האדם להכין את עצמו קודם שנכנס לסוכה ולישב בה כראוי "בסוכות תשבו שבעת" ר"ת בשת, שצריך האדם להתבייש קודם שנכנס לסוכה.

כשהיה מרן אדמו"ר שליט"א מבאיאן בציון קדשו של אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע ביום כ"ו חשוון תשע"ד ביחד עם קהל קודש, סיפר העובדא דכשבא פעם מרן הקדוש מרוזין זי"ע לספר בשבחן של בניו הקדושים, תיאר כל אחד מהם כפי מדרגתו בקודש וכפי תהלוכותיו, ואמר: בני הר' דוד משה הוא הבטלן שלי, בתפלותיו יוכל לבטל כל גזירות קשות.

והוסיף אז מרן אדמו"ר שליט"א ואמר: "זה וודאי שכל מלה שיצא מפי"ק של הרה"ק מרוזין היה בכונה עמוקה, כל מילותיו היו ספורות. בטלן בגימטריא צ"א, יחוד הוי"ה אדנ"י. מפורסם הוא שכל תנועה של הרבי מטשארטקוב היה עם יחוד, ועל ידי כך זו זכה לבטל הגזירות מעל ישראל. גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם" (חולין ז:), גם היום יבטל הגזירות שיש על יהודים בארץ ישראל ובכל העולם."

והנה גם סוכה בגימטריא צ"א, ואולי הרמז שגם היום כאשר אנו נמצאים בתוך הסוכה יש לנו חס מיוחדת לבטל כל גזירות קשות, שעל ידי קיום "הביאני המלך חזריו" (שה"ש א) שנאמרה על הסוכה, נהיו משומרים מהגזירה של (ישעיה כו) "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך" הנאמרה על גזירת מגיפה (ב"ק ס:), ונבטל כל מרעין בישין מעלינו ומעל כל ישראל אמן כן יהי רצון.

ביאור הנהגת צדיקים לברך על אתרוג בלי לבדקו

גדולי המפרשים הקשו שמצינו סתירה גדולה בדברי הרמ"א ביני אתרוג, שפסק השו"ע (ס' תרמ"ח ס' יד) "אם עלתה בו חזית בענין שפסול או שהוא מנומר, **אם נשקולפו חוזר למראה האתרוג כשר**", והוסיף הרמ"א "לאחר שנקלף ולא חסר כלום". הרי שאם כי האתרוג היה באמת פסולה, יש תקנה לקלוף האתרוג ולהכשיר האתרוג כל זמן שמדקדק לא להחסיר מגוף האתרוג. וראה בשו"ע הרב (ס' תרמ"ח ס' כד) שכתב **"ואפילו לכתחלה מותר להכשירו על ידי כן"**.

ולכאורה זה סותר מה שפסק הרמ"א בס' תרמ"ט (ס' ה) "אם היה יבש או מנומר שפסול כל שבעה, אף אם חתך היבשות או הנמור פסול כל שבעה **הואיל ובא מכח פסול**". הרי שכתב הרמ"א להדיא שאין

להיכנס לתוך סוכתו, שיפרוס סוכת שלומו עלינו לשמור אותנו מכל רע ומכל נגע ומחלה כמו שכתוב (תהלים פר' כו) **"כי יצפני בסוכו ביום רעה יסתירונו בסתר אהלו"**, ועוד כתיב (ישעיה ד, ו) **"וסוכה תהיה לצל יומם מחרב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר"**, ודרשו חז"ל (פסקיתא דרב כהנא פסקא דסוכות) פסוק זה **"כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מסיך עליו מפני המזיקין שלא יזיקו אותו** שכן הוא אומר (תהלים צא, ד) באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה".

ובטעמי המנהגים מביא בשם הרה"ק רמ"מ מוויזניץ זי"ע רמז על מה שאמרו חז"ל "המצטער פטור מן הסוכה", ר"ל מי שהוא תמיד בצער ויסורין אז הסגולה לזה לקיים מצות סוכה כראוי ובשמחה ובזה יתבטל ממנו כל מיני יסורים.

ודבר זה הוי מידה כנגד מידה ממעשה דאברהם אבינו וכמ"ש בבר' (פ' מ"ח) "ר' אליעזר בשם ר' סימאי אמר, אמר הקב"ה לאברהם וכו' אתה אמרת **והשענו תחת העץ חייך שאני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתי"ל**, פרש ענן למסך הרי במדבר, בארץ מניין בסוכות תשבו שבעת ימים, לעתיד לבוא מניין וסוכה תהיה לצל יומם מחורב", דכמו שאברהם אבינו הרגיש בנפשו שצריך לשמור ולדאוג לטובת כל האורחים שנכנסו אצלו, בזכות זה מתנהג הקב"ה עמו גם כן באופן זה, וכל מי שנכנס לסוכה זוכה שהקב"ה מסיך עליו מפני המזיקין שלא יזיקו אותו, וזהו שאנו מבקשים **"יחביאנו צל ידו תחת תחת כנפי השכינה"** ועוד כתיב **"כי יצפני בסוכה יסתירונו בסתר אהלו"**.

ואנו צריכים לשמירה זאת ביותר בסוכות, דהטור (בס' ת"צ) מביא בשם רב האי גאון ששמע מפי חכמים כי נצחון גוג ומגוג עתידה להיות בחודש תשרי, והרע"ב (מגילה גה) כותב **"מסורת בידינו דמלחמת גוג ומגוג בסוכות"**. וכן הוא הפטרת שבת חול המועד סוכות ביום בוא גוג (מגילה לא:).

ובזה יש להבין מה שאמרו חז"ל בגמ' ע"ז (ג), שלעתיד לבוא יבואו אומות העולם ויבקשו שר עוה"ב ויאמר להם הקב"ה, "שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת?! אלא אע"פ כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד מבעט בסוכותו ויוצא, מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן".

ובהרבה ספרים הקשו, למה הקב"ה ינסה אותם דוקא במצות סוכה דייקא ולא במצוה אחרת. ולפי המבואר לעיל ניחא, דמאחר שמלחמת גוג ומגוג תהיה בחג הסוכות לכן ינסה אותם הקב"ה במצות סוכה דייקא, ולהם לא יגין הסוכה כלל, משא"כ לנו יצפני בסוכה ביום רעה יסתירונו.

אמנם כדי לזכות לשמירה זה אנו צריכים לקיים מצות סוכה כדבעי לא כדוגמת הגוים ח"ו שאינם מבינים חשיבות וקדושת הסוכה, ואז נזכה שהסוכה תהיה לנו לצילא דמהינותא (וכדאייתא בפני יהושע (כתובות קיא). ששיבת ארץ ישראל מגין רק על מי שיושב בה לקיים מצות ישבת ארץ ישראל ולא למי שיושב בה בלי כוונה עיי"ש), ובספר שער בת רבים (כתב יד) מהגה"ר ר' זלמן בארער זצ"ל (שהיה מגדולי חסידי טשארטקוב) מביא מאמרם ז"ל (סוכה ט) "כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה", והוא כותב פירוש על זה וז"ל "הכוונה בה י"ל על פי מה שמספרים מאדמו"ר צוקלה"ה מרוזין זי"ע ששאל אותו אחד על ענין

לפרש מה שאמרנו ביום הכיפורים "יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה" שהכוונה על צל הסוכה וכן כתב בספר זרע קודש (ליל א דסוכות). וצריכים להבין טיב הבקשה הזו, שלהיות בסוכה היא להיות תחת כנפי השכינה.

בפר' וירא מצינו שהתחנן לוט לאנשי סדום "רק לאנשים האל אל תעשו דבר כי על כן באו בצל קורת"י" (בראשית יט, ח) וביאר רש"י "כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורת"י". ולכאורה קשה להבין מה נתינת טעם הוא זה, דרק משום שבאו איזה אנשים זרים בצל קורתו, האם משום כך היה לוט מחויב למשכן נפשו בעדם, ועמד האברבנאל (בראשית פר' יט) על מדוכה זו וכתב "כי על כן באו בצל קורת"י, בעבור שלא תעשו להם דבר רע באו בצל קורת"י, כי אין ביתי בית אכסניא לקבל אורחים, **אבל חשבו האנשים האלה שבבואם אל ביתי יהיו ניצולים, כמי שנכנסו בבית שר וגדול להישגב שמה**. וזאת היתה ללוט טענה חזקה לתת שתי בנותיו, כי היה מוטל עליו מחוק הכבוד שישתדל כל זה ההשתדלות, להציל ולמלט האנשים שבאו לחסות תחת כנפיו. **והוא מנהג השרים ואנשי המעלה"**.

ומזה למד רבי חיים אח המהר"ל מפראג בספרו ספר החיים (חלק פרנסה וכלכלה) "מדרך המוסר גם כן, שהבעל הבית יחוס על האורחים, כענין שנאמר בלוט "כי על כן באו בצל קורת"י". ובפזמון של ערב יום הכיפורים אנו אומרים "בניך בצל קורתך באו". הרי שאנו מזכירין זכות מה שנאספנו למנין ובאנו לבית מקדש מעט, וראוי לחוס עלינו כאשר חס האב על בני מקוראיו".

ולשון צל מצינו שהוא לשון של הגנה ושמירה וכמו שנאמר (במדבר יד, ט) "ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם" וברמב"ן כותב "סר צלם, **מגינם וחזקם**" וממשיך הרמב"ן "יתכן שירמוז הכתוב למה שנודע כי בליל החותם לא יהיה צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא לכך יאמר כבר סר צלם מעליהם שנגזר עליהם מיתה".

ולומדים מדבריו דלשון צל מורה על הגנה ושמירה, וזהו שאמר לוט שאנשים אלו באו "בצל" קורתו כלומר שבאו אצלו כדי שהוא ישמור ויגן עליהם, ולכן הרגיש שזהו מנימוסי כבודו להגן עליהם.

והנה חז"ל אמרו "מבית אברהם אבינו למד לוט לחזור על אורחים", דהיינו שמידות אלו שהראה לוט להמלאכים, לא מעצמו השיגו אותם אלא שקיבל ולמד אותם מאברהם אבינו, וצריכים לדעת איפה כתיב יסוד זה באברהם אבינו. אכן כן מצינו בשעה שה' מלאכים עברו עליו אמר להם אברהם אבינו "אל נא תעבור מעל עבדך וכו' והשענו תחת העץ וכו' **כי על כן עברתם על עבדכם**". ותמחו המפרשים איזה נתינת טעם הוא זה, "אל נא תעבור" משום "כי עברתם על עבדכם" (ע' בחת"ס ובספר אפריון).

וברשב"ם פירש "כי על כן עברתם על עבדכם" וכן "כי על כן באו בצל קורת"י והיינו שישוד אחד לשניהם, דאברהם הרגיש בעצמו התחייבות ואחריות לכל מי שעבר לפניו וזהו שאמר להם אל נא תעבור משום כי עברתם על עבדכם.

ויסוד זה נוגע לנו ביותר בחג הסוכות שאז אנו נכנסים לסוכה שהיא צילא דמהינותא, וזהו בקשתינו שאנו מבקשים מהקב"ה שמאחר שזכינו

שום עצה לקלוף האתרוג וא"א להחזירו לכשרותה, וכן איתא במגן אברהם ריש ס' תרמ"ח.

והקשו הישועות יעקב (ס' תרמ"ט סק'ו) והביכורי יעקב (ס' תרמ"ט סק'כה) והבית מאיר (ס' תרמ"ח ס'יד) ששתי הלכות אלו סותרות זה את זה. הבית מאיר והישועות יעקב השאירו הסתירה בצ"ע, והביכורי יעקב כתב ליישב שבס' תרמ"ח מיירי הרמ"א שאינו ניכר מקום הקילוף וחזר לגמרי להכשירו ולכן כשרה, ובס' תרמ"ט מיירי הרמ"א שאחר הקילוף עדיין ניכר מקום הקילוף ולכן פסולה.

ובמשנה ברורה (סק"ל לח) מביא מביאור הגר"א ומאמר מרדכי שהרמ"א בס' תרמ"ט חולק על פסקו של השו"ע בס' תרמ"ח, וכתב הביאור הגר"א שלכן הוסיף הרמ"א בס' תרמ"ח "ולא חסר כלום" כלומר שמיירי ש"אינו ניכר המיעוט", והיינו דרך אם לא נחסר מגוף האתרוג ולא ניכר כלל המקום שהיתה בו חזזית, אז כשר לכתחלה, אבל אם ניכר המקום שהיתה בו החזזית אינו כשר אלא בשאר הימים בשעת הדחק. ובשו"ע הרב (ס'תרמ"ט ס' כ) פסק דגם בשעת הדחק אינו מהני לחתוך, וכן פסק בערוך השולחן (ס' תרמ"ט ס'כ).

והנה הרמ"א נתן טעם לחומרתו וכתב שהטעם שלא מהני לקלוף האתרוג משום "הואיל ובא מכח פסול" וצריכים להבין מה כוונתו בהוספת מילים אלו.

ואולי שיש ליישב הסתירה הנ"ל, ד"ל שיש נ"מ גדולה מתי הוא מתקן האתרוג, וכדאיתא בגמרא סוכה (לג): לגבי מה נקרא "נדחה מעיקרא" וכדאיתא שם לגבי הדסים שהיו להם ענבים ופסולים מחמת מנומר שאפשר להכשירם על ידי שמסיר הענבים ושואל שם הגמרא: "דמעטינהו אימת, אילימא מקמיה דלאגדיה פשיטא, אלא לבתר דלאגדיה, דחוי מעיקרא הוא, תפשוט מינה דחוי מעיקרא לא הוי דחוי, לעולם בתר דאגדיה וקסבר אגד הזמנה בעלמא הוא והזמנה בעלמא לאו כלום הוא".

וכתב רש"י (ד.ה. הכי גרסינו) "לעולם בתר דאגדיה וקא סבר אגד הזמנה בעלמא הוא, אין אגודתו קריאת שם להיות חל עליו שם לולב פסול לדחות, והלכך אפילו דחוי מעיקרא אין כאן עד שיקדש עליו היום ועודנו בפסול, דכיון דמטא זמן מצוה ולא חזי ליה מיקרי דחוי, אבל מקמי הכי לאו דחוי הוא".

ומזה אנו רואים שיש נפקא מינה מתי קילף האתרוג, דאם תיקנה קודם יו"ט קודם שבא זמן מצותו ועדיין לא חל עליה שם אתרוג של מצוה, אין זה נקראת נראה ונדחה, משא"כ אם תיקנה רק אחר שבא זמן מצותו, שפיר י"ל דאין קילופו מועיל להכשירה "הואיל ובא מכח פסול".

וכזה כתב בספר מועדים וזמנים (ח"ב סוף ס' קכד) ליישב סתירת הרמ"א וז"ל: ואמרת עוד דרך ליישב הסתירה ע"פ דברי התרומת הדשן שמפרש דחסר כשר בגדר גרדומין והיינו שחכמים הקילו בזה כאן כמו שמצינו בדאורייתא שהעיקר בעשייה ואחר כך לא איכפת לו, הכא נמי הקילו שהעיקר שתהא שלם לראשון ואחר כך לא איכפת לו, אבל לא הקילו אלא כשחתך לפני שחל זמן המצוה והיינו בחזזית שהפסול כבר חל עליו לכול שבעה אינו חוזר להכשירו וע"כ לא שרינן אלא לפני יום טוב אבל חסר מלכתחילה חל עליו הפסול רק ליום א' אם חתך בחג גופא נמי מהני, ולפי"ז אם חותך חזזית

ביום טוב אפילו הקליפה חימונה מאחר שכבר נפסל לא מהני, וכל זה צ"ע עכ"ל.

והנה המועדים וזמנים נשאר בצ"ע אם יתכן לומר חילוק כזה, ונראה להביא סיעתא לסברא זו, שכן מצינו מהלך כזה ליישב סתירה גדולה בדברי הרמב"ם בדיני מעשר שני, שהרמב"ם פסק בהלכות בית הבחירה (פרק ו הל' טו) "מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא".

והקשו המפרשים דזה סותר מה פסק הרמב"ם בהל' מעשר שני (פרק ו הל' טז) "מעשר שני בטל ברוב, באיזה מעשר אמרו במעשר שנכנס לירושלים ויצא ונפלו מחיצות שהרי אין שם מחיצות להחזירו לשם ואי אפשר לפדותו מאחר שנכנס, ואע"פ שאין בו שוה פרוטה ונמצא דבר שאין לו מתירין ובטל ברוב כמו שביארנו בהלכות איסורי מאכלות".

הרי שבהל' בית הבחירה כתב להדיא שאין מעשר שני צריך מחיצות ואילו בהל' מעשר שני כתב שאם נפלו המחיצות א"א עוד לאכלו. המשנה למלך (הל' בית בחירה שם) עמד על קושיא זו וכתב "המעייין היטב בדברי רבינו ספ"ו מהלכות מעשר שני שהביא דין זה יתיישב לו קושיא זו ודוק".

ובספר מרכבת המשנה ביאר דברי המשנה למלך "וכוננת רמיתו בפרק ו' מהל' בית הבחירה, דאע"ג דקיי"ל קדושת מקדש וארץ ישראל קדשה לשעתה ולעתיד ואכלינן מעשר שני אע"פ שאין שם חומה והוא דאיכא מזבח, מ"מ שאני הכא דאע"ג דאיכא מזבח כיון שבשעה שהכניס לירושלים היתה חומה וחשיב כניסה שקלטוהו מחיצות, כשיצאו אח"כ חשיב יצא חוץ למחיצתו ואין להם תקנה עד יכנסו לפנים ממחיצתו כמבואר בחולין סח: הילכך בגפלו מחיצות באיסורן עומדים ואין להם תקנה, ואע"ג דאיכא מקדש ירקבו".

וכדבריו כתב בשו"ת בנין ציון (ריש ס'ב) מבעל ערוך לבר "דדוקא היכי שקלטוהו מחיצות כבר, אבל אם בתחלה לא נתקדש המעשר על ידי מחיצות, נאכל בירושלים אע"פ שאין חומה וע' בפרי מגדים ס' תקס"א".

כלומר שבהל' בית הבחירה מיירי הרמב"ם בזמן שאין מחיצות בירושלים ועל זה פסק שמונת לאכול המעשר שני בתוך ירושלים, אבל בהל' מעשר שני מיירי שבשעה שהכניס המעשר שני לירושלים היו אז חומות לירושלים והיו עדיין עומדות על מקומן ואח"כ נפלו, לכן כיון שבשעה שהכניסו קלטו קדושת ירושלים בתוך החומות, עכשיו שנפלו א"א עוד לאכול המעשר שני.

ועל דרך זה נבין לשון הרמ"א "אם חתך היבשות או הנמור פסול כל שבעה הואיל ובא מכח פסול", הרי שהדגיש הרמ"א שהסיבה שא"א להכשיר האתרוג היא משום שבא מכח פסול, וכאשר זה האתרוג קנה שם פסול א"א עוד להפקיע קביעת שם פסול ממנה.

והיינו שיש לומר שיש חילוק מתי נקלף אתרוג זה, דאם נקלף קודם יו"ט קודם שחל עליה תורת אתרוג והיתה אז רק פרי בעלמא כמו שאר פירות, א"א לומר עליה שבא מכח פסול, דקודם יו"ט לא היה לה עדיין שם אתרוג של מצוה וכשנכנס יו"ט היתה כשרה, ולכן פסק הרמ"א בס' תרמ"ח שהאתרוג כשרה, משא"כ בס' תרמ"ט מיירי הרמ"א

אם קלף אותה רק אחר שנכנס יו"ט שאז כבר חל עליה שם אתרוג פסול, אז א"א להכשירה עוד הואיל ובא מכח פסול.

וראה בכל בו וארחות חיים שביארו טעם הפסול שהוא משום (מלאכי א, ח) "הקריבוהו נא לפחתך", ואם כן י"ל כמו בקרבן שמוס פוסל, היינו רק בשעה שמקדיש אותה לקרבן אבל מה שהיתה בעל מוס לפני כן ונתרפא, אינו פוסל הבהמה מלהיות קרבן, כמו כן באתרוג.

ובזה יש לבאר הנהגת כמה צדיקים לברך על אתרוג מבלי לבדקה מקודם לראות אם היא כשרה וכדמובא בשם משמואל (סוכות תרע"ח) וז"ל "ושמענו על הקדושים בדור שלפנינו שלא רצו לקנות אתרוג עד אחר יוה"כפ באמרם שלפי מסת התפילה כן מזדמן להם אתרוג נקי ובדמעותיהם מדיחין את הכתמים מן האתרוג שלהם, ויש שהיה כחם יפה ולקחו אתרוג צרור כמו שבא ממרחקים ולא ראו אותו ולא פתחו אותו כלל עד יום א' סוכות שפתחו אותו למצוה והיה נמצא תמיד הדר ומהודר".

וכן היה נוהג אדמו"ר הזקן מהוסיאטין זי"ע וכדמובא באהלי יעקב (ל"ז לעומר תשי"א) וז"ל "שמעתי מפי כ"ק מו"ח ז"ל (הרה"ק ר' ישראל מהוסיאטין) כי אביו הק' אמר לו פעם אחת "לפנים היה מנהגי לבדוק בעצמי את האתרוג שהובא לי, אחר כך חדלתי מזה, אחר ברכתי הראשונה היה אתרוגי תמיד נקי וטהור".

ויותר מזה מסופר בספר רב ייבי על התורה (שבחי רב ייבי) אודות הגה"ק רבי ייבי מאסוטררה זי"ע וז"ל: "הנה דרכו של הה"צ הק' ה"ר פנחס מקארץ ז"ל היה לדקדק מאוד ולחפש לברר לבדו אחר אתרוג היותר יפה ומשובח, ודרכו הק' של הרב ייבי ז"ל היה אשר לא ראה אף האתרוג קודם יו"ט, רק לקח סתם אתרוג מן הבא בידו והניחו בקופסא שלו המוכן לו עד יו"ט הראשון של סוכות, ולא ראוהו האתרוג הדר שבחזורים".

ופעם אחת היתה שנה אשר לא נמצא בשום אופן אתרוג יפה, ובפרט הה"צ הק' ה"ר פנחס זללה"ה לא היה לו באפשרות למצוא אתרוג עבורו, והי' לו עגמת נפש מזה, ואמר נלך נא ונראה מה עושה הזקן [היינו הרב ייבי ז"ל, כי כן קראו תמיד], והנה הרב ייבי ז"ל עשה בשנה זו כבכל השנים לקח אתרוג סתם והניחו בהקופסא שלו, וכאשר בא ה"ר פנחס ז"ל לבית קדשו של הרב ייבי ז"ל היה הרב ייבי ז"ל עוד בבית התפילה ומצא רק לבנו הק' ההצה"ק מו"ה אליקים געציל ז"ל אשר היה עוד צעיר לימים, ושאל אותו ה"ר פנחס ז"ל היש כבר אתרוג לאביך? ענהו כן, ציוה לו שיראהו אותו אליו, וענה לו שהוא בעצמו מתירא לילך אליו, כי כן היה פקודה ודיעה בבית קדשו של הרב ייבי שאסור לטלטל עם האתרוג שלו, אך אמר לו אם כבודו של ה"ר פנחס רוצה יקחהו מעצמו הנה הוא עומד בהארגו.

וכן עשה ה"ר פנחס ז"ל, לקח הקופסא מתוך הארגו ולקח האתרוג רק בשתי אצבעותיו הק' מלמטה וראה שהוא פסול בעיניו אליבא דכולא עלמא אף לברכה, ולא אמר כלום רק הניח אותו חזרה ועמדו על מקומו והלך לו. ולא ידע שום אדם מזה.

והנה ביום ראשון של סוכות כשהרב ר' ייבי פתחו להקופסא לראותו מקודם הברכה, אזי צווח בקול מי היה אצל האתרוג שלי, ונתירא מאוד בנו הק' וסיפר לו כל המעשה האידך שהצה"ק ה"ר פנחס ז"ל

היה בכאן וביקש מאותו אשר יראהו האתרוג ולא היה יכול להעיזו, אך אעפ"כ הוא לא נתן אותו לו רק הראהו מקומו. והנה האתרוג היה יפה למאוד והיה הדור שבהדורים. רק במקום אשר אחז הנה"ק ה"ר פנחס ז"ל עם שתי אצבעותיו מלמטה היה רשומו ניכר בשני כתמים קטנים מאוד רשום מעט. ומזה הכיר הרב י"ב הק', והנה להח"ר פנחס ז"ל לא היה שנה זאת אתרוג יפה והוכרח גם כן לטול זה האתרוג:

ע"כ המעשה רב המובא בספר הנ"ל. והנה, אם אתרוג זה היה "פסול אליבא דכולא עלמא אף לברכה" לפני סוכות, איך הותר להרה"ק ר' פנחס מקארץ לברך עליו בסוכות, ואף שנתהפך על ידי נס וכל הפסולים נעלמו הרי האתרוג עדיין פסולה כפסק הרמ"א "והואיל ובא מכח פסול". ולפי דברינו לעיל מיושב, וצ"ל שמאחר שכל הפסולים כבר נעלמו מלפני כניסת יו"ט ואין ניכר כלל על האתרוג החסרון שהיה שם לפני יו"ט, אין זה נחשבת עוד שבא מכח פסול.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

סכך מזוכית
הפרי מגדים [סי' תרכ"ט משב"ז סוף סק"א] הסתפק האם אפשר לסכך בזוכית, וכתב דהנדון אינו בזוכית הנפוצה המיוצרת מהחול שהרי הסכך צריך להיות "גידולו מן הארץ" ולא מהארץ עצמה, ומצייני הפמ"ג ששמע דיש מקומות שמיצרים זוכית מאפר של עצים, ואלו נחשבו גידולו מהארץ, וכתב שבשעת הדחק מסככי בזוכית [אך לא יברך עליה, דמדרבנן היא פסולה כיוון שנשתנה מצורתה הראשונה].

ומובא דשאלו להגרי"ז זצ"ל דבזוכית הרי חמתה מרובה מצלתה, והשיב הגרי"ז דבמקום שכל הסכך סתום לא אכפת לו מה שחמתה מרובה מצלתה, ושלו להגרי"ז דבעינן סכך העשויה לצל, והשיב דבקצת צל נמי סגי, ובסכך של זוכית עושה קצת צל, דהיינו דהא דבעינן צל הוא בכמות ולא באיכות, לא בעינן שה"צל" יחשיך דהיינו "צל" באיכות, אלא כוונת הפסוק הוא ל"צל" בכמות, וכיוון שהזוכית מכסה את שטח הסוכה ועושה קצת צל הרי היא כשר.

יסוד דברי הגרי"ז מבוואר כבר בתוס' [ב ע"ב] דסגי בצל סכך פורתא, ובגליון מהרש"א כתב דכוונת התוס' היא כמו שכתה ה"רן שהסכך ממעט קצת מחוס השמש, ולפי זה אין כוונת התוס' לצל פורתא בכמות, שרק במקצת הסוכה איכא צל, אלא כוונת התוס' לצל פורתא באיכות, דבכל הסוכה איכא צל שאינו חזק כל כך, וממעט במקצת את חוס השמש.

מחלוקת רש"י ור"ת האם סכך צ"ל לצל.

ויש לציין עוד דספיקת הפמ"ג אתי שפיר לפי ר"ת, דעל המשנה [ב ע"א] שחמתה מרובה מצלתה פסולה, פירש"י והרי הוא כמי שאינו, ועל שם הסכך קרויה סוכה, וביארו בראשונים [ר"ן, רא"ש, רמב"ן] דכוונת רש"י היא דבעינן צל, דעל שם הצל קרויה הסוכה.

ובערוך השולחן [סי' תרל"א סעי' ב] ובקהילות יעקב [סי' א' אות א'] ביארו דעת ר"ת [המובא בתוס' דחולק על רש"י וס"ל שאין בסכך שום דין צל, והא דבעינן שתהא הסוכה צלתה מרובה מחמתה היינו רק משום דבעינן סכך עומד מרובה

על הפרוץ, או עכ"פ פרוץ כעומד, כמו כל מחיצה דעלמא, ואין הצל אלא סימן לדבר שכחמתה מרובה מצלתה נמצא שהפרוץ מרובה על העומד, ומשום הכי היא פסולה, ולא מחמת חסרון הצל.

ולפי"ז פשוט לדעת ר"ת אין חסרון בסכך מזוכית משום חמתה מרובה, דחמתה מרובה הוא רק סימן דאיכא פרוץ מרובה, אבל אם בטוח שיש עומד מרובה דסכך כל הסוכה עם הרבה סכך מזוכית, הרי צריך להיות כשר לר"ת, דלדבריו אין דין של צל.

ונראה לבאר עוד למה סכך מזוכית אין פסול כיוון שאינה עשויה לצל עפ"י דברי החלקת יואב [סי' כ"ה] והנצי"ב [מרומי שדה ח, ע"ב] דכל מה דבעינן שתהא עשיית הסוכה לצל הוא דווקא בסוכת גנב"ד שאינה נעשית לשם חג, אבל בסוכה דעלמא שנעשית לשם חג אין צריך שתהא נעשית לצל, וממילא אם מסכך בזוכית לשם חג הרי דלא בעינן לשם צל.

דעת החזו"א דסכך מזוכית היא כאוויר, ולא סכך פסול.

ובספר ארחות רבינו [ח"ב עמ' רי"ח] הביא חזון איש החשיב סכך העשוי מזוכית כאוויר כיוון שזוכית אינו מיצל ולא סכך פסול [אמנם במנחת שלמה סי' נ"ח אות ל"ה משמע דס"ל להגרשז"א צ"ל דזוכית הוי סכך פסול].

האם כשר לשבת בסוכה עם סכך כשר, ומעליו תקרה של זוכית.

וצ"ע לפי החזון איש האם אפשר לעשות מעל הסכך או מתחת לסכך תקרה של זוכית דנחשב כאוויר ומעליו לסכך עם סכך כשר, ואז הסוכה לא יפסל בגשמים, דהרי השיעור פסול הוא כשאינו ראויה לשבת בסוכה משתסרח המקפה, אבל אם לא נכנס גשם הרי היא כשר.

אמנם יש לדון דאם עשה תקרה של זוכית הרי אין המטר יכול להיכנס בה ולדעת ר"ת היא פסולה, דאע"ג דבית הלל מכשירין מעובה כמין בית, כתב ר"ת דזהו דווקא שאין הכוכבים וחמה נראה מתוכה, אבל כשאינו יכול להמטיר בתוכה פסולה אפילו לכה"ל [וכן מבוואר בתוס' סוכה ב ע"א ד"ה כי עבד].

הטור [סי' תרל"א] הביא את ר"ת, והוסיף הטור דהרא"ש לא הביא את ר"ת בפסקיו, והקשה הב"ח דמעובה כמין בית, א"כ מאי טעמא הביא את דבריו בסוגיא דסכך עשויה לצל [ח ע"ב].

ותירץ הב"ח, דהטור ס"ל בדעת הרא"ש דכל מה דפסלינן סכך עבה מאוד שאין המטר יכול לירד בו, הוא דווקא בסוכת גנב"ד, דמאחר שסיככה בסכך מעובה ומגן מהמטר מוכחה מילתא שעשאה קבע לדור בה, ומשום הכי דווקא בסוגיא דסכך עשויה לצל הביא הרא"ש את דברי ר"ת, דס"ל דככה גוונא פסלינן לה משום דסוכה אחר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה, אבל בסוכה דעלמא שנעשית לשם חג סבירא ליה להרא"ש דכשרה אף אם סיככה בסכך מעובה שמגן מהמטר, כיוון דלא עשאה קבע לדור בה אלא רק לשם סוכה עכ"ד הב"ח.

[ומתוך דברי הב"ח הוכיח החלקת יואב שיש לחלק בין סוכה הנעשית לשם חג ובין סוכה הנעשית שלא לשם חג, דכמו שבסוכה הנעשית לשם חג לא אכפת לו אם יעשה בה סכך עבה המגן מהמטר, הכי נמי לא בעינן שתהא עשייתה לצל, ורק בסוכה

שנעשית שלא לשם חג כסוכת גנב"ד בעינן כוונה שתהא עשייתה לצל].

ולפי"ז יצא דאם עשה תקרה של זוכית בשביל הסוכה וסכך מעליו או מתחתיו עם סכך כשר, לפי ר"ת אם אין מציאות שייכנס הגשם הרי היא פסול, ולפי הטור בדעת הרא"ש תלוי אם עשה הזוכית לשם סוכות ולא לשם קבע, ולפי החזון איש זוכית הרי היא כאוויר הרי היא כשרה [ויש לדון דאולי פסולה משום גזירת תקרה, דאי מכשרת לה אתי למימר מה לי סוכה זו ומה לי לישן תחת תקרת הבית], אמנם אם יש לאדם בית עם תקרת זוכית שדר בו כל השנה הרי היא פסול לסכך עליו, כיוון דהזוכית היא לשם קבע הרי היא כסוכת גנב"ד דעשאה קבע לדור בו.

למה סוכות הוא ראשון לחשבון עונות.

ולקחתם לכם ביום הראשון [ויקרא כג, מ, ו] וכי ראשון הוא, והלא יום חמישה עשר הוא, ואת אמרת ביום הראשון, אלא ראשון הוא לחשבון עונות (מדרש תנחומא פ' אמור סימן כב).

טעם הדבר דר"ה הוא בתחילת החודש כשהלבנה מתכסה.

ונראה לבאר המדרש עפ"י הזוה"ק [פ' שופטים ערה ע"א] שמבאר הפסוק תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו וגו', מאי בכסה ביוםא דסיהרא מתכסת, ואמאי מתכסת דהא, בגין דכד מטי ראש השנה אתי ס"מ למתבע דינו לבנו קמי קב"ה, והוא יימא ליה דייתי סהדין, והוא ייתי לשמשא עמיה, אזיל למייתי סיהרא והוא מתכסא באן אתר מתכסת, אלא סליקת להווא אתר דאתמר ביה במכוסה ממך אל תחקור, לפיכא ליה על גבהא, והאי הוא דאמר קרא תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, לאתר דביה סליקת שכינתא, דאתמר ביה ובמכוסה ממך אל תחקור, וחובינן באתכסיא תמן צריך למידן בינו ובין קונו וכו'.

ועוד קב"ה ושכינתא סהדין על ב"ן וכו' על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת דא ס"ם מת מעיקרו וישאיהו במוט בשנים, לא יומת על פי עד אחד דלא יהיה ליה חולקא באל אחד וכו' עכ"ד.

כתיב בתורה [דברים יט, טו] לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, דעל חטאים ועונות עד אחד אינו נאמן, ובראש השנה הוא בכסה ליום חגיגו [תהילים פד, א], חדש שהלבנה מתכסה בו [ר"ה ע"א], ולא נשאר רק השמש לבדו שהוא עד אחד. בחמישה עשר לחודש חוזר הלבנה במלואו וכבר יכול להעיד, ואז יש כבר ב' עדים, השמש והלבנה, ולכן הוא ראשון לחשבון עונות.

אמנם כבר מבוואר במדרש [ויק"ר פ"ל, ב] כאשר ישראל יוצאין מלפני הקב"ה (לאחרי הדין ומשפט דר"ה ועשיית ויהי"ש) ולולביהן ואתרוגייהן בידן, אנו יודעים דישאר אינו נצווייא, דידן נצח [שם פכ"ד, ג].

טעם הדבר דאין דנים עפ"י עד אחד, והאם שיך אצל השמש.

טעם הדבר שהזהירה התורה שלא להכריע את ענייני המשפט על פי עד אחד, יש שכתבו שהוא מחשש שמא ישקר, ואפילו אותו עד ידוע כאדם ישר וצדיק, שמא יגבר עליו יצרו וישקר, אבל כשהעדים הם שניים כשרים, "חזקה בכל זרע ישראל, שלא יסכימו שנים להעיד בשקר, וגדולה חזקה בכל הדברים" (החינוך, תקכו), ויש שחששו מפני טעותו של העד האחד, בדבר הדומה (נתיבות המשפט סימן

ל"א סק"א) והנה אצל השמש לא שייך לומר ב' הטעמים ולמה פסול כעד אחד.

אמנם המנחת חנוך [שם] הביא מהקצות החושן [ח"ו"מ ל' ס"ק ט] דפסולו של עד אחד הוא לא מחשש שמא ישקר, אלא גזירת הכתוב, כדין פיסול קרובים. והראיה שהוא ראוי להצטרף עם עד שני, וממילא א"ש דגם השמש פסול כשהוא עד אחד.

הטעם דדווקא הלבנה מתכסה.

הטעם דדווקא הלבנה מתכסה, י"ל עפ"י מה שאמרו חכמינו ז"ל [מדרש] דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול, והקטן מונה לקטן, עשוי מונה לחמה שהיא גדולה, ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה... מה חמה הזאת שולטת ביום ואינה שולטת בלילה, כך עשוי יש לו חלק בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא, יעקב מונה ללבנה שהיא קטנה, מה הלבנה הזו שולטת בלילה וביום, כך יעקב יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא.

כידוע, לוח השנה היהודי מבוסס בעיקר על המחזור החדשי של הירח, ואילו לוח השנה של אומות העולם מבוסס על המחזור השנתי של השמש, וזהו הפשוט עשוי שהוא הגדול מונה את הימים בשנה לחמה שהיא גדולה, ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה.

ביהדות קיימת התייחסות רבה לירח וללוח השנה המבוסס עליו, לא רק החודשים נקבעים על פי משך ההקפה של הירח, אלא גם כל החגים, עקב השימוש בלוח הירחי אנו חוגגים בלילה שבו הירח מלא את ליל הסדר, הלילה הראשון של סוכות, פורים, ט"ו בשבט וט"ו באב.

קביעת ראש החודש, דהיינו הלילה אשר בו מתחדש הירח ומתחיל חודש חדש שנקבעה עפ"י ראיית חידוש הלבנה, ועפ"י זה נקבעה החגים והמועדים העתידיים לחול באותו חודש. וכן בראש החודש אומרים בו הלל, והנשים נמנעות ממלאכות.

וממילא מובן הא דדווקא הלבנה מתכסה ביום הדין, כיוון דישראל מונים ללבנה, והלבנה היא סניגור עבור ישראל.

לכי מיעטה את עצמן, היה מהלך של הלבנה בשביל להיות סניגור על כלל ישראל.

ידוע המדרש המתייחס לסתירה לכאורה שבפסוק "ויברא אלקים את שני המאורות הגדולים, את המאור הגדל לממשלת היום ומאת המאור הקטן לממשלת הלילה, ואת הכוכבים" (בראשית א, טז), הלבנה טענה בפני הבורא "אין שני מלכים משמשים בכתר אחד", ועל כך נאמר לה "לכי ומעטי את עצמן".

ובגמ' (חולין ס"ע"ב) מבואר דהקב"ה ניסה לפייס את הלבנה, ומשלל התרצתה הלבנה לניסיונות הפיוס, נאמר שם, "אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח", ותוספות מביא מהערך כי הכפרה היא על ישראל, ולא חלילה על ה'.

ויש לבאר ביאור הדברים דכיון דישראל מונים ללבנה, הרי דהלבנה רצתה להיות סניגור על כלל ישראל, ולכן עשתה מהלך חכם וטענה אין שני מלכים וכו' ומיעטה את עצמה כך שלא יהיה לס"מ להביא ביום הדין ב' עדים, כיון דהלבנה אינה נראית בראש השנה, וממילא ע"י כך יהי כפרה לישראל.

שמחת מיכאל / הרב דוד זרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרן' ומח"ס שמחת מיכאל על השיט, אלעד

אמירה לגוי כדי לבנות לו את הסוכה בשבת ובייט

מצוי מאוד בתקופת המעבר של זמן תשרי ובפרט בשנה מעוברת, שכבר הרוחות והגשמים של החורף מתחילים ומידי שנה הרבה סוכות מתעופפות באוויר, וכן הסכך עף למרחקים, ובוודאי שמדין מצטער אינו מחויב לישון כאשר הסוכה והסכך עפים ממש, וכן היה מעשה בעיר ת"א שיהודי בנה סוכה ברחוב, וקישט אותה בקישוטים יקרי ערך, וכאשר ראו כמה פועלים גויים את הסוכה חמדו לגונבה, ופשוט כל אחד מהם תפס זית של הסוכה והגביה אותה כמות שהיא, והשאירו את הבעלים ישן באמצע הרחוב, ובוודאי שבמקומות הללו הוי בגדר של מצטער ופטור מהסוכה.

וכן באופן שהסכך או הסוכה התפרקו בימי חול המועד, מותר לכתחילה לבנות את הסוכה ואפ"ל אם לא בנה סוכה במזיד ג"כ הותר לו לבנות את הסוכה בימי חוה"מ, וכדפסק השו"ע [ס'י' תרל"ז סעיף א' וז"ל, מי שלא עשה סוכה, בין בשוגג בין במזיד, עושה סוכה בחולו של מועד אפ"ל בסוף יום השביעי, וכדפירש שם המשנ"ב בדעת השו"ע שבה לאשמועינן שאפ"ל שהזיד לא נכנסוהו.

אלא שיש לדון אם הסכך נשמש ביי"ט או בשבת, האם שרי לומר לגוי לסכך לו את הסוכה או לבנותה, והנה לכאורה מצינו סתירה בדעת המשנ"ב, המשנ"ב בריש ס"י' תרל"ז ס"ק א' פסק וז"ל, וע"י עכ"מ אפ"ל נפל הסכך כולו גם כן יש להתיר".

ומאידך המשנ"ב [ס'י' תרכ"ו ס"ק כ'] הביא שהפרמ"ג הסתפק בהא וז"ל, וכן אם מותר לומר לנכרי שישכך לו סוכה ביי"ט באין לו אחרת, מסתפק הפרמ"ג וסיים, להורות היתר חלילה לי וצ"ע בכל זה, עכ"ל.

והנה יש למנות ד' סיבות שיש להתיר אמירה לגוי ביי"ט, דהנה בעיקר ספיקו של הפרמ"ג וכמבואר בדבריו בא"א ס"ק ח', שדנו הפוסקים האם הסוכה נחשבת כאהל עראי, וממילא הוי איסור מדרבנן ואמירה לגוי שרי דהוי שבות דשבות, או"ד סוכה נחשבת כאהל קבע ואסור לעשותה מדאורייתא, וממילא אין היתר לומר לגוי, והביכור"י ס"ק י"א צידד שסוכה נחשבת אהל עראי, וכן מבואר בביה"ל [ס'י' תרל"ז ס"א ד"ה עושה] בשם המאמר מרדכי [אולם בשעה"צ לעיל ס"י' שט"ו ס"ק ו', ובס"ק י"א, ובביה"ל (שם) ס"ח בד"ה כל, נקט שאהל העשוי לכמה ימים נחשב אהל קבע, ויתכן שסוכה הוי ארעי טפי].

ועוד יש סברא להתיר לומר לגוי, שהרי הוי מחלוקת הראשונים אם מלאכת בונה נאסרה ביי"ט שיטת התוס' בשבת (צה). [בד"ה והרודה] שמותר לגבן ביי"ט מדאורייתא, ומגבן הוי משום בונה, והתוס' (שם) צידד שמדאורייתא נימא מתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך, ומדאורייתא יהיה מותר לבנות ביתו שנפל ביי"ט, כיון שיש לו צורך לאכול באותו בית, ועיי"ש שנקטו שיחול איסור מדרבנן דהוי כעובדין דחול. [ודלא כשיטת הרמב"ם שיש איסור בונה ביי"ט]. [ודלא כשיטת הרמב"ם שיש איסור בונה ביי"ט].

עכ"פ מבואר בדעת התוס' שבונה הוי איסור מדרבנן ביי"ט, ובפרט בבניית הסוכה ביי"ט הראשון

דהוי לצורך אכילת המ"ע של הלילה הראשון, וכמט"כ (שם) התוס' דמתוך שהותר לצורך הותר ג"כ שלא לצורך, וא"כ יש לצרף את שיטת התוס' שבונה הוי מדרבנן ויהא מותר ע"י אמירה לגוי, דהוי שבות דשבות.

וכן פסק האור"לצ [ח"ג פ"כ ו'] שלכתחילה מותר לומר לגוי להדליק לצורך יו"ט גפרורים או חשמל, דהוי ספק ספיקא דלמא ההלכה כרוב הפוסקים שיצירת אש ביי"ט הוי דרבנן [ודלא כהט"ז ס'י' תק"ב ס"ק א' שהוא איסור תורה, שלא התירה תורה אלא לתקן אוכל נפש, ולא ליצור אוכל נפש] וגם אי נימא כדעת הט"ז (שם) דהוי דאורייתא, דלמא הלכה כהעיסור ודעימיה שאף מלאכה דאורייתא הותרה באמירה לנכרי, וה"ה להדלקת חשמל ביי"ט ואין לחשוש מצד איסור בונה, דלשי' התוס' אין איסור בונה ביי"ט.

ועוד יש לצרף את דעת העיסור ומובא ברמ"א [בס'י' רע"ו ס"ב], שמותר לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה האסורה מדאורייתא במקום שיש מצוה וצורך גדול, אולם ציין (שם) הרמ"א שאין לסמוך על שיטת בעל העיסור ואפ"ל שהוא מגדולי הראשונים, וכן המשנ"ב בהל' שבת לא הזכירו לדינא, אולם בנידו"ד דיש דעות דהוי אהל עראי, וגם מלאכת בונה לא נאסרה מדאורייתא ביי"ט וכשי' התוס' בשבת (צה), יש לצרף את דעת העיסור, ושרי לומר לגוי לבנות או לסכך את הסכך ביי"ט.

ועוד יש לדון האם מותר להנות מכל מעשה גוי כאשר ההנאה היא מצוה, דהנה שיטת הפני אריה [סימן מ"ז] דאע"פ שאסור להשתמש בגר שהדליקו נכרי בשבת לצורך ישראל, מותר להתפלל וללמוד מתוך הספר, כשיש אחר עמו ואין חשש שמא יטה, משום שמצוות לאו להנות ניתנו, עכת"ד.

אולם לדינא הביה"ל [ס'י' רע"ו ד"ה אסור] פסק דלא כהפני אריה, שאם גוי הדליק נר בשבת בשביל ישראל אסור ללמוד או לאכול סעודת שבת לאורו [ונפק"מ בעל תשובה שלא יודע לומר ברכה"מ בע"פ, לא יברך כאשר ישראל או גוי הדליק לצורך].

אלא שהמקור של פסק זה של הביה"ל הוא משו"ת הריב"ש [סימן שפ"ז] ושם כתב לחלק שכל האיסור להנות ממלאכת גוי גם בדבר מצוה הוא רק בהנאה שיש לאדם חוץ ממעשה המצוה כגון ללמוד לאור הנר, שחוץ מההנאה של הלימוד כאשר החדר מואר, יש לו הנאה עצמית שנמצא במקום מואר.

אולם במצוות שאין לאדם הנאה אישית, וכגון עשיית שופר, לולב, אזמל של מילה, כה"ג שרי מצד שמצוות לאו להנות ניתנו, וא"כ בנידו"ד שיושב בסוכה לא בשביל הנאתו הפרטית אלא כדי לקיים את מצוות ורצון ה', כה"ג נקטינן דמצוות לאו להנות ניתנו [אולם הנובי' תנינא סימן קל"ג, צידד שגם בסוכה יש לו הנאה חוץ מהמצוה, והיינו הצל, אולם נראה שהיום נח לאדם להשאר בסלונו הממוזג ולא לישב בסוכה, או באופנים שאין הנאת צל וכגון שבלאו הכי המקום מוצל].

ובעיקר הסתירה במשנ"ב העיר על כך שבונה הלכות [ס"ו], והגאון ר' ניסים זצ"ל [חוט השני סוכות עמוד קצ"ז] כתב ליישב שיש לחלק שבסימן תרכ"ו ס"ק כ', שפסק את הפרמ"ג שאין להתיר איירי על אדם שפשע ולא סיכך מבכו"י ולכן נאסר עליו לומר לנכרי לבנות או לסכך לו ביי"ט, ומה שפסק המשנ"ב בס'י' תרל"ז איירי שהיה אנוס וכגון שהסכך נפל מחמת הרוח, או שבאו גנבים וגנבו לו

את כל הסכך וכו', בכה"ג התיר המשנ"ב לומר לנכרי לסכך ביום טוב.

והעולה לן לדינא, א. כאשר הסוכה נפלה בחוה"מ וכן באופן שהיה מזיד וכגון שלא בנה סוכה במזיד הותר לו לבנות סוכה לצורך החג, ב. וכאשר הסכך נפל ביו"ט ע"י הרוח או שאר אונס, שרי לומר לגוי שישכך לו את הסוכה, שיש ד' צדדים להתיר א. דהוי אהל עראי ב. שיטת התוס' בשבת (צה.) שאין לאו דאורייתא של מלאכת בונה ביו"ט ג. הנאה ממלאכת גוי כאשר היא רק לצורך מצוה ואין לו הנאה צדדית שרי, וכן בסוכה באופן שאין לו הנאת צל. ד. ועוד יש לצרף את בעל העיטור שכאשר הוי לצורך מצוה וצורך גדול מאוד יש להתיר. ה. ולגבי שבת אע"פ שלא מצרפים את דעת בעל העיטור להקל באמירה לגוי במלאכה דאורייתא במקום מצוה, אולם יש להתיר באופן שלא נהנה מהסוכה, וא"כ הוי שבות דשבות, דדלמא כהנך פוסקים שסוכה הוי אהל עראי, וגם לשיטות דהוי אהל קבע, כאשר אינו נהנה מהסוכה שרי להנות ממלאכת גוי. ו. אמירה לגוי הותרה ביו"ט שידליק עבורו גפרורים או חשמל, וכ"פ האורל"צ [ח"ג פ"כ, ו'] דהוי ספק ספיאק דדלמא כרוב הפוסקים שהדלקה ביו"ט הוי מדרבנן, וגם את"ל כדעת הט"ז דהוי דאורייתא, יש צד לסמוך על בעל העיטור שלצורך מצוה שרי, וכן מצד בונה אין לחשוש כיון שביו"ט אין איסור בונה לדעת התוס'.

*

אתרוג ערלה שנתערב באתרוג כשר

יש לדון באתרוג ערלה שנתערב באתרוג כשר ואינו יודע איזה אתרוג הוא הכשר ואיזה הערלה, האם יכול ליטול את שניהם בזה אחר זה, וממ"נ יצא י"ח שיש כאן אחד בודאי כשר, או"ד מכיון ששניהם אסורים מספק א"כ איקבע איסורא ולא קרינן ביה "לכס" שכלפי כ"א ואחד אין היתר אכילה.

והנה בספק זה הסתפק הרי"ט אלגזי בספרו קהלת יעקב [אות ס'], ודעתו שלא יוצא י"ח באופן שיטול את שניהם בזה אחר זה, ובשו"ת רב פעלים [ח"א סימן ל"ה] צידד שיצא י"ח, ועיי"ש שביאר את הצדדים כנ"ל, ולצד שיצא י"ח הביא ראייה כדן אדם שיש בפניו תפילין של רש"י ותפילין של ר"ת, ואינו יודע איזה מהם של רש"י ואיזה של ר"ת, דלכאורה אם יטול את שניהם בזה אחר זה ממ"נ יצא י"ח מ"ע של הנחת התפילין, וכן הביא להשוות ולדמות זאת לדין נתינת גט לאשה, שיש בפני הבעל ב' גיטין שאחד מהם נכתב לשמה ואחד שנכתב שלא לשמה, והתערבבו לו הגיטין שיכול ליתן זה אחר זה ולצאת י"ח דין של ונתן בידה שהרי אחד מהם בודאי כשר ויצא י"ח נתינה.

וממילא ה"ה גם באתרוג שאם יטול את שניהם בזה אחר זה יצא י"ח, או"ד כיון שכלפי כ"א הוי ספק א"כ איקבע איסורא וכ"א הרי הוא מופקע מדין לכס שמספק אינו ראוי לאכילה, ובדין אתרוג בעינן שיהא ראוי לאכילה ולכן אתרוג של ערלה או אתרוג שאינו מעושר לא יוצאים בו י"ח, וממילא לא יועיל מה שיטול בזא"ז ויצטרך לקחת אתרוג שלישי כדי לצאת י"ח.

והוכיח הרב פעלים (שם) שיכול ליטול את שניהם בזא"ז, מהסוגיא ביבמות (מא:) שאם נפלה לפניו יבמה כגון שאחיו קידש אחת מב' אחיות, ואינו יודע איזה מהם קידש, ומת המקדש הרי אלו שתיהן חולצות ולא מתייבמות, משום שמא פגע באחות

סעודה הראויה, וכן אם היו לפניו שתי ככרות של תרומה, אחת טהורה ואחת טמאה, ואינו יודע איזו היא משתיהן, ואמר עירובי בטהורה בכל מקום שהיא אינו עירוב, שאין כאן סעודה הראויה לאכילה עכ"ל, ומבואר לן בדעת הרמב"ם דבעינן שהיא סעודה הראויה לאכילה, ומכח הספק ודאי אסורה אולם בשאר כל דיני עירוב נקטינן בספיאק לקולא, ומבואר לן בדעת הרמב"ם שבעינן ראוי לאכילה, א"כ במצב ספק הוי כודאי שאינו ראוי לאכילה, וה"ה בנידו"ד דכל ספק חשיב אינו ראוי לאכילה בודאי, ולא יועיל ליטול את ב' האתרוגים בזא"ז.

ומאיידך לדעת הרשב"א (שם) שהוכיח מדין זה לספק חשיכה, ע"כ מוכח דס"ל שאין בתערובת חסרון של אינו ראוי לאכילה בתורת ודאי, וממילא יועיל ליטול את ב' האתרוגים בזא"ז, שהרי ס"ל דבכל ספק אם ראוי לאכילה אין חסרון דחשיב כודאי אינו ראוי לאכילה.

ובביאור שורש מחלוקתם ביאר (שם) באופן א' שלכו"ע בעינן שיהא ראוי לאכילה בפועל, אלא שורש מחלוקתם אי אמרינן "אם יבוא אליהו" דהרמב"ם לא ס"ל הכי ולכן כיון שכ"א הוא ספק ראוי לאכילה לא יצא י"ח אם יטול שניהם בזא"ז, ומאיידך לדעת הרשב"א יחייב דמועיל הסברא של אם יבוא אליהו.

ומהלך ב' ביאר (שם) דשורש מחלוקתם הוא, האם היא דבעינן ראוי לאכילה צריך להיות "בפועל" או סגי "בכוח", דלשיטת הרמב"ם בעינן שיהא ראוי לאכילה "בפועל" וכיון שבנידו"ד כ"א הוא ספק א"כ לא הוי ראוי לאכילה בפועל, ולא יצא י"ח ע"י שיקח שניהם בזא"ז, ומאיידך לשיטת הרשב"א סגי שיהא ראוי לאכילה "בכוח" ויצא י"ח.

אלא שיש לחלק בין דינא דעירובין לדינא דאתרוג, דשאני עירובין שלכו"ע בעינן שיהא ראוי לאכילה "בפועל", שהרי כל ענין העירוב הוא שמקנה לו את שבינתו במקום אחר ששם יהיה ביתו, משא"כ באתרוג דסגי שיהא ראוי לאכילה ותו לא, ועיי"ש.

והעולה לן בהאי ספק של אתרוג עורלה שהתערב עם אתרוג כשר שלדעת הרב פעלים, למסקנא לא יצא י"ח ע"י שיטול שניהם בזא"ז, וכדאסבר לן [בח"ג סי' מ"ד] כיון שכ"א בפנ"ע הרי הוא מוגדר כספק אכילה, ואין סברת שמא יבוא אליהו דהוי סברא קלושה יכולה ליצור על האתרוג שם של ראוי לאכילה. ב. ומצד הסברא נראה שיצא י"ח וכמו שהבין הב"ח בסל"ד [בח"א סי' ל"ה] כיון שיש ודאות שאחד האתרוגים כשר, ומה שנאסר עליו לאכול מספק אינו אלא גברא ואין הנהגה זו המוטלת על האדם פוסלת את החפצא של האתרוג הכשר. ג. מאידך לדעת האורל"צ למהלך א' תלוי נידון הרי"ט אלגזי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם אמרינן שמא יבוא אליהו, אולם למהלך ב' שנחלקו אם בעינן ראוי לאכילה בכח או בפועל, אין להשוות את דין עירוב לאתרוג, דבעירוב שאני כיון שעניינו הוא לקנות שבינתו ושיהיה שם ביתו, ובהא לכו"ע בעינן שיהא ראוי לאכילה בפועל, ועיי"ש.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, חר יונת

שם סוכה בעת הגשמים

נחלקו הראשונים בדין ישיבת סוכה בלילה הראשונה, אם חייב אף כשיורדים גשמים, דעת הרא"ש (סוכה פ"ב סימן כג) והר"ן (יב:) בשם י"א, דבלילה הראשונה ליכא פטור מצטער וחיוב לאכול

זקוקתו, ואע"ג דקיי"ל כל שאינו עולה ליבוס אינו עולה לחליצה, ומקשינן בגמ' (שם) דהכא כיון דלא מצי ליבומי איך חליץ להו, ותיצרה הגמ' הא נמי חשיב ליבוס, והיינו אם יבוא אליהו זכור לטוב ויאמר דהא קידש הרי זו בת חליצה ויבוס היא, ועיי"ש.

ולפי"ז פשט את ספיקו של הרי"ט אלגזי, שכשם שבדין חליצה אמרינן התם אם יבוא אליהו ויאמר לנו שקידש את זו הרי מוגדרת לנו שהיא בתורת יבוס וחליצה, וה"ה בנידו"ד אם יבוא אליהו ויאמר לנו מהו האתרוג הכשר, וא"כ עכשיו הוא מוגדר כראוי לאכילה, ולכן אפשר ליטול את שניהם בזא"ז וממ"נ יצא י"ח, ועיי"ש שצידד שראיה זו ברורה שאין עליה תשובה.

אולם הרב פעלים חזר בו [בח"ג סי' מ"ד] וכתב, שלאחר התבוננות נראה בס"ד שיש לחלק חילוק דק יציב ונכון, ותוכן דבריו שכלפי דין שכל העולה ליבוס עולה לחליצה, עצם החליצה הרי היא ראויה ומושלמת, אלא שיש דין צדדי ובגדר של אריא דרביע עליה שחכמים הצריכו שכל הראוי ליבוס יהיה ראוי לחליצה, ולכן בכה"ג מהני האי טעמא של שמה יבוא אליהו דאע"פ שהוא טעם קלוש דהלואי נראהו בחלום ואשרי מי שראהו בחלום, בכ"ז טעם זה יכול להגדיר לן שיהיה בתורת כל הראוי ליבוס ראוי לחליצה.

משא"כ בנידו"ד שיש ספק כלפי כל אתרוג ואתרוג אם הוא ראוי לאכילה ולא קרינן ביה "לכס", א"כ עצם הספק הרי הוא על גוף האתרוג, דכל שאינו ראוי לאכילה אין זה פרי עץ הדר שהתורה ציותה, ולכן בכה"ג לא מהני הצירוף של סברת הגמ' "שמא יבוא אליהו" דהוי סברא קלושה, ולא יכולה להועיל ולהגדיר את האתרוג שהוא ראוי לאכילה, ולכן נקט (שם) לדינא שאין ליטול את ב' האתרוגים בזא"ז אלא יטול אתרוג אחר, וכמש"נ.

אלא דאכתי יש לדחות סברא זו, שהרי סו"ס יש כאן בודאות אחד מהאתרוגים שהוא כשר והרי נטל את האתרוג הכשר, ומה שמספק נאסר עליו לאכול אינו אלא הנהגה על "הגברא" שלא לאכול, ואין הנהגה זו יוצרת פסול על "החפצא", וראיה לכך יש להוכיח שהרי אם כל אתרוג שווה מאה ש"ח, וימכור את ב' האתרוגים במאה ש"ח לגוי, בודאי שמותר לו למכור ולהנות מממון זה משום שנהנה במאה שקל של מציאות האתרוג המהודר שמכר, וא"כ יש במציאות אתרוג מהודר שנטל אותו ויצא בו י"ח, וכמו שהבין הבן איש חי בתחילה [בח"א סי' ל"ה], וצ"ב.

ומאיידך האורל"צ [ח"ד פל"ו, בתשובה ב'] הביא תליות נידון זה במחלוקת הרמב"ם והרשב"א, בהל' עירובין [פ"ו הי"ג], דפסק הרמב"ם ספק חשיכה ספק לא חשיכה, אין מערבין עירובי תחומין לכתחילה, ואם עירב הרי זה עירוב, ומאיידך הרשב"א פליג ומובא במ"מ (שם), וסברת הרשב"א היא דלא אמרינן ספק עירוב להקל אלא כשהיתה לו חזקת כשרות, וכמו שהביא הרמב"ם (שם), בהל' י"ב שאם הניח עירוב מבעוד יום ונאכל העירוב בין השמשות, שספק עירוב להקל כיון שודאי הניח עירוב, אלא שיש ספק אם נאכל, אולם אם לא היה חזקת כשרות דבכה"ג לא אמרינן שספק עירוב להקל.

והביא המ"מ (שם) לבאר בדעת הרמב"ם שס"ל שבתרומה ספק טמאה אינו עירוב, ואע"פ דלא בעינן חזקת כשרות, וביאר הרמב"ם (שם) וז"ל, אבל אם עירב בתרומה שהיא ספק טמאה אינו עירוב שאינה

בסוכה אף אם יורדים גשמים, והרשב"א (שו"ת ח"ד סימן עח) חולק וסובר שגם בלילה הראשונה תשבו כעין תדורו כתיב, ואינו חייב לאכול בסוכה אלא כדרך שאוכל בביתו.

בעת הגשמים אין שם סוכה עליה

והוסיף עלה בביאור הגר"א (סימן תרלט ס"ק כב) 'בתוס' כתוב שם, כגון אם ירדו ואכל חוץ לסוכה ופסקו הגשמים שחייב וכמ"ש הרשב"א², דכשירדים גשמים אין שם סוכה עליה'. הרי דלא זו בלבד שאין חיוב סוכה בעת ירידת גשמים, ולשיטה זו אף בלילה הראשונה אין חיוב סוכה בעת הגשמים שהרי תשבו כעין תדורו אמרה תורה, אלא יתירה על כך אף אין על הסוכה שם סוכה כלל בעת הגשמים, וכיון שכן לא יתכן כלל חיוב סוכה בעת הגשמים, שהרי אין כאן סוכה כלל.

אכן סברת הדברים צריך ביאור, דלכאורה מה שדרשו חז"ל 'תשבו כעין תדורו' היינו על אופן הקיום דמצוות סוכה, ולכן מצטער פטור מן הסוכה, אבל לומר דבעת ירידת גשמים אין על הסוכה שם סוכה, זאת מנין לנו.

סוכה שאינה ראויה לשינה, פסול אף לאכילה

ולכאורה מצינו כעין זה בדברי הרמ"א (סימן תרמ סעיף ד) וז"ל: 'ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה, או שא"א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או נגבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל, אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הואי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (מרדכי פרק הישן). ובמגן אברהם ופרי מגדים (סק"ו) נתעוררו בזה, דהרי לעיל (סימן תרלט סעיף ב) כתב הרמ"א להמליץ על המקילין בשינה בסוכה, דמפני הצניעה נחשבים מצטער ופטורים, ולדבריו הכא כל סוכה שמצטער לישון שם, שוב פסול אף לאכול שם, ולכאורה דברי הרמ"א סותרים זה את זה.

וכתב הפרי מגדים דשאני מקומות הקרים דלא אפשר באופן אחר, שפיר מקרי תשבו כעין תדורו בסוכה הראויה לאכילה בלחוד. וכבר העיר עלה בשו"ת זרע אמת (סימן צא ד"ה אכן לא) בתוך אריכות דבריו לבאר הך דינא, דדוחק הוא לחלק כן. איברא לכאורה מצינו חבר לרבינו הגר"א, דכל סוכה שדרך בני אדם להצטער בה, שוב חלה על הסוכה שם פסול, ומר כדאית ליה לענין אכילה בסוכה שמצטערים לישון שם, שאזדא לה שם סוכה ואין יוצאים בה, ומר כדאית ליה לענין ישיבת סוכה בלילה הראשונה בעת הגשמים, שאין על זה שם סוכה כלל, ולא יתכן להתחייב בישיבת סוכה בסוכה כזו.

פטור שינה בסוכה מחמת צניעה

אלא דקשיא מיישיבת סוכה בעת הצניעה, דאם מהני לפטור משינה בסוכה, שוב אין יוצאים בו אף לאכילה. ולחילוק הפרי מגדים בין היכא דאפשר להיכא דלא אפשר, הרי גם בעת הגשמים אי אפשר באופן אחר, ואם כן דמי לעת הצניעה שאין הסוכה נפסלת מחמת הצער. ובזרע אמת (שם) כתב לחלק בין צער הבא מאיליו, לצער מחמת שלא עשה סוכתו כהוגן, דהרמ"א מייירי דווקא בעשה הסוכה במקום

ריח רע או ליסטים וכיו"ב, ולכן אין יוצאים בה כלל, משא"כ צער הבא מאילו כמו צניעה אין הסוכה נפסל מחמתו. והסביר הדברים בערוך השלחן, דאין דרך האדם לעשות דירתו במקום צער, והוא בכלל תשבו כעין תדורו, ולכן בצער הבא מאילו שפיר יוצא. ולפי זה נמי אין הסוכה נפסל מחמת גשמים שהוא צער הבא מאילו.

בלילה בזמן שינה איכא פטור צניעה, ונפסל גם לאכילה

אכן בפשיטות אפשר לומר, דהנה צריך ביאור, וכי מילתא דפסיקא היא שהצניעה נחשב צער לשינה ואינה צער לאכילה, הלא גם בעת אכילה שייך צער מחמת צניעה, ואם כן למה קאמר הרמ"א שלכן אין ישנים בסוכה מחמת צניעה, הלא גם באכילה שייך צער זו. ובוודאי כוונת הרמ"א דביום שאז חמה בראש כל אדם, אין הצניעה שולטת, ולכן חייבים בסוכה, ורק בלילה שאז איכא צער מחמת צניעה, ולכן נחשב מצטער ופטור, ולכן כתב הרמ"א הפטור דצניעה דווקא לענין שינה, דבלילה שהיא זמן שינה אז שייך צער צניעה, משא"כ ביום.

ומעתה בלילה שאז איכא צער צניעה, שוב פטור מסוכה אף מאכילה, את"ל מפני שמצטער לאכול שם, ואף אם אין לו צער לאכול, מכל מקום כיון שאין הסוכה ראוי באותה זמן לישון שם, שוב אין הסוכה כשרה גם לענין אכילה, אבל ביום שוב ראוי הסוכה אף לשינה, שביום ליכא צער צניעה. ומיושב סתירת הרמ"א, דמה שכתב בסוכה שאין ראוי לשינה אין יוצאים בה אף לאכילה, היינו דווקא באותה זמן שאינה ראוי לשינה, אבל אם עתה ראוי לישון שם, אף דבלילה לא תהא ראוי לשינה, אין כאן פסול לענין ישיבת יום.

רק להגר"א אזלינן בתר כל שעתא

אמנם האחרונים הבינו כוונת הרמ"א דבעינן שתהא הסוכה ראוי לשינה, ובלא"ה אין עלה שם דירה, ולפי זה אין מקום לחלק בין יום ללילה, דאם בלילה אין הסוכה ראוי לשינה, הרי אין כאן תשבו כעין תדורו גם ביום, אבל הגר"א חידש דבעת הגשמים אין על הסוכה שם סוכה, והיינו דאזלינן בתר אותה שעה, דבשעת הגשם הוה הסוכה פסולה, ומכל מקום בשאר זמנים כשרה הסוכה ולא אמרינן דכיון שאין יכול לדור בה בעת הגשם שוב חסר בתשבו כעין תדורו בכל זמן, אלא אזלינן בתר אותה שעה, כמו כן לענין שינה, בעת שאין הסוכה ראוי לשינה חלה על הסוכה שם פסול, משא"כ בשאר זמן. וביאור הדברים הוא, דהלא פטור מצטער אין כדוגמתה בכל המצוות, ולכן ס"ל להגר"א דאדרבה כל פטור מצטער הוא דין בחפצא דהסוכה, שבעת שמצטערים לדור בה אזדא מינה שם סוכה, וממילא פטור המצטער מחמת אונס שאין לו סוכה, ולכן בכל עת שחלה פטור מצטער היינו שהסוכה נפסלה מחמת צער זה, וממילא אין עלה שם סוכה גם לענין שאר דברים, או לענין אכילה דיום ראשון.

[ויש לציין דמצינו כע"ז גם בפרי מגדים (סימן תרל משב"ז סק"א) דסוכה שיש בה ריח רעה שאין דעת בני אדם סובלתו, שוב נפסל הסוכה משום תשבו כעין תדורו. הרי דמחמת פטור מצטער חלה על הסוכה שם פסול לגמרי, והיינו אף לאותם אנשים שאין הריח מצערם].

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציין הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

הסליחות בימי הרחמים

האם מנהג אמירת סליחות בכל חודש אלול פשוט בכל העולם? | עד כמה צריכים תלמידי-חכמים ובני-ישיבות לנהוג באמירת הסליחות? | חשיבות אמירת הסליחות בעשרת-ימי-תשובה | מתי הזמן המובחר לאמירת הסליחות, באשמורת הבוקר או בחצות הלילה? | מה עדיף יותר: אמירת סליחות, או תיקון-חצות? | השומע סליחות בביתו בשידור חי, האם עונה עם הציבור?

שאלה: אברכים ובחורי-ישיבות הרגילים לעסוק בתורה עד שעה מאוחרת בלילה, ואם ישכמו קום בעוד לילה לאמירת סליחות, יתבטלו מסדר לימודם ביום. האם בכל זאת צריכים לקום לומר סליחות עם הציבור?

המנהגים השונים בימי אמירת הסליחות

תשובה: מרן השלחן ערוך (סי' תקפא ס"א) כתב: נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חודש אלול עד יום הכפורים. אולם אין זה המנהג בכל המקומות, כי רבינו האי גאון – לפני כאלף שנה – כתב שהמנהג לקום לסליחות בעשרת ימי תשובה בלבד. וכן כתב רבינו יצחק בן גיא (בספר מאה שערים ח"א עמ' מג) בשם רב כהן צדק. וכן כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ד) והרא"ש (סוף מסכת ראש השנה) והראב"ן – רבינו אברהם בר נתן הירחי, בספר המנהג (הלכות ראש השנה אות כ"ה) שכתב שהמנהג להשכים בעשרת ימי תשובה לומר תחנונים, ויש מקומות בספרד שמקדימים להשכים מראש חודש אלול, וסמך למנהגם לפי שמשא רבינו עלה לקבל תורה בראש חודש אלול.

והר"ן (ראש השנה טז ע"א) כתב שנהגו בברצלונה וגלילותיה להשכים לסליחות מיום כ"ה באלול, והוא לפי דעת רבי אליעזר (ראש השנה י ע"ב) הסובר שבשתי נברא העולם, וביום הששי למעשה בראשית שהוא אחד בתשרי, נברא אדם הראשון. (אבל לרבי יהושע הסובר שבניסן נברא העולם, אין מקום למנהג זה). והוסיף שבגירונא וגלילותיה נהגו שלא לקום לסליחות עד ראש השנה. אבל יש מקומות שמקדימים לקום בראש חודש אלול, וסמך למנהגם, לפי שבו התחילו ארבעים יום שנתרצה הקדוש ברוך הוא למשה, ועלה להר סיני לקבל לוחות שניות. נמצא שאף בספרד המנהג להשכים קום לאמירת סליחות מראש חודש אלול, לא נתפשט בכל המקומות.

וכתב המאירי בחיבור התשובה (עמ' רנ) שמוזה נהגו במקומות אלו לקום בלילות לומר תפלות ותחנונים בכל שני וחמישי של חודש אלול, כדרך שעושים הכל בעשרת ימי תשובה. הרי שכתב שמנהג אמירת הסליחות בחודש אלול אינו בכל יום רצוף, אלא בימי שני וחמישי ובעשרת-ימי-תשובה.

תלמידי חכמים ובני-ישיבות

לפי זה נראה שאברכים ובחורי-ישיבות שתורתם אומנותם, וברוך ה' ראשם בלימוד, ויושבים ועוסקים בתורה, ואי אפשר להם להשכים קום בכל חודש אלול, שעל ידי כך יתבטלו מסדר לימודם, כי לאיכוללמוד בריכוז ובחיות, יכולים לסמוך על הנ"ל ולקום בשני וחמישי של חודש אלול, שהם ימי

² כמה מחברים העתיקו סברת הגר"א על שם הרשב"א, בחשבו שמה שכתב 'כמ"ש הרשב"א' קאי על המשך דבריו, אך לא נמצא ברשב"א סברה זו, אלא 'כמ"ש הרשב"א' קאי לעיל מיניה, על דברי התוס' שאין חיוב לאכול בסוכה בעת הגשמים גם בלילה הראשונה, ולזה מבאר הגר"א שאין שם סוכה עלה בעת הגשמים.

רחמים ביותר, שכן ביום חמישי עלה משה רבינו להר סיני וביום שני ירד, וכמו שכתבו התוספות (בבא קמא פ"ב ע"א).

ואם אינו יכול לקום לסליחות גם בשני וחמישי, על כל פנים בעשרת-ימי-תשובה בודאי שראוי גם לתלמידי-חכמים לשתף עצמם עם הציבור לומר סליחות ותחנונים, שזמן תורה לחוד וזמן תפילה ותחנונים לחוד (שבת י ע"ב). ומרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקפא סק"ו) כתב שבחודש אלול ועשרת-ימי-תשובה יותר טוב לומר סליחות ותחנונים עם הציבור מאשר ללמוד תורה, ושכן ראה שקצת רבנים ותלמידי חכמים, אף על פי שהיו עסוקים תמיד בגופי הלכות וחבורים, בחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם, כדי להשתתף עם הציבור בסליחות ובתחנונים.

ובספר סדר היום (עמ' ז) כתב כי בל יאמר החכם או הדיין 'למה אבטל לימודי כדי להשתתף עם הציבור בסליחות ותחנונים, יתפללו המה ואני על משמירתי אעמודה עוסק בלימודי, כי תלמוד-תורה כנגד כולם', חלילה לבעל נפש לומר כן, כי אף על פי שתלמוד-תורה אין ערוך אליו, אבל יש עתים וזמנים שצריך להתעצם מאוד בתפילה ותחנונים, וזמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, ואדרבה מוטל על התלמידי-חכמים והזקנים שבדור להעתיך ולבקש רחמים מלפני השי"ת על עם ה' ונחלתו, כי הם המגינים על הדור ותפלתם מתקבלת ברצון.

סליחות ותיקון-חצות

בסיכום: תלמידי-חכמים העוסקים בתורה עד שעה מאוחרת בלילה, יושבים ולומדים ומפללים בסוגיות ומסיימים מסכתות, ואי אפשר להם להשכים קום, ישתדלו לומר סליחות בציבור אחר חצות הלילה, או שיארגנו מניין לאמירה ביום בהפסקת-צהריים וכיו"ב, ולכל הפחות בימי שני וחמישי, ועל כל פנים בעשרת-ימי-תשובה.

ואם ישנה אפשרות לומר סליחות או תיקון חצות, מעלת אמירת תיקון-חצות חשובה יותר מאמירת סליחות עם הציבור, וכמו שכתב הגאון המקובל רבי משה זכות (באגרותיו, י"א ע"ב), והובא בברכי יוסף (סימן תקפ"א סק"ג). וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י בספר כף החיים (סי' ג' אות ל"ג), וכן כתב בבן איש חי (פרשת וישלח אות ז). ועל כל פנים בעשרת-ימי-תשובה יתאזרו בכל עוז להשתתף עם הציבור באמירת סליחות ותחנונים.

הזמן הראוי ביותר לאמירת הסליחות

עיקר זמן אמירת הסליחות הוא באשמורת הבוקר, והוא בערך שעה לפני עלות השחר. ומבואר בגמרא (ע"ז ג' ע"ב) שהקב"ה שט בשמונה-עשר אלף עולמות בלילה, וכתב בספר המנהגים (אלול, ימי הסליחות) שבג' שעות אחרונות בבוקר הקב"ה שט בעולם הזה, והובאו דבריו במגן אברהם (סי' תקפא סק"א). ישנם כמה חכמים שלא מצא חן בעיניהם המנהג שהנהיגו באחרונה לומר הסליחות בחצות הלילה, בין 12:30 ל-1:30, ומעדיפים יותר לומר באשמורת הבוקר. אולם כל זה אם הדבר אפשרי, אך אם זה בלתי אפשרי וזכות הרבים תהיה גדולה יותר אם יאמרו בחצות הלילה, כך יש לנהוג. וכך כתב בספר מנורת המאור - להר"י אלנקאווה, לפני כשש מאות שנה - (פ"ב מתפילה, תיקון האשמורות) שקמים כבר בחצות הלילה לומר הסליחות, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה: 'חצות לילה אקום להודות לך' (תהלים קיט טב).

סליחות בשידור ישיר

לענין השומע סליחות בביתו בשידור חי, האם חייב לענות אמן אחר הקדיש שאומר השליח ציבור, והאם עונה י"ג מידות עם הציבור. בגמרא (סוטה לח ע"ב): אמר רבי יהושע בן לוי, אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. והסבירו התוספות (ראש השנה כז ע"ב, פסחים פה ע"ב), שהכוונה לומר שאם שומע קדושה ו'אמן יהא שמיה רבה' מהציבור, עונה עמהם, ואין המחיצה מפסקת למונעו מלענות עם הציבור. ולכאורה לפי"ז מה שעושים כיום בבתי הכנסת מחיצת הפסק ניילון, אותם העומדים מעבר למחיצה, אפילו אין שם עשרה, עונים הם עם הציבור.

ולכאורה לפי זה גם כן הוא שומע דברים שבקדושה צריך לענות עם הציבור. אולם בבית יוסף (או"ח סי' נה) כתב בשם רבינו הגדול רבי יצחק אבוהב בשם הירושלמי, שאם יש טינופת או עבודה זרה מפסקת בינו לבין הציבור לא יענה עמהם. ולשון מרן השלחן ערוך (סי' נה ס"כ): "היו עשרה אנשים במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עומד עמהם יכול לענות, ויש אומרים שצריך שלא יהיה מפסיק דבר שאינו נקי או עבודה זרה". ובהגהות לבושי שרד הבין שדעת מרן לפסוק להקל, ושלא כדברי היש אומרים, אלא כדעה הראשונה שהובאה בשלחן ערוך בסתם, ולכן אין עבודה זרה וטינופת מפסיקים. וכן במשנה ברורה (ס"ק טב).

אולם אין דבריהם מוכרחים, והעיקר כמו שכתב בכף החיים (ס"ק צה) שגם מרן השלחן ערוך סובר כדעת היש אומרים - רבי יצחק אבוהב בשם הירושלמי, שהיא הלכה פסוקה ודעה מוסכמת מכל הפוסקים, ואינה באה לחלוק על הדעה הראשונה שהובאה בסתם, אלא באה לפרש שזה רק אם אין הפסק טינופת ביניהם. גם הגאון ממונקאטש בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' עב) חשב מתחילה לומר שדעת היש אומרים היא שלא כהדעה הראשונה שהובאה בסתם, ואם כן הלכה כסתם, ושבו העיר מדברי הפרי מגדים בכללי הוראת איסור והיתר, בתחילת יורה דעה, שבכגון זה אין דעת היש אומרים לחלוק אלא לפרש דעה ראשונה, ואם כן הלכה היא.

ועל פי זה השומע ברכה מחבירו דרך הטלפון, לא יענה אחריו אמן, משום שמסתמא ישנה טינופת של ביוב וכיו"ב או עבודה זרה מפסקת בין חבירו לבינו. ולפי זה גם בנידון שלנו ששומע סליחות בביתו בשידור חי, אין לו לענות קדיש וי"ג מידות עם הציבור. אולם דעת הגר"א מווילנא במעשה רב (סי' מז) שמבית לבית השומע קדיש וקדושה ואמן יכול לענות עם הציבור, אפילו כשיש בינתיים הפסק של טינופת או עבודה זרה, כיון שאינו רואה. וכל האיסור הוא דוקא כשרואה הטינופת או העבודה זרה, אך זה מוסתר מותר. וכן העלה הגאון ממונקאטש שם בסוף דבריו, לגבי השומע ברכת חבירו דרך טלפון.

בין שידור-חי להקלטה

ודוקא כאשר הקול נשמע בשידור ישיר, סוף סוף ברור שבאותה שעה הציבור עומדים במקום מסיים ואומרים קדיש וי"ג מידות וכדו', לפיכך ראוי לענות עמהם, והרי זה דומה למה שאמרו בגמרא (סוכה נא ע"ב) במעשה של בני אלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל רב ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי השליח ציבור את הברכות, והיו מניפים בסודרים כדי שידעו חתימת הברכות ויענו אמן. וביארו התוספות (שם, וכן בברכות מז ע"א) שאין זה בכלל אמן יתומה, הואיל והיו יודעים באיזו ברכה השליח

ציבור עומד, ורק לא היו שומעים אותו. והוא הדין כאן שהוא שומע הקדיש ויודע על מה שהוא עונה אמן, רשאי לענות.

בשו"ת היס הגדול - להרה"ג רבי יעקב משה טולידאנו (סי' כט) כתב לחלק בין השומע ברכה מתקלטי של גרמופון, שאינו עונה אחריו אמן, מפני שכבר פסק כח האיש המברך שהוא בר-חיובא, לבין השומע ברכה דרך שידור חי, שצריך לענות אמן, שאין ריחוק המקום מעכב, ולא עוד אלא שאם כיון המברך להוציא ידי חובתו ונתכוון גם הוא לצאת ידי חובה, יוצא ידי חובתו בברכה ששומע דרך הרדיו והטלפון.

אולם מה שכתב בסוף דבריו נראה שאינו יוצא ידי חובתו בברכה זו, מכיון שלא שמע הברכה במישרין מפי אדם בר חיובא, אלא באמצעות הממברגא שברדיו, שהוא מכשיר הקולט את קול האדם. אולם בנידון שלנו שההקלטה בשידור חי נעשית בבית כנסת, על ידי שליח ציבור וקהל בני תורה, האומרים סליחות בכובד ראש ובדרך הכנעה ותחנונים, יש לענות אחר השליח ציבור אמן וי"ג מידות.

בסיכום: השומע סליחות וי"ג מידות דרך שידור חי, עונה אמן וי"ג מידות, אבל השומע קידוש או מקרא מגילה, אינו יוצא ידי חובתו, שחייב לשמוע מפי אדם בר-חיובא, ולא דרך גלי האתר. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

המבדדים באמירת הסליחות

האם היחיד רשאי לומר פסוקי שלש-עשרה-מידות של רחמים? וכן האם רשאי לומר 'א-ל-מלך' וכל הסליחות שנתקנו בלשון ארמית? | האם צריך לסיים כל הפסוק בו מוזכרים י"ג מידות? | האם נכון לומר י"ג מידות ביום-טוב? | וגם: בשל מצב המגיפה בהפצת וירוס הקורונה, לא להאריך מדי בתפילות

שאלה: ישנם רבים השוהים בבידוד, וברצונם לומר סליחות בשעה הרצויה. כיצד ינהגו לענין אמירת י"ג מידות של רחמים, וכן שאר קטעי הסליחות, האם רשאים לאומרם כולם אף שנמצאים ביחידות?

אמירת י"ג מידות ביחידות

תשובה: אין היחיד יכול לומר שלש עשרה מידות של פסוק 'ויעבור' בדרך תפילה ובקשת רחמים, מפני שנחשב כדבר שבקדושה. אבל אם בא לאמרם דרך קריאה בעלמא בטעמי המקרא רשאי. כך מבואר בסדר רב עמרם גאון (ח"ב דף עט) בשם רבינו נתן גאון, שאין מנהג אצלינו לומר י"ג מידות אלא בציבור, ואין רשות ליחיד לאומרם בתפלות אלא בצבור, כי כאשר הציבור מתקבצים ומבקשים רחמים ומכוונים את לבם לאביהם שבשמים, ומתענים, ועושים צדקה, הקב"ה מרחם עליהם ואינו מואס תפלתם, ועונה אותם, שנאמר 'הן אל כביר ולא ימאס'. וכבר כרת הקב"ה ברית עם משה ועם אבותינו שאין י"ג מידות חוזרות ריקם, שנאמר 'הנה אנכי כורת ברית וכו', לפיכך אין אומרים אותן אלא בציבור. וכן כתב בשידור רש"י (סי' תקמ"ה) ובספרו מחזור ויטרי (סי' רע"א עמ' רל"ב).

וכן כתב בשו"ת רבינו יוסף הלוי אבן מיגאש (סי' קלו), ושם (סי' קצ"ג) נשאל האם יש ליחיד לומר 'ויעבור' והשיב כי לא ראה בתלמוד מניעה זו, אך קצת מהראשונים כתבו שאין ליחיד לומר 'ויעבור',

ונתלו במה שאמרו חז"ל (ברכות ח ע"א) מנין שאין הקב"ה מואס בתפלת הצבור, שנאמר הן אל כביר ולא ימאס ע"כ. ובאור זרוע (ח"ב ס' תטז) כתב בשם הגאונים: אין היחיד רשאי לומר ויעבור, לפי שאין אומרים י"ג מדות אלא בציבור, שכן אמרו חז"ל (ר"ה י"ז ע"ב) ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. וכ"ה בהגהות אשרי (סוף תענית), וכן פסק בשו"ת מהרי"ו (סי' קל"ב), ובספר המנהיג (דף מז) ובשו"ת הרשב"ש (סי' קצ"א).

אמירת י"ג מידות בטעמי המקרא

בתשובת הרשב"א (ח"א סי' ר"א) נשאל אם היחיד אומר י"ג מדות, שמתברר שכל שאומרם דרך תפילה ובקשת רחמים אין היחיד אומרם, וכדברים שבקדושה הן, שאינם נאמרים בפחות מעשרה (מגילה כ"ג ע"ב). וכן אמרו (ראש השנה י"ז ע"ב) "מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח-ציבור לפני משה, ואמר לו: כל זמן שישאל חוטאים, יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם". אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא, אומר, וכדרך שאומר היחיד קדושת יוצר דרך קריאה. וכוונת הרשב"א שקורא אותם דרך קריאה, היינו בטעמי המקרא כקורא בתורה, וכפי שביאר הרשב"א עצמו בתשובתו (סוף סי' ז) בדין קדושת יוצר בשם גדולי החכמים, שקדושת יוצר אם בא לאומרה כקורא במקרא בנעימה אומר, שאינו אלא כיחיד הקורא סדר קדושת המלאכים בספר ישעיה (פרק ו).

דעת הטור

והטור (סי' תקסה) הביא דברי רבינו נתן גאון הנ"ל, וכתב שאינו יודע מה חשש יש בדבר לומר י"ג מידות ביחידות, שהרי אינו אלא כקורא בתורה, ומאי שנא אם קורא בטעמי המקרא אם לאו, ולא אמרו חכמים שצריך עשרה אלא לכל דבר שבקדושה, כקדשי וקדושה וברכו. ולפי מה שכתב הרשב"א הנ"ל ניחא, שדין י"ג מדות כדין כל דבר שבקדושה שצריך עשרה, ורק כשאומרם בטעמי המקרא מותר. וכן כתב בשבלי הלקט (סי' כט).

ובחינושי הגהות מהר"ל כתב שאפשר שגם רבינו נתן גאון מודה כשאומרם דרך קריאה בטעמים, ולא אסר אלא כשאומרם דרך בקשה, ואם כן אין לתמוה על רב נתן גאון מה שתמה רבינו הטור. אולם נראה שהטור סובר להתיר בכל אופן, ואפילו כשכוונתו לאומרם דרך תפילה ובקשה. וכן מוכח מדברי מרן הבית יוסף, שאחר שהביא תשובת הרשב"א, סיים שאף על פי שכתב הרב רבי דוד אבודרהם שרבינו יונה כתב כדברי רבינו הטור שהוא מותר, לא נהוג עלמא הכי. וברור שכוונת מרן שהעולם נוהגים כדברי הגאונים שאין היחיד אומרם דרך תפילה ובקשה, אבל דרך קריאה שפיר דמי, וכמו שכתב הרשב"א.

פסק מרן בשולחן ערוך

וכך פסק מרן בשולחן ערוך (סי' תקסה ס"ה) שאין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשת רחמים, שדבר שבקדושה הן, אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא, אומרם. וכוונתו גם כן כשאומרם בטעמי המקרא, וכמו שכתב בשולחן ערוך (סי' נט ס"ג) בדין קדושת יוצר, שיש לחוש לדברי האומרים שאין היחיד אומר קדושת יוצר, ולכן יזהר היחיד שיאמרנה בטעמים כקורא בתורה. והוא הדין לענין י"ג מדות, וילמד סתום מן המפורש. וכן בספר מנחת אהרן (כלל יז אות ה) העיד שכן המנהג פשוט שהיחיד אומר י"ג מדות בטעמים כקורא בתורה, וכ"כ בספר נתיבי עם (ח"ב עמ' כב).

סיום הפסוק של י"ג מידות

יחיד האומר פסוקי י"ג מידות של רחמים אינו צריך לסיים 'ונקה לא ינקה' עד סוף הפסוק, אלא די לומר עד 'ונקה'. ולכאורה יש להעיר, כי בשלמא מה שהציבור אומרים י"ג מידות, ומסיימים בתיבת 'ונקה', אף על פי שהוא באמצע פסוק, וקיימא לן (מגילה כ"ב ע"א) כל פסוקא דלא פסקיה משה, אנו לא פסקינן ליה, וכיצד מפסיקים?! מכל מקום כיון שהם אומרים הי"ג מידות דרך תפילה ובקשה, ולא דרך קריאה בתורה, שפיר דמי להפסיק באמצע הפסוק, וכמבואר כיו"ב במגן אברהם (ריש סי' רפ"ב) ובנשמת אדם (כלל ה סי' ב). אבל יחיד האומר י"ג מידות בטעמים כקורא בתורה, האיד רשאי הוא להפסיק בתיבת 'ונקה'. ובספר חסד לאלפים (סי' קלא סק"ט) העיר בזה וכתב שהואיל והיחיד אומר י"ג מידות דרך קריאה, לא יסיים באמצע הפסוק בתיבת 'ונקה', דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן ליה, אלא יסיים כל הפסוק. וכן כתב בשו"ת דברי יעקב (סי' ד), וכן בשו"ת התעוררות תשובה - להגאון רבי שמעון סופר, נכד החתם סופר (ח"ב סי' קמ).

אולם מסתימת דברי הפוסקים, הרשב"א ומרן השולחן ערוך משמע שגם היחיד מסיים הי"ג מידות בתיבת 'ונקה', אלא שאומרם בטעמים כקורא בתורה. ולכן צריך לומר שעל כל פנים גם היחיד שקוראם בטעמים, ניכרת מחשבתו שעיקר מטרתו להזכיר מידות הרחמים דרך תפילה ובקשה לפני הקב"ה, אלא שאומרם בטעמי המקרא, ולכן רשאי לסיים בתיבת 'ונקה'.

ובספר פתח הדביר (סי' נא סק"ו) הביא הערת מהר"י בן חביב האיד היחיד מסיים בתיבת 'ונקה' ולא עד סוף הפסוק, ויישב כאמור, שעיקר מטרתו להזכיר מידות הרחמים דרך תפילה ובקשה, ואומרם בטעמי המקרא. גם רבינו יוסף חיים בעל ה'בן איש חי' בספרו רב ברכות (מערכת ו דף נא ע"א) ובשו"ת רב פעלים (ח"א חאו"ח סי' יא) יישב הדבר.

אמירת י"ג מידות ביום-טוב

וכן פשט המנהג לומר ביום-טוב בפתיחת ההיכל הי"ג מדות בטעמים עד תיבת 'ונקה'. ואמנם יש שהעירו על מנהג זה, שלכאורה הוא נגד הקבלה, אך באמת טעות הוא, ומי שהעיר כן לא הבין דברי המקובלים שהזהירו לא לומר ביום-טוב את הפסוק 'ויעבור ה' על פניו ויקרא', אבל י"ג מידות עצמם מותר לומר בכל יום-טוב ומכל שכן בראש-השנה ויום-הכיפורים.

אמירת 'א-ל מלך' ביחידות

מותר ליחיד לומר "א-ל מלך יושב" וכו', אף על פי שאומר בו "זכור לנו היום ברית שלש עשרה", כפי שכתב הב"ח (ס"ס תקסה) ושאר האור זרוע שכתב שאין ליחיד לומר סליחות, יודה לזה. וכל קפידתו אינה אלא משום 'ויעבור'. אולם דעת הט"ז (סי' תקסה סק"ה) שהיחיד ידלג תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה". וכן כתבו להחמיר במטה אפרים (סי' תקפא סכ"א) והחסד לאלפים (סימן קלא סק"ט) והקיצור שולחן ערוך (סי' קכח ס"ט). אולם המנהג להקל בזה, וכמו שכתב מרן החב"ב בספרו שירי כנסת הגדולה (הגב"י סק"ז) שאין היחיד צריך לדלג תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה". וכן מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' קלא ס"ק יא) פסק כהב"ח ודלא כהט"ז.

הסליחות שנתקנו בלשון ארמית

הסליחות שנתקנו בלשון ארמית כתרגום, כגון 'רחמנא', 'מחי ומסי', 'דעני לעניי ענינן', 'מרנא דבשמאי', אין ליחיד לאומרם, מפני שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, ורק אם יש מנין בבית הכנסת אומרים אותם, שהציבור אינו זקוק לעזרת מלאכי השרת, שהשכינה עמהם. ולכן כאשר עדיין לא באו עשרה להשלים מנין, ידלג השליח ציבור 'רחמנא' ושאר קטעי הסליחות הנ"ל, וכשיבואו עשרה ישובו לאומרם.

ונכון לנהוג כאשר טרם באו עשרה לבית הכנסת לסליחות, לומר אחר 'שבט יהודה בדוחק ובצער' [קודם 'א-ל מלך'], יאמרו 'רבונו של עולם אתנוודיה על עבירות קלות וחמורות' והיודי ושאר תחינות שבלשון הקודש, וכשיפוע העשירי לסליחות יחזרו ל"א-ל מלך", ויעבור, 'רחמנא', 'אנשי אמונה' ושאר הסליחות שדילגו.

אם הזמן מצומצם, בכל זאת יאמרו 'א-ל מלך', ויעבור, 'אנשי אמונה' וכו', וידלגו 'אם אפס' ויתחילו 'זכרון לפניך בשחק'. וכן ידלגו 'בזכרי על משכבי', וכן 'אליך ה' נשאתי עיני', כפי הצורך, כי מעלת אמירת י"ג מדות עולה על חשיבות הסליחות הללו. וכמובן שאם יש יותר פנאי לא ידלגו מאומה. ואם אין תקוה שגייע מנין במשך זמן אמירת הסליחות, יאמרו כל הי"ג מדות במקומם, עם טעמי המקרא, כאמור, כמי שקורא בתורה.

ויאמר לקוצרים ה' עמכם

בתפילות ראש-השנה, מכיון שבשנה זו אנו נמצאים במצב קשה בעולם, במגפת וירוס הקורונה, לכן אני קורא בקריאת-קודש לשמור על כל כללי הבריאות, לחבוש מסיכה ולשמור מרחק. ובעיקר שהשליח-ציבור יקצר, בבחינת 'ויאמר לקוצרי' ה' עמכם' (רות ב ד), ולא יאריכו במנגינות, אלא יאמרו מהר יותר, "ותפלתם מהרה - תקבל ברחון". ויש לפתוח את החלונות, לאוורר את המקום, ולא להסתפק בהפעלת המזגן בלבד.

הקב"ה יעזור ויאמר די לצרותינו, "מנע מגיפה מנחלתך", ונזכה לשמוע בשורות טובות, ישועות ונחמות.

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

שירה

שיר לחג הסוכות / ה"ה אברהם ישעיהו שורץ

בְּסֵתֶר צֶלַע כְּנָפָיו

בְּצֵלוֹ חִמְדָּתִי

כִּי בְּסִכּוֹת הַוְּשֵׁבִיתִי

לְמַחְסֵה וּמִסְתָּוֶר

נְשַׁמְעֵ קוֹל הַתּוֹר

* שְׁבַעָה עַל שְׁבַעָה

הַסֶּכֶף

קַפְסוּלָה ... כְּצוֹ הַשְּׁעָה

הִבֵּה וּנְפִיק מִזֶּה הַמְּצַב, הַזְּכִיִת וְהַחֹבֶה

* בֵּין דְּפָנוֹת וּמִין סְכָכָה

דֶּר הַנֶּץ

בְּצִילָה דְּמַהֲיָמְנוּתָא –

בְּצַל הַשְּׂכִינָה

לִפְנֵי ה' - עַם הַפְּלֶדֶת

כּוֹלֶם, שׁוֹאֵב הַמַּיִם, הַחוֹטֵב וְהַאֹחֵז בַּפְּלֶדֶת

* גַּם עִם גֹּד וְלַבּוֹד

בְּבִידוֹד

בְּלֵי אוֹרְחִים, עִם הָאֶשְׁפִּיזִין – הָאֵבוֹת

לוֹלֵב, אֲתָרוֹג, עֶרְבָה וְעֵץ עֵבוֹת

נִגִּיל וְנִתְקַרַב אֵלָיו

נִסְתַּתֵּר בְּצַל כְּנָפָיו

* נְשִׁיב הַרוּחַ וְנִהְבִּיל הַגֶּשֶׁם

הַרִי זֶה הָעוֹלָם לָה דְמָה

אֶרְעִי וְרַעִי, חֲלָקֶת אֲדָמָה

אִם נְשִׁיב הַרוּחַ נַצְמִיחַ בָּהּ כֵּל מָה

* וּבְשִׁמְיָנוּ נֵאחֵז בְּשׂוּלֵי הָאֲדָרָת –

עֲצָרָת

קֶשֶׁה עָלַי פְּרֻדֶּתְכֶם

רַק אֲנִי וְאַתֶּם

'נִפְגִּין'.. אֵת שִׁמְחַתְנִי בַתּוֹרָה בְּרָטָט

נְעֻטָר לָהּ עֵטְרָת

אַחַת הִיא וְאַיִן אַחֶרֶת

* עַת נִדְעֶה וְנֵרִיעַ –

אֲתָה הֲרָאֵת לְדַעַת כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים, אֵינִי עוֹד

מִלְּבָבְדוֹ

* וְכַשֶּׁזָּה כֵּן – הַכֵּל כֵּן.

חִינוּךְ

חִינוּךְ בְּפִרְשָׁה / חֵרֵב יַחִיאל מִיכַל מוֹנֵדְרוֹבִיק',

מַפְקָח בְּתַלְמוּדֵי תוֹרָה וּמִרְצַח חִינוּכִי

לַמֶּעַן יִדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם...

בִּימֵי מֵרָדְכִי וְאֶסְתֵּר גִּזְרוּ צוּם שְׁלֹשָׁה יָמִים שִׁכְּלוּ בִּנְיָהֶם אֶת לַיִל הַסֵּדֶר. אֵיךְ בִּקְדוּמוֹנִים כִּי בְּלִיל פֶּסַח הָיָה רַעַשׁ בְּשָׂמַיִם 'אֵיךָ רַבּוּת כוֹיָתִי מִצָּה? הִיכַן הֶסֶם כֹּל כּוֹסוֹת שֶׁל בְּרַכָּה?' המצוות שלנו מעטרות את הקב"ה בכבוד ותפארה. בלילה ההוא נדדה שנת מלכו של עולם... הוא חפץ במצוות ובשמחת בניו... נהפך הפוך!

זְמַן שִׁמְחַתְנִי תְּשַׂפֶּיָּא. סַגֵּר. בִּידוֹד. בְּדִיקוֹת. בְּחוּץ יִשְׁכַּל נִגְיָר רַח"ל וּבַחֲדָרִים אִימָה. רַב־ש"ע! הַאֵינְךָ תִּחְפוּץ בִּכְנוּפֵייתִי הַרְגָל? שִׁמְחוֹת בֵּית הַשׁוֹאבָה? בְּרַכַּת כְּהָנִים רַב־תִּי עִי שֶׁרִיד בֵּית מִקְדָּשְׁךָ רִיקוּדֵי שִׁמְחַת תּוֹרָה הַחֲבִיבִים בְּהֶם תְּבוּקִים אֲנִי בְּךָ וְבִתּוֹרְתְךָ, מַעַל דֶּרֶךְ הַטֶּבַע! בְּרוב עִם הַדֵּרֶת מֶלֶךְ! רְצוּנִי לְהִזְדַּר אֶת מַלְכִּנוּ!

הִבֵּה נִנְצַל אֶת הַמִּצַּב לַחֲתוּבָנוֹת. אֲכַן, הַשָּׁנָה מִתְמוּדֵדִים, קֶשֶׁה לָנוּ, אֲךָ בְּכָל חֲשֵׁכָה יֵשׁ נְקוּדוֹת אוֹר. תְּרִים אַחַר קְיוֹם רְצוֹן ה'. הִסָּגֵר מַעֲנִיךְ לָנוּ וּלְבַנְיָנוּ 'זְמַן אִיכוֹת' לְהַתְּגַבְּשׁוֹת וְהִידְבָּרוֹת, לְהַעֲמִיקָה וְחֻשְׁבִּינָה. נִכְנָס לְסוּכָה. נִתְּפָּקֵס בְּסוּכָה. נִכְנָס לְתוֹדְעַתְנוּ לְקַחֵי הַסוּכָה. לַמֶּעַן יִדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם. בְּכָל דוֹר וְדוֹר וּבְכָל מִצַּב וּמִצַּב.

חז"ל לימדו כי ענני הכבוד היו בזכות אהרן הכהן. חשף בזרוע עוזו רבינו החות"ם סופר, וכן אי' בשם רבינו קדוש ישראל מרוז"ן, כי מדיבור בני האדם עולה הקבל לרקיע והם מחוללים ענני גשם. כאשר שורת אהבה בין הבריות, דיבורים בנחת ובנועם, ימלאו עננים אלה במים מתוקים וטובים שיורידו לעולם גשמי ברכה ונדבה. אך כאשר אש המחלוקת מפריד בין בני האדם, דיבורים מר ועיון, לשה"ר ורכילות, יהיו הגשמים מרים ומאירים. הקב"ה מונע מים אלה, עוצר את השמים שלא יתקלקלו בהם התבואות ויורעלו גידולי הארץ. אהרן הכהן אוהב שלום היה. הרבה אהבה ואחוה שלום ורעות. הגדיל לעשות כאשר ראה כי אחיו הקטון מולך, ראהו ושמוח בליבו. בימיו התרבו ענני ברכה שנוצרו מדיבור מבורך ומשובח בין הבריות. הפה מקודש, והלשון צחה ונעימה. עננים אלה הקיפו את בני"י – עד יום פטירתו – ולזכרם אנו יושבים בסוכה.

לַמֶּעַן יִדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם כִּי בְּסוּכוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. עֲלִינוּ לְדַעַת אֵת כּוֹחַ וְסוּד הַסוּכָה! וּפְרוֹס עֲלִינוּ סוּכַת שְׁלוֹמְךָ! הַסוּכָה מְזַכֵּר לְשִׁמּוֹר קְדוּשַׁת וְנוֹעַם הַדִּיבּוֹר, לְהַרְבוֹת רַעִים וְלְהַפְיץ אַחוּה. אֵיךְ מִרְבִּינוּ הַגְּרָ"א כִּי סוּכָה מְכַפֶּרֶת עַל חֲטָאֵי הַלְשׁוֹן, כִּי שְׁנַמְזוּ בַתְּהִלָּים תְּאֲלַמְנָה שְׂפָתַי שֶׁקַּר הַדְּבָרוֹת עַל צְדִיק עֲתַק בְּגֵאוֹהוּ וְבוֹז... תְּצַפְּנֵם בְּסֻכָּה מְרִיב לְשֵׁנוֹת... אֶהְבֶּה אֶת ה' כָּל חֲסִידָיו אֲמוּנִים נְצֻר... וּמְשַׁלֵּם עַל יָתֵר עֲשֵׂה גֵאוֹה...
כּוֹלֶם יוֹצֵאִים לְדִירַת עֲרָאִי. גַּם בְּסוּכַת הַעֲשִׂיר אֵינִי תִקְרַת זֶה. רַק לֵאחֹר הַיְטָהְרוֹת יוֹם הַכִּיּוֹרִים מְרַגְשִׁים בְּרוֹמוֹמוֹת הַסוּכָה, 'יְדוּעִים' סוּדָה וּמַתְעַנְגִים עַל אֲרֻעִיתָהּ. מִיְהוּ הַיּוֹצֵא נְקִי מִיְהוּ"כָּ? חז"ל דורשים נבואת מיכה המורשתִי נִשְׂא עוֹן וְעָבֵר עַל פִּשְׁעוֹ! לְמִי נוֹשָׂא עוֹן? לְמִי שְׂעוּבָר עַל פִּשְׁעוֹ! לְמַעֲבִיר עַל מִידוֹתָיו! לְשֹׂאֲרֵית נִחְלָתוֹ – שְׁמֵשִׁים עֲצַמוּ כְּשִׂרְיִים. אֵינִי עוֹמֵד עַל שְׁלוֹ, אֵינִי נוֹקֵם וְנוֹטֵר, וְוּתֵרן וְעַוּוֹתָן. 'שִׂרְיִים' נְהִינִים מְשִׂרְיִים, הֵם הַזּוּכִים לְצִיָּא דְמַהִּימָנוֹתָ, וְ'פְסוּלָת גּוֹרן וּקְבֵי' נְעֻשִׂים כְּתַר לְרַאשׁוֹ וְעַטְרָה לְנֻשְׂמוֹתוֹ.

נהיה מתלמידיו של אהרן. אהרן הכהן הקטיר קטורת וַיִּעֲמֵד בֵּין הַפְּתִיחִים וּבֵין הַחֲיִים וַיַּתְעַצֵּר הַמַּגָּפָה. נַתְּפַלֵּל שְׁבוּזוֹתוֹ וּכְחַ הַדְּבָקוֹת בְּדַרְכֵי, יַעֲלוּ סִבְיָנוּ 'עֲנִי כְבוֹד' לְהַגִּן מִן הַשְּׂרֵב וּמִן הַזֶּרֶם וְהַמִּטֵּר הָרַעִים. נַעֲלֶה קְטוֹרֶה בְּאַפִּיו שֶׁל מְקוֹם, אֵדִי אַהֲבָה וְאֹהוּה, עֲנִי כְבוֹד לְזוּלָת, לְכֹלֵה מַגָּפָה וּפְגַע רַע, פּוֹרַעֲנוֹת וּשְׂנֹאת חֵינִים.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חִדּוּתָא – שִׁאֲלוֹת לַחִידּוּדָא בְּפִרְשַׁת הַשַּׁבּוּעַ /

חֵרֵב בְּנִימִין צְבִי יְהוּדָה לֹוּ, מַחֲוֶס לְקוּטִי רִשִׁי וְלֵיל מְשׁוֹרְרִים עַל הַגִּישׁ

חִדּוּתָא דְמוּעַדָא א' דְּסוּכוֹת (וּיקֹרָא כִּב-כג)

א. הִיכָן נִרְמְזוּ הָאָבוֹת (תְּרַגּוּם יוֹנָתָן)?

ב. הִיכָן מַצְאָנוּ לִשְׁוֹן "עֵיכוֹב"? וְלִשְׁוֹן "תְּרוּמָה"?

ג. אֵיזָה סוּג כְּלָלִי שֶׁל עֵבִירָה נִחְשָׁב לְחִילוּל ה'?

ד. מִנְיָן שְׂאִין אוֹמְרִים דְּבַר שְׁבַקְדוּשָׁה אֵלֶּא בַּעֲשֵׂרָה (עֵלִי בְּרַכּוֹת כֹּא: וּבְבַעַל הַטּוֹרִים כֹּאן)?

ה. אֵיזוֹ עֲבוּדָה נְעֻשִׂית בַּחֵג הַסוּכוֹת לְאוֹתָהּ תְּכִלִּית שֶׁל אַחַת מִעֲבוּדוֹת הַקְּרָבָנוֹת (עֵלִי סוּכָה לַח.)?

חִדּוּתָא דְאַפְטֵרְתָא א' דְּסוּכוֹת (זְכִּירָה יָד)

ו. הִיכָן מַצְאָנוּ לִשְׁוֹן "רְמָה"? וְלִשְׁוֹן "הַקְּשָׁה וְצַלְצוּל"?

ז. הִיכָן נִרְמְזָה עֲלִיית הַנִּילוּס לְהַשְׁקוֹת אֶת מַצְרַיִם?

תִּגְבוּת וּפְתֻרֹנוֹת (לְכֹל הַשְּׁאֲלוֹת אוּ חֲלֻקָּה) נֹא שְׁלַחוּ לְכַתּוּבָת. 7628366@okmail.co.il

תְּשׁוּבוֹת חִדּוּתָא דְמוּעַדָא יוֹם הַכִּיּוֹרִים שְׁחִית (וּיקֹרָא טז)

א. אֵיזָה דִּין מְשׁוֹתָף לְפִרְה אֲדוּמָה וְלִקְרָבָנוֹת יוֹם הַכִּיּוֹרִים?

שְׁהַשׁוֹרף אֶת שְׁנֵיהֶם מַטְמָא בְּגֵדִים.

שְׁנַמְר (כֹּחַ) וְהַשְׂרָף אֲתָם כִּבְסֵס בְּגָדָיו וְנִחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִיִּים וְאַחֲרָי כֵּן יְבוֹא אֶל הַמִּזְבֵּיחַ:

וּבִפְרָה אֲדוּמָה נַמְר (בַּמְדַּבֵּר יֵט, ח) וְהַשְׂרָף אֲתָהּ כִּבְסֵס בְּגָדָיו בְּמִיִּים וְנִחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמִיִּים וְטָמֵא עַד הָעֶרְבִי:

ב. הִיכָן מַצְאָנוּ לִשְׁוֹן "חִינוּךְ" (עֵלִי בְּרִשִׁי שְׁמוֹת כֹּח, מֹא)?

שְׁנַמְר (לַב) וְכִפֵּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמְשַׁח אֹתוֹ וְאַשֶּׁר יִמְלֵא אֶת יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אֲבִיו וְלִבְשֵׁ אֶת בְּגָדֵי הַבֵּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ: וּפִירְשִׁי וְאֶשֶׁר יִמְלֵא אֶת יָדוֹ. אֵינִי לִי אֵלָא הַמְשׁוּחַ בְּשִׁמֹן הַמִּשְׁחָה, מְרֻבָּה בְּגֵדִים מִנְיָן, תְּלַמּוּד לּוֹמֵר וְאֶשֶׁר יִמְלֵא אֶת יָדוֹ וְגו' (ת"כ סט), וְהֵם כֹּל הַכֹּהֲנִים גְּדוּלִים שַׁעְמָדוֹ מֵאִשְׁחָהוּ וְאַיִלְךָ, שְׁבִימְיוֹ נִגְנָה צְלוּחִית שֶׁל שְׁמֵן הַמִּשְׁחָה:

ועל הכתוב (שמות כח, מא) וּמְלַאֲתֵ אֶת יָדֶם וְקִדְשָׁתָ אֹתָם וְכִהְנֶה לִּי פִירְשִׁי וְמִלָּאֲתֵ אֶת יָדָם. כֹּל מְלֹוֵי יָדַיִם לִשְׁוֹן חֲנוּךְ, כִּשְׁהוּא נִכְנַס לְדַבֵּר לְהִיּוֹת מוּחַזַּק בּו מַאוֹתוֹ יוֹם וְהַלָּא, וּבִלְשׁוֹן לַע"ז, כְּשִׁמְמִין אִדָּם עַל פְּקוּדֹת דְּבַר, נוֹתֵן הַשְּׁלִיט בִּידוֹ בֵּית יָד שֶׁל עוֹר שִׁקוּרִין גּוּוּאֲנִיטוֹ, וְעַל יָדוֹ הוּא מְחֻזַּק בְּדַבֵּר, וְקוֹרִין לְאוֹתוֹ מְסִירָה וּוִיר"סִטִּיר, (ט) וְהוּא מְלֹוֵי יָדַיִם:

וְלִשְׁוֹן "חִתּוּכָה"?

(כב) וְנִשְׂא הַשְּׂעִיר עֲלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתַם אֶל אֲרָץ גְּזֵרָה וּפִירְשִׁי (לַעֲלִיל פְּסוֹק ח ד"ה עֲזָאוֹל) הוּא הָרַעַ וְקֶשֶׁה, צוֹק גְּבוּהָ (ת"כ פֶּרַק ב, ח. יוֹמָא סז:), שְׁנַמְר אֲרָץ גְּזֵרָה, חִתּוּכָה:

ג. הִיכָן יֵשׁ רְמז לְכַךְ שֶׁעֵבִירוֹת שֶׁל בֵּין אֲדָם לְחִבְרָוֹ אֵינֵן מְתַכְפְּרוֹת עַד שִׁירְצָה אֶת חִבְרָוֹ (כְּלֵי יִקְר)?

שְׁנַמְר (לג) וְכִפֵּר אֶת מַקְדָּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקְּהָל יְכַפֵּר:

וְכַתָּב בְּכָלֵי יִקֵּר (לַעֲלִיל פְּסוֹק ל ד"ה לִפְנֵי ה' תְּטָהְרוּ) "וּרְז"ל (יוֹמָא פה:): דְּרִשּׁוּ, דּוּוֹקָא עֵבִירוֹת שֶׁלִּפְנֵי ה' דְּהִינּוּ שְׁבִין אֲדָם לְמַקּוֹם יו"כ מְכַפֵּר אֲבַל לֹא הַעֲבִירוֹת שְׁבִין אֲדָם לְחִבְרָוֹ, עֵלִיכ נַמְר וְעַל כָּל עַם הַקְּהָל יְכַפֵּר ר"ל דּוּוֹקָא כַּשְׁנַעְשׂוֹ קְהִילָה אַחַת לְהִיּוֹת בְּאַגְוָדָה אַחַת לְהִיּוֹת שְׂכָם אַחַד לְעַבּוֹד אֶת ה'

אז הקב"ה מקבל תשובתם ולא בזמן שחלק לבם
וכו". ועיי"ש שהאר"ך.

ד. היכן מצאנו כפרה על חטא העתיד לבוא?

(יט) והיא עליו מן הדם באַצְעָעוּ שְׁבַע פְּעָמִים
וְטָהַרוּ וְקָדְשׁוּ מִטְּמֵאת בני ישראל: ופירש"י וטהרו.
ממה שעבר: וקדשו. **לעתיד לבוא** (ת"כ פרק ד, יג).

ונראה שכוונתו שיתכפר גם חטא העתיד להיות
עד יו"כ של השנה הבאה.²⁰

**תשובות חדותא דאפטרטא יום הכיפורים
(ישעיה נז-נח)**

ה. היכן מצאנו שיש להתבטל ממלאכה ביום
צום?

(נח, ג) למה צמנו ולא ראינו ענינו נפשנו ולא תדע
הן ביום צמנו חפץ וכל עציבכם תנגשו:

ופירש"י (לעיל פסוק ב ד"ה כגו) "כשהן צמים
ואין נענין אומרים למה צמנו ולא ראינו ואני אומר
הן ביום צמכם תמצאו חפץ כל חפצי צריכם אתם
עמלים למצוא וכו".

וכתב בספורנו (ויקרא כג, כח ד"ה וכל מלאכה לא
תעשו כי יום כפורים הוא) "כי ראוי ביום כזה לפנות
משאר עסקים לתת לב להשיג מחילה וכפרה, על
הפך הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עציבכם
תנגשו וכו".

ו. איזה לשון בהפטר דרושו חז"ל על
מלכות רומי (ב"ב י:)?

(נח, ז) הלא פרס לרעב לחמדן ועניי מרודים
תביא בית וכו".

ואמרו חז"ל (ב"ב י:.) "דרש ר"י ברבי שלום כשם
שמוזנותיו של אדם קצובין לו מראש השנה כך
חסרונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה זכה
הלא פרוס לרעב לחמדן לא זכה ועניי מרודים
תביא בית כי הא דבני אחתיה דרבן יוחנן בן זכאי
חזא להו בחילמא דבעו למיחסר שבע מאה דינרי
עשיניהו שקל מינייהו לצדקה פוש גבייהו שיבסר
דינרי כי מטא מעלי יומא דכיפורי שדור דבי קיסר
נקטיניהו אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לא תדחלוין
שיבסר דינרי גביכו שקליניהו מיניכו אמרי ליה
מנא ידעת אמר להו חלמא חזאי לכו א"ל ואמאי לא
אמרת לן [דניביתניהו] אמר להו אמינא כי היכי
דתעבדו מצוה לשמה"

ופירש רש"י (לעיל ט. ד"ה עניי מרודים) "זו
ממשלת רומי שצועקת תמיד הבו הבו שאנו צריכין".

תשובות חדותא דאפטרטא ספר יונה

ז. היכן מצאנו בני אדם הנחשבים כבהמה
לגנאי?

(ד, יא) ואני לא אחוס על נינהו העיר הגדולה
אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבא אדם אשר
לא ידע בין מינו לשמאלו ובהמה רבה. רש"י אשר
לא ידע וגו'. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים
ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם:

והיכן מצאנו כעין זה לשבח (עי' חולין ה:)?

(חולין ה:) "הכתוב (תהילים לו-ז) אדם ובהמה
תושיע ה' ואמר רב יהודה אמר רב אלו בני אדם
שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה".

²⁰ עי' ברא"ש שביאר "וקדשו לעתיד לבוא שיהיה מלמטא
עוד", וכמה אחרונים תמהו עליו, ובספר שיערי המצויינים
בהלכה ביאר "וקדשו לעתיד לבוא, והיינו דהטירה מסיר
הטומאה שהיה, והקדושה שלא יטמא כיוצא בנפיק".

ועי' ברש"י (שם בתהילים ד"ה אדם ובהמה
תושיע ה') "בני אדם שהם ערומים בדעת כאדם
הראשון, ומשימין עצמן כבהמה בענוה, תושיע
ה'".²⁰

ח. היכן מצאנו לשון "דמיון"?

(א, ד) וה' הטיל ריח גדולה אל היס ויהי סער
גדול בין והאנייה חשבה להשבר: ופירש"י חשבה
להשבר. נדמית כאלו היא נשברת:

ולשון "מידה"?

(ז) לקצבי הרים ירדתי הארץ ברחיה בעדי לעולם
ותעל משחת חיי ה' אלקי: ופירש"י לקצבי הרים
ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום
ירדתי.

ונראה שכוונתו לברר ש"קצבי" הוא לשון
"קצבה"²⁰.

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לחג הסוכות

תְּיַחַדְךָ לְשַׁלַּא לִפְנֵי שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם

שְׁמַא תִּפְנְעוּ מִהַפְּנֵיעַ

וּלְשִׁבְמִדְבַּר הַשָּׁמַיִם דְּבַר בְּגִיעוּ

הִזְכִּיר אֹתִי שֶׁנִּפְשָׁם בְּמִצְבַּ גְּרוּעַ

אַמְצָא מַעְבַּר לְחַדַּר בְּחַצֵּי הַחַנּוּכָּה

בְּמַקְוֵם שֶׁנִּשְׁמָדוּ בְּלֶס חוּץ מִבְּתוּלָה

חֲטָפוּ בְּלִילָה יְמִינִי וּבְנִי מֵהַשֶּׁפְּלָה

וְנִצְלוּ מִהַנְּחֹשׁ שֶׁבִּשְׁשׁ יְמִינִי לְלֹא הִמָּלְה

בְּמַרְאֵה נְבוֹאָה רִיחַ אֲלֻקִּים מֵאַחֶה

וְעִדְוָן הַמְּרָאָה פֶּחַת מִשְׁפָּחָה

שֶׁגַם הִיא עָלֵי עֵבְרָה בְּדְרִיכָה

יְכֻשֶׁהֲנֵעֵתִי, הַחֹלֵךְ וְשֶׁבִּ מִצָּא מְנוּחָה

הַבָּאֲתֵי נְקֻדִים לְשׁוֹאֲבֵים רְמָאִים

וְחַרְה לְבֹרַחַת כְּשֶׁצָּפָה בְּחֻטְאִים

מְנַדְלֵי פְרַע יִהְיוּ בִּי אֲסוּרִים

²⁰ עוד איתא בחז"ל (בכורות מד:) "אמר ר"ל מאי דכתיב
(דברים ז, יד) לא יהיה בך עקר ועקרה ובכהמתך וכו' אמר רבי
יהושע בן לוי לא יהיה בך עקר מן התלמידים ועקרה שלא תהא
תפלתך עקרה לפני המקום אימתי בזמן שאתה משים עצמך
כבהמה".

וביאר בתוספות (שם ד"ה שלא) "ונראה דלכל תפלה קאמר
כדאמר שאין העולם מתקיים אלא במי שמישים עצמו כבהמה
כדכתיב אדם ובהמה תושיע ה' ובמי שמישים עצמו כמי שאינו

²⁰ אולם הרמב"ן (בראשית ל, כ) כתב ש"קצבי" הוא מלשון
"קצוי", שהבי"ת והוא"ו מתחלפות. ולכאורה כוונתו שהוא
מלשון קצה וסוף, ועי' במצודת ציון שכתב (ד"ה לקצבי) "ענין
אחרית וסוף והוא מלשון ויקצב עץ (מ"ב ו) כי אחרית דבר

החתוך הוא במקום שנחתך".
ונראה לומר על פי דברי המצודות ביאר ממוצע בין שניהם.
דהנה יש לציין שבפיוט "נתנה תוקף" לר' אמנון ממגנצא מופיע
הלשון "קצבה" ב' פעמים, פעם אחת "ותחתוך קצבה לכל
ברייתך", ופעם אחת "אין קצבה לשונותך", ובשני הכוונה
בודאי מלשון "קצה", וצריכים לומר שגם הראשון כן.

ומצאנו גם ברש"י שכתב (דברים א, יא ד"ה יוסף עליכם כס
אלף פעמים) "מהו שוב ויבדך אתכם כאשר דבר לכם, אלא
אמרו לו, משה, אתה נתן קצבה לברכתנו, כבר הבטיח הקב"ה
את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' (בראשית יג, טז),
וכו". הרי שהלשון "קצבה" הוא במקום הלשון "סוף וגבול"

ונראה מתוך כל אלו המקורות לומר שבאמת הלשון "קצבה"
משמש הן כלשון "קצה", כעין הלשון "קצוי ארץ", והן כלשון
"מידה", שאחרית הדבר היא סוף מידתו.

וּבְנֵי חוּרִין אֵיתִי יוֹצְאִים

*

**פיתרון כתב החידה לפרשת האזינו תחילת
תשפ"א: 'צור' (על פי בתי הפיוט 'צור משלו אכלנו')**

בְּשִׁיר בְּשִׁבְתָּ אֶכְלָנוּ / אֲצַדִּיק פְּעָלוּ בְּאַמּוּנֵי

שרים בסעודה בשבת צור משלו אכלנו / בצידוק
הדין הצור תמים פעלו (דברים לב, ד)

בְּמִכָּה שִׁתְּנֵנוּ וְחֹתְרָנוּ / כַּדְּבַר יְיָ

בני ישראל שתו מים מהצור כשמשה חכה / כי כך
ה' צוה והכתב בצור ויצאו ממנו מים (שמות יז, י)

*

לְהַבְלִים לֹא יְדָמָה בְּעוֹלָמוּ / רוּעָנוּ אַבְיָנוּ

כי לא כצורנו צורם (דברים לב, לא)

אֶכְלָנוּ תְּגוּבוֹת לְחָמוּ / וְשִׁמְנוּ שִׁתְּנֵנוּ

ויאכל תנובות שדי / ושמן מחלמיש צור (דברים
לב, יג)

בְּהַדְלִיק נֵרוֹת נֹדָה לְשָׁמוּ / וְשִׁיר נִגְמֹר בְּפִינוּ

בהדלקת נר חנוכה / שרים מעוזו צור ישועתי

אֵין בְּלִתֵּךְ אֲמָרְנוּ וְעָנִינוּ / אֵין קָדוֹשׁ כֵּי

אין קדוש כה' כי אין בלתיך ואין צור כאלוקינו
(שמואל א, ב, ב)

*

בְּתַפְלָה נַזְכִּיר בְּתוֹרָה / וְמִי זוֹלַת אֲלֻקִּינוּ

בתפילה אומרים מודים... צור חיינו מגן ישענו /
ומי צור זולתי אלוקינו (שמואל ב, כב, לב)

קְרָאוּ יוֹם חֲמֻדָּה / עִם כְּתָר שֶׁהִנְחִיל לְאַבּוֹתֵינוּ

חמדת הימים קראו א-לי צור / כתר הילומים על
ראשם יצור (זמירות לשבת - השומר שבת)

מְכַרְנוּ ה' לְאוֹיֵב בְּצָדָה / וּמִאָּחַד וַיִּשְׁנִים נְנוּס

לְנַפְשֵׁנוּ
איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה אם לא
כי צורם מכרם (דברים לג, ל)

לְהַגִּיד שֶׁלֹּא עוֹלָתָה עֲלֵינוּ / יֵשֶׁר נַאֲמַת יְיָ

להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו (תהילים צב,
טז)

*

תָּן בְּנוּ רִיחַ בְּחֻסְדֶּךָ / הוּא קַל צִיָּרָנוּ

אין צור כאלוקינו - אין צייר כאלוקינו. אדם צר
צורה ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה... אבל
הקב"ה צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה
(מגילה יד.)

הָרָאָה נֹא אֶת כְּבוֹדֶךָ / וּמִאָּחַד פְּעִין תְּפַאֲרָתָנוּ

משה ביקש הראני נא את כבודך / וה' שמו
בנקרת הצור ומשה ראה את אחוריו שזה קשר של
תפילין (שמות לג ורש"י)

אַב חֲתָן דְּמִים, עִבְדְּךָ / נִצַּל כְּשִׁבְאָ לְנָאֵלָנוּ

ציפורה מלה את בנה בצור וקראה לו חתן דמים /
והצילה את משה ע"י זה כשחזרו למצרים לגאול את
ישראל

לָךְ נִרְנְנָה בְּרוּחַ אֲפִינוּ / בְּזִמְרוֹת מְשִׁיחֵי יְיָ

לכו נרננה לה' נריע לצור ישענו / כך כותב דוד
המלך בזמירותיו (תהילים צה, א)

*

בְּשִׁיר חֲמִישִׁי בְּמַקְדָּשׁ / תְּשַׁבְּעַע וְתִמְלָא

בשיר ליום חמישי שהיו אומרים במקדש / ומצור
דבש אשביעך (תהילים פא, יז)

נִזְרַךְ יֵשֶׁן וְלֹא חֻדְשׁ / עַל צִלְחָתָנוּ נִעְלָה

*

בכמה מקומות בש"ס ניר ישן שאין בו שימוש / מתאים לצור על פי צלוחית

בְּשׂוֹרֶת נִזְר הַקֶּזֶשׁ / קֶרֶב הַמְּלֶאךָ יִתְעַלֶּה

כשהמלאך הדריד על לידת שמשון ונזירותו / מנוח ואשתו העלו קרבן על הצור (שופטים יג, יט) **יְהַפֵּד לְאֵגֶס מְלֶאךָ / כְּבִרְפֵת יְיָ** ההופכי הצור אגס מים (תהילים קיד, ח) פולמוס

פולמוס / הרב שמחה בונם מרקסון, ורבני ולומדי אספקלריא

איך מברכים ביום כפור "מלך מוחל וסולח", אולי ח"ו לא סלח ותנחה ברכה לבטלה?

בספר אמרי יהודה (פר' האזינו) כתב על מה שאומרים בתפילת יום כיפור 'ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח לעוונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה' וגו':

ויפלא, איך מברכים ברכה זו, ואולי חס וחלילה לא סלח ה', ויוצא שאנו מוסיפים חטא על חטא שמברכין ברכה לבטלה?

והביאור על פי המשל הידוע של האדמו"ר ר' לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע, על תינוק שרצה לאלף את הוריו לתת לו מיני מתיקה, מאחר שלא נתנו לו, בירך ברכה בשם ומלכות על הממתקים, והוריו שלא רצו בכישלון בניהם בברכה לבטלה, העניקו לילד את מבוקשו.

והנמשל מובן, שכדי לאלף את אבינו לסלוח לנו על חטאינו, אנו מברכים בשם ומלכות, ובכדי שלא נכשל בברכה לבטלה בודאי יסלח לנו.

לכאורה יש להעיר, שמדברי השלחן ערוך בסי' ר"ו (ס"ה) והמשנ"ב שם, מבואר דהוי ברכה לבטלה, שכן גם כאשר המאכל לפניו, אם תלוי בדעת אחרים אם יתנו לו, לא חלה הברכה.

ואם כן כאשר הילד מברך ואינו בטוח שיביאו לו, עדיין הוי ברכה לבטלה?

אך עדיין י"ל שבנמשל זה ברור שהקב"ה ימחל ויסלח, כדי שבנ"י לא יעברו על ברכה לבטלה. וגם 'דעת האחרים' הוא 'דאי מחילה'.

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב בצלאל ויין

צ"ל דהקב"ה דאי ימחל כדי שלא יהיה ברכה לבטלה, וזה דומה לסוף ה"ו דאפשר לברך על אמת המים, אע"פ דהמים שישתה אינם עדיין לפניו, כיון דודאי יבואו.

תגובה ב.

הרב שלמה טרייטל

נראה ברור שמה שכתבו הפוסקים שם שבתלוי בדעת אחרים לא חל הברכה, היינו דוקא כשלא היו לפניו בשעת הברכה. וכי יעלה על הדעת שאדם מוגבל או סיעודי וכו' שמאכילין אותו אחרים שברכותיו לבטלה?

תגובה ג.

הרב מאיר לאש

במשל צ"ל שהילד ברי לו שיקבל בלי שום ספק, ובכה"ג לא מיקרי תלוי בדעת אחרים כי אין צד

שלא יתנו לו, והה"נ בנמשל לובשים בגדי לבן וכד' בשל בטחונו, ודו"ק.

תגובה ד.

הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', ומרבני המרכז התורני 'לב יצחק', אשדוד ה' ודאי סולח, השאלה אם על הכל או קצת או קצת שבקצת.

תגובה ה.

הרב משה שמואל שקולניק

אכן, ברכת הילד היא לבטלה, אולם למעשה אביו יתן לו הממתק. ובנמשל הרי אין זה ברכת הנהנין ומשו"ה שפיר יכולים ישראל קדשים לברך על הסליחה, וכביכול להכריח את הסליחה. אמנם לעיקר השאלה של האמרי יהודה אחר המ"ר י"ל דלא קושיא היא, דאין הברכה על הסליחה בפועל, אלא על הבעצם, על כך שהקב"ה הינו כזה שמוחל וסולח לעוונותינו, זו ברכתנו והוה שבחו ית"ש.

תגובה ו.

הרב דוד אריה שלינגר, מח"ס 'ארץ דש"א' על מ"ב

בראשונה יש לדעת שאינו קושיא דהכוונה היא שזהו מהותו ושם תוארו, וכמו שמברכים מחיה המתים, ומסימן ר"ו לא קשה כל כך כי שם מיייר שאינו ממש לפניו אלא מונח בתיבה וכו'.

תגובה ז.

הרב חיים נתן היילפרין, ר"מ 'עץ חיים' ו'אהבת תורה', מח"ס 'לקוטי שערי תשובה', מנצ'סטר

שלום וברכה! עיין באגרת התשובה לבעל התניא פרק י"א

ובצירוף עוד האמונה והבטחון להיות נכון לבו בטוח בה' כי חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו (ית' 'כרוב רחמיך מחה פשעי כבסני טהרני וכל עוונותי מחה וכו') בלי שום ספק וס"ס בעולם. וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח תיכף שמבקשים סלח לנו כו' ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה אלא אין כאן שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו. ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלין מיד כמו מברכין בא"י גואל ישראל. והרי אפי' במדת ב"ו כן שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה ולא יהא אכזרי מלמחול ואפי' בקוטע יד חבירו כדאי 'בגמ' בספ"ח דב"ק. ואם ביקש ממנו ג"פ ולא מחל לו שוב א"צ לבקש ממנו.

תגובה ח.

הרב ישכר דוד קלויזנר, עורך כתבי זקנו ה'משנה שכיר' הי"ד. מח"ס 'נחלת ישכר', נחלת הר תבי"ד - קרית מלאכי

ועייין מ"ש רבנו הזקן ב'תניא' - 'אגרת התשובה' פרק יא:

"ואמנם להיות לבנו ההכנעה היא בחי' תשובה תתאה כנ"ל, וגם השמחה בה' שתיהן ביחד. כבר

מילתא אמורה בלקוטי אמרים סוף פרק ל"ד. כמ"ש בזה"ק חדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא וכו', ובצירוף עוד האמונה והבטחון להיות נכון לבו בטוח בה' כי חפץ חסד הוא וחנון ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו ית' (כרוב רחמיך מחה פשעי כבסני טהרני וכל עוונותי מחה וכו') בלי שום ספק וס"ס בעולם. וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח תיכף שמבקשים סלח לנו כו', ברוך אתה ה' חנון המרבה לסלוח, והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו. ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים היינו נגאלין מיד כמו שאנו מברכין בא"י גואל ישראל.

"והרי אפי' במדת בשר ודם כן, שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה ולא יהא אכזרי מלמחול, ואפי' בקוטע יד חבירו כדאי 'בגמ' בספ"ח דב"ק. ואם ביקש ממנו ג"פ ולא מחל לו שוב א"צ לבקש ממנו. והגעונים שביקש דוד המלך ע"ה מהם מחילה בעד שאול שהמית את הגבעונים ולא רצו למחול, גזר דוד עליהם שלא יבאו בקהל ה', שהם רחמנים וכו' כדאי 'בפיח דיבמות. ובמדת הקדב"ה עאכ"ו לאין קץ.

"ומה שמשבחים ומברכים את ה' חנון המרבה לסלוח המרבה דייקא וכמ"ש בעזרא ורב לסלוח. דהיינו שבמדת ב"ו אם יחטא איש ואיש וביקש ממנו מחילה ומחל לו ואח"כ חזר לסורו קשה מאד שימחול לו שנית ומכ"ש בשלישית ורביעית. אבל במדת הקב"ה אין הפרש בין פעם א' לאלף פעמים, כי המחילה היא ממדת הרחמים, ומדותיו הקדושות אינן בבחי' גבול ותכלית אלא בבחי' א"ס, כמ"ש כי לא כלו רחמי. ולגבי בחי' א"ס אין הפרש כלל בין מספר קטן לגדול דכולא קמי' כלא ממש חשיב ומשוה קטן וגדול וכו'. ולכן מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, וכל החטאים שמתוודים בעל חטא מדי שנה, אף שחזר ועבר עליהם, חוזר ומתודה עליהם ביוה"כ בשנה הבאה וכן לעולם. ובכל שנה ושנה לאו דוקא, אלא כמו כן בכל יום ויום ג"פ מברכים בא"י חנון המרבה לסלוח וכמארו"ל תפלה כנגד תמידין תקנוה. ותמיד של שחר ה' מכפר על עבירות הלילה, ותמיד של בין הערביים על של יום, וכן מדי יום ביום לעולם. אלא שיוה"כ מכפר על עבירות חמורות. והתמיד שהוא קרבן עולה מכפר על מ"ע בלבד. וכן התפלה בזמן הזה עם התשובה כנ"ל.

"ואין זה אחטא ואשוב. כי היינו דוקא שבשעת החטא היה יכול לכבוש יצרו אלא שסומך בלבו על התשובה, ולכן הואיל והתשובה גורמת לו לחטוא אין מספיקין וכו'. ואף גם זאת אין מספיקין דייקא. אבל אם דחק ונתחזק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה מקבלין תשובתו. אבל אנו שמבקשים בכל יום סלח לנו אנו מקדימין לבקש והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, דהיינו שלא נשוב עוד לכסלה, וכן ביוה"כ מבקשים יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד מספיקין ומספיקין כמארו"ל הבא לטהר מסייעין אותו, הבא דייקא, מיד שבא, ואי לזאת גם הסליחה והמחילה היא מיד.

"ומ"ש וחסאתי נגדי תמיד, אין המכוון להיות תמיד עצב נבזה ח"ו דהא כתיב בתריה תשמעיני ששון ושמחה וכו' ורוח נדיבה תסמכני וכו', ומשום שצ"ל כל ימי בתשובה עילאה שהיא בשמחה רבה כנ"ל, אלא נגדי דייקא כמו ואתה תתיצב מנגד מנגד סביב לאהל מועד יחנו, ופרש"י מרחוק. והמכוון רק לבלתי רוס לבבו ולהיות שפל רוח בפני כל האדם כשהיה לזכרון בין עיניו שחטא נגד ה'. ואדרבה

לענין השמחה יועיל זכרון החטא ביתר שאת בכדי לקבל בשמחה כל המאורעות המתרגשות ובאות בין מן השמים בין ע"י הבריות בדיבור או במעשה (וזה עצה טובה להנצל מכעס וכל מיני קפיצא וכו'), וכמארז"ל הנעלבים ואינו עולבין שומעים חרפתם ואין משיבים, עושים מאהבה ושומחים ביסורים וכו', וכל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו, עכ"ל.

*

תגובה ט.

הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי
השאלה על משל שלא היה!?

אגב, מי הוא מחבר הספר הראשון שהביאו בשמו האם הוא ידוע בצדיק מפורסם או בר סמכא?

*

תגובה י.

הרב נח גדליה קזצקוב

האמת היא שלא הבינותי את השאלה והצורך במשל מברכות הנהנין.

היות יום הכפורים יום מחילה וסליחה זה דבר שאינו ניתן לערעור, הוא כעין גזירת הכתוב שאמר 'כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' תטהרו', בכל שנה ה' מוחל וסולח.

גם בשנים שלא הולבן חוט של זהירות אין זה אומר שלא נפעלה סליחה אלפני יחידים על עוונותיהם, זה אומר שבבחינת הכלל של עם ישראל אי אפשר לומר שהם לבנים כשלג, כי יש בהם עוונות שלא התכפרו, אבל גם באותם שנים עצובות הייתה כפרה מסויימת לזוכים לכך, הכהן הגדול עשה יום טוב בצאתו בלי פגע, ובחג הסוכות חוללו הצדיקים בבית המקדש אשרי מי שלא חטא ומי שחטא ישוב וימחול לו. כך שאין מציאות שהקב"ה לא סלח, השאלה רק ברמת הסליחה ביחס אל הכלל.

*

תגובה יא.

הרב בן ציון גרינפעלד, ברוקלין ניו יורק

ב"ה, זה הענין, שמדובר כשהבן בטוח שיתנו לו כדי שלא תהיה לבטלה, ודוקא בן זה הנמשל מובן, שאנו ג"כ "בטוחים" על "אבינו הרחמן" שיתן לנו כדי שהברכה לא תהיה לבטלה, ודו"ק.

*

תגובה יב.

הרב מרדכי יצחק אגסי, מחבר הספרים 'בדרך המלך' ו'אסורי המלך', ברוקלין ניו יורק

ילד בדרך כלל מנצח את הוריו במאכל כל שהו. בניי - בגדר בן מלך - וקעת אנו בתקופה שהמלך בשדה.

כל הבקשות מתקבלות לפי עוצמת הבקשה!

*

תגובה יג.

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל בני ברק, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי 'מנחת שלמה'
שלום וברכה,

הדבר מובטח שמדי שנה בשנה הקב"ה מלך מוחל וסולח, ומצוה עלינו להאמין בכך, ומי שלא מאמין בכך אכן לא יתכפר לו כמו שכתב הרמ"א בשו"ע, וראה שערי תשובה סוף שער ד' שלא יפרט

חטא ישן כי מראה כאילו כופר בהבטחת ה' שיכפר לשבים, מכאן חומר הדבר.

כמובן הכפרה רק עם התשובה, אבל הקב"ה הבטיח לכפר לשבים ביוה"כ, איש איש כמעלת תשובתו ודרגתו שיעשה.

ויה"ר שנוכה לכפרה, גמח"ט.

*

תגובה יד.

הרב חיים אליעזר יונה, בעהמ"ח 'מאמר החכמה' אחי"ר ורע"י

יתכן לומר הסבר נוסף: עפמש"כ הרבינו יונה שבאמת לכל תשובה תמצא סליחה! אך יש תשובה מעולה ולזה צריך הרבה כיבוס.

ולפי"ז לק"מ כיון שאכתי קצת סליחה תמיד יהיה ולא הוה ברכה לבטלה.

גמח"ט וכטו"ס.

*

תגובה טו.

הרב אליהו לוי

הדברים על דרך הדרש.

אך כפשוטו, מוחל וסולח כי מפורש בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם. וזה מספיק לקבוע ברכה.

אמנם לנו קל יותר להאמין בכפרת יום כיפור כי חסר לנו בהכרת החטא כמו שכתב הר"י בלאזר ז"ל, אבל חייבים להאמין שע"י תשובה גמורה אנו מתכפרים! וליתא לקושיא כלל.

*

תגובה טז.

הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י ליל משוררים על הגש"פ

לכאורה שאלה זו ניתן לשאול אף על הברכה שבכל יום "כי מוחל וסולח אתה בא"י חנון המרבה לסלוח".

אלא שעל הברכה שבכל יום נוכל לבאר שכוונת הברכה שזו היא מידתו שהוא סולח ולא שעושה כן בפועל.

ואם כן נוכל לפרש כן אף על הברכה של יוה"כ, שמברך את הקב"ה על כך שמידתו היא לסלוח בכל שנה ושנה לחוזרים בתשובה.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף לו.

תוספות ד"ה במקוה שלא נמדד 'וא"ת והא רבי יוסי מטמא אפילו טהרות אם נגע בהן, דלענין דאמרין ליה זיל טבול אפילו ר"מ מודה כדאמרין גבי ספק טומאה ברשות הרבים, וא"כ אדרבה נימא אוקי טהרות על חזקתן, וי"ל דבספיקא דרבנן כי הכא לא אמרין זיל טבול לרבי מאיר ופליגי אגברא אי בעי טבילה אבל טהרות מודה רבי יוסי דלא מטמאין, מבואר בתו' שיש חילוק בין ספק דרבנן לקולא שאי"צ להחמיר אף ביש נהר לפניו [שע"ז קאי מה שמחמירים בדאוק' כמבואר בע"ז לו ע"ב], לספק טומאה ברשות הרבים, ולכא"ו זה חידוש גדול שהרי ספק טומאה ברשות הרבים "התורה התירה" וא"כ הוא היתר גמור, ואעפ"כ מחמירין ביש נהר לפניו, כש"כ בספק דרבנן שבאמת יש כאן ספק

איסור, ואולי סב"ל לתוק' שמעיקרא לא גזרו חז"ל על איסור במקום ספק וע"כ עדיף טפי, וצ"ע [ויליע עוד מהתוספתא שהביא הגר"א באו"ח סי' קס ס"א, שכשיש מים לפניו צריך להחיר אף בספק דרבנן כספק ידיים, וצ"ע לזה המשניב שם, וצ"ע].

*

דף לז.

תוספות ד"ה לאיזו שירצה כהן 'פי' בקונטרס אלמא אית ליה ברירה דאי לית ליה ברירה איכא למימר חטאת שהקריב לא שלה היה אלא לחבירתה וקרבן הקרב בשנוי בעלים פסול, ואין נראה להשר דהא מוכח בריש זבחים (דף ב:) דסתמא לשמה קאי א"כ בלא ברירה אפשר להקריב לו בסתם, הנה שם בריש זבחים הסוגיא עוסקת בשנוי קודש, ומבואר דפשיט"ל להתו' דה"ה לשנוי בעלים, יל"ע אולי רש"י יחלוק על זה, דבאמת יש קצת סברא לחלק בין שינוי קודם שסתם קרבן עומד לעניינו מצד עצם מהותו ושמו, לשם בעלים שהוא דבר חיצוני ואולי אינו נחשב שבסתמא עומד לשם בעליו, וצ"ע.

*

בגמ' אמר ליה רבא לרב נחמן מאן האי תנא דאפילו דרבנן לית ליה ברירה, דתניא וכו', וכו' אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי, ולימא ליה תנא דבי איו הוא, לא שמיע ליה, רב יוסף אמר תנאי שקלת מעלמא תנאי היא, דתניא הריני מערב לשבתות של כל השנה רציני אלך לא רציני לא אלך רצה מבעוד יום עירובו עירוב משחיכה רבי שמעון אומר עירובו עירוב וחכמים אומרים אין עירובו עירוב, והא שמעינן לרבי שמעון דלית ליה ברירה קשיא דרבי שמעון אדרבי שמעון אלא איפוך, מאי קשיא דילמא כי לית ליה לרבי שמעון ברירה בדאורייתא אבל דרבנן אית ליה, קסבר רב יוסף מאן דאית ליה ברירה לא שניא בדאורייתא לא שניא דרבנן אית ליה ומאן דלית ליה ברירה לא שניא בדאורייתא ולא שניא דרבנן לית ליה, צ"ב מאוד דאם אין הבדל בין דאו' לרבנן פשוט שנחלקו תנאים בזה בעלמא ואי"צ לברייתא הזו דרציני מערב, וצ"ע.

*

דף לח.

תוספות ד"ה ואין יום טוב מכין לשבת 'דקרא משמע ביום הששי שהיה יורד המן, ואמר במדרש (מכילתא פרשת בשלח) דדרשינן שלא ירד מן לישראל בשבתות וימים טובים, ויש מדרשים חלוקים דדרשי' ויברך ויקדש ברכו במן וקדשו במן ובאתה קדשת וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים משמע דירד מן ביום טוב, ולפי זה צ"ל דהששי משמע המבורר דהיינו חול כמו הירך המיומנת שבירך (חולין דף צא.), משמע בתו' שפשוט דוברתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים קאי גם לעניין מן, ויל"ע קצת דלכא"ו היה אפ"ל שפשוט הפסוק אינו על המן אלא כפשוטו שיש בו ברכה וקדושה, אלא שדרשוהו על המן, וא"כ הלשון הזה של וקדשתו מכל הזמנים יכול להתפרש על פשוטן של דברים, וצ"ע.

*

דף לט.

ברש"י ד"ה אמר רב אסי, 'ומוטב לתרוצי הכי מילתיה, ולא נוקי שבשתא בר' יוסי, דקיימא לן ר' יוסי נמוקו עמו, והאי חומרא בלא טעמא הוא', יל"ע קצת דאם הוא בבחי' שבשתא, אי"צ להא דנימוקו עמו, דשום תנא לא יאמר שבשתא גם אם לא נאמר

עליו המעלה של נימוקו עמו, ואולי להגדיל הקו' אמר כן.

*

דף מ.

בגמ' 'רב ושמואל דאמרי תרווייהו אין אומר זמן אלא בשלש רגלים, מיתבי תן חלק לשבעה וכו', וכשהוא אומר וגם לרבות עצרת וראש השנה ויום הכפורים מאי לאו לזמן לא לברכה, הכי נמי מסתברא דאי סלקא דעתך לזמן זמן כל שבעה מי איכא, הא לא קשיא דאי לא מברך האינדא מברך למחר וליום אחר, מכל מקום בעינן כוס, לימא מסייע ליה לרב נחמן דאמר רב נחמן זמן אומר אפילו בשוק, הא לא קשיא דאיכלע ליה כוס, התיינח עצרת וראש השנה יום הכפורים היכי עביד, אי מברך עליה ושתי ליה, כיון דאמר זמן קבליה עליה ואטר ליה דהאמר ליה רב ירמיה בר אבא לרב מי דלת ואמר ליה אין בדילנא, לברוך עליה ולנחיה המברך צריך שיטעום ליתביה ליוקא לית הלכתא כרב אחא דילמא אתי למסרך, מאי הוי עלה שדרוה רבנן לרב יימר סבא קמיה דרב חסדא במעלי יומא דריש שתא אמרו ליה זיל חזי היכי עביד עובדא תא אימא לן, כי חזייה אמר ליה דלויה לרטיבה רפסא ליה בדוכתיה אייתו ליה כסא דחמרא, קדיש ואמר זמן, והלכתא אומר זמן בראש השנה וביום הכפורים והלכתא זמן אומר אפילו בשוק, יש כאן פלא קצת דכל הקושי לפרש את הברייתא על זמן הוא רק אם זמן בעי כוס כמבואר בסוגיית הגמ', וכיון שההלכה היא דזמן לא בעי כוס, למה יש בזה כ"כ ספק, וצ"ע.

*

דף מא.

תוספות ד"ה על דעתו ועל דעת קונו 'ויצר הרע, אף על גב דמשמע בפ' ואלו מגלחין (מ"ו"ק ד' יז.) דפעמים שיצרו מתגבר עליו ואינו יכול לכופו, מ"מ אדם יכול לזוהר שלא יבא לידי כד', הנה בתוספות במסכת מועד קטן דף יז ע"א כתבו 'אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו - וכתב ר"ח חס ושלום לא הותר לו לעשות עבירה אלא ע"י כך יכנס לבו', וכ"ה בתו' בקידושין דף מ ע"א, אמנם מדברי התו' כאן נראה שלא פירשו כ"ח [ובאמת גם בתו' בחגיגה טז ע"א כתבו שאין משמעות הסוגיא כדבריו, וצ"ע בזה.

*

דף מב.

תוספות ד"ה לא ע"י משיכה 'כי שקיל מבראי לגואי ליכא למיחש שמא ימשך אחר חפצו אלא כשזורק מגואי לבראי דמרחיק החפץ ממנו, והא דאמר רב הונא אין מטלטלין אלא בארבע היינו כלפי צד אבראי לטלטל כי אורחיה או לזרוק דלענין זה נפרצה במלואה למקום האסור לה, אבל במשיכה מטלטל בכל מקום דלענין זה לא נפרצה במלואה למקום האסור לה, וכענין זה יש בכל גגות (לקמן דף פט.) דאטר רב לטלטל טפי מארבע בכלים דבית לגג אף על גב דכלים דגג שרי לטלטל בכל הגגין כרבי שמעון והוי למקום המותר לו, לכאן הדוגמא מהא דכל גגות עדיין אינו כמו כאן דכאן הוא חידוש הרבה יותר גדול, דשם אמרינן דיש חיוק בין כלי לכלי שלכלי אחד הוא מקום המותר ולכלי אחד הוא מקום האסור, אבל כאן אמרינן על אותו כלי עצמו שיש לו "אופן האסור" ואופן המותר, וזה לכאן חידוש הרבה יותר גדול, וצ"ע.

*

דף מג.

בגמ' 'אי הכי בחול כל יומא ויומא נמי לישתרי דהא לא אתא אליהו מאתמול, אלא אמרינן לבית דין הגדול אתא הכא נמי לימא לבית דין הגדול אתא', יל"ע מהו ענין ביי"ד הגדול הזה, וכמה זמן יכול להיות בין ההתגלות לביי"ד הגדול להתגלות הכללית, וגם מה דמשמע שפשוט שיהיה אז מצב של ביי"ד הגדול הוא חידוש קצת שפשוט כ"כ שיהיה כן בעת סוף הגלות, ולכאן באמת בזמננו קשה לומר שיש מציאות של ביי"ד הגדול, וצ"ע.

סיפור

סיפור מיוחד לחג הסוכות / הסופר הרב יאיר וינשטוק

"בשעה שאוגדין הלובב"

"מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם: לאבדן אי אפשר! אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אגודה אחת - והן מכפרין אלו על אלו". (מדרש רבה ויקרא פרשה ל)

*

פרק ראשון

בחברתם של צפרדעים

מימי הנחל הלכו לאט. צלולים וזכים. עונת הגשמים טרם החלה והמעיינות נתנו את תנובת מימיהם בחולשה. הגשמים החדשים התמהמהו משום מה. בכל שנה בזמן הזה, יורדים כמה ממטרים הממלאים מחדש את כל מקורות המים.

איזיקל חלץ את נעליו ליד שפת הנחל. מין נעליים שכאלו, אי אתה מהסס כלל בטרם חולץ אתה אותן מכף רגלך המיוזעת. נעליים ישנות, בלויות, שעברו אליו בירושה מאחיו הגדול, יענקלה. אח, יענקלה, יענקלה. האח הגדול, הלואי ולא הייתי אחיך. הלואי ונולדתי במשפחה אחרת. בגללך סונטים וגוערים בי עוד יותר. 'נו, נו, איזיקל. מתי תדמה במשהו לאחיך הגדול יענקל? המתמיד, הצדיק. הלמדן וירא השמים".

למה עליו להתענות במחשבות מציקות כאלו. העיקר שחלץ את נעליו וכעת משכשך הוא את רגליו במי הנחל הקרירים. מקץ רגע נכנע לתחנוני המים, לחוס היום. משיל מעליו את בגדיו, מזנק בצווחות חדה פנימה ושוחה במלוא מרץ עלומיו. חוצה את הנחל מגדה אל גדה. צפרדע מבוהלת נסוגה מפניו בקרקור נכלם. השפיריות והצרצרים המזומזמים תדיר מעל גבעולי הקש השדופים, המצמחים אל תוך המים, קרוב לעצים העבותים הגדלים סביב, נבהלו מפניו וטסו משם והלאה.

גם הם מתרחקים ממך, איזיקל הבטלן. המבלה לריק את ימיו ולילותיו. תינוק הבורח מבית המדרש, מהיכל הישיבה, ובמקום לשבת יחד עם כל חבריך וללמוד את הסוגיא בהתמדה, אתה חוצה את הנחל הרחב בשחייה. מה יצמח ממך, מבלה-עולם שכמוך?

כה הרבה פעמים שמע הטפות וכיבושי מוסר אלו מאביו, מאמו, מסבתא קריינדל הזקנה, מראש

הישיבה והמשגיח גם יחד, עד שהוא מכיר אותם בעל פה, ובשעה שהוא חותר בשחייה מהירה, כדג במים, צפים ועולים בתודעתו המשפטים האלו, ויוצקים טיפה של מרה, על מתיקות הנאות.

כן. הוא יודע. הם צודקים כולם. לשחות בנחל הזורם באמצע היום, מתאים יותר לנערים השקצים' שהעיירה מלאה מהם. אבל מה יכול הוא לעשות ומוחו אינו קולט את דברי התוס' וחריפות קושיית ה'קצות' ממנו והלאה. כאשר כל חבריו בבית המדרש מתפללים ומתווכחים בריתחא דאורייתא ואגודליהם מתנפנים אילך ואילך, עומד הוא איזיקל הקטן בגילו ובקומתו ביניהם כמין ביצה שלא נולדה. מקמט את מצחו, מנסה להבין את טיב הויכוח. נותן עיניו בגמרא פנימה. שמא יחכימו אותו השורות האלו. מנענע ראשו באכזבה. אינו מבין את הקשר שבין הדברים הנזכרים בגמרא, למבול הצעקות הבוקע מפיית חבריו. בגמרא מוזכרים דברים פשוטים וברורים, ואילו חבריו מצעקים ומתלהמים על משהו שונה לגמרי. על ענינים מסובכים שמוחו אינו קולט. שעות אלו זמן משבר הן בשבילו. נתקף רגשי נחיתות נוקבים. מרים רגליו ומסתלק לאיטו מבית המדרש. בחורף אין לו לאן ללכת. משרך הוא את רגליו לאטליוז של שלוש'קה הקצב, ומבלה את הזמן במשחקי מחבואים ומרדפים עם כלבו המגודל. בקיץ הוא הולך אל הנחל ומטביע את צערו במימיו. למדן כבר לא יצמח ממנו אף פעם. בקושי תופס את הפשט בגמרא. מאז שהמלמד לתחילת גמרא ר' בעריש, החתים אותו בחותמת "ראש אטום", יודע הוא שאינו מוכשר ללימודי גמרא. לא נעלב מדברי המלמד, אדרבה, מזדהה עמו. הצדק עם ר' בעריש. אפילו את הסוגיא הראשונה בפרק אלו מציאות של קב בארבע אמות, שכל חבריו התמוגגו ממנה, הוא לא הצליח להבין. מה לעשות? יש לו ראש סתום.

חצה איזיקל את הנחל שלושים פעם בשחייה, בחתירה. כמין דג וכמין צלופח, ואפילו כצפרדע ירקרקת ומקרקרת. עד שנתפוגג ממנו כל חומו של הקיץ ונתפשטה באבריו קרירותם של המים הצלולים. עלה מן הנחל, לבש את בגדיו בין השיחים והתפרקד להנאתו עד שהשמש ייבשה אותו היטב. סירק בלוריתו בעצלתיים וחזר אל הישיבה. אחרי הצהרים לומדים סדר בקיאות ושם הוא מוצא את מקומו יותר בקלות.

החברותא של סדר הבוקר, שמחה הלוצקאי, קיבל את פניו במבט עגמומי. מזמן התרגל למציאות שהחברותא שלו איננו בחור ישיבה, אלא פרפר חסר משמעות. פרפר המתעופף להנאתו מפרח לפרח. ממתין שמחה לסופו של זמן אלול. המשגיח כבר הבטיחו נאמנה שיסדר לו חברותא רציני יותר לזמן החורף.

איזיקל חלף על פניו באי נעימות. מה אתה רוצה ממני? רצה לשאוג לתוך אוזניו. אני לא אשם שבמקום ללמוד אתי, קמת והלכת להתפלפל עם יוסף-זליג המיניסקאי ותנחום-שרגא הקובנאי.

*

פרק שני

תינוק הבורח מבית הספר

שלושה אלו: יוסף-זליג, תנחום-שרגא ושמחה, אימתם מוטלת על יצחק אייזיק, איזיקל בפי כל. הוא בן העיירה ולפיכך לומד הוא בישיבה המצויה כאן. אילו צריך היה לגלות למקום תורה, לא היה עושה זאת. אלא מכיון שהישיבה המציאה עצמה

אליו, הכריחו אביו להיכנס בשעריה. אבל שלושה אריות אלו המנויים לעיל, גלו ובאו איש איש מעיירתו ללמוד תורה בישיבה כאן. אילו לא התחכך בהם דבר יום ביומו, היה מרגוע לו ולעצמותיו. אך בגין שמחה הלוצקאי, המשחר לחברתם של שני חבריו בכל עידן ועידן, לוקה הוא אייזיקל על התנהגותו הפוחחת בכפל כפליים.

בכיר שבתבורה הוא יוסף-זליג המינסקאי. 'ארז בלבנון' מגדירים אותו בישיבה. גם חרף, גם בקיא. גם ירא שמים מופלג. מלא מצוות ומעשים טובים כרימון. שני לו תנחום-שרגא הקובנאי. בחריפותו מופלג אפילו יותר מיוסף-זליג, אך המשגיח כרוך דווקא על עקביו של יוסף-זליג, בגין ריח של יראת שמים המהלך לפניו כקופה של בשמים. תנחום-שרגא איננו עבריין חלילה, אך משקיע את כל מעייניו בתורה, ואין מוחו פנוי לעניינים של יראה ועבודה. הרי בתורה כלול כבר הכל, משיב הוא בקביעות למשגיח השואל, הלמאי הוא, תנחום-שרגא אינו לומד ספר מוסר בסדר המוסר, אלא ממשיך ללמוד גמרא. המשגיח מקדיר פניו, ולפי שאינו חפץ בקטטה עם אחד מאריות הישיבה, מבלג הוא מלהשיבו בחריפות מנה אחת אפים. שלישי להם הוא שמחה הלוצקאי. גם הוא למדן מחשובי הישיבה. אפס, כי לעומת יוסף-זליג ותנחום-שרגא, נחשב הוא כננס פעוט. יען כי עיקר כוחו של שמחה, נעוץ בצדקותו וחסידותו ולא בלמדנותו. הוא עובד ה' מופלג, ירא שמים מרבים, זהיר בשמירת עיניו. אפס, יודעי דבר טוענים בלהט שהצדקות שלו רק מאפילה על למדנותו הגדולה, כי גם הוא למדן מופלג. על כל פנים. בישיבה נודע שמו כצדיק וחסיד. ולכן כשבחור "ליידיג גייער" (ריקני, הולך בטל) כמו אייזיקל השחיין, הוא הצלע הרביעית שבתבורה של בני עליה, הדבר אינו יכול אלא לעורר גיחוך, בבחינת מה לתבן את הבר. לפיכך גם שמחה הלוצקאי מתכונן לנטוש בקרוב את החברותא הבטלן שלו, הבורח יום יום מבית המדרש כתינוק הבורח מבית הספר, ומבלה את ימיו בבטלה גמורה בצילא דמהימנותא של צפרדעים וברווזים. רק עוד שבוע, עוד שבועיים של סבל, והמשחק יגיע אל קצו. אייזיקל יוכל מצדו לרבוץ כל החורף על שפת הנחל הקפוא ולהשתעשע עם כלבו של הקצב לסירוגין. לו זה כבר לא משנה. הוא ילמד בהתמדה עצומה מראש-חודש חשוון עד ראש-חודש ניסן, ויעשה חיל במשך חמשה חודשים רצופים...

* פרק שלישי

המומחה לערבות

רק פעם אחת בשנה, היו בני החבורה בישיבה נוסעים הביתה. עם סיומו של זמן החורף, בתחילת חודש ניסן. הוריהם של רוב תלמידי הישיבה, היו בעלי מלאכה זעירה או סתם 'בעלי-בתי', איש איש בעיירה שלו, אי שם ברחבי ליטא. עמלים היו על פת לחם ואין ידם משגת לקנות לבניהם, בחורי הישיבות, כרטיסי נסיעה ברכבת פעמיים בשנה. בגין כך, למחרת יום הכיפורים עסקו בני הישיבה בבניית סוכות קרוב לבנין הישיבה. סוכות שבהן יוכלו לישב בסעודות של חג. על שינה בסוכה איש לא חלם באותה שנה, לפי שצינה של חורף כבר היתה מנסרת בחלל ונוגסת נתחים נתחים מבשרו של כל בחור שיעז לשכב בסוכה. זולת בחורים צדיקים כמו שמחה הלוצקאי שהשיג שמיכת פוך

עבה במיוחד, והכריז כי הוא יישן בסוכה ויהי מה, אם לא ירד שלג כמובן.

למחרת יום הכיפורים לעת ערב, לאחר מלאכה מפרכת מבוקר, עמדה הסוכה על מכונה ולא נותר אלא ללכת אל שפת הנחל ולקטוף כמה ענפים רעננים כדי לסכך את הסוכה. עמדו שלושת בני החבורה ונתנו עיניהם איש ברעהו. עצים עבותים כאלו שענפיהם יצלחו לסיכוך גדלים בשפע על שפת הנחל. דא עקא שאיש מהם אינו מכיר אפילו את השביל היורד אל הנחל, לא כל שכן, לחצות את הצמחייה העבותה ולהגיע אל העצים הגדלים שם פרא. באותה שעה פלט שמחה מפיו מילה אחת, ועקרה מפי חבריו:

"אייזיקל" - - -

כלומר, מי מבין כולנו מיטיב להכיר את הנחל יותר מאייזיקל. הגיעה שעתך בן-פקועה. שעות הבטלה שלך על גדות הנחל, יועילו כעת לכולנו.

על אתר עקר שמחה את רגליו והלך לביתו של אייזיקל המצוי במרחק קטן. הוא מצאו עומד בחצר למרגלות הסולם ומסייע לאביו לחבר דופן אל דופן. האב משך מלמעלה והבן כיוון את הדופן הדקה מלמטה. הלמות פטיש, דפיקת מסמר, ושתי דפנות של הסוכה ניצבו על מקומן כראוי וכיאה.

"אפשר להפריע לכם מעט?" התנצל שמחה.

פניו של אייזיקל אורו למראה החברותא שלו שהטריח עצמו ובה זו פעם ראשונה אל ביתו. "אבא, תכיר זה החברותא שלי, שמחה הלוצקאי" הציג אותו בפני אביו, יהודי שזקקו המרובע לבן יותר משלג טרי ועיניו עצומות למחצה. הקשיש לחץ את ידו בחיך מנומס ושחרר לשעה קלה את בנו ממלאכתו.

שמחה סיפר לאייזיקל מה מביא אותו אליו. אייזיקל נעתר בחדוה. לראשונה יוכל להוכיח לחבריו הלומדים שגם הוא שווה משו. "ברצון" הגיב מיידית. "מחר בבוקר אחרי התפילה אלך אל הנחל ואקטוף לכם ענפים ירוקים ויפים. אתם רוצים גם ערבות?"

"ערבות?" נתחלחל שמחה ותפס את ראשו משני צדעיו. הבטלן הקטן זוכר את מה שהם האריות שכחו, כה שקועים היו בבניית הסוכה עד שנשכחו מהם ארבעת המינים כליל...

"כן כן, אנחנו צריכים גם ערבות" גמגם קלות. "אתה יודע איפה לקטוף אותן, שיהיו כשרות לפי כל דקדוקי ההלכה?"

אייזיקל פרץ בצחוק. "הנחל זה השטח שלי" הסמיקו פניו קלות. "איש אינו מיטיב להכיר את עצי הערבה לאורך גדות הנחל יותר ממני. השנה ישנה בעיה גדולה עם הערבות. מרבית העצים בעיירה נאכלו על ידי מזיקים. אבל אני שמתני עין על שני עצים שלא נפגעו כלל, ואוכל להביא לכם כמה ערבות שתרצו."

"איננו צריכים יותר משני ענפים, אבל שיהיו כשרים לכתחילה" הזהיר שמחה בנפנוף אצבע.

"אל תדאג" הבטיחו אייזיקל, "בכל מה שקשור לערבות, אני מכיר את ההלכה די טוב."

שמחה חזר לישיבה שמח וטוב לב, וכבואו אל שני חבריו נזעקו גם הם, "אוי ואבוי, מהיכן נשיג אתרוג לולב והדסים?"

"הדסים נוטל אני על עצמי" פלט שמחה בחטף, ולא ידע מה הכריחו לומר זאת ומהיכן ישיג שלושה בדי הדס משולשים בשיעור כשר.

יוסף-זליג ותנחום-שרגא הביטו זה בזה מהורהרים. "אני אכתת מחר את רגלי ואביא אתרוג בלי נדר" נענה יוסף-זליג.

"ואני אחפש לולב מהודר" הסכים תנחום-שרגא ליטול את מה שנשאר בדלית ברירה.

* פרק רביעי

כשר בדיעבד

למחרת בצהריים הגיע אייזיקל אל סוכת חבריו ולא מצא שם איש. יוסף-זליג ותנחום-שרגא יצאו לעיירות הסמוכות לתור להם לולב ואתרוג. שמחה טרוד היה במרדף אחר בדי ערבות. ראה אייזיקל כי אין איש וסיכך בעצמו את הסוכה בענפים שהביא, עד שהיתה מחופה מכל עבריה חן ובכבוד. תקע את ענפי הערבות בתוך כד מים והציבו בפניה של הסוכה המסוככת כהלכתה, וכאשר סיים את כל מעשיו, השאיר לחבריו פתק התנצלות קטן המסביר מהיכן נטל הוא ההדיוט, את העוץ לסכך את סוכתם של שלושה למדנים חריפים.

קרוב לחצות שבו הבחורים מן הדרכים. מטולטלים ומנוערים, על סף אפיסת הכוחות היו. אך העיקר, יוסף-זליג הביא אתרוג. אמנם לא הדר שבהדר, לא מראה כהן גדול ואפילו לא כהן הדיוט. ברם, כשר לברכה היה לפי פסקו של רב מורה-הוראה. גם תנחום-שרגא הביא לולב שאמנם היו בו אי אלו ריעותות, אך גם עליו כבר יצא הפסק שכשר הוא לברכה ואפילו ביום הראשון. בידי של שמחה היו ג' ענפי הדס. לא משולשים מראשם ועד תחתיתם, אך נותר שיעור שילוש כשר לברכה. אמנם לא לפי כל הדעות המחמירות. אך כשר היה.

בדקו את שלושת המינים ונפלה רוחם בקרבם במקצת. המילה 'דיעבד', הגם שלא יצאה לאויר העולם - רוחה היתה שורה שם במלוא כובדה. ניחמו עצמם שנצטרפו לכאן כמה סיבות. ראשית אין הם מומחים גדולים; המעות שבידיהם מועטות; וסיבה אחרונה שהיא ראשונה, באותם ימים רק לרבנים גדולים ולעשירים מופלגים היו ד' מינים מהודרים ביותר. השוק דאז מלא היה בסחורה ירודה מאד, ואתרוגו של נער בר-מצוה בזמננו, אם ידו של אביו משגת, מהודר ויפה יותר מאתרוגו של רשכבה"ג מימי קדם.

אולם כשנפלו עיניהם על בדי הערבות שהביא אייזיקל והניח בכד, אחזה בהם חלישות הדעת, עד שפקו ברכיהם ויפג לבם מלהאמין. ארבעה ענפים הביא, ליתר בטחון, וכל אחד יפה ומהודר ממשנהו. ערבות "כמו שכתוב". כאילו יצאו מבית חרושת המייצר רק את הטוב והיפה ביותר. בעוד המינים שלהם כשרים בדוחק וזקוקים לפלפולים ותירוצים של רבנים ופוסקים, הביא חברים העניו, אותה אסקופה נדרסת, ענפי ערבות שאין כמותם ליופי ולהידור. ולא עוד אלא סיכך את סוכתם בשפע של ענפי אילן ירוקים ורעננים, ולא נתקררה דעתו עד שכתב פתק התנצלות.

עמדו שטופי הרהורי חרטה על יחסם המזלזל כלפי אייזיקל העניו.

נענה יוסף-זליג ואמר: "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים", אותה מנחה חרבה ופשוטה שהביאו עניי ירושלים, מצאה חן למעלה והיתה ערבה יותר מקרבנות ועולות מחים של שנים קדמוניות. שורו הביטו וראו: הערבה שהביא אייזיקל. הוא עצמו נמשל לערבה, מה ערבה אין בה טעם ואין בה ריח. כך אייזיקל ריק ומנוער מכל. אין בו תורה ואין בו

מצוות. כמה מתאים והולם לו להתנדב דווקא להביא את הערבה. ראו כמה טעינו בו. יפה מידה של שפלות וענווה שיש בו, מכל תורה וצדקות שיש בנו. לפי שאנו נגועים ביהורה, ואילו אייזיקל שפוף הוא כערבה. משפיל עצמו עד לאדמה".

היו עוד כמה דיבורים שלא נאמרו שם באותה סוכה, שני לילות קודם שיחול החג. אבל הדברים היו כה ברורים שלא היו צריכים להיאמר. דברי המדרש המצוטט בראש סיפורנו היו נהירים להם, וההקבלות היו חדות ובהירות: יוסף-זליג מלא בתורה ומעשים טובים, קבל עליו לחפש אתרוג שיש בו טעם ויש בו ריח. תנחום-שרגא, למדנותו ידועה ואין צדקותו ומעשיו הטובים ידועים, נדבו לבו לתור אחר לולב שיש בו טעם ואין בו ריח. שמחה מלא צדקות ומעשים טובים יותר מתורה, ודווקא הוא חיפש את ההדס שיש בו ריח ואין בו טעם, ואילו אייזיקל שאין בו תורה ואין בו מעשים טובים, לא הביא מין אחר אלא את הערבה שאין בה טעם ואין בה ריח.

במעמד שלושתם, קבלו עליהם ג' בני החבורה לקיים בהם את סופס של דברי המדרש: "כך הם ישראל, יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יקשרו כולן אגודה אחת והן מכפרים אלו על אלו".

"חשבתי ללמוד השנה עם בחורים חלשים מהעיריה" לאט יוסף-זליג בקול נכלם. "מבינים אתם, מתקרב אתי לפרק 'האי ש' מקדש' ואין לי אפילו חליפה אחת מהודרת ומגבעת חדשה. הורי אינם יכולים לממן לי מותרות כאלו. במחשבה שניה, בטרם מקבל אני נערים זרים, קובע אני ללמוד מדי ערב שעה אחת עם אייזיקל. כנראה אינו בשל ללימוד מהיר, ויש להסביר לו את הגמרא והמפרשים לאט וברור".

"גם אני אלמד אתו שעה אחת, שלוש פעמים בשבוע" נענה תנחום-שרגא הקובנאי.

שמחה לא היה צריך לומר מילה. רק לא יפרק את החברותא עם אייזיקל בסדר שני אחרי הצהריים, וחסל...

*

פרק חמישי

שקעה חמה - שקעה נפש

בשנה שאחריה הכל כבר היה ברור מאליו. החלוקה היתה ידועה ומוכרת מן השנה שעברה. יוסף-זליג קיבל עליו להביא אתרוג, תנחום-שרגא – לולב. שמחה יביא הדסים, ואייזיקל ערבות. סט שלם לכל אחד מהם, היה רעיון עוועים שלא עלה באותן שנים על הדעת, בעת שבקושי הצליחו להשיג אתרוג ולולב אחד. אך שני הבדלים בולטים הפרידו את השנה השניה מזו הראשונה. בשנה השניה אייזיקל השתנה שינוי גדול, ורגליו משכוהו הרבה פחות אל מחוץ לכותלי בית המדרש. השעות הרבות שבני החבורה הקדישו לו למרבה תימהונם של כל בני הישיבה, והחממות שנשבה מהם כלפיו, לא הותירו אותו אדיש. הוא התאמץ והצליח להבין הרבה יותר. פתאום התברר כי ראשו אינו כל כך אטום כפי שהחזתמת אמרה. אלא מאי? גלגלי מוחו עצלים היו, וכאשר נמשחו בשמן הרצון הטוב שלו ושל חבריו, החלו לנוע. תחילה לאט לאט, ומיום ליום מהר יותר וחזק יותר, ופיו החל מפיק שאלות וסברות שלא היו מביישות אפילו את תנחום-שרגא החריף.

האגודתי" בארה"ב, בתקליט שיצא לאור בערך בשנת תשכ"ח).

אותה שנה, במוצאי החג, בעת שאייזיקל בא לעזור לחבריו לפרק את הסוכה. נדרו ארבעת בני החבורה לא לפרק את החבילה. הם כרתו ברית ידידות בתקיעת כף, כי יהיה מה שיהיה, הם ישארו חברים לנצח, ישמרו איש על רעהו, וימשיכו להיות שותפים באגודת ארבעת המינים גם בשנים הבאות.

זה היה במוצאי חג שמחת תורה של שנת תרצ"ט.

*

פרק שישי

"נכשלנו במסכת מידות"

בשנה הבאה, שנת ת"ש, נחוג חג הסוכות תחת המועקה הכבדה של המלחמה, שגרמניה הרשעה פתחה בה כחודש לפני כן. כל הדרכים היו בחזקת סכנה ואנדרלמוסיה ירדה לעולם. כשעברה המלחמה ממש לתוך שטחה של ליטא נתפרדה החבילה. בעל כרחם של בני הישיבה נפוצו לכל עבר. מהם שברחו לרוסיה, מהם שהצטרפו לבני ישיבות אחרים בדרכי המנוסה שלהם. תנחום-שרגא הקובנאי ושמחה הלוצקאי צללו כאבן במים אדירים. יוסף-זליג המינסקאי ואייזיקל בן העיריה נותרו ביחד בצוותא חדא. מחוברים ביניהם כתרין רעין דלא מתפרשין. יחד גלו ונתגלגלו ממקום למקום, יחד נתפסו בידי הנאצים הארורים ויחד הפכו לעור ועצמות, שלדים מהלכים במחנה השמדה.

אייזיקל שהיה בר מזל וממולח, הצליח אפילו בתוך התופת לקשור קשרים עם כמה חיילים גרמניים שוחרי שוחד, ותמורת אי אלו טובות הנאה שסידר להם, העניקו לו הללו מעט לחם ותפוחי אדמה מעבר לקצבה היומית. חצי מן הכמות העביר לידיו של יוסף-זליג וכך הצליחו השנים לשרוד. ברם, יוסף-זליג שהיה עדין נפש ובעל גוף שברירי, התמוטט כמה פעמים וכפסע היה בינו ובין המוות. בשעות אלו נעמד אייזיקל כצוק סלע, והיה מעודד את חברו המדוכא בכל מיני תעלולים והמצאות שהפיק מוחו הקודח. בתחילה החיה אותו באוצר של בדיחות שנונות שאצר בזכרונו מן הימים הטובים, חלקם הגדול שמע באטליזו של שלום'קה הקצב בימים ההם, טרם הניף אשמדאי את חרבו. כאשר גם הבדיחות השנונות לא עזרו, ויוסף-זליג החל מסתגר בתוך עצמו, הבין אייזיקל כי אם לא ימהר, יפסיד את חברו הטוב.

אותו יום לא רצה יוסף זליג לקום. שכב על דרגש העץ שלו, מצחו להט כבשן. הוא קרא קריאת שמע פעם אחר פעם. "היית לי חבר טוב, אייזיקל", לחש בעינים עצומות. "תודה לך על הכל, וסלח לי אם העלבתי אותך או פגעתי בך. גבהות לב היתה בי. התגאיתי בתורה שלמדתי. כעת רואה אני, כי אתה שכל כך זלזלנו בך, שווה אלף פעמים יותר ממני, אתה בן אדם, יהודי חס בכל רמ"ח אבריך, ואילו אני וחברי, הלמדנים העילייים", התיז בלעג ורחמים עצמיים אין קץ, "נכשלנו פעם אחר פעם במסכת מידות, בדרך ארץ שקדמה לתורה, באנושיות פשוטה".

הוא פרץ בבכי וכל גופו הזדעזע כאילו התחשמל. "אני רוצה למות אבא שבשמים, אסוף את נשמת האומללה והכניסני תחת כנפיך. די! אינני רוצה לחיות. אני רוצה להיות נשמה".

"איך אתה מדבר!?! רגש אייזיקל, "אסור לדבר כך!" הוא גהר מעל יוסף-זליג עצום העינים ולחש לו

השינוי השני שהורגש, היה בתוצאות החיפוש. ד' המינים שהשיגו בני החבורה בשנה השניה היו בתכלית ההידור. פתאום נפתחו להם שערי סייעתא דשמיא. יוסף-זליג מצא אתרוג כליל תפארת שיכול היה לעלות אפילו על שולחנו של גביר העיריה. תנחום-שרגא הביא אתו לולב - פאר והדר. ישר כמו רובה של חיילים, תיומתו סגורה ללא סדק קל שבקלים ומראהו כולו ירוק ומדיף ריח טוב. לא כמו המקל המעוקם והמנוגע שמצא אשתקד. שמחה מצא "א ווילדע מציאה", שלושה ענפי הדס משולשים מראשם ועד סופם. עליהם ירוקים בתכלית הירקות וצורתם כעינים מאירות.

לא היה מקום לשאול חוות דעתו של רב ומורה הוראה. אפילו בר בי רב דחד יומא, יכול היה להכשירם לכתחילה.

המסקנות אמנם לא נאמרו ומליבא לפומיה לא נתגלו, אבל השלושה לא היו סומים מול גילוי ההשגחה. כאשר אתם עושים רצונו של מקום, גם הוא מאיר לכם פנים.

הערבה שהביא אייזיקל – מיותר לציין - היתה מושלמת כמו קודמתה דאשתקד. עדיין לא חטא זה בגבהות לב, שבגינה ייענש חבריו בשנה שעברה. גם ענפי הסכך בהם סיכך את סוכתם, הפיצו ניחוח רענן טרי במשך כל ימי החג, והנעימו לבני החבורה כל רגע ורגע ששהו בסוכה. עשרות חברים מהישיבה נכנסו לבקר בסוכתם המשובחת בימי החג, וכולם הביעו את קורת רוחם מריח הניחוח שהפיצו ענפי הסכך. יוסף-זליג ושמחה לא שכחו לציין באוזני כל הבחורים, שהאחראי לענין הוא אייזיקל.

"השובב הזה?!" צחקו החברים. "מתאים לו. מכיר הוא את הנחל וכל האזור כאת כף ידו. אף אחת מהסוכות שלנו אינה מצטיינת בסכך כה יפה וסמיך. רק אייזיקל הפרחח יודע מאיזה עץ כדאי לקטוף ומאיזה לא..."

עוד שנה אחת התנהל ההסדר הזה. זו פעם שלישית שכל אחד מבני החבורה היה ממונה על השגת אחד מארבעת המינים. בסיכומו של דבר היה להם סט מהודר ויפהפה. וגם סוכתם הפיצה שוב אותו ניחוח מתוק ורענן, ששישם את האווירה ומשך אליה את כל בני החבורה מדי ערב. על תזמורת לכבוד שמחת בית השואבה מי שמע באותה תקופה? אבל הבחורים התכנסו מדי לילה של חול המועד בסוכתם הגדולה והמרווחת של יוסף-זליג, תנחום-שרגא ושמחה, ונותנים קולם בשיר. השירים היו שיריהם של בני הישיבות בליטא בתקופה ההיא. שירים נוגים, איטיים שנמסכו בעצמות כשמן הטוב, ושיקעו את מנגינתם בעולם של התבוננות פנימית וחשבון נפש. כגון:

מה יתרון לאדם בכל עמלו תחת השמש.

תחת השמש אין יתרון, אבל למעלה, למעלה מן השמש יש יתרון. (תחילתו פסוק מתחילת ספר הקהלת, והמשכו תוספת של בני הישיבות) או:

שקעה חמה - שקעה נפש, בתהום רעיונות רב כים, כי נלאיתי ממלחמתי עם הבשר והדם.

ומי יוכל לחיות ככה מבלי הבין את הכל, או לשכוח ולשמוח או לזכור הכל ולבכות.

ימים באים ימים עוברים, מבלי קחת מבלי תת. אם לזאת קראת חיים, אמור נא א-לי מה זה מת... (שירו של הרה"ג אברהם אליהו בהרה"ג אברהם אליהו קפלן זצ"ל, שהיה נפוץ בישיבות ליטא ערב החורבן, והושר גם על ידי מקהלת "פרחי הנוער

בשפה רכה וברורה, מילה אחר מילה. כשיר ערש שאמא שרה באוזני תינוקה בטרם ירדס:

"יוסף-זליג, הרי אתה הוא האתרוג שלנו. אתה מלא תורה וצדקות כרימון. לא מתאים לך ליפול ככה. אני אייזיקל הערבה. אני ריק מתורה ומעשים טובים. בשעה שאתם בישיבה צללתם במים אדירים של תורה, אני צללתי למעמקי הנחל והפחדתי את כל הסרטנים. סרטן אחד צדתי והכנסתי פעם לנעלו של שמריל משניפישוק שהרבה להציק לי ולצער אותי. אוי כמה נבהל שמריל 'שניפישוקער' באותו בוקר למראה היצור המבעית שקרטע ויצא מתוך הנעל שלו. הוא רץ ברחבי החדר אחוז בהלה כמו תינוק, מאז לא הציק לי עוד."

הוא בחן את פניו של יוסף-זליג. בפעם הקודמת כשספר לו את המעשה, צחק יוסף-זליג מקרב לב. כעת לא עלה על פניו אפילו בדל חיוך. סימן שמצבו קשה. "יוסף-זליג" החל לוחש באוזניו, "אתה לא תמות. שימותו הגרמנים הרשעים". הוא ערץ אתנחתא קלה לשאוף אויר ונבעת מול פניו המלבינות של חברו.

"יוסף-זליג" בכה בשארית כוחותיו. "אתה לא תמות. הריני כפרתך, הריני תמורתך, הריני חליפתך. אני אייזיקל מוכן ללכת למיתה ואילו יוסף-זליג העילוי יכנס וילך לחיים טובים ארוכים ולשלום. יוסף זליג, תחיה. אפשר לו לעולם בלי ערבה, אבל אי אפשר לו לעולם בלי אתרוג!"

שפתיו היבשות של יוסף-זליג נעו. ראשו היוקד נע מצד לצד והוא לחש בשפתיים סדוקות. "אתה לא צודק. ארבעת המינים אינם שלמים בלי הערבה. האתרוג, הולוב וההדסים אינם שווים מאומה בלי ערבה. לערבה ולאתרוג יש אותה חשיבות". עיניו נעצמו שוב.

אייזיקל פרץ בבכי תמרורים. בטוח היה שחברו נפטר. נפל עליו ובכה שעה ארוכה. נזכר באותם ימים של בטלה גמורה, בשעות ארוכות של אחרי הצהרים כאשר בית המדרש היה מלא מפה לפה בלומדי תורה, ורק הוא, אייזיקל הפוחח בילה את ימיו לריק בין צפרדעי הנחל. כעת ינחל יוסף-זליג גן עדן. ייכנס למחיצתם של הרוגי מלכות, ואילו הוא אייזיקל ייזרק לכף הקלע, עונשו של מבטל תורה. געה בבכי שעה ארוכה וביקש את נפשו למות, ולא ידע שבאותה שעה עצמה עבר יוסף-זליג החולה את המשבר הקשה והחל בתהליך ההחלמה.

למחרת בבוקר פקח יוסף-זליג את עיניו וביקש מאייזיקל ההמום מעט מים לשתות. אייזיקל היה בטוח שנס תחיית המתים התחולל במחנה, ורץ כל עוד הנשמה באפו להשיג לידידו רביעית ואפילו שמינית מים.

מאותו יום לא נפרדו עוד שני הידידים אפילו לשעה קלה. אייזיקל שידע מהיכן אפשר להשיג קצת גשמיות, סיפק את ה'קמח', ויוסף-זליג שהיה מלא מזון אל זן בתורה וצדקות, לא מנע מאומה מידידו והרעיף עליו טללי תחי.

אדהכי והכי נוצחה החיה הנאצית והובסה. פליטי המחנות שוחררו ויצאו לחופשי. בתוכם שני הצעירים המסוגפים יוסף-זליג ואייזיקל. הם נדדו בדרכים ובקשו לעלות לארץ ישראל, כמו שעשו כולם. ידם לא משה זה מזה.

יוסם אחד זה קרה. יוסף-זליג נעדר לכמה שעות וכאשר שב, נעלם אייזיקל כאילו בלעה אותו האדמה. כל חיפושיו העלו חרס. בתנאים השוררים במחנות העקורים כאשר הכל היה בחינת בוקה

ומבולקה, קשה היה לאתר את האובדים כמחט בערמת שחת. יוסף-זליג אמר נואש. עבר את כל הסידורים ונשלח ארצה על ידי אחד מארגוני ההעפלה. אלא שלרוע מזלו נלכדה ספינת המעפילים סמוך לחופי הארץ על ידי כוחות המשמר הבריטיים. הוא נשלח למחנות העצורים בקפריסין והגיע לשם בערבו של חג הסוכות...

* פרק שביעי

שלושה מינים בקפריסין

יוסף-זליג קיבל מיטת ברזל סגפנית בצרף פח ארוך שבו שכנו כמה עשרות פליטים כמוהו. שרידי חרב שברחו לארץ היחידה שהסכימה לשמש להם בית ונתקלו בשעריה במחסומים של הסרדיוטות האנגליות. עגום פנים ישב וזכר איך נראה החג לפני שנות דור. דומה כי לא 6 שנים חלפו מאז אלא אלפיים שנה. לפעמים חש עצמו זקן ותשוש. חסר כל רצון לחיות. עליו לחזק עצמו בכל כוחות הנפש. לשם מה לחיות? ההורים נשחטו. האחים נטבחו, האחיות נפחו את נפשן בתאי הגזים. מכל המשפחה לא נותר אפילו אחד בחיים. ואולי, השתעשע לרגע באשליית שווא, אולי החברים הישנים שלו, תנחום-שרגא ושמחה גם הצליחו לשרוד את הפרוענות ונשארו בחיים. את, דמיון כוזב! מבול של אש ירד לעולם, וכי מדוע יפסח על שני נערים אלו, רק משום שהם חבריו?

ביום טוב הראשון של סוכות נערכה בצרף בית הכנסת תפילת חג. הציבור כולו יכול היה לקיים מצוות נענועים בלולב שנשלח מארץ ישראל על ידי נציגי דת מוסמכים. תור ארוך נוצר ליד השולחן בן רגע. עשרות יהודים נרגשים שלא זכו לאחוז אתרוג ולולב בידיהם במשך כל שנות המלחמה הגיעו רוגשים. יוסף-זליג התקרב אל ראש התור. הנה עוד מעט יחבוק את פרי ההדר. לבו יוצא אל האתרוג, מתי כבר יאחז בו.

מישהו מנענע כעת בלולב. הרבה יותר מן הזמן הקצוב. אנשים גוערים בו. "נו נו, כוונות וייחודים תשמור למקומות אחרים. כאן מנענעים שניה אחת ומזדרזים למסור לבא אחריו!"

יוסף-זליג נייער מחלומו בהקיץ. סקר בחטף את פניו של הנזוף ולבו ניתר ניתור חזק עד שנשמתו כמעט פרחה ממנו. הפנים היו מוכרות לו. אם אינו טועה זהו שמחה הלוצקאי. שונה ושחוף אמנם, הפנים העגולות התארכו והעיניים שקעו מעט, גם הסנטר התחדד קמעא. אבל זהו קרוב לודאי שמחה ה'פארפורמטער' (אדוק). כמה אופייני לו לספוג גערות בגלל דקדוק במצוות.

"שמחה! זה אתה?" התפרצה הזעקה מגרונו בכוח אדירים.

הצעיר האומלל. האתרוג כמעט נפל מידי מבהלה והפתעה. סובב ראשו לעבר מקור הקול וכאשר נתקלו עיניו בפניו של יוסף-זליג שאג בהתרגשות "כן זה אני!". מסר את המינים לבא אחריו וכהרף עין רצו השנים איש לקראת רעהו ונפלו זה על צווארי זה בקריאות גיל שהיו יכולים לסחוט דמעות מכל צופה. אלא שבקפריסין ובכל מחנה פליטים מסוגו, כה נדוש היה המחזה, של חברים ובני משפחה שמצאו אלו את אלו לאחר שנות הזעם, עד שאיש כבר לא יצא מגדרו.

"איפה היית" לת יוסף-זליג את ידו של שמחה בחוזקה, כאילו פחד שאין זה אלא חלום ועוד מעט תימוג היד מאליה.

"איפה היינו, אתה מתכוון", תיקן אותו שמחה, "אני ותנחום-שרגא, היינו כל המלחמה יחד וכעת גם כאן אנחנו ביחד. תנחום-שרגא חולה ולא יכול לבוא לכאן. הוא שוכב בצרף האחרון מצד שמאל".

ביום טוב הראשון של חג הסוכות שבו והתאגדו שלושת המינים יחד. הם לא האמינו למראה עיניהם, וזמן רב חלף עד שהסתגלו למחשבה, כי הנה הגהנום הסתיים והם נותרו בחיים.

"ואיפה אייזיקל?" שאל תנחום-שרגא ממיטתו את השאלה המתבקשת. "בלי ערבה אנחנו חסרים".

העננה שבה להקדיר את פניו הנוהרות של יוסף-זליג. "כמו שאתם שניכם עברתם את כל המלחמה יחד, כך אני ואייזיקל צמודים היינו ושלובים זה בזה כמו הכרובים בקודש הקודשים. לדאבון לבי, עם תום המלחמה פתאום נעלם מעיני. יודעני בבירור שנותר בחיים, כי ראיתי גם אחרי שניגף השטן הנאצי הארור מפני צבאות בעלות הברית. אך להיכן נעלם - חידה היא בעיני".

* פרק שמיני

ואייזיקל 'הערבה' איננו

החידה הוסיפה ללוות את שלושת החברים שנים רבות. כשהסתיים השלטון המנדטורי בארץ ישראל, שבו השלושה לארץ אבותם והקימו כאן את ביתם. איש לאוהליד ישראל. רבי יוסף-זליג שקע בעולם שכולו לימוד תורה. העמיד ישיבה גדולה והרביץ תורה ברבים. תנחום-שרגא התפרסם כאחד ממגידי השיעורים המבוקשים, שמיטב בני הישיבות משחרים לפתחם ואילו שמחה הלוצקאי, מכהן כמנהל רוחני בישיבה ומשריש בתלמידיו יראת שמים פנימית טהורה.

שנים רבות תרו השלושה אחר חברים הנעלם אייזיקל. לשווא. עד שנואשו. אבל את הקשר המשולש אי אפשר היה להתיר עוד. מדי שנה נפגשים השלושה בימים שבין יום הכיפורים לסוכות. נדר ישן שאין הם מסוגלים ואין הם רוצים להפר. יוסף-זליג מביא קופסה מלאה אתרוגים מהודרים מאחד הפרדסים הידועים בארץ. משם בוררים שלושתם אתרוגים טובים. תנחום-שרגא מביא עמו קופסה שטוחה ארוכה, מלאה לולבים משובחים, ועד שלא תנוח דעתם של שני חבריו ושלו, במציאת לולב מהודר עם כל הדקדוקים, לא יעזבו את הקופסה ולעתים תובא לחדר עוד אחת. שמחה המשיגח מביא עמו כמה דליים מלאים הדסים משולשים. לאחר כמה שעות יוצאים הם ממפגשם השנתי מצוידים בשלושה סטים ממיטב ארבעת המינים.

והערבות, מה היא עליהן?

יוסף-זליג נטל משימה זו על עצמו. יחד עם האתרוגים מביא הוא גם כמות נכבדה של בדי ערבות. זכר לאייזיקל, ידיד נאמן שנעלם. "הוא הציל אותי" מציין יוסף-זליג מחדש מדי שנה. "אלמלי מסירותו הייתי דועך כמו נר".

"חבל שהוא איננו" מכה תנחום-שרגא באצבע צרדה.

"חבל" מסכימים הכל.

* פרק תשיעי

נפשות הוא קובע

שנה אחת יצא רבי יוסף-זליג לכנס תורני שהתקיים באחת מארצות אירופה. נתבקש למסור

שם סדרת שיעורים למדניים לפני באי הועידה והסכים. מתן שכרו בצידו, ואי אתה ראוי לזלזל בפרנסה שמזמן לך הקב"ה ללא טורח מיוחד.

ישב באולם הממוזג והקשיב רב קשב לדברי המרצה. הרב יצחק רידרמן, אחד מאנשי החינוך המפורסמים בארה"ב, שנחשב למסמר הועידה בגין סדרת הרצאותיו האייכותיות.

"ועיקר העיקרים שאני תמיד מדגיש" הטעים המרצה בפאתוס ומתח את ידיו, "אל תעליבו את הילד. אל תשחטו אותו עם עקיצות והצלפות לשוניות שנונות. אפשר להרוס ילד לכל החיים עם איזה 'ווערטל' מוצלח. כלל נוסף: אל תדביקו לילד סטיגמות".

רבי יוסף-זליג ישב מוקסם. המרצה השתמש בדוגמאות מהחיים, תיבל את דבריו בעשרות מובאות וסיפורים מחז"ל, מגדולי ישראל. הקהל היה מרותק.

"אל תערכו לילד השוואות עם אח מוצלח. 'מתי תהיה כמו אחיך?' חוץ מאשר לעורר טינה בלב כלפי אחיו המוצלח, לא תהיה שום תוצאה חיובית. בדוק ומנוסה."

ולפעמים קורה גם שבחור צעיר שאתמול חגג בר-מצוה והיום מתחיל ישיבה קטנה, או אפילו מתחיל שיעור ב' בישיבה קטנה, ואתם יודעים מה? אפילו בחור שכבר למד שלוש שנים בישיבה קטנה ומתחיל היום ללמוד בישיבה גדולה, ונחת עליו משבר לא קרוא. פתאום הוא מתגעגע הבייתה. זה לגיטימי. פתאום בורח לו כל החשק ללמוד. גם זה קורה. הוא בורח מבית המדרש ויוצא קצת לשוטט בחוץ. אל תמהרו להדביק לו תווית קטלנית שתשחט אותו כמו סכין של שוחט. אני רוצה לראות את החכם הגדול שיעמוד וילגלג עליו: "הו, תינוק הבורח מבית הספר". האדם שעושה זאת, נפשות הוא קובע!"

רבי יוסף-זליג זע על הכסא באי נוחות. משהו דגדג בקרבו ולא ידע מהו. המשיך להקשיב למרצה עוד ועוד ותהייתו גדלה. הקול כל כך מוכר.

לאחר ההרצאה עמד בתור ארוך של אנשים מהקהל שביקשו לדבר עם המרצה. לשאול שאלות, להחמיא לו. כשהתקרב אליו וסקר את זקנו הלבן הארוך ואת עיניו המאירות, כמעט היה בטוח שטעה ורצה לסגת, אך החליט לחכות עוד דקה.

השואל האחרון סיים. כעת היה המרצה רק שלו. "ערב טוב לרבי יצחק רידרמן" אמר בקול רשמי ולחץ את ידו של המרצה. עיניו ננעצו בו במבט נוקב. "האם שמכם אינו במקרה הרב יצחק אייזיק רידרמן?"

המרצה נרתע לאחור ומצחו התמלא אגלי זעה. "השם שלי הוא יצחק" אמר בשקט. "רק בעליה לתורה מכבדים אותי בשם יצחק אייזיק".

כעת כבר היה בטוח. למרות מרחק השנים והחריצים העמוקים שנחרצו בבשר אלו אותם תווי פנים.

"אייזיקל, האם אינך מזהה אותי? אני יוסף-זליג המינסקאי".

*

פרק עשירי

הערבה הפכה לאתרוג

המרצה, עיניו קמו בחוריהן. הביט בו רגע כמתחלחל ופתאום הזדקק בקול צרוד, "יוסף-זליג! אני לא מאמין, יוסף-זליג, האתרוג!" סקר שוב את פניו של האורח מאריך ישראל והניע ראשו. "כמובן,

הדרת פנים של ראש ישיבה גדול. הרי תמיד היית האתרוג שבחבורה. מלא מצוות ומעשים טובים".

"הלוואי" נפל יוסף זליג על כתפיו של המרצה. השניים התחבקו בחום להפתעתם של הנוכחים. עיניו של רבי יוסף-זליג נטפו דמעות רותחות. "הלוואי. מה שבטוח לי שאתה כבר מזמן אינך ערבה. הפכת לאתרוג נאה ומהודר. מלא תורה וצדקות. אחד מגדולי המחנכים שבדור".

"אני מנצל את הרקע האישי שלי כדי לעודד בחורים חלשים" אמר הרב רידרמן בצניעות, "רק מי שעבר אותה מסכת חיים, יכול להבין ללבם של בחורים נחשלים. מאידך אינני אוהב כל כך את השם אייזיקל, הוא מזכיר לי את ימי הבחרות הפגומה שלי".

האולם היו מואפל קמעא. שחור הכורסאות והגוון הכהה השולט בכיפה, בלע את מעט האור שהקרניו פנסי התאורה הקטנים. הם יכלו לשוחח באין מפריע עת שהציבור מסביב התפזר אט אט.

"על איזה בחרות פגומה אתה מדבר?" רגש רבי יוסף-זליג, "תקופה קצרה היתה זו. אחר כך כה התעלית לטובה. היתה לך בחרות יפה מאד".

"הכל בזכות שלושת החברים היקרים שלי. כל מה שיש לי שלכם הוא. תודות לשעות הרבות שהקדשתם לי במאור פנים הגעתי למה שהגעתי. אולי ידוע לך היכן..."

רבי יוסף-זליג קטע אותו ברוגזה.

"יפה שאתה נזכר לשאול איפה כולם! אחנו הופכים את העולם בחיפושים אחר אייזיקל, הצלע הרביעית שבחבורה. ואתה מתחפר לך וסופן לבטח באמריקה ולא מתעניין בכלל מה עלה בגורלם של חבריך והאם בכלל נותרו בחיים?"

הרב רידרמן חיך את חיכוכו הנעים. "ומי אמר שלא עקבתי. ברוך השם אתם שלושתכם הפכתם לאישים מפורסמים, כצפוי. עקבתי אחר הפרסומים והיו לי הרבה רגעי גאווה ונחת בחברים הישנים שלי".

"איך לא מצאנו אותך, ושאלת השאלות: למה לא יצרת קשר?" לא נרגע יוסף זליג מקפידתו.

"אתם חיפשתם את אייזיקל 'הערבה' ושכחתם שיש לי שם נוסף. אני מצידו מאד התביישתי בשמי אייזיקל בגלל כל מה שהוא סימל מן העבר הנערי שלי. רציתי לשכוח את הימים הכושלים ההם ולטאטא אותם מתחת לפני השטח. זו גם התשובה לשאלה, למה לא יצרת קשר? כי עצם נוכחותכם תמיד גרמה לי נחיות נוראה. הרגשתי עצמי נמוך כמו העשב. אתם הקרנתם עוצמה והצלחה בזמן שאני הייתי מין בחור 'נעבאכל' שכזה".

"איזה נעביך, אתה סיפור של הצלחה" טפח יוסף זליג בידידות וחובה על כתפיו של הרב רידרמן, ופתאום הטה ראשו כמנסה להיזכר. "תגידי, להיכן נעלמת באותו יום? פתאום ברכת. כמו אז, בימים הטובים כשהיית יורד לנחל".

הרב רידרמן החניק צעקה. "יש לך רוח הקודש? לפת את פרק ידו של רבי יוסף-זליג בתדהמה, "הרי זה בדיוק מה שקרה. עמדנו לעזוב ואני התאווייתי פתאום לרחצה הגונה. נזכרתי שלא הרחק זורמים מימיו הקרירים והזכים של הנהר. לא יכולתי לעמוד בפני הרצון. כהרף עין עזבתי את המחנה וירדתי אל הנהר. ברם, טעיתי. לא היה זה הנחל המוכר שלי, אלא נהר סוחף. שעה ארוכה נאבקתי במימיו הסוערים עד שהצלחתי להיחלץ במרחק רב. בגדי אבדו ועד שהצלחתי למצוא מעט בגדים ולשוב

למחנה, כבר לא היה עם מי לדבר. המחנה היה ריק ונטוש ונפש חיה לא נותרה. ישבתי בעיר שבועות אחדים ולא ידעתי מה אעשה. התקיימתי ממעט פירות וירקות עד שהגיעה לשם קבוצת בחורים ניצולים, שעשו את דרכם באוניה לארה"ב בלוית חיילים אמריקנים. הצטרפתי אליהם במסעם ומאז אני אזרח אמריקאי הגון".

"אולי תבוא אלינו לארץ ישראל?" הפציר בו רבי יוסף-זליג, "רק פעם אחת בשנה, לחדש מסורת עתיקה של אגידת ארבעת המינים בצוותא עם ידידים ותיקים. אנו עושים זאת מדי שנה".

"אני חושב שאבוא בשמחה בשנה הבאה" הנהך הרב רידרמן בראשו, "אני מוכרח לראות את חברי הישנים. לא האמנתי שעוד אשוב ואפגוש בכס. טוב מאד. בשנה הבאה אני אביא את הערבות. לא אטרח לנסוע עד ליטא לשם כך" חיוך רחב התפשט על פניו, "אבל את הערבות אני רוצה להביא".

רבי יוסף-זליג סרב. "את הערבות אני כבר מביא מזה שנים, לזכרך. אני חושב שאתה תמחל נא להשיג לנו כמה אתרוגים יפים. כמדומני שמזה יובל שנים שהערבה התעלתה והפכה לאתרוג..."

סיפור / מנסר ע"י הרב פנחס זרביב המחילה שהחזירה את הכסף הגנוב

מעשה ביהודי שחברו רימה אותו וביקש ממנו הלוואה של 350 אלף שקל והוא 'שכח' להחזיר, ונעלם כמות שהיה.

אי אפשר לתאר את הצער שנגרם לאותו אחד כסף שעבד עליו כל כך הרבה שנים הלך לטמיון בין רגע. בנוסף נגרם עם זה בעיות בשלום בית וכמעט שהתפרק ביתו, שאשתו האשימה אותו למה הוא מאמין לכל אחד. ורק נס ולאחר מאמצים מרובים זה נמנע.

ובנוסף נגרם לו מזה שאם עד עכשיו היה עובד בערב בהופעות בחתונות ואירועים, ובבוקר היה זוכה לשבת וללמוד בכלל, עכשיו בגלל החובות הוא נאלץ לעזוב את הכולל לצערו וללכת ולעבוד.

והיכן הוא נאלץ לעבוד לא פחות ולא יותר בחברה קדישא לשטוף מתים ולעסוק בטהרתם. עד שאמר על עצמו בדרך צחות שבבוקר הולך לבית אבל הוא בערב לבית משתה ישר מהחברה קדישא אל החתונה.

בנוסף אשתו עד עכשיו הייתה עקרת בית ועכשיו היא נאלצה לצאת ולעבוד. בנוסף לכך הוא נאלץ למכור את דירתו שהייתה במרכזו של אזור חרדי ולקנות דירה במקום אחר מרוחק מהאזור החרדי. אי אפשר לתאר את הצער שהיה לו מזה.

הוא מכר את הדירה שלו במיליון 650. וכתב בחוזה שתוך חצי שנה הוא מתחיל לפנות את הדירה והוא התחיל לחפש דירה לקניה הוא ראה וילה באזור מרוחק מהאזור החרדי, בעלת הדירה רצתה עליה מיליון תשע מאות חמישים שקל לא פחות.

מצד אחד הוא מאוד רצה לקנות אותה כי הוא יכול לעשות שם יחידת דיור להשכרה וככה לכסות את הנזקים אבל המחיר כלל לא התאים לו לא הייתה לו שום אפשרות לעמוד במחיר כזה. בעלת הדירה לא הייתה מוכנה להוריד מהמחיר שקל. גם אחרי משא ומתן שנמשך כחודשיים היא לא הייתה מוכנה להוריד שקל אחד.

ישב אותו יהודי עם בני ביתו ודנו מה יהיה: כבר מתקרב התאריך שהם צריכים לפנות את הדירה

ואין לנו איך לקנות דירה מאין יבוא עזרי, עזרי מעם השם.

והם החליטו שיקבלו על עצמם קבלה קשה.

והם קיבלו על עצמם למחול ולסלוח בלב שלם למי שכל כך ציער אותם?

ומי הוא זה ואיזה הוא? זה אותו אחד שרימה אותם ב-350 אלף שקל בגללו הם הגיעו לכל המצב הזה! שהבעל נאלץ לצאת לעבוד וכן האישה נאלצת לצאת לעבוד.

זה לא היה קל הם בכלל לא רצו למחול לו.

אדרבה הם רצו שהשם יעניש אותו כזה אדם רע ורשע. אבל מצד שני הם ידעו שבכדי לזכות לישועה צריך זכות גדולה. ואין לך זכות גדולה מלמחול לשני ולמרות שלא מגיע לו.

והם החליטו!

הם החליטו! למחול לו בלב שלם.

כן "בלב שלם בלב שלם".

ואת מה שאירע לאחר מכן אי אפשר להאמין.

לאחר זמן בעלת הדירה מודיעה להם שהיא מוכנה להוריד להם המחיר של הדירה, ולמכור להם את הדירה במיליון שש מאות. רק להזכיר שחודשים לפני כן היא לא הייתה מוכנה להוריד אפילו שקל. ועכשיו היא מוכנה להוריד 350 אלף שקל בדיוק הסכום שהוא מחל.

אין זה כי אם יד השם.

וכלשונו של המספר 'שאני יהודי פשוט רק השם רואה מחילה של יהודי פשוט ועושה לו ניסים מעל דרך הטבע'. וגם מרוויח מזה שעכשיו יש לי יחידת דיור להשכרה. ועל ידי כך פרנסתו מצויה ברווח.

(מפי בעל המעשה)